

Indhold.

	Side
Spiritismen. II. Af Aleksis Petersen.....	1.
Martensen; Socialisme og Kristendom. Af N. C. Frederiksen	34.
Kortfattet Statistik over Folkethingsmændenes Livsstillinger 1849—1874. Af Frederik Bajer	55.
Arbejderspørgsmaalet. Af Fr. Krebs.....	81.
E. de Laveleye: Om Ejendomsretten	100.
Sverigs økonomiske Udvikling. Efter H. Forssell.....	119.
De schweiziske Almindinger. Efter Emile de Laveleye ...	161.
Breve fra Rom: De italienske Finanser. Af Will. Scharling	186.
Londons Lombard Street. Ved N. C. Frederiksen	227.
Familieforholdets Oprindelse. Efter Giraud-Teulon	237.
Møntreformer i Danmark og Udlandet	253.
Michel Chevalier om den økonomiske Frihed. Korrespondance fra Paris	258.
Emissionerne i 1874	265.
De danske Sparekasser. Af M. Rubin.....	297.
Kommunistiske Samfund i Nordamerika. Af Aleksis Petersen	318.
Adam Smiths System. Efter Buckle	352.
Professor Frederiksens Politiske Økonomi. Af H. Suenson ..	401.
Østrigs Finanser. Efter Grev Mülinen	413.
Jesuiternes kommunistiske Stat i Paraguay. Af D. C. Rumohr	430.
Saltbeskatningen	443.
Anmeldelser (Mill: Om Friheden, R. Meyer: Socialismus in Dänemark, Revue de droit international, Sars: Udsigt over Norges Historie).....	133, 268, 378.
Ny udenlandsk Literatur (Cairnes: Princ. of pol. ec., Menier: L'impôt sur le capital, Mill: Discussions. IV)	384, 463.
Økonomisk Revue	145, 275, 473.
Nationalekonomisk Forening (Diskussion om Møntreformen, Dan- marks Smørproduktion, Beskatningen, de danske Spare- kasser).....	62, 151, 290, 395.
Bibliografi	158, 399, 475.

Spiritismen.

Af Aleksis Petersen.

II.

Aanderne Manifestationer.

I forrige Artikel paaviste vi Spiritismens Forbindelse med Socialismen og omtalte dens Oprindelse og Fremgang saa vel som nogle af de mere bekjendte spiritistiske Medier. I denne skulle vi stifte Bekjendtskab med selve Aanderne og deres Manifestationer.

Tidligere kunde det maaske være forbundet med nogen Vanskelighed at komme til fuld Klarhed i Spørgsmaalet om Aanderne, deres Natur og Væsen, de Forhold hvorunder de leve osv.; men denne Vanskelighed er nu saa temmelig blevet fjernet, da der foreligger en Rigdom af direkte Meddelelser fra selve Aanderne, og især da det er lykkedes at tilvejebringe en telegrafisk Forbindelse med Aandelandet. Vi ere derved blevne forsynede med de omstændeligste og naturligvis paalideligste Efterretninger om «Dagen efter Døden», og Spørgsmaal, der tidligere ansaas for uløselige, ere nu løste.*)

*) Vor Kundskab om Aanderne og deres Leven og Færden i Aandelandet (*spirit-land*, *spirit-realm*) er bleven i høj Grad udvidet,

Vi ville imidlertid, i Stedet for at betragte Aandernes Færden i *the spirit-realm* fortrinsvis hellige vor Opmærksomhed til deres Bedrifter her paa Jorden og se, hvor-

efter at det er lykkedes C. Pine at opfinde en Aandetelegraf. Underretning herom kan faas i en nylig udkommen Bog, der bærer den indbydende Titel: »The two discoveries or key to Pine's spiritual telegraph. This Key not only unlocks the abstruse labyrinths of mathematical science but enables every person, who values the privilege to converse as freely with friends in spirit-life as when they were on earth. Containing a series of communications of the most intense interest by this new invention with an engraving of the instrument. By Clement Pine. London 1874.»

Apparatet er forøvrigt ikke meget kompliceret. Paa en Bordplade er anbragt to concentriske Cirkler; i den yderste Periferi er anbragt Alfabets Bogstaver fra A til Ø, i den inderste Tallene fra 0 til 9; i Cirklernes Centrum findes en bevægelig Viser. Apparatet sælges, alt eftersom det er mere eller mindre luxuriøst udstyret, til en Pris af fra 2¼ L. St. til 7 sh. 6 d.

Den, der ønsker at telegrafere, sætter sig hen til Bordet og lægger Haanden paa Pladen eller, naar hans Mediumsevne ikke er stærkt udviklet, paa Viseren; men »han maa passe vel paa ikke selv at sætte Viseren i Bevægelse». Naar man har siddet saaledes en Stund, er det »meget sandsynligt, at man vil blive belønnet med at se Viseren blive sat i Bevægelse af en usynlig Magt». Det er Aanden! I Almindelighed løber Viseren i Begyndelsen meget hurtigt rundt uden at standse ved noget Bogstav; men naar man pent beder Aanden om at give sig lidt Tid, vil den nok gjøre det: Viseren gjør da smaa Ophold ved de respektive Bogstaver og frembogstaverer paa den Maade Ord og Sætninger. I Almindelighed fremstaves først Navnet paa den Aand, der er i Virksomhed. Har man faaet det at vide, kan man gjøre den de forskjelligste Spørgsmaal, som den da besvarer paa den antydede Maade. Ved Hjælp af dette Apparat kan man føre de interessanteste Samtaler med Væsenerne i Aandeverdenen, og saaledes fjernes da den sidste Tvivl om, at Ens Venner og Slægtninge, der have bortkastet det jordiske Hylster, endnu leve og kun vente paa at bringe os glade Tidender». Det er derfor intet Under, at Pine »ikke tager i Betænkning at sige», at hans Opdagelse eller Opfindelse »af den næste Generation vil blive betegnet som vor Tids betydeligste Opdagelse», at der »aldrig før

ledes de gjøre sig bemærkede hernede. Men inden dette kan ske, inden vi kunne komme til at nyde Skuet af de spirite Manifestationer, maa vi opfylde forskellige Be-

er bleven gjort nogen lignende Opdagelse, og at ved den «Alt hvad der hidtil var skjult bliver aabenbaret». Om sin Bog siger han meget beskedent, at den er «det betydningsfuldeste Værk, der nogensinde er udgaaet fra Pressen», og det er en Selvfølge, at «det er i Alles Interesse at gjøre sig bekendt med dets Indhold».

Det, Pine ved Hjælp af sin Telegraf har faaet at vide om Aanderne og Aandelandet, er ganske vist højt overraskende. Hans Bog indeholder de mest detaillerede Oplysninger, af hvilke det fremgaar, at Aandelandet naturligvis er meget smukkere end Jorden, men forøvrigt dog har det Meste tilfælles med den. I Aandelandet findes der Bjerge, Floder, Søer, Skove, Blomster, Dyr, Huse — kort sagt Alt eller omtrent Alt, hvad man finder hernede; men desuden findes der forskellige Sager, som vi ikke kjende noget til. Saaledes voxer der en Slags Løg, der er meget forskellig fra dem, der voxe hernede: «saa forskellige, at de i Virkeligheden fortjente et eget Navn»; de have en «yndig Duft»; nogle af dem ere saa store «at de have en Omkreds paa syv Fod», og Stilken, siger en Aand, «er saa tyk, at jeg ikke kan sige, hvor tyk den er». Der skal ogsaa findes nogle Møl, som slet ikke ligne vore; «at kalde dem kjønne vilde give en meget svag Forestilling om dem: de ere virkelig mageløse». Af Frøer vimler der: «ja», siger en Aand, «her er saa mange, at de næsten plage os. Tro ikke, at jeg narrer Dig: det er faktisk, at der er Frøer i Aandelandet. Fortæl det til en Præst, og han vilde blive i højeste Grad forarget over at høre, at der findes Frøer i Aanderiget. Men det er et Faktum, som det ikke nytter at benægte». Der findes mageløs smukke Egne deroppe, «saa meget skønnere end de jordiske som Solen er prægtigere end Maanen». Der er Bjærglandskaber og Slettelandskaber. Der er Vildt i Overflodighed og for Jægere er der meget at gjøre deroppe. Aandernes Beskæftigelser ere omtrent som Menneskenes. De spise og drikke og sove og udføre alle Slags Arbejder; Arbejdet er deroppe omtrent lige saa delt som hernede. Om Morgen syng Aanderne Lovsange til Herrens Pris; om Eftermiddagen muntre Sange og om Aftenen gemytlige. Deres Musik skal være fortrinlig, og der er næppe Noget, der formaar at sætte dem i saa godt Humør som god Musik. Læsning er meget yndet

tingelser. Aanderne ere ikke altid saa lette at komme ud af det med; de ville ikke vise sig ved en hvilken som helst Lejlighed, og deres interessanteste Manifestationer

i Aande verdenen, og Videnskaberne dyrkes meget. Herschel er Præsident for et astronomisk Fakultet; Franklin, Solon, Salomon og Melanchton præsidere i andre Fakulteter. Dickens er — efter hvad en af Aanderne, som særlig synes at have helliget sig Studiet af den æsthetiske Literatur, fortæller — for Tiden sysselsat med at skrive gennem et amerikansk Medium; hans ny Værk antages snart at skulle udkomme. De fleste — ikke alle — Aander bede jævnlig „til Ham, der ikke vil, at man skal bede uden i Aand og Sandhed“; netop saadanne ere Aandernes Bønner. „Men tro blot ikke, at Aanderne ikke bestille Andet end at bede og synge Psalmer! Sig til Theologerne, at deres Sjælehandel vil være en daarlig Forretning i Aanderiget?“. Aanderne ere i Reglen langt mere dydige end Menneskene. Renlighed er da i alt Fald langt almindeligere hos dem end blandt os. „Ja, jeg véd nok,“ siger en Aand, „at nogle af dem ere forsømmelige i saa Henseende, blandt Andre jeg; men Reglen er dog, at Renlighed opfyldes af dem som en Pligt; de have Badeapparater i deres Huse, og de benytte dem i Almindelighed daglig.“ Aanderne ere kjærlige og fredsommelige, og Uenighed kjende de Intet til. Havesyge véd de ikke, hvad er; thi privat Ejendom findes — efter hvad nogle Aander fortælle, andre have modsat Mening — ikke i Aandelandet. Om Aandernes ægteskabelige Forhold hersker der nogen Uklarhed; dog er man vel næppe berettiget til at tvivle om deres Renhed. Et yndet Konversations-emne i Aande verdenen er Aandetelegrafen. „Saa stor Opsigt,“ fortæller en Aand, „har den vakt deroppe, at der næsten ikke tales om Andet. Man kan gaa hvorhen man vil, man hører dog altid Spørgsmaalet: hvad Nyt ved Telegrafen? Og Aanderne fryde sig med uudsigelig Glæde over, at der er blevet aabnet dem en Vej, ad hvilken de kunne give deres Venner paa Jorden Meddelelser.“ — Paa disse Meddelelsers Beskaffenhed har Læseren her set tilstrækkelige Prøver!

Formodenlig vil man nu indvende, at disse Prøver ikke kunne være afgørende. Man vil indvende, at de i det Højeste kun vise, at Opfinderen af Aandetelegrafen og Forfatteren til den omtalte Bog er mer end almindelig gal; og man vil paastaa, at fordi Clement Pine er gal, behøve andre Spiritister ikke at være det. — Denne Indvending Berettigelse kan dog ikke anerkjendes.

faar man i Almindelighed kun under visse Betingelser Lov til at se.

Saaledes hedder det ofte, at den, der vil være Vidne til de mest interessante Fænomener, ikke maa være »bunden i en videnskabelig Opdragelses Lænker.» Positiv Tro paa Manifestationerne fordres maaske ikke, — skjønt det ganske sikkert har en højst oplivende Indflydelse paa Aanderne, om man tror paa dem —; men stærkt udpræget Tvivl kan i alt Fald ikke tillades. Aanderne sætte overordenlig Pris paa, at man tror paa dem, og Skepsis kunne de ikke fordrage; møder man hermed, risikerer man enten at faa slet Intet at se, eller i alt Fald at maatte lade sig nøje med de mere tarvelige og mindre betydelige Fænomener. At der opstilles en saadan Betingelse, er maaske dog ikke det mest Mærkelige. De, der benægte den objektive Virkelighed af forskellige

At Pines Galskab ikke i og for sig involverer andre Spiritisters Galskab er selvfølgelig; men de Meddelelser, hans Venner i Aande verdenen have givet ham, ere i Virkeligheden ikke mere forrykte end de Historier, man kan træffe hos andre af de mest anerkjendte Spiritister (f. Ex. den berømte Allan Kardec), og den Skildring, han giver af Livet i Aandelandet, har sine Sidestykker hos og er faktisk bleven godkjendt af mange højt ansete Spiritister. N. B. Wolfe, der — som vi saa i forrige Artikel — dog ikke er blottet for sund Menneskeforstand, har i sin Bog meddelt mange Aandesamtaler, der ganske stemme med de ovenfor leverede Prover. Ogsaa hos Wolfe høre vi om Livet i Aandelandet, om Aandernes Udseende og Beskæftigelse, om deres sociale Forhold, om deres Boliger, om Træer, Blomster, Dyr osv. osv. i Aandelandet. Ogsaa Wolfe fortæller om en Aandetelegraf, der adskiller sig fra vor derved, at den virker uden Telegraftraad: som elektrisk Batteri fungerer Noget, der kaldes *will-power*.

Den, der vil være Spiritist, har ikke Lov til at vrage disse Beretninger: Clement Pine med hans Aandetelegraf og hans Aander hører ham til.

Fænomener, hvoraf Spiritisterne gjøre saa meget Væsen, hævde jo idelig, at de, der se dem, kun se dem, fordi de tro paa dem og ville se dem. Det er da vel ikke saa overraskende, naar Spiritisterne vende denne Argumentation om og svare: de, der ikke se Fænomenerne, se dem ikke, netop fordi de ikke tro paa dem og ikke ville se dem. Men det Mærkelige bestaar deri, at Mangelen paa Tro meget jævnlig ikke alene forhindrer den paa-gjældende Tvivler i at se Fænomenerne, men ogsaa alle de tilstedeværende Troende! Det er Noget, alle Spiritister ere enige om, at en Tvivlers Nærværelse — i alt Fald hvis han søger at komme paa Spor efter Fænomenets Aarsag, saa at hans Tvivl er ikke blot passiv men aktiv — har en overordenlig deprimerende Indflydelse paa Aanderne. Nogen fyldestgjørende Forklaring af denne Mærkelighed har man ikke leveret; — det er et Faktum, at Tvivlen har denne Virkning, og for Faktum maa man bøje sig, hvad enten man kan forklare det eller ej.

Vi ville imidlertid bestræbe os for at opfylde denne Hovedbetingelse; men dermed er Sagen ikke klaret. Det synes nemlig — i alt Fald efter nogle Forfatteres Sigende — at der kan opstilles andre Betingelser. Dog hersker der ikke Enighed herom, og det beror nok hovedsagelig dels paa Fænomenernes Art, dels paa vedkommende Mediums Færdighed og Uddannelse, hvad der forøvrigt udkræves, for at en Forbindelse med Aandeverdenen skal kunne lade sig iværksætte. Der er saaledes mange Manifestationer, der kun kunne vise sig i Mørke;*)

*) Fænomener, der kun ville vise sig i Mørke, have jævnlig vakt en let forklarlig Tvivl; men Spiritisterne forsikre os rigtignok, at man gjør Medierne storlig Uret ved at mistænke dem for at bruge

ved andre skulle de Tilstedeværende sidde i en bestemt Orden; er der Tvivlere tilstede, er det ikke altid heldigt, om de sidde for nær ved Mediet. Undertiden skal man holde sine Hænder i en bestemt Stilling, f. Ex. ved Borddansen lægge dem paa Bordpladen. Undertiden kræve Manifestationerne en bestemt Temperatur eller et bestemt Vejr. Heldigst er det, om man inden Seancens Begyndelse har sat sig i en vis højtidelig Stemning, f. Ex. ved Afsyngning af Psalmer eller ved Fortællinger om Aandesyner eller om, hvad der ellers kan være forefaldet i tidligere Seancer. Visse Aander kunne ikke fordrage Lugten af Tobak, og ville aldeles ikke vise sig i berusede Personers Nærværelse. Af Mediet Mrs. Hollis*) forlangte Aanderne, at hun skulde lade sit Haar hænge frit ned, og de forbød hende at bruge Haarolje eller komme duftende Essenser paa Lommetørklædet. Rttede hun sig ikke efter deres Forlangende, udeblev Manifestationerne. Til andre Tider er der blevet opstillet andre Betingelser, saa man ser, at det ikke altid er saa ganske let at gjøre Aanderne eller Medierne tilpas. Lad os

Mørket paa en mindre tilladelig Maade. En Aand har oplyst, hvorfor Mørket er nødvendigt til Aandernes Legemliggjørelse: „Alle Aander og Medier ville kunne fortælle Dig, at Mørke er negativt og Lys positivt. Naar Du ser en Solstraale skinne ind igjennem en Sprække i et mørkt Værelse, synes dette at være fyldt med Støv. Den Bevægelse, som Du ser, er Liv og Elektricitet i Atmosfæren. Lyset holder Bevægelsen vedlige, og i det Lys kunne vi ikke gjøre Noget. Men naar Værelset er mørkt og der kommer Ro, samle vi disse Partikler og danne deraf Hænder og Legemer!“

*) Et ikke ubekendt amerikansk Medium. N. B. Wolfe, der har anstillet en storartet Masse spiritistiske Forsøg, har hertil navnlig betjent sig af hende. For ikke længe siden har Victor Hugo og Louis Blanc ved hendes Hjælp søgt at træde i Forbindelse med deres Venner i Aandelandet.

imidlertid haabe, at dette vil lykkes for os: en Rigdom af Fænomener vil da aabne sig for vort Blik.

De spirite Fænomener eller Manifestationer kunne deles i to Klasser: de «fysiske», eller saadanne, hvor Aanderne virke paa eller frembringe materielle Gjenstande, og de «mentale» eller saadanne, hvor Mediet udfolder Evner, som ikke besiddes i normal Tilstand. Under den første Klasse hører bl. A. følgende: den noksom bekjendte Borddans, tunge Gjenstandes Svæven i Luften, Aandebanken, Aandemusik, Aandeskrift (Pneumatografi, Psykografi), Frembringelsen af Frugter, Blomster og mange andre Sager, Vands Forvandling til Vin, Legemliggjørelse af Aandehænder, -arme, -hoveder eller endog af hele Aander, Aandesamtaler (Pneumatofoni, Psykofoni), Aandefotografier osv. osv. Under den anden Klasse kan bl. A. henregnes: Clairvoyance, Somnambulisme, den alt i forrige Artikel omtalte *trance-speaking*, visse Mediers Evne til at tale Sprog, der ere dem aldeles ukjendte. Herhen hører ogsaa den «automatiske Skriven»: naar Aanden kommer over Mediet, formaar det at besvare forseglede Breve, eller det skriver lærde Afhandlinger om Sager, det aldrig har hørt Noget om; man har Exempler paa Medier, der samtidig med at føre en Samtale med de Tilstedeværende have skrevet et Brev med den højre og et med den venstre Haand, hvert omhandlende sit Emne, og hvert i sit af Mediet ukjendte Sprog. Ofte forkyndes paa den Maade kommende Begivenheder. Mediernes Spaadoms-evne er overraskende. Under denne Klasse Fænomener høre ogsaa de Exempler, man har paa, at Medier ved deres blotte Haandspaalægning have formaaet at helbrede Syge. — Det indrømmes dog af mange Spiritister, at der ved Fænomenerne af denne sidste Klasse er den Ulempe,

at de vanskelig tilstede Kontrol. De kunne derfor ikke have den overbevisende Kraft for Ikke-Troende, som de fysiske Fænomener, hvor Kontrollen jo er mulig. Af de fysiske Fænomener fremhæves særlig Aandefotografierne som havende en ganske overordenlig overbevisende Kraft.

Efter saaledes ganske kort at have nævnt nogle af de vigtigste Fænomener, ville vi begive os hen i en Seance, for dèr at se lidt nærmere paa dem. Vi ville begive os hen i en Seance, hvor de Fænomener, der indfinde sig, ikke høre til denne plumpe Slags, hvis Absurditet er i Øjne faldende, men tvært imod ere ret overraskende, — hvor der ikke er Grund til at tvivle om de Tilstedeværendes Intelligens og Hæderlighed, — og om hvilken der foreligger en Beretning, der dog ikke udelukkende indeholder saadanne aabenbare Naragtigheder, som dem Spiritisternes Skrifter pleje at være overfyldte med, men som tvært imod skal gjælde som Svar paa Faradays og Carpenters Forklaringer.

Den Beretning, hvortil vi sigte, gjælder en Seance, som Mrs. Hollis i 1873 gav i Cincinnati. Beretningen blev oprindelig givet i et Washingtoner-Blad af Mr. Plimpton, som skal være «en af de Forenede Staters dygtigste Journalister», en Mand om hvis Ærlighed og Intelligens der ikke skal kunne tvivles.

Mr. Plimpton begynder med at erklære, at Fænomenerne ikke kunne antages at skyldes Kneb eller Bedrageri, naar man ikke vil gjøre sig skyldig i den usandsynligste af alle Antagelser. Han er overbevist om, at Mediet Mrs. Hollis er en fuldstændig hæderlig og paalidelig Person; men han synes paa sine Steder at indrømme, at Fænomenerne muligvis kunde forklares paa anden Maade end ved at henvise til Aanderne. «Tro paa det Skjulte

og Hemmelighedsfulde har hos mig været en langsomt voxende Plante; men jeg behøver Herbert Spencers Selvtillid for at kunne anmasse mig Ret til at afgjøre den Slags Spørgsmaal *a priori*, og til at erklære, at en Ting er umulig, fordi den ikke hører til, hvad jeg personlig har erfaret.»

Efter denne personlige Erklæring, giver han en Beskrivelse af det Værelse, hvori Seancen gaves. Værelset var oplyst; men selve Fænomenerne foregik under et lille Bord, der var tæt omhyllet med Tæpper, saa at der under Bordet maatte være det fuldstændigste Mørke. At der ikke var noget Menneske skjult under Tæpperne, forvissede Referenten sig om. Mediet, der sad ved Siden af Bordet, havde uafbrudt sin ene Haand liggende derpaa og holdt i den anden en Tavle med en Griffel. Af hvad der forefaldt, kan Følgende anføres:

«Kunde Aanderne citere et Ord eller en Sætning af en Bog, og skrive det paa Tavlen, som Mediet holdt under Bordet? En let Banken med Griffelen paa Tavlen angav deres Beredvillighed til at forsøge.» Jeg havde taget en Bog med mig, som Mediet umuligt kunde kjende Noget til. Den var indsvøbt i Papir, saa det var umuligt at se, hvad det var for en Bog. Næppe havde jeg lagt den paa en Stol ved Siden af Bordet, førend en Haand greb den og forsvandt med den under Bordet. Jeg passede nøje paa Mediet: hun forholdt sig ganske rolig; hendes ene Haand laa paa Bordet; med den anden holdt hun Tavlen; ikke en Muskel bevægede sig. Vi kunde høre hvorledes Omslaget blev taget af Bogen, hvorledes Bladene bleve vendte, og hvorledes Griffelen begyndte at skrive paa Tavlen. Nogle Øjeblikke efter blev Bogen atter stukket ud og lagt paa Stolen, og strax efter kom Tavlen. Aanden havde skrevet derpaa: «page 20. Branches taught», og ved Eftersyn viste det sig, at disse Ord ganske rigtigt fandtes paa den angivne Side. — Her havde jeg da

*) I Bankeaandernes Sprog betyder 1 Slag i Almindelighed «nej»,
2 «tvivlsomt» og 3 «ja».

set et Fænomen, der medførte baade fysisk og aandelig Virksomhed. Hemmelig Aftale eller Bedrag kunde her ikke være Tale om. Jeg væltede Bordet og løftede det op: ingen Mekanisme, ingen skjult Medhjælper, intet Sted, hvor Mediet kunde have lagt Tavlen, medens hun tog Bogen, — hvis det havde været en fysisk Mulighed for hende at tage den, hvilket det paa Grund af hendes Stilling ikke var. Og dog havde jeg set en Haand tage Bogen. Hvis jeg kunde se Bogen, maatte jeg ogsaa kunne se den Haand, der tog den fra Stolen. Det gaar ikke an at sige, at mine Sanser kunde forvise mig om den ene Kjendsgjerning, men vare inkompetente Vidner, naar det gjaldt den anden. Og desuden, havde det været Mediets Haand, hvorledes skulde hun kunne have set at læse og skrive i det fuldstændige Mærke under Bordet? Det forekommer mig, at Professor Faradays Lære om ufrivillig Muskelvirksomhed bringes *hors de combat* ved denne Prøve; og det gaar nok ikke bedre med Professor Carpenters Lære om en ubevidst Hjernevirksomhed. — Dette Experiment interesserede mig saa levende, at jeg vilde gjentage det. Jeg gik hen til en Boghandler og lod ham give mig to Bøger, en fransk og en engelsk, uden at lade mig vide deres Titel eller Indhold. Dette gjorde han, og idet han pakkede dem ind, sagde han, at den mindste var den engelske. Med disse Bøger skulde vi nu experimentere. Mediet sad som sædvanlig med den ene Haand paa Bordet, medens hun i den anden holdt Tavlen under Bordet. Under Bordet var der fuldstændig mørkt. Jeg sagde til Mediet, at jeg havde to Bøger med mig, den ene fransk og den anden engelsk, og jeg foreslog at begynde med den engelske. Jeg lagde altsaa den mindste paa Stolen ved Bordet. Strax efter kom Haanden og tog Bogen. Omslaget blev taget af og lagt paa Stolen, og faa Minutter efter blev ogsaa Bogen og Tavlen stukket ud. Paa Tavlen stod der til min Forbavselse: «De har taget fejl. Dette er ikke den engelske men den franske Bog.» Jeg aabnede Bogen: ja ganske rigtigt, det var en Skoleudgave af Æsops Fabler paa Fransk. Jeg maatte altsaa have misforstaaet Boghandleren. Saa prøvede vi med den anden. Det gik ganske som ved den tidligere Lejlighed: under Bordet i Mærket blev nogle Sætninger, der fandtes i Bogen, nøjagtig afskrevne paa Tavlen. — Formaar ubevidst Hjernevirksomhed at rette den bevidste? Hvis Mediet og de andre Tilstedeværende havde

nogen Anelse, maatte det være den, at den første Bog var den engelske; men om det Urigtige i denne Tro blev vi først underrettede, da det blev skrevet paa Tavlen, at den var fransk. Der var altsaa en Aand, der i det Mindste forstod at læse og skrive, og som virkede uafhængig af vor egen. Hvad betød det?»

Mr. Plimpton fortæller endvidere, hvorledes Aanden i Mørket under Bordet kunde træde Synaale og se hvad Klokken var, hvorledes den kunde løfte tunge Borde i Vejret, hvorledes den formaaede at frembringe Blomster, hvorledes der viste sig forskellige Aandesyner, hvorledes Ildtunger («Aandelys») dansede omkring i Værelset, naar Lyset slukkedes osv. osv. Han ender sin Beretning med følgende Betragtninger:

«Lad Læseren nu paa disse Fænomener anvende Faradays eller Carpenters Theorier. Lad ham prøve de Forklaringer, der ere blevne leverede af disse og andre Fysikere, der i deres Visdom have bildt sig ind at kunne gjøre Rede for disse Fænomener. Jeg paastaar, at han skal se bort fra al Sladder om Bedrageri eller Behændighedskunster og give, hvis han er i Stand dertil, en fornuftig Forklaring uden at udlede Fænomenerne fra Aanderne. — Jeg har, da jeg skrev denne Beretning om, hvad jeg har set, glemt den forfærdelige Dom, Faraday har udtalt: «de, der sige, at de have set saadanne Ting,» paastod han, «ere ikke berettigede til at vidne om, hvad de have set!» Uagtet jeg begyndte mine Undersøgelser som Skeptiker og næsten med en Følelse af Foragt for dem, der tro paa Spiritismen; uagtet min Tanke aldrig har ladet sig forurolige af en uregerlig Fantasi eller af Syner, Varsler og Anelser; uagtet jeg var vant til kun at anse mine Sanser som gyldige Vidner; uagtet jeg er bleven oplært til en kold og rolig lagttagelse af Kjendsgjæringer og Begivenheder; uagtet jeg var rede til at angive Svig og Bedrag, hvis saadant forefandtes, — saa har jeg dog — da jeg samtidig var bestemt paa ærligt og oprigtigt at foretage Undersøgelserne og uden Hensyn til Følgerne at vidne om Sandheden, og da min Tvivl efterhaanden er bleven overvundet og min Vantro besejret — maattet komme til den Slutning, at disse Fænomener

vare, hvad de gav sig ud for at være. Den Overbevisning er bleven mig paatvungen, at Aander, der for os ere usynlige, undtagen forsaavidt de give sig Udtryk ved særlig begavede Personers Mellemkomst, kunne træde i Forbindelse med de Levende, og at de have en lige saa ubetinget personlig Tilværelse som vi selv.»

Det maa være nok med denne Prøve paa Mrs. Hollis's Seancer, der i Virkeligheden ikke frembyde Andet end, hvad der har gjentaget sig i saa mange tusende spiritistiske Møder. Men der er en ejendommelig Slags Fænomener, som vi bør skjænke et Par Ord, da det paa-
staas, at der i dem haves et Bevis for Manifestationernes objektive Virkelighed. Det er Aandefotografierne.

Det paa-
staas saa ofte, at de Skikkelser, spiritistiske Medier og ingen Andre kunne se, kun ere Produkter af en levende Indbildningskraft. Det paa-
staas, at disse «Aander», der kunne tale, skrive med Afdødes Haandskrift, flytte tunge Gjenstande, frembringe forskellige Gjenstande eller iklæde sig selv en legemlig Form, — maatte kunne fotograferes, hvis de havde en objektiv Virkelighed og ikke blot skyldtes en ophidset Fantasi. Nu vel: Spiritisterne hævde, at de kunne fotograferes. Fotografien, «der ikke lyver», har frembragt Billeder af Aander, der ganske svarede til den Beskrivelse, «seende» Medier havde givet af dem, Aander, hvis Nærværelse det havde været Fotografen umuligt at opdage. Fotografien har frembragt Billeder af Aander, der havde en umiskjendelig Lighed med afdøde Personer. Et Par Exempler.

I «Spiritual Magazine» Okt. 1873 fortælles det, at Dr. Thomsen fra Clifton, da han en Gang lod sig fotograferes, til sin Forbavselse opdagede paa Fotografiet foruden sit eget Billede Billedet af en Dame, der var ham

ganske ukjendt. Han sendte Fotografiet til en Onkel af sig med Forespørgsel, om han tilfældigvis skulde vide, om nogen afdød Slægtning lignede dette Billede. Svaret var, at det var et Portræt af Dr. Thomsons egen Moder, der var død ved hans Fødsel! Der existerede tidligere ikke noget Billede af denne Dame, saa Dr. Thomson havde ingen Anelse om, hvorledes hun saa ud. Onklen bemærkede, som naturligt var, at han «ikke forstod det.» — Paa samme Maade skal det være gaaet flere Andre.

Mr. Slater, en dygtig Fotograf, tog i sit eget private Atelier, hvor der ikke kunde være Tale om Sving, et Fotografi af sin Søster. Ved Siden af Søsterens Billede ses to Hoveder, hvoraf det ene aldeles bestemt er Lord Broughams, og det andet, der er mindre tydeligt, tror Mr. Slater er Robert Owens, hvem han nøje har kjendt lige til hans Død. Mr. Slater har taget mange andre Fotografier, hvor lignende Mærkeligheder findes. «Men det Væsenlige er dog ikke, om disse Skikkelser ligne afdøde Personer eller ej. Det Vidunderlige er den Kjendsgjerning, at der overhovedet fremkommer bestemte og tydelige menneskelige Skikkelser paa Pladen, uagtet intet menneskeligt Væsen foruden Fotografen og den Fotograferede var tilstede.»

Paa Aandefotografierne vil man se, at Aanderne næsten altid vise sig indhyllede i rige Draperier. I Almindelighed ere de saa tæt indhyllede, at der af Hovedet og Ansigtet næppe ses tilstrækkeligt til, at det er muligt at gjenkjende Skikkelsen. Forklaringen af denne Mærkelighed gaar ud paa, at «den menneskelige Skikkelse er vanskeligere at legemliggjøre end Draperierne.» Og den Slutning, der udledes heraf, er denne: «Det traditionelle »hvidklædte Spøgelse« var altsaa ikke tomt Hjærnespind, men var en Virkelighed, en Kjendsgjerning, der har en

dyb Betydning, og som staar i Forbindelse med en endnu uopdaget Kemis Love.» (Wallace).

Ved Aandefotografierne, paastaas det, er den objektive Virkelighed af usynlige menneskelige Skikkelser bleven gjort til en «videnskabelig Kjendsgjærning.»

Den foranstaaende korte Omtale af forskellige spirite Fænomener vil, trods dens Kortfattethed, kunne give et Vink om, at Læren om Aandeverdenen kan benyttes til at give en Forklaring af Meget, som man hidtil var tilbøjelig at betragte som Fabel, fordi Naturvidenskaberne ikke anerkjendte det.

Naar der i Bibelen fortælles om den Haand, der ved Belhazzars Gilde skrev de truende Ord paa Væggen, — hvorledes vil saa den troende Antispiritist kunne forklare det, da han jo ikke vil tro paa Aanderne, men dog i Følge Bibelen er forpligtet til at tro, at Haanden virkelig viste sig, og at det ikke var noget Menneskes? — Naar det i Bibelen hedder, at Kristus forvandlede Vand til Vin, saa kan det for Spiritisterne ikke vise sig som noget Uforklarligt og Uforstaaeligt, aldenstund mange spiritiske Medier kunne gjøre det Samme. — Naar det i Bibelen om Underne paa Pintsedagen berettes, at der viste sig for Apostlene Tunger som af Ild, der fordelte sig og satte sig paa enhver af dem, og de begyndte alle at tale med fremmede Tungemaal, eftersom Aanden gav dem at udsige, — saa er det jo ikke Andet end, hvad der er hændet i Masser af spirite Seancer, baade hvad Ildtungerne og de fremmede Tungemaal angaar. — Naar der i Bibelen fortælles om Opstandelse fra de Døde, om Syges Helbredelse, om fem Tusendes Bispisning, om Engle og

Aanders Nedstigen paa Jorden og Talen med Menneskene, — saa undre Ikke-Spiritister sig nødvendigvis over, at den Slags Ting aldrig mere hændes, men Spiritisterne svare, at de i Virkeligheden daglig gjentage sig. — Paa disse Bibelens Fortællinger skulle Ikke-Spiritister «tro», men forstaa dem kunne de ikke. Spiritisterne forstaa dem.

Hvor besynderligt lyde ikke den katholske Kirkes Mirakler! Hvem kan tro paa Miraklerne i Lourdes, naar han ikke er Spiritist! Og hvor naturlige maa disse Mirakler ikke forekomme Spiritisterne!

Socrates's «Daimon» faar sin rette Belysning af Spiritismen. — Oldtidens Orakler, Præstinden Pythia kommer atter til Ære og Anseelse. — Drømme, Forudannelser og Spaadomme forklares af Spiritismen, og denne Lære viser os, hvor meget der er sandt og hvor meget Bedrag i Trolddommen og Hexeriet.

Og hvor mange hidtil uopklarede Mysterier blive ikke løste af den spirite Lære! I Aaret 1841, altsaa syv Aar før den moderne Spiritismes Fremkomst, skrev Major E. Moor F. R. S. (o: Fellow of the Royal Society) en lille Bog, «Bealings Bells», i hvilken han fortæller om en gaadefuld Klokkringning, der i 53 Dage havde været ved paa hans Ejendom Great Bealings. Ethvert Forsøg paa at opdage Aarsagen var forgæves, og alle mulige Bestræbelser for at frembringe en lignende Klokkringning slog fejl. Saa besluttede han sig til at skrive herom i Bladene. Til Svar herpaa fik han fjorten Meddelelser, der alle fortalte om lignende Tilfælde i forskellige Dele af England, hvor nogen fysisk Aarsag heller ikke havde været paaviselig. Et Sted havde denne Klokkringning været over hundrede Aar. «At forklare Sligt ved

at henvise til Bedrag, er ubetinget den mest utrolige af alle Forklaringsmaader. Spiritismen giver Forklaringen, idet den fortæller om tilsvarende Kjendsgjerninger, der daglig hændes, og som udgjøre det store System af Fænomener, hvorved den spirite Theori bevises.»

Endelig skal det fremhæves, at det er Spiritismen, der giver Løsningen af Spørgsmaalet om Bønnens Kraft. De, der bede i Aand og Sandhed, ville ved deres større Inderlighed, større Ærlighed, større Iver lettere end Andre kunne vinde Medfølelse hos aandelige Væsenner, der da, forsaavidt den «mediumistiske Evne» er tilstede, ville bestræbe sig for at besvare Bønnen, i alt Fald middelbart. George Müller i Bristol, der har skrevet en «Narrative of some of the Lord's dealings with George Müller» (6te Udgave 1860), er et slaaende Exempel herpaa. George Müller, der fra 1830, da han giftede sig, har underholdt og opdraget sin Familie, og som har stiftet Asyler eller Vajsenhuse, hvor fire tusende faderløse Børn opdrages og til Dels underholdes, har aldrig haft nogen Formue eller faste Indtægter, og har dog i rette Tid kunnet bestride de store Udgifter, hans Foretagender nødvendigvis maatte medføre. Utallige Gange har der ikke været en Skive Brød i hans Hus eller Penge til at købe for, og uagtet han aldrig har laant det Ringeste eller direkte eller indirekte anmodet eller ladet anmode Nogen om en Skilling, og uagtet der aldrig er blevet anstillet Indsamlinger for ham, — have han og hans Børn dog aldrig manglet det Nødvendige. «Han og hans have bogstavelig levet fra Haanden til Munden: hans eneste og udelukkende Hjælpekilde har været: Bønnen.» Hvorledes lader dette sig nu forklare? Spiritisten forklarer det som et Resultat af George Müllers

personlige Indflydelse. George Müllers ædle Enfoldighed, hans Tro, grænseløse Barmhjertighed og Godhed har faaet Væsener af en lignende Natur til at tage sig af hans Sag og hans mediumistiske Evne har gjort dem det muligt at arbejde herfor, ved at paavirke Andre, saaledes at de bragtes til at sende ham Penge, Føde, Klæder osv. netop i det Øjeblik, da han trængte hertil. Hvilken Magt der var den virkende, oplyses slaaende ved de talrige Breve, der jævnlig ledsagede Gaverne, og hvori Giverne fortælle om den pludselige og uimodstaaelige Lyst, der drev dem til paa en vis bestemt Tid at sende en vis bestemt Sum, hvilken Sum netop var den, han trængte til og havde bedt til Gud om. Sligt kunde bortforklares, naar det kun hændtes nu og da; men naar Livets daglige Fornødenheder i Løbet af tredive Aar uafbrudt tilfredsstilles paa den angivne Maade, lader Kjendsgjerningerne sig ikke bortforklare.» (Wallace.)

Naar vi nu skride til Forklaringen af de spirite Fænomener, saa forstaar det sig af sig selv, at der under Forudsætning af en almægtig personlig Gud Intet er til Hinder for at antage deres Mulighed. Men under den Forudsætning er jo ogsaa den katholske Kirkes Mirakler og meget Andet, som man her gjør saa grundig Nar af, muligt; under den Forudsætning er Alt jo muligt, — Alt, undtagen Videnskaben. Men Spiritisterne erklære sig — i alt Fald ofte — for «Fritänkere», og de ville ikke opgive Videnskaben. Vi maa derfor søge Forklaringen andetsteds.

Det viser sig da, at medens Spiritisternes og Videnskabens Forklaringer staa skarpt lige over for hinanden,

haves der et tredje Forklaringsforsøg, der søger at mægle mellem de to Modstandere.

Videnskaben hævder, at mange af Fænomenerne kun ere Resultater af en «ubevidst Muskelvirksomhed», en «ubevidst Hjernevirksomhed». Andre Fænomeners objektive Virkelighed benægtes rent ud, idet de kun kunne ses af Folk, der ere udrustede med en ganske usædvanlig levende Indbildningskraft. Og atter andre, hvis objektive Virkelighed ikke kan benægtes, ere kun godt udførte Taskenspillerkunster.

Spiritisternes Forklaring gaar ud paa Følgende: Til Borddansen, Aandebankningen, de tunge Gjenstandes Svæven i Luften, Psykografien og hvad de utallige andre Fænomener nu hedde, — har det, trods al anvendt Umage, været umuligt at paavise nogen fysisk Aarsag. De spirite Fænomener lade sig ikke forklare ved Hjælp af de kjendte Naturlove, og selv om det lod sig tænke, at der fandtes ukjendte Naturlove, som virkede med ved flere af Fænomenerne, saa vilde de dog umulig kunne forklare den hele Række af Fænomener, hvorpaa den spirite Theori hviler. Det er først efter at alle andre Forklaringsmaader have været forsøgte og vist sig ufyldestgjørende, at Spiritisterne have følt sig tvungne til at udlede Fænomenerne af en Virksomhed, der udfoldes af usynlige Aander. Spiritisterne forsikre os, at de først have forsøgt alle fysiske Forklaringsmaader, og at de ikke ere komne til den Slutning, at det maa være Aander, der faa Bordene til at danse osv., blot fordi de saa en mærkelig og tidligere ukjendt Bevægelse. «Den spirite Theori», paastaa de, «er kun blevet antaget som en sidste Tilflugt, efter at alle andre Theorier ynkelig have svigtet; den er kun bleven antaget, fordi Fænomen paa Fænomen, Kjends-

gjerning paa Kjendsgjerning er traadt frem og har givet direkte Bevis for, at de saakaldte Døde endnu leve. Den spirite Theori er den logiske Slutning af Kjendsgjerningernes hele Række.» Saaledes tale Spiritisterne, og de tilføje, at naar man ikke kommer til denne Slutning, saa gjør man det ikke, dels fordi man skrider til Undersøgelsen med den forudfattede Mening, at Spiritismen er Galskab, dels fordi man kun holder sig til nogle enkelte Kjendsgjærninger i Stedet for at tage den samlede Masse af Kjendsgjærninger. En ærlig og samvittighedsfuld Betragtning heraf vil, paastaa de, føre til følgende Slutninger: «Mennesket er en Tohed, der bestaar af en organiseret aandelig Skikkelse, der udfolder sig i Overensstemmelse med og gennemtrænger det fysiske Legeme, og som har tilsvarende Organer og en tilsvarende Udvikling.» «Døden er denne Toheds Ophævelse, men den medfører ikke nogen Forandring i Aanden, hverken i moralsk eller intellektuel Henseende.» *) «En progressiv Udvikling af den intellektuelle og moralske Natur er Individets Bestemmelse; den Kundskab, den Ud-

*) Aanden beholder altsaa efter at være skilt fra Legemet de samme moralske og intellektuelle Egenskaber, som den havde, da den var forenet hermed. Dette lyder mærkeligt, men naar Wolfe fortæller, at Aanden kan føre med sig over i Aandeverdenen de Egenskaber, som Legemet havde, — saa antager Galskaben dog vel store Dimensioner. Wolfe — der er Læge — fortæller, at Folk, der dø af Tæring eller lignende Lidelser, ofte i længere Tid efter at de ere traadte ind i Aandeverdenen, vedblive at være svage. For at styrke sig søge de da at komme i Berøring med sunde og raske Personer; «thi hos dem indsuge de Sundheds- og Styrkeelementer og gjenerhverve saaledes de tabte Kræfter!» — Denne «new theory of sickness», der forklarer den «Udmattelse» og «Træthed», hvorover Medierne klage (naar Fænomenerne ikke vil gaa), fremsættes for fuldt Alvor af en Læge, der rigtignok til Gavns er Spiritist.

vikling og den Erfaring, der erhverves i det jordiske Liv, danner Grundlaget for Aandelivet.»

«Ved Hjælp af særligt begavede Medier kunne Aanderne træde i Forbindelse med de Levende. De føle sig dragne henimod dem, med hvem de kunne sympathisere. Men deres Meddelelser behøve ikke at være fejlsfrie, da Døden, som anført, ikke medfører nogen pludselig og væsenlig Forandring i Aandens Natur.» Dette er den spirite Læres fire Hovedsætninger. Hvorvidt de hvile paa noget fast Grundlag, bliver Videnskabens Sag at afgjøre, der dog vel ikke er saa afmægtig, som Spiritisterne gjerne ville give den Udseende af at være. Inden vi gaa over over til de andre Forklaringsmaader, maa vi dog allerede her gjøre et Par kritiske Bemærkninger om den spiritistiske. Den første skal da være den, at det unægteligt er ret snildt af Spiritisterne at indrømme, at Aanderne, fordi deres Natur moralsk og intellektuelt er den samme som Menneskenes, kunne fejle; men ved denne Indrømmelse tabe Aandemeddelelserne rigtignok i en betydelig Grad i Interesse. Indser Spiritisterne da ikke, at de ved idelig at undskylde de haandgribelige Fejltagelser, hvori Medierne gjøre sig skyldige, med Tilstedeværelsen af «løgnagtige Aander», i en væsenlig Grad svække den Tro, som de ville sikre? — Vor anden Bemærkning ville Spiritisterne synes endnu mindre om; thi den gaar ud paa, at den spiritistiske «Forklaring» slet ikke er nogen Forklaring. Selv om det antages, at Rigtigheden af de fire nys nævnte Hovedsætninger var godtgjort, — saa vilde Fænomenerne aldeles ikke dermed være forklarede. Selv om det antages, at Spiritisterne havde Ret i at hævde, at Mennesket har en af Legemet ganske uafhængig Aand; at denne efter at være skilt fra

Legemet fortsætter sin Udvikling; *at* den ved Adskillelsen fra Legemet ikke undergaar nogen principiel Forandring; *at* den kan meddele sig til Menneskene, — saa forklarer alt dette dog paa ingen Maade alle de spirite Fænomener. Det indrømmes udtrykkeligt, at Aanderne udvikle sig videre paa Basis af, hvad der er erhvervet i det jordiske Liv; men i saa Tilfælde, hvorledes er det muligt for dem at forudsige kommende Ting? Kan Spaadomsevne og Alvidenhed erhverves af et Væsen, der principielt ikke er forskjelligt fra Mennesket? Og hvorledes vil det være muligt for et saadant Væsen at trodse Naturlovene? Hvert Øjeblik handle de Aander, Spiritisterne fortælle om, imod Tyngdeloven og de andre Naturlove; men paa Spørgsmaalet om, hvorledes dette er muligt, giver den spiritistiske Theori ikke Skygge af Svar. Spiritisterne anerkjende Tyngdeloven som en Lov, og dog tillade de deres Aander at handle imod den. Det var dette som skulde forklares, men som ikke bliver forklaret. Er det muligt at tænke sig Væsener — man kalde dem Aander, eller hvad man vil —, der ikke behøve at respektere Naturlovene? Spiritisterne svare ja, men glemme at bevise dette Svares Berettigelse.

Den tredje Forklaringsmaade indrømmer de spirite Fænomeners Virkelighed, men vil ikke anerkjende deres aandelige Oprindelse, hvorimod den hævder, at de skyldes en endnu uopdaget Naturkraft. Den søger saaledes at mægle mellem de to Modstandere: til Videnskaben gjør den den Indrømmelse, at al Tale om «Aander» er urimelig, og Spiritisterne søger den at tilfredsstille ved at anerkjende, at Fænomenerne hverken skyldes en opbidset Fantasi eller en ubevidst Muskelvirksomhed. Men den har det tilfælles med de fleste Mæglingsforsøg: den tilfredsstiller ingen af Parterne. Man vilde ganske vist

gjøre sig skyldig i en utilladelig Anmasselse, naar man benægtede Muligheden af, at der kunde forefindes en hidtil ukjendt fysisk Kraft; men en saadan vilde paa ingen Maade forslaa til at forklare samtlige spirite Fænomener; den vilde i det heldigste Tilfælde kun kunne forklare nogle af de simplere fysiske. En saadan Kraft kunde maaske forklare den Banken, Kate Fox hørte; men hvorledes skulde den kunne forklare den Betydning, der laa i denne Banken? En saadan Kraft kunde maaske forklare Borddansen og adskillige andre af de fysiske Fænomener; men hvorledes skulde den kunne forklare de Svar, der paa forskjellig Maade ofte ere blevne givne paa ikke udtalte Spørgsmaal? Hvor villig man end er til at indrømme, at vi ere langt fra at kjende alle de i Naturen virksomme Kræfter, saa maa denne Forklaringsmaade dog — hvad enten den ses fra Spiritismens eller fra Videnskabens Standpunkt — betegnes som ufyldestgjørende. — Det fortjener endnu at bemærkes, at de, der slutte sig til denne Forklaringsmaade, i de fleste Tilfælde have gjort det første Skridt henimod Spiritismen. Det næste Skridt plejer at føre dem helt over i Spiritisternes Lejr.

Saaledes staar der da kun Videnskabens Forklaring tilbage. Videnskaben indrømmer — og den maa indrømme det, hvis den ikke vil betegne som Taaber eller Løgnere en stor Masse Mennesker, om hvis fuldstændige Paalidelighed der ikke kan tvivles — Videnskaben indrømmer, at en Mængde spirite «Manifestationer» ikke alene virkelig finde Sted, men at ogsaa de paagjældende Medier ofte ere fuldstændig uvidende om, at det er dem selv og ikke Aanderne, der fremkalde dem. Forsaavidt indrømmer den Fænomenernes Ægthed. Men den hævder, at hvor overbeviste end de Paagjældende ere om, at

Fænomenerne udelukkende skyldes Aanderne, saa er det dog dem selv og ingen Andre, der frembringe dem. Af de Videnskabsmænd, der have paavist dette, kunne særlig nævnes Professor Faraday og Dr. Carpenter.

Faraday har gjort sig bekendt ved sin Forklaring af Borddansen. For over tyve Aar siden lykkedes det ham ved Hjælp af et lille Apparat, som han havde konstrueret i dette Øjemed, at bevise, at Bordets Bevægelse skyldtes de Omsiddendes Muskelvirksomhed, selv om de muligvis udøvede denne aldeles ubevidst. Apparatet førte et uomstødeligt Bevis for, at Bordet kun gik rundt, naar det modtog et tilstrækkelig stærkt Tryk af de Omsiddende. Omvendt har det ofte vist sig, at Bordet ikke gik rundt, naar man ved at lade de Omsiddende betragte en bevægelig Gjenstand, fik det til at tage sig ud for dem, som om det var Bordet, og ikke denne Gjenstand, der gik rundt! — At Faradays Forsøg vare heldige, have Spiritisterne vel ikke kunnet benægte; men de pleje at indvende, at de kun bevise, at «de, der prøvede Borddansen i Faradays Nærværelse, gav Bordet det nødvendige Tryk, hvilket vi ikke gjøre.» Men den samme Indvending havde hine ogsaa gjort; ogsaa de vare overbeviste om ikke at have nogen Andel i Bordets Bevægelse, — indtil Forsøgene godtgjorde det Modsatte.

De her omtalte og andre lignende Forsøg kunne ganske vist forklare en Del af de blot fysiske Fænomener; men der er andre, som endnu staa uforklarede. Bordets Bevægelser og Bankningen kunne forklares; men de Svar, de Oplysninger, de Meddelelser, der gives ved Bankning, hvorledes forklares de? Dr. Carpenter har besvaret dette Spørgsmaal. Han har paavist, at de Fænomener, der vise sig, næsten altid ere saadanne som Mediet og

de Tilstedeværende ventede, at de skulde blive, hvoraf kan sluttet, at de skyldes «en ubevidst Hjernevirksomhed»; thi det er sikkert, at ligesom megen Muskelvirksomhed gaar for sig, uden at vi skænke den den fjærneste Tanke, saaledes sker ogsaa megen af vor aandelige Virksomhed ganske ubevidst.

Nu indvendes der rigtignok, at de Meddelelser, de formentlige Aander give, ofte ere af en saadan Natur, at Mediet selv ikke kunde give dem paa Grund af manglende Kundskab. — Det er imidlertid saa uheldigt, at naar man gaar til Bunds i Sagen, naar man ret undersøger de «forbavsende» Exempler, der fremdrages, — viser det sig altid, eller næsten altid, at Mediets Uvidenhed ikke var saa fuldstændig, som det muligvis selv troede. Muligvis har det ikke selv været paa det Rene med, hvad det vidste; men desuagtet have de Svar og Meddelelser, «Aanden» gav, ligget paa Bunden af dets egen Viden. «Thi den ubetinget største Del af vore aandelige Skatte, ligger, som Sir W. Hamilton med Rette har bemærket, «udenfor vor Bevidstheds Omraade, skjult i Sjælens dunkle Kroge», saa at, naar vi en Gang har vidst en Ting, Spørgsmaalet om vi til en given Tid endnu kunne siges at vide den simpelthen er et Spørgsmaal, om vi med Lethed kunne drage den frem fra vor Hukommelses Oplagskammer. Der er nogle Tanker, som — hvis vi tør bruge et saa materielt Billede — ligge systematisk ordnede paa Hylder, hvortil vi have en let Adgang, saa at vi i Almindelighed vide at finde, hvad vi trænge til; dette er Tilfældet med den Viden, vi have daglig Brug for. Og dog, — hvem er det ikke hændet, at han i et givet Øjeblik har været ude af Stand til at mindes et Navn eller en Sætning, der i Almindelighed er ham vel

bekjendt, ligesom man ofte er ude af Stand til at huske, hvor man har lagt sine Briller eller sit Blyant for fem Minutter siden? Der er andre Forestillinger, om hvilke vi vide, at vi have gjemt dem et eller andet Sted, men som vi ikke kunne finde uden først at lede efter dem; som naar vi f. Ex møde en Bekjendt, vi ikke have set i lang Tid, hvis Ansigt er os bekjendt, men hvis Navn vi ikke kunne mindes. I disse Tilfælde er det temmeligt sandsynligt, at de tabte Forestillinger ville findes, naar vi lede efter dem, eller at de pludselig og tilfældig ville indfinde sig af sig selv. Men der er en anden Viden, som vi ikke er os bevidst, at vi have eller nogensinde have haft. Det hændes jo idelig i det daglige Liv, at en Mand bestemt paastaar lige over for sin Kone, at hun «virkelig aldrig» har fortalt ham det eller det, da han i saa Fald «ganske sikkert» skulde kunne huske det, — og saa kan efter Dages eller Ugers Forløb en Lysstraale ganske tilfældig skinne ind i en mørk Krog i hans «Tanke-Værelse» og faa ham til at mindes, at en saadan Meddelelse virkelig i sin Tid blev givet ham, uden at han da agtede derpaa.» Som et Exempel paa den af Metafysikere almindelig antagne Mening, at hvad man en Gang til Bunds har lært, det glemmer man aldrig fuldstændigt, anføres den Mand, der som Dreng forlod sit Fædreland, og som, da han halvfjerdsindstyve Aar efter vendte tilbage, havde glemt sit Modersmaal saa fuldstændig, at han ikke længere forstod et eneste Ord; — og dog: efter de halvfjerdsindstyve Aars Fraværelse dukkede Mindet herom pludselig op igjen: under vilde Feberfantasier begyndte han at tale sit Modersmaal saa flydende og saa rent, som om han aldrig havde talt andet, — — for atter at glemme det, da han helbrededes. Og det er bekjendt nok, at

Mindet om forbigangne Begivenheder, der ganske havde forladt den bevidste Hukommelse, i Dødsøjeblikket have vist sig for Sjælen saa levende som nogensinde.

Det Anførte giver en Antydning af, hvor ufuldstændigt vi kjende vor egen Viden. Hvorledes den tabte Viden atter bringes frem, er et andet Spørgsmaal; men da det sker uafhængig af Viljen og Bevidstheden, maa det ske automatisk eller mekanisk, og ansete Fysiologer hævde, at der ingenlunde er noget Overraskende i, at Cerebrums automatiske Virksomhed giver sig Udtryk i Muskelbevægelser og at «Bankeaaender» og skrivende Medier saaledes kunne aabenbare Kjendsgjæringer, der en Gang have været kjendte, men som nu ere gaaede i Forglemmelse, eller give Svar, der vise sig at være rigtige, skjønt de stride mod, hvad man havde ventet. En fremragende Videnskabsmand, om hvis Sanddruhed, der ikke kan tvivles, fortæller saaledes, at en afdød Vens Aand viste sig for ham og paa Spørgsmaalet: «naar saa jeg Dig sidst?» gav et Svar, der stod i Modstrid med Spørgerens Erindring. Men da han senere talte med sin Familie derom, dukkede det op for hans Erindring, ikke alene at han virkelig havde set sin Ven paa den angivne Tid, men at han ogsaa havde talt herom til sin Familie. — Endnu et Exempel: En Aand melder sig ved Banken paa et Bord. Paa Spørgsmaalet om, hvem den er, svarer den: «Edward Young.» «Digteren?» «Ja.» «I saa Tilfælde, citer en Linje af et af dine Digte.» Aanden citerer: «Man was not made to question but to adore.» «Findes det i Digtsamlingen «Night Thoughts»?» «Nej.» «Hvor da?» Svaret lyder: «JOB». Det kunde Spørgerne ikke forstaa: de vidste ikke hvad han mente med «Job», da de ikke nøje kjendte hans

Digte. Den næste Dag køber den ene af dem et Exemplar af Youngs Digte, og finder der en Fortælling om Job, der ender med den anførte Linje. Man tænke sig hans Forbavselse. Men Forklaringen lader ikke vente paa sig; ved gjentagne Gange at tænke sig om, viser det sig, at han alt tidligere havde læst den nævnte Fortælling, og at Bogen alt befandt sig i hans Hus. «Det var en i Forglemmelse gaaet Tanke (*latent idea*), Bankeaaanden havde bragt frem.»

Men hvor mange saadanne Exempler, der end fremføres, saa ville Spiritisterne dog ikke bøje sig for Beviserne for, at Mennesket ikke kjender Grænserne for sin egen Viden, og for Læren om den ubevidste Hjernevirksomhed og ubevidste Muskelvirksomhed. De paastaa, at denne Lære er en «Hypothese», der kun er opfundet for at forklare de spirite Fænomener, — uagtet Læren er ældre end den moderne Spiritisme, og uagtet Tilstedeværelsen af en ubevidst Muskelkraft er tilstrækkelig anerkjendt (Aandedrættet, Hjærtets Banken, Højtlesning uden at man aner hvad man læser osv.). Spiritisterne rykke saa frem med friske Tropper. De henvise bl. A. til visse Mediers Evne til, naar Aanden tillader det, at tale Sprog, som de i normal Tilstand slet intet kjende til (Dommeren Edmunds Datter f. Ex.). Beretningerne herom fortjene dog lidt nøjere Prøvelse, inden man kan fæste ubetinget Tiltro til dem; thi det synes tvært imod, at Sprogkundskaber ikke just er det, hvorved Aanderne og Medierne brillere. I N. B. Wolfes førnævnte Bog forekommer der saaledes flere franske Aander. Marechal Ney, Dronning Hortense, Kejserinde Josefine osv. høre, som det hedder, til Wolfes «band of spirits» (formodenlig fordi han er døbt med Navnet «Napoleon Bonaparte»);

men medens disse franske Aander tale et ulasteligt Engelsk (eller Amerikansk), synes de saa temmelig at have glemmt deres Modersmaal. Kejserinde Josefine, der har skrevet en stor Del af Wolfes Bog, og som har været ham en meget værdifuld Medarbejder, giver et Par Gange Prøver paa sin Færdighed i Fransk; men i disse Prøver findes der saa mange engelske eller amerikanske Vendinger og saa mange naragtige Fejl, at Sproget i alt Fald ikke fortjener Navn af Fransk. Omvendt synes Shakespeare og de engelske Aander, der optræde i Frankrig, at glemme Engelsk. Og det er endnu aldrig lykkedes at faa Socrates til at tale Græsk. Saadanne Ting gjøre nødvendigvis En lidt mistroisk. Det gaar nok Medierne, der tale «i fremmede Tungemaal», ligesom Apostlene: i de Omstaaendes Øren lyder det, som om de ere «fulde af sød Vin».

Men nu de «helbredende Medier»? Hvorledes vil man forklare, at visse Medier ved den blotte Haandspaalægning formaar at helbrede Syge? Ganske saaledes som man forklarer det samme «Mirakel», naar det udøves af Andre end Spiritister. Enhver Religion fortæller os jo om saadanne «Mirakler». Og i England var det fra de ældste Tider lige ned til det attende Aarhundrede en rodfæstet Tro, at «den kongelige Haands balsamiske Kraft» formaaede at helbrede for visse Sygdomme («King's Evil».*). Karl den Anden «berørte» omtrent hundrede tusende Lidende. Vilde det ikke være forbavsende, om slet Ingen af saa stort et Tal var bleven helbredet? Helbrededes man ikke, var det naturligvis af «Mangel paa Tro». Hvis de «helbredende Mediers» Praxis er lige saa

*) Se Macaulays History of England ch. XIV.

stor, vilde det være besynderligt, om de aldrig havde Held med sig. Det maa i Virkeligheden antages, at Nogle af dem, der berøres af Mediets Haand virkelig helbredes — ligegyldig af hvad Grund —, og at Andre maaske for en Tid tro, at de ere blevne helbredede. Fremdeles bør det fremhæves, at Sagkyndige forsikre, at den faste Tro paa et Lægemiddels Kraft i mange Tilfælde er det bedste Middel til at fremkalde Helbredelsen. Det har saaledes vist sig, at naar man i et af de «ufejlbarlige» «galvaniske» Lægeapparater, «Perkins's Metallic Tractors», der i sin Tid vandt en saa ubetinget Tiltro, erstattede Metallet med malede Træstykker, der ganske saa ud som hint, var Virkningen paa Patienten den samme: det var ikke den «galvaniske Kraft», men Troen, det kom an paa.

Hvad endelig den store Mængde af fysiske Fænomener angaar, saa er det atter og atter af ansete Mænd blevet paavist, hvori de bestaa. Naar Spiritisterne hævde deres Virkelighed trods Videnskabens Bortforklaringer, og naar de henvise til, at Millioner af Mennesker have set dem, saa kan der mindes om, at det ogsaa lykkedes Theodore Hook at overbevise en talrig londonsk Folkeforsamling ikke alene om at han men endog om at den kunde «se» Løven paa Taget af Northumberland House bevæge Halen. Og der kan mindes om, at der i sin Tid ogsaa var Millioner, der kunde vidne om Hexenes Virkelighed. Og endnu i vore Tider har man jo daglig de mest forbavsende Exempler paa Folks Lettroenhed og Overtro. Endelig skal der mindes om, at disse fysiske Fænomener have en paafaldende Vanskelighed ved at indfinde sig, naar Mediet véd, at de gjøres til Gjenstand for Kritik; i de Troendes Forsamlinger indfinde de sig med største Lethed; er Mediet vidende om, at der er Kritikere

tilstede, udeblive de, — forsaavidt da vedkommende Medium ikke har en ganske usædvanlig Øvelse.

At det ikke lykkedes Faraday at forklare alle Fænomenerne, er utvivlsomt; men nogle har han dog forklaret. At Carpenter ikke har forklaret alle, men kun nogle, er lige saa sikkert. At de øvrige Forklaringer, der ere blevne fremsatte, heller ikke forklare alle men kun nogle, er ubestrideligt. Men lægges alle de forskjellige Forklaringer sammen, vil man dog vist komme til det Resultat, at der ikke staar mange Fænomener uforklarede tilbage, — selv uden at ty til Hypotesen om «en uopdaget Naturlov», hvis Mulighed visselig ikke tør benægtes.

Man bør ved Undersøgelsen af de spirite Fænomener først udskille alle dem, der kun ere Taskenspillerkunster, — og det bliver vist en meget betydelig Mængde; thi ihvorvel det er utvivlsomt, at det store Flertal af Spiritister er fuldstændig hæderlige Folk, og ihvorvel ogsaa mange af deres Medier handle i god Tro, saa kan det dog vistnok siges, at alle eller saa godt som alle de Medier, der drive Spiritismen som Næringsvej — «the professional mediums» —, ere Bedragere eller, for at bruge et hæfligere Udtryk, Taskenspillere, — og fra dem er det, at de fleste og de vidunderligste Fænomener komme. Naar først disse Fænomener ere udskilte, lad os saa se, i hvor mange af de tilbagestaaende Aanderne have nogen Andel.

Det, der giver Spiritismen dens Betydning, og det, der forbyder En at ignorere den; hvor meget end de spiritistiske Theoriers og de spiritistiske Fænomers Be-

synderlighed kunde friste dertil, — er naturligvis den Kjendsgjerning, at Millioner af Mænd og Kvinder og nogle af Videnskabens første Repræsentanter have sluttet sig til den, hvorimod den har ingen eller saa godt som ingen Apostater. Den Kjendsgjerning, at Splritismen i en forbavsende kort Tid har grebet om sig med en sjælden Voldsomhed, og den Udsigt, der er til, at den ogsaa nok skal vide at faa Indpas paa Steder, der hidtil vare forskaanede for den, — forbyder os at gaa den forbi i fornem Tavshed.

Man har rigtignok indvendt, at der, naar Hensyn tages til Folks Forkærlighed for det Vidunderlige, ikke er noget Paafaldende i denne Kjendsgjerning. Ja Lord Amberley*) synes endog at mene, at, hvis der er Noget, der er Paafaldende, saa er det det, at Spiritismen saa mange Steder møder Foragt. Han finder en grov Modsigelse deri, at Folk kunne forkaste Læren om Aanderne og Fortællingerne om deres Manifestationer, naar de antage de Utroligheder, hvoraft deres Religion bestaar. Hvorfor, spørger han, er det latterligt, at tro paa, at et Menneske kan svæve i Luften, naar det er ganske troligt, at et Menneske har spadseret over Vandet? Hvorfor er det Galskab at tro, at Aanderne kunne vende tilbage til os, naar det skal være fornuftig Religion at tro, at menneskelige Væsener efter virkelig at være døde skulle rejse sig til Livet paany? Hvorfor kunne Aanderne ikke stige ned og tale med deres kjære Venner, naar Englene kunde stige ned og tale med Profeterne? Hvorfor skulde et Bord ikke kunne spadserere omkring, naar Havet af Moses kunde lade sig spalte? Og Lord Amberley tilføjer, at der

*) «Experiences on spiritualism» i «Fortn. Rev.» Jan. 1874.

for de spirite Fænomener, der endnu daglig indfinde sig og fremdeles under visse Betingelser ville indfinde sig, dog foreligger langt talrigere og langt paalideligere Vidnesbyrd end for de religiøse, der ikke mere indfinde sig. Der er dog en Mulighed for at undersøge de spirite Fænomeners Ægthed, men Vidnerne om de religiøse ere ikke længere tilstede og kunne ikke tages i Forhør. Er det da ikke langt mere urimeligt at tro paa disse end paa hine?

Vi skulle ikke her tælle efter, hvor mange der i Virkeligheden tro paa de religiøse Mirakler, men vi skulle fremhæve, at der med Hensyn til dem dog i det Højeste kun er Tale om en «Tro»: man «tror» paa dem, men man ved, at de ikke have noget at gøre med Virkeligheden. Ganske anderledes med Spiritismen: her er der en Viden; alene i Amerika forsikre elleve Millioner Mennesker, at de have en videnskabelig Vished for Fænomenernes Ægthed! Det er det, der er det Forbavsende.

Det spiritistiske Spørgsmaal er maaske Nutidens besynderligste Fremtoning. Den, der kunde løse det, vilde løse et af de mærkeligste «sociale Spørgsmaal».

H. Martensen: „Socialisme og Kristendom”.

AF N. C. Frederiksen.

Det er en Selvfølge, at dette Skrift af den berømte Forfatter er vel skrevet, og at adskillige af hans almindelige Bemærkninger ikke ere uden Sandhed.

Dog er der allerede i de almindelige Betragtninger meget Urigtigt. Forf. stiller Individualismen og Socialismen overfor hinanden for at dømme dem imellem. Individualismen er ham ensbetydende med Nationaløkonomien, som han navnlig synes at kjende og bedømme efter Adam Smith. Nu er det imidlertid meget uheldigt, at Forfatteren i Virkeligheden kjender meget Lidt til Adam Smith. Han bebrejder ham og Nationaløkonomerne efter ham, at de bygge Samfundet paa Egoisme. Men han er da aabenbart bl. A. aldeles ubekjendt med, at Adam Smith endogsaa selv betegner sin Fremstilling af Formuelæren som en Abstraktion, hvor han kun for større videnskabelig Indsigts Skyld bliver staaende ved Selvinteressen og ser bort fra det virkelige Livs andre Motiver, ja at hans berømte Fremstilling af Læren om Nationernes Velstand endogsaa af ham selv blev suppleret med en lige saa omfattende Fremstilling af hele den Side af Menneskenes Liv, der styres af Sympathiens Love. Dernæst gaar det selvfølgelig heller ikke an at bedømme en Videnskab

efter dens ældste Fremstiller fra Slutningen af forrige Aarhundrede, om hvilken tilmed Forfatteren selv fremhæver, hvorledes han umulig kunde undgaa at være paavirket af sin Tidsalders særegne Retning. Jeg skal ikke her dvæle ved, hvorledes adskillige af de betydeligste nyere økonomiske Forfattere, saasom Stuart Mill i England og ikke faa tyske Professorer, endogsaa i en meget høj Grad ere paavirkede af Socialismen, men skal kun indskrænke mig til den Bemærkning, at selv Udenforstaaende dog maatte kunne sige sig selv, at en Videnskab som den sociale Økonomi umulig kan være uberørt af hele Nutidens strænge Realisme og øvrige almindelige videnskabelige Fremskridt.

Forfatteren indlader sig imidlertid tillige med det virkelige Liv. Det er navnlig heri, han ikke har været heldig.

Den Tilstand, hvori vor Almue befinder sig, er efter Forfatterens Mening slet. Dette er sikkert nok. Vi ere sandsynligvis baade i vor Aerkjendelse af Onderne og i vore Fordringer om Forandringer tilbøjelige til at gaa langt videre end Biskop Martensen. Men Forf. fremstiller Nutidens Brøst i et aldeles falsk Lys, idet han navnlig ikke blot lader den staa tilbage for den Fremtid, der skal skabes, men idet han tillige langt fra sætter den tilstrækkelig over Fortiden.

Almuens Stilling var ikke alene elendig i den hedske Oldtids Slaveri, men den var ogsaa i højeste Grad slet under det kristne romerske Kejserdømmes tyranniske Stat saavelsom ogsaa under hele Middelalderens forskellige Former af Afhængighed. Hvorledes levede ikke den talrigste Del af Folket, Bondestanden? Lavene kunde være til en vis Fordel for de Mestere, i

hvis Interesse Privilegierne vare fastsatte; men hvorledes opofredes ikke Lærlingerne saa vel som ogsaa de Klasser, der holdtes ude af dem, for nu ikke at tale om hele Befolkningens Interesse? Hvorledes holdt ikke Lavene som det hele øvrige System af Afhængighed i Almindelighed den industrielle Udvikling nede, medens i flere Lande Trostvangen og den religiøse Ufordragelighed næsten ganske tilintetgjorde de Fremskridt, der i visse bevægede Tider vare gjorte? Behøve vi at afmale hele Billedet af Lenstiden med Bondeopstandene, Hungersnød osv.? Hvor strænge vare Lovene mod Betlerne ikke endnu saa sildig som ved Protestantismens Indførelse i England, da man alene for Omstrejferiets Skyld i Tusendvis brændemærkede Folk, gjorde dem til Slaver for Livstid eller endogsaa hængte dem op i Galgerne; og hvorledes var Tilstanden endnu ikke under Ludvig den Fjortende i Frankrig, da man sendte Tiggerne paa Galejerne, og da talrige Klasser af Folket led ligefrem Hunger; hvorledes saa det ikke endelig ogsaa ud i Tyskland under Trediveaarskrigen? Var ikke hos os selv Størstedelen af den nuværende Middestand, Gaardmændenes, Stilling endnu mod Midten af forrige Aarhundrede i Virkeligheden gennemgaaende slettere, end vore Arbejders er det nu? I enkelte tidligere Perioder have de vel haft det bedre; men naar man taler om Bondestandens herlige Stilling i gamle Dage og senere Nedsynken i Vornedskab og Stavnsbaand, glemmer man dog altfor ofte, at Bondestanden kun til Dels ere Efterkommere af Oldtidens frie Mænd, til Dels ogsaa stamme fra de frigivne Trælle.

Naar Biskop Martensen taler om de Ulykker, Nutiden har bragt ind i Verden, angriber han især den fri Konkurrence. Den har efter hans Mening bragt Ulykke og

Elendighed over Flere, end den har bragt Velstand; den er Skyld i, at Nutidens Arbejdere ere næsten lige saa afhængige som Oldtidens Slaver. Forf. mener, at de smaa Ejendomsbesiddere, smaa Handlende og andre Smaafolk tabe ved Siden af de store; han ser ikke, at Omsætningen forbinder de forskellige Parter til begges gjensidige Fordel. Kapitalen er for ham et uhyre Monopol, der nu undertrykker Verden. Selv Luther, der ikke altid var nogen stor Nationaløkonom, taler dog i de Citater, som Martensen anfører af ham om de store Handlendes urigtige Adfærd m. M., langt fornuftigere; han synes dog navnlig at sigte til den i Virkeligheden monopolistiske og umoralske Handlemaade, som unægtelig mange af Nutidens Børsfolk ikke mindre end Fortidens gjøre sig skyldige i, og som i vore Dage kan antage større Former som Følge af Omsætningens Udvikling og det store ukyndige Publikums Deltagelse i Spekulationen. Martensen taler paa det Stærkeste mod Fabrikerne og mener, at det især er dem og det dermed følgende Maskinvæsen og delte Arbejde, som undertrykker Arbejderne og lader dem føre et aandløst og glædeløst, nedbrydende og sjælsløvende Liv.

Men hvor lidet stemmer dette ikke med det virkelige Liv? I det store industrielle Liv finder man fuldt op af alle Yderligheder, ogsaa af store Misbrug, der med Rette dadles og søges ændrede. Men hvor ofte har man ikke paavist, hvorledes navnlig selve Fabrikarbejderne gennemgaaende have en langt bedre Stilling end de andre Arbejderklasser? I selve England er det allerede længe siden, at den fabrikdrivende Del af Landet i Gjennemsnit havde mindst en halv Gang saa høj Arbejdsløn som de rent agerdyrkende Distrikter; det er her, som dog

ellers i den sidste Tid er bleven almindelig bekjendt, at den meste Elendighed findes trods al faderlig Omsorg fra Præsteskabet og fra Godsejerne. Selv hos os har jo for nylig Prof. Will. Scharling i dette Tidsskrift kunnet paavise efter de nyeste indsamlede statistiske Oplysninger, at Fabrikarbejderne vare de bedst lønnede og tillige arbejdede kortere Tid end de andre Arbejderklasser. Især tjene netop de Fabrikarbejdere, der ere beskæftigede ved Maskinerne, mest — af den simple Grund, at de gjøre Samfundet mest Nytte; det er Kniplepiger, Syersker, Haandvævere, som have det slettest; og det er, tvært imod hvad Biskop Martensen siger, ogsaa paavist, at selve Symaskinen har forbedret Syerskernes Løn, idet den har sat dem i Stand til at gjøre Samfundet større Nytte. Fabrikarbejderne ere i Almindelighed i Virkeligheden netop mere uafhængige og have i Almindelighed heller ikke saa stor Risiko for at være ubeskæftigede som de fattige smaa Haandværkere. Hvor mangen Husmand er ikke langt mere afhængig af den Bonde, hos hvem han arbejder, og til hvem han er bunden ved Gjæld, end Arbejderen i den store Fabrik er det af sin Herre? Det er ikke længere siden end i min Barndom, at jeg erindrere, hvorledes Husmændene vare vel tilfredse med om Vinteren ved Skovarbejde at tjene 28 Sk. om Dagen paa egen Kost; saa Meget tjente de ikke engang hos Bønderne. Det sædvanlige Fabrikarbejde er vistnok næppe saa usundt som meget sædvanligt Landarbejde, saa som visse Arter af Tørvegjøring, til visse Aarstider Grøftegravning m. m. M. Og naar Forf. taler om Børnene i Fabrikerne i Sammenligning med dem paa Landet, turde det dog være, at hans Dom vilde falde noget anderledes ud, naar han i Stedet for de tyske Socialisters og ka-

tholske Præsters Bøger, hvorfra han har hentet sin nuværende Dom, blot paa sine Visitationer vilde se lidt nøjere paa Konfirmandernes Ansigter og Udtryk; i mange sjællandske Landsbyer vilde han allerede paa Børnenes Størrelse kunne se, hvem der var Børn af Gaardmænd og hvem af Husmænd. Og hvor mangen en Vogterdreng lider ikke ganske anderledes ondt paa Sjæl og Legeme end de fleste Børn i vore Fabriker? Og har Biskoppen nogensinde besøgt en stor Fabrik uden at faa det Indtryk, hvorledes Virksomheden der paa engang befrier Menneskene netop fra det haardeste og mest sløvende fysiske Arbejde og tillige paa mangfoldige Maader bidrager til at fremme Livlighed og Intelligens? Er ikke ogsaa det karakteristisk, at det er Fabrikbefolkningen, der overalt afgiver det store Antal Læsere af disse Aviser, som Biskoppen dog næppe alle vil anse for at være af det Onde? Alt dette og meget Andet, der er gammelt for de fleste Andre, som nuomstunder tænke, end sige for dem, som skrive om disse Spørgsmaal, synes den ærede Forfatter at være aldeles ukjendt med. Selv hans katholske Kilder, Périn i Löwen og den afdøde Reischl i München, have trods al deres Uvilje mod den protestantiske engelske Udvikling dog i det Hele en ganske anden Indsigt i disse Forhold.

Forf. angriber den «liberale Stat», som efter hans Mening har vist sig uskikket til at løse Opgaven med sin fri Konkurrence, denne «extreme Individualisme», som efter ham er «den bestaaende og herskende i Staten», og under hvilken «Forvirringen med hver Dag stiger». Det er Sætninger, som øjeblikkelig vandt Gjenklang, og som i Folketingets Sal strax bleve gjentagne af Grev Holstein-Ledreborg og af Thomas Nielsen ved deres Mo-

tivering af det bekjendte Forslag om Understøttelser, dette vidtgaende sociale Forslag, som vi, hvor meget der end kan være at sige paa det, ganske vist paa ingen Maade ville sammenligne med Biskop Martensens praktiske Ideer. At sige, at Friheden er Skyld i Ulykkerne, er intet tilstrækkeligt Bevis. Men der findes ingensomhelst nærmere Paavisning af, hvorledes Friheden har haft denne Virkning. Thomas Nielsen gjorde dog et lille Forsøg paa en vis nærmere Paavisning, idet han erindrede om, at Daglejernes forholdsvise Tal var steget i den nyeste Tid, og at dette ogsaa til en vis Grad var Tilfældet med Antallet af Fattiglemmer. Han lagde kun ikke Mærke til, at Forøgelsen i Antallet af Daglejere ikke blot er karakteristisk for den ny Tid efter Ophævelsen af Lavene og andre slige Indretninger, men at det har været et konstant Forhold lige fra Frigjørelsen i Slutningen af forrige Aarhundrede; det er ganske vist lige saa meget et Udtryk for Arbejdernes større Selvtændighed, hvad der saa meget tydeligere viser sig derved, at Forøgelsen i Daglejernes Tal i Almindelighed er ledsaget af en tilsvarende Formindskelse i Antallet af faste Tjenestefolk. At Fattigunderstøttelse og til Dels ogsaa de Fattiges Tal bliver større, er i visse Perioder netop et Udtryk for den større Velstand og Humanitet; glemmer man denne Betragtning, maatte man tro, at Tilstanden var allerbedst, da der slet ikke eksisterede nogen offentlig Fattigunderstøttelse. Men Biskop Martensen gjør endogsaa slet intet Forsøg paa Bevis; han indskrænker sig til en simpel Fordømmelse. Det vilde ganske vist heller ikke lykkes Biskoppen i det Enkelte at vise de indførte Friheders Fordærvelighed. Vi, som dog anvende en Del af vort Liv med at undersøge disse Æmner, bilde os tvært imod ind, at vi gjeennem-

gaaende kunne paavise de heldige Virkninger af den indførte Frigjørelse ligesom ogsaa de skadelige Følger af megen af den Tvang, der endnu staar tilbage. Sammenligner man Landene, pleje de Fleste dog ogsaa at indrømme, at Stater som Schweiz, Holland, England, Nordamerika, i alt Fald skyldte en Del af deres Velstand og øvrige store Udvikling til den der tidlig indførte økonomiske Frihed. Vi skulle ikke nærmere anføre de mange udmærkede Forfattere, der have belært Verden om Udviklingen saa vel i de forskellige Lande som til de forskellige Tider; men vi kunne dog ikke undlade særlig at erindre Biskoppen om de udmærkede Fremstillinger af Léonce de Lavergne, der ogsaa kjendes af den danske Læseverden, af den konservative Léonce de Lavergne, det udmærkede Medlem af højre Centrum i den franske Nationalforsamling, som forlængst havde været Medlem af den franske Regering, hvis hans Helbred havde tilladt ham det, hvori han viser, hvorledes netop disse Principer af 1789, som Biskoppen saa ivrig angriber, stadig hver Gang de have været fulgte, hvilket navnlig har været Tilfældet under Frankrigs konstitutionelle Kongedømme, overalt i alle Egne og i alle Samfundsklasser have frembragt Velstand og Lykke; ganske anderledes med Grundsætningerne af 1790 og 1792, Anarkiet saa vel som Despotismen. Det er da heller ikke godt at fatte, at ikke den ydre Frihed, denne Betingelse for Udvikling af Kraft og for al Fremvæxt, at den ikke i det Mindste maa være et nødvendigt Led i den hele menneskelige Udvikling og Fremskridt.

Uheldigst er dog Biskoppen, hvor han vil uddrage det praktiske Resultat. Vi erindre ikke herhjemme at have læst noget mere Forkert og Upraktisk end det, Forf. her fremstiller som «den ethiske Socialisme» og som

Kristendommens Bud. Det staar under de danske Socialisters Fremstillinger. I Poul Geleffs Foredrag var der altid en hel Del Sandt og Rigtigt blandet ind i det Forkerte. Her er omtrent Alt saa urigtigt, som det kan være.

Det er os ikke klart, om Forf. vil have Lav indførte igjen; han anbefaler Foreninger, organiserede af Arbejderne selv og derefter sanktionerede af Staten og betegner selv dette som en Gjenopliven af Fortidens Lav; det vilde ganske vist — saaledes som man da ogsaa har set det i England og andetsteds, uagtet Foreningerne paa ingen Maade ere naaede til at faa den offentlige Magts Sanktion — være Lavene i deres mest eksklusive egennyttige Form, med det mindst mulige Hensyn til Publikum og til hele Samfundet. Men Forf. vil navnlig have Arbejdslønnen reguleret af Staten. I den Grad gaar han tilbage ind i Middelalderen. Vi ville ikke her docere om Udbud og Efterspørgsel, om Befolkningsforhold, Arbejdets Kostbarhed og alle de andre Bidrag til denne Sags Belysning, som Videnskaben forlængst har givet. Her kun en ganske jævn praktisk Betragtning. Jeg har tilfældigvis én Gang før paa et stort Arbejdermøde, for et Par Aar siden ude i Lyngby, optraadt mod denne Regulering af Arbejdslønnen. Nogle velsindede og forøvrigt praktiske Mænd havde der opstillet et Forslag om en stadig fortsat offentlig Bekjendtgørelse af en Slags Normalarbejdsløn til almindelig Efterlignelse; det var ganske vist et Forslag hundrede Gange fornuftigere end Biskop Martensens. Jeg husker meget levende, hvorledes jeg den Gang ventede at blive hysset ud, da jeg i den store bevægede Masse optraadte mod et saadant Forslag, stillet i Arbejdernes Interesse. At det Modsatte blev Tilfældet, at jeg derimod strax vandt Arbejdernes Øre og livlige Bifald, kom ikke alene af, at jeg

behandlede visse socialistiske Ideer nogenlunde høfligt; men Arbejderne forstod mig aabenbart overordenlig godt, da jeg søgte at fremhæve Følgerne af et saadant Forsøg paa kunstig at bestemme Lønnen. Jeg spurgte dem, om de troede, at de fik Arbejde, naar der saaledes skulde gives højere Løn, end Arbejdsgiverne behøvede at give, om de troede, at saa Bønderne ikke vilde indrette sig anderledes, holde flere faste Folk i Stedet for at bruge Daglejere eller helt lade være at udføre mange Arbejder, om disse saa ikke til langt større Skade for dem selv langt oftere vilde komme til at gaa ledige; jeg erindrede dem om, hvorledes jeg selv paa en Ejendom, jeg havde haft der i Egnen, havde brugt at have Arbejde med at slaa Sten for dem, der kom om Vinteren og søgte det, fordi de ikke havde andet Arbejde; det var lavt betalt, og dog troede jeg derved at have gjort nogen Nytte. Arbejderne forstod saa overmaade godt, at det ikke gik an paa den Maade kunstig at gribe ind i de naturlige Forhold. Men den udmærkede theologiske Forfatter, Sjællands Biskop, anerkjender hverken Videnskaben eller det praktiske Livs Erfaring. Den ærede Forfatters fuldstændige Ukyndighed paa det sociale og økonomiske Omraade viser sig dog maaske endnu stærkere, naar han fra Arbejdslønnen gaar over til at tale om Renten; det er som om hele det Fremskridt, som hos os i alt Fald den dannede Verden forlængst har gjort med Hensyn til disse Spørgsmaal, er gaaet ham sporløst forbi. Han vil ikke alene have en Grænse for «Aktiesvindel», hvad man jo nok kan forstaa, at Folk kunde ønske, men hvad man ganske vist ikke saa let kan tænke sig udført paa en heldig Maade i det praktiske Liv. Han vil endogsaa igjen have en fast Rentefod — uden Hensyn til al den Uretfærdighed, der derved begaas mod alle

de Enker, Faderløse, gamle Folk og utallige Andre, der ere henviste til at leve af Fortidens Arbejde, uden Hensyn til den Skade, som derved gjøres driftige Folk, der bedst kunne bruge Pengene og mest behøve dem, men som derved forhindres i at faa dem. Han ser ikke, at han derved skaber Aagerformer og Aagerkarle. Hvor høj skal saa Renten være? Er det 4, 5 eller maaske $4\frac{3}{4}$ pCt., som Kristendommen og Ethiken kræver? Hvorfor ikke lige saa godt give Pengene helt gratis, som Proudhon vilde det? Det ene vilde omtrent være lige saa fornuftigt som det Andet.

Socialistisk som Biskop Martensen er det i sine Forslag, ligger det nær at sammenligne ham med de andre socialistiske Forfattere, vi i den nyeste Tid have set fremtræde i vort Fædreland. Lad os f. Ex. tage Holger Drachmann, der af Alle anerkjendes som en begavet Forfatter, men som visselig er yderst radikal og i alt Fald paa mange Punkter stærkt berørt af Socialismen. Drachmann saavelsom vore andre Socialister mangle Kundskab og Indsigt i Samfundsforholdene; men deres Uvidenhed er ganske vist næppe saa stor som Biskop Martensens. Socialismen er paa en vis Maade et stærkt Udtryk af visse Fordomme, der hos os maaske nærmest ere trængte ind ved en vis Del af den tyske Literatur; ogsaa Biskop Martensen er i høj Grad opfyldt af disse Fordomme. Socialismens værste Sætninger i social og økonomisk Henseende, dem, hvorved den især viser sin fuldstændige Uvidenhed, og hvorved den tillige i Særdeleshed gjør Skade i det virkelige Liv, er netop dem, som Biskop Martensen gjør sig til Talsmand for. Han gjentager saadanne Fraser som, at det er «Kapitalen», der «bringer Utallige i en Tilstand, der i det Væsenlige ikke er forskjellig fra Slavernes i den gamle Verden». Det er, naar man paa

denne Maade taler om «Pengemagten», om «den moderne Jødedom», at man ophidser Klasse imod Klasse, at man taler til Hadet, Misundelsen og de andre onde Magter i Samfundet, kort sagt, det er netop det Skammeligste og mest Fordærvelige i Socialismen, som Forf. derved understøtter. Naar vi det Hele sammenligne vore socialistiske Forfatteres Fremstillinger med Biskop Martensens Betragtninger, tilstaa vi, at vi ubetinget foretrække de rigtige Socialisters. Hos Forfattere som Holger Drachmann, ja selv hos de egenlige Socialister, Forfattere af tredje og fjerde Rang, er der altid Kjærlighed til Fremskridt; der er Higen efter noget Bedre. De trænge til at blive bedre oplyste; men der er da ogsaa Anledning til at haabe, at man, naar bedre Indsigt erhverves, maaske allerede, naar man blot kommer til at drøfte de enkelte praktiske Spørgsmaal, fra denne Side kan vinde Kræfter, der mulig kunne gjøre Nytte. Iver efter menneskeligt Fremskridt er altid tiltalende og vil tillige i de fleste Tilfælde tilsidst medføre gavnlige Frugter. Men Biskop Martensen er ene og alene reaktionær og gjør i alt Fald det Indtryk at være uforbøderlig Tilbagegangsmand. Det er socialistiske Sætninger og Forslag, han fremsætter; men det er dem, der tillige ere optagne af de mest yderliggaaende tyske reaktionære Junkere, af «Kreuzzeitungs»-Mændene Otto v. Gerlach og Hermann Wagener, som den højærværdige danske Forfatter gjengiver.

Ogsaa vi ere meget villige til at indrømme, at selve Grundlaget for vort nuværende Samfund sikkert vil undergaa betydelige Forandringer. Hvad enten vi se hen til fjærne Tider og de senere allerede skete Forandringer i den hele Tænkemaade som i de væsentligste Indretninger, eller vi undersøge Nutidens vilde Na-

tioner, ja endogsaa de forskjellige udviklede Civilisationer, der findes den Dag i Dag i Verden, kunne vi vanskelig værgе os imod den Forestilling, at endog Forhold som Familiens Ordning eller som vore religiøse Institutioner kan være Gjenstand for Ændring og Udvikling. Hvad er ikke allerede sket? Hvilken Forskjel gjør det f. Ex. ikke, om Skilsmisse anerkjendes eller ikke? Vi fra vort Standpunkt have i ethvert Tilfælde ikke det Mindste imod, at selv endogsaa saadanne Samfundets Grundpiller som Ejendom, Familie, Religion sættes under Debat, naar det kun sker med tilbørlig Kundskab og Alvor. Hvad der bør styrkes, kan kun blive styrket ved en slig Forhandling. Men fremfor Alt maa hvert enkelt Skridt, der skal gøres i det virkelige Liv, paa det Nøjeste undersøges i det Enkelte, i sin hele Sammenhæng, i alle sine Følger. Nu er imidlertid ogsaa Biskop Martensens hele Methode netop i denne Henseende det Modsatte af, hvad der er det Rette ved Behandlingen af slige sociale eller økonomiske Spørgsmaal. Han gaar frem omtrent paa samme Maade som Socialisterne, idet han opstiller visse Abstraktioner og slutter fra dem. Han opstiller abstrakt Individualismen og Socialismen og vil saa vilkaarligt og uden økonomisk Indsigt mægle dem imellem. Det er denne abstrakte Fremgangsmaade, som man før i Almindelighed har beskyldt os Professorer for at benytte, men som for Tiden sikkerlig endnu mere findes anvendt af lavere Klasser af Lærere, og som heller ikke ganske sjælden er karakteristisk for Kirkens Lærere. Det gaar imidlertid ikke an saaledes med Almensætninger og Talemaader at behandle det menneskelige Samfund med dets udviklede Forhold og dets mangfoldige sammensatte Kræfter. Der kræves Arbejde og Grundighed, og fremfor Alt maa hver enkelt praktisk

Spørgsmaal for sig undersøges og klares. Særlig finde vi den i nyeste Tid næsten altid løs [Behandling og Mangel paa ethvert positivt Resultat, naar Folk komme og ville løse «det sociale Spørgsmaal». Man reformerer ikke det menneskelige Samfund med almindelige Sætninger og Godtkjøbstalemaader. Der kræves her saa godt som nogetsteds Indtrængen i det Enkelte og anstrængt Arbejde. Naar man abstraherer, som Biskop Martensen her gjør det, bliver man i Virkeligheden revolutionær; naar man blot tager hvert enkelt praktisk Spørgsmaal ret for sig, bliver man nok paa rette Maade konservativ. Der vilde være meget vundet ved Forhandlingerne af disse Sager, naar man blot vilde lade os være fri for at skulle «løse det sociale Spørgsmaal». Vi for vort Vedkommende anerkjende slet ikke nogen saadan Opgave. Der er, der har været, og der vil altid være en Uendelighed af enkelte sociale Spørgsmaal; altid vil der paa de mangfoldigste Omraader være Fremgang at gjøre; altid vil der være Plads for en yderligere Udvikling.

Biskop Martensen nævner i Forbigaaende Trang til bedre Oplysning. Vi ere næppe enige med ham, naar han her fremhæver den tekniske Undervisning som den, der mere end anden Undervisning burde forbedres. Det Meste af Arbejderens særlige Dygtighed læres bedst i Livet, og den mest praktiske Undervisning gaar netop kun ud paa ganske i Almindelighed at lære og at udvikle. Vi have vistnok i det Hele et noget andet Ideal af Folkeskolerne end Biskoppen. Men vi ere fuldkommen enige med de Mænd, som ved flere Forhandlinger i Nationaløkonomisk Forening have fremhævet, at her er der en Opgave, som man næppe kan tage for stærkt fat paa, hvor Samfundet i Øjeblikket vanskeligt kan anvende for mange Midler.

Hvad burde der ikke gøres for Børnenes Undervisning og Opdragelse? Men det er rigtigt og træffende, naar det ved Behandlingen af denne Sag i den engelske Social Science Congres blev gjort gjældende, at til den forbedrede Folkeundervisning ogsaa maatte svare Lejlighed til at anvende de udviklede Kræfter; ellers vilde den større Kundskab og Dygtighed kun medføre Misfornøjelse, skuffet Ærgjerrighed og Misundelse. Men vil dette ikke sige, at Kræfterne maa have Frihed? Og er det ikke forunderligt, at Biskoppen i samme Øjeblik, han vil lade Staten organisere det økonomiske Liv, tillige bruger det Udtryk, at Arbejderne skulle «hæves op i Middelstanden»? Er «Friheden» og «Middelstanden» ikke helt igjennem paa det Nøjeste knyttede til hinanden? Enigheden mod Friheden mellem Reaktionen og Socialismen, mellem de preussiske Junkere og Lasalles Proletariat, er sandelig ikke til Bedste for Middelstanden. Og er ikke ogsaa de Lande, hvor man nærmer sig mest til at lade hele Folket udgjøre en Middelstand, de samme, som mest have udviklet Friheden, Nordamerika og Schweiz? I Almindelighed har man dog nuomstunder mere og mere anerkjendt dette, at det overalt gjælder Frihedens Bevarelse og Fremgang. Selv ved de politiske Forhandlinger om den bedste Statsform synes man dog mere og mere at blive enig om, at det Afgjørende er, hvilken Form der bedst hævder Individernes Frihed; deraf afhænger det, om man under de for Haanden værende Omstændigheder helst bør vælge de forskjellige Former af Kongedømme, Parlamentarisme eller Republik. Naar man f. Ex. spørger om det ny Tysklands Fremtid, kunne vi heller ikke se rettere, end at selv dette Lands ydre politiske Magtstilling i Længden maa afhænge af, hvorvidt det lykkes dets nu-

værende i Øjeblikket stærke, men i Meget tilfældige og vilkaarlige Statsorden i Længden at udvikle den virkelige Frihed. Hidtil har den tyske Befolkning fremfor Alt staaet saa langt tilbage for den angelsaksiske, fordi den med alle sine stive, bindende Forhold ikke har haft dennes individuelle Duelighed og Handlekraft. Nu maa Spørgsmaalet, selv hvad Statens fremtidige Magt angaar, dog vel væsenlig være dette, om det ny Rige vil svinge mellem Cæsarisme og Socialisme, eller om det derimod ved den Ligevægt mellem de forskellige Kræfter, som vanskelig i Nutiden kan tænkes uden den konstitutionelle Statsform, vil kunne skabe betydelig individuel Udvikling ikke blot i Studerekamret, men ogsaa i Livet. Ja selv om vi ved de dristigste Tankeslutninger vilde forestille os de størst mulige Forandringer i hele Fremtidens sociale Udvikling, kunne vi ganske vist for vort Vedkommende ikke tænke os Andet end en yderligere Udvikling af Friheden. Er det ikke alle Organismers Lov, at selv den største Enhed, den nøjeste Sammenhæng og den mest vidtgaaende Vexelvirkning netop udvikler sig derved, at alle de enkelte Dele hver for sig antage ejendommelige, afsluttede og selvstændige Former? Hvad der i denne Henseende gjælder i Naturens Rige, kunne vi heller ikke tænke os anderledes i Udviklingen af det menneskelige Samfund.

Den Uvilje mod Friheden og den Tilbøjelighed til at ville indskrænke den, som træder saa grelt frem i Biskop Martensens socialistiske Forestillinger og Forslag, er unægtelig ikke noget Enestaaende. Vi skulle gjerne indrømme, at der findes altfor Meget, om ikke just af saadanne Urimeligheder, som dem, han fremsætter i Ethikens og Kristendommens Navn, saa dog af samme Retning. I Virkeligheden er

Sansen for Frihed ikke meget stor hos den store Mængde. Og naar vi for vort Vedkommende ikke kunne slutte os til vort danske politiske Demokrati, er det fremfor Alt, fordi dette altid sætter Ligheden over Friheden. Saaledes som det vanskeliggjør Benyttelsen af vor Statsforfatning ved ikke at ville anerkjende andre Magters selvstændige Berettigelse, den første Betingelse for politisk Frihed, saaledes erklærer det sig ofte endogsaa aabent imod den økonomiske Frihed. Ja selv Grundtvigianerne, som virkelig i visse Livsforhold have en betydelig Fortjeneste paa Grund af deres Frihedsfølelse, gaa paa det materielle Omraader altfor villig med under Ledelsen af Fordomme, Standsfølelse og Misundelse. Saa vidt er det kommet, at maaske endogsaa de allerfleste Mennesker i Øjeblikket virkelig snarest forud slutte imod Friheden; de ere snarest tilbøjelige til at finde et Forslag godt, naar det indskrænker denne. Vi tilstaa, at vi end ikke finde vor Regering ganske fri for denne Smitte. Hvor meget vi end kunne anerkjende den nuværende Konsejlpræsidents politiske Fortjenester, kunne vi dog ikke ubetinget beundre hans lovg. vende Virksomhed. Det er højest karakteristisk at se, hvilke de Lovgivningsarbejder ere, der i de sidste Aar netop under den mæglende Fonnesbechs Ledelse ere blevne fuldførte. Der er den lille Fæstelov, som indførte nye Indskrænkninger, som næsten alle Sagkyndige vare enige om at betragte som i og for sig uhensigtsmæssig, og som da ogsaa uden at gjøre nogen virkelig Nytte som Indrømmelse til Venstre velfortjent undergravede det daværende Ministeriums Stilling ved at lægge det ud med Landstingets Godsejere. Tillæget til Næringsloven, der gennemførtes ved den gamle Lavsmester J. A. Hansens Hjælp, afhjælp ikke Kjøbstædernes berettigede Klager (f. Ex. over

Bygningsskatten), men indførte paa et Par Omraader afgjort skadelige Indskrænkninger. Under almindelig Enighed indførte man endelig en Fabriklov uden nogen forudgaaende Undersøgelse af de faktiske Forhold hos os, uden forud paaviste Misligheder. Der var sikkert nok Grund til her at indføre et vist Tilsyn, f. Ex. af en Læge og mulig tillige af visse lokale Myndigheder; man indførte imidlertid hele det udenlandske Mønster af Fabriklov uden at bekymre sig om det stærke Indgreb, man derved ofte gjorde i den individuelle Frihed, uden Hensyn til den Skade, man derved ofte forvoldte i Befolkningens industrielle Opdragelse. Det er ret betegnende, at det er disse Love, vi have kunnet forene os om, medens det derimod har været umuligt at gennemføre de større Reformer i Skattevæsenet, i de kirkelige Forhold eller i Skolevæsenet, medens der slet ikke har været og ikke har kunnet være Tale om at indføre større økonomisk Frihed i vore Landboforhold eller paa flere andre Omraader, hvor den godt kunde behøves. Det er beklageligt, at vi ere saa langt fra sand Frihed. Men det er jo naturligt nok, at vi ikke saa hurtig kunne lære den. Det kan ikke tit nok gjentages, at det er let nok paa Papiret at forandre Statsformen, men at Tænkemaaden og Retningen ikke paa samme Maade let forandres. Det er forklarligt nok, at vi endnu sidde fast saa vel i Klassefølelser som i den absolutistiske Vilkaarlighed og Overseen af de Enkeltes Berettigelse, at vi derfor endnu hverken have lært paa rette Maade at betragte det Hele eller de Enkeltes Ret og Frihed. Vi pleje at anse vor Civilisation for langt større end Svenskernes, og vi have paa visse Omraader ogsaa Grund til at mene dette. Men Ingen kan komme i nærmere Berøring med den svenske

Befolkning eller med det svenske borgerlige og offentlige Liv uden at føle, hvor meget vi staa tilbage for det historiske Sverige baade i Sans for Friheden og i virkelig Gjennemførelse af den.

Der er endnu en enkelt Betragtning, der nødvendig paatrænger sig En ved den stærke Udtalelse af socialistisk absolutisk Opfattelse, man i Virkeligheden finder i Biskop Martensens milde theologiske dialektiske Form. Det er den, som følger af, at han her taler som Kirkens Repræsentant, som den, der har Myndighed til at tale i Kristendommens og den kristelige Ethiks Navn. Vi ville nu ikke tale om det Ejendommelige i, at det er Louis Blancs Sætninger mod Principerne af 1789 og deres Individualisme, som Forfatteren her gjentager paa anden eller vel rettere paa tredje Haand efter Reischls Fremstilling af Lasalle, ej heller, hvorlunde Louis Blanc konsekvent ogsaa angriber Reformationen som den aandelige Frigjørelse ved Siden af Revolutionen som den verdslige. Vi have unægtelig hidtil haft den Opfattelse, at det sande protestantiske Princip trods alle hierarkiske Tendenser i Virkeligheden stod i nøje Sammenhæng med den ydre Frihed. Men hvad vi i Særdeleshed ikke kunne undlade endnu her at fremhæve, det er det Betænelige i, at Forf., den udmærkede, højt ansete Lærer og Indehaveren af den øverste Værdighed i den danske Kirke, kan vise sig i den Grad at staa udenfor det virkelige Liv, baade den almindelige Virkelighed og de særlige konkrete danske Forhold. Hvad skal Kirkens Fremtid blive, naar den Mand, som særlig er kaldet til at fremme og hæve dens Udvikling, opfatter og taler paa denne Maade? Der var en Tid, da den katholske Kirke i sig indbefattede al Lærdom, Kundskab til Lov og Ret, til Statens Styrelse ind-

adtil og udadtil, kort sagt næsten hele Civilisationen. Den samme Kirke endte i det nordlige Europa med at være foragtet af Tænkerne og betragtet med fuldstændig Ligegyldighed af den store Mængde, og den faldt da i et Øjeblik dels for de kraftige Reformatorens Slag, dels for deres Haand, som efterstræbte dens verdslige Gods. Vornuværende Folke- eller Statskirke er ikke foragtet — den har ikke givet Anledning dertil —, men den er betragtet med stor Ligegyldighed af den store Mængde. Biskop Martensen og Andre, der som han sidde indhyllede i deres Værdighed, skulde dog høre Kirkens Forhold blive forhandlede mellem Befolkningen, ved Folkemøder og andre lignende Lejligheder. Der er intet Spørgsmaal, det i Øjeblikket i den Grad gaar løs paa. Det er barokt og uden væsenlig Betydning, naar P. Chr. Zahle indbringer Forslag om, at Sognene skulle have Lov til at antage Overlærere i Stedet for Præster. Det er kun Søren Kjær, som vil give Degnene Præsternes Lønning og Præsterne Degnenes. Og naar Villads Holm erklærer, at Mormonpræsterne gjøre mere Nytte end Statskirkens Gejstlighed, er dette ganske vist næppe bogstavelig Mandens Mening. Men alt dette og meget Andet af samme Slags er dog ganske betegnende Tidens Træk. Alt samler sig mod Kirken, som den nu staar, Iveren efter hurtigt Fremskridt, Demagogiet, Misundelsen, ganske vist Kræfter af den forskjelligste Art. For nogle Aar tilbage saa det ud, som om Kirkens Mellemværende med Staten skulde løses der ved, at Kirken organiseredes som selvstændig Anstalt og selv modtog sit Gods. Nu er man derimod enig om at anerkjende dette som Statens Ejendom. Ligger det da ikke nær fra et rent borgerligt Standpunkt at undersøge, om disse halvtreds eller halvfjerdsindtyve Millioner, hvor

mange det nu er, virkelig anvendes paa den for Befolkningens Udvikling hensigtsmæssigste Maade? Bønderne beklage sig over, at man i Sogne med én Kirke har skabt faste Kapellanier alene for at anvende de store Indtægter i Stedet for at forbedre deres Skolevæsen. Og er det ikke rigtigt, at Kirken i alt Fald ikke mere har just den samme Betydning for Folkets Oplærelse, som den en Gang har haft? Kan man ikke let komme til i det Mindste at nære nogen Tvivl om Statskirkens Fremtid i dens nuværende Form, naar man ser, i hvilket Forhold en Mand, der i denne Kirke indtager en Stilling som Sjællands nuværende Biskop, staar saa vel til Tidens store Rørelser som til det daglige Livs smaa Ting, hvad det er for Bidrag, han bringer til Civilisationens og Folkets ydre Velfærds store Sag?

Kortfattet Statistik over Folketingsmændenes Livsstillinger 1849—1874.

Af Fredrik Bajer.

Grundlovens Bestemmelser om Valgret og Valgbarhed til Rigsdagens Folketing har nu været gjældende i over et Fjerdedels Hundredaar. I dette Tidsrum er paa det Nærmeste 1500 Valg foretagne, deri medregnet Udfyldningsvalgene, som har fundet Sted imellem de almindelige Valgdage. Disse sidste har været: den $\frac{1}{12}$ 1849, $\frac{4}{8}$ 1852, $\frac{26}{2}$ 1853, $\frac{27}{5}$ 1853, $\frac{1}{12}$ 1854, $\frac{14}{6}$ 1855, $\frac{14}{6}$ 1858, $\frac{14}{6}$ 1861, $\frac{7}{6}$ 1864, $\frac{4}{6}$ 1866, $\frac{22}{9}$ 1869, $\frac{20}{9}$ 1872 og $\frac{14}{11}$ 1873, i Alt 14.

Af de Valgte har 227 været i Kirkens eller Skolens Tjeneste, da de valgtes, 294 i Statens eller Kommunernes civile Tjeneste, 56 i Land- og Søværnets (alle Officerer), 120 har været i fri privat Virksomhed (nærmest aandelig), 81 Pensionister og Kapitalister, 571 Landbrugere, 73 Industridrivende og 44 Handlende, medens de Øvriges Livsstillinger maa kaldes mer eller mindre ubestemmelige.

Med Hensyn til de enkelte af disse Afdelinger, skal kun nogle faa Bemærkninger gjøres.

De egenlig gejstlige Medlemmers Tal var i de første Folketing særdeles stort; men det aftog snart stærkt, om end nogenlunde jævnt, saa at der efter 1855—58 kun fandtes meget faa, og efter 1872 aldeles ingen Præster i Folketinget. De Gejstliges Gjennemsnitstal for alle 14 almindelige Valgdage er noget over 5. Skolemændenes Tal har i Gjennemsnit

været omtrent 11, det Tal, som nu atter er naaet efter en jævn Nedgang fra næsten det Dobbelte (i Begyndelsen af 1853) til noget under det Halve (1861—64). Især siden Grundlovsgjennemsynet synes Vælgerne at nære mindre politisk Tillid til sine Præster end til sine Lærere. Medens den mer videnskabelige Skoles Lærere havde Overvægten i de første Aar, har den mer folkelige Skoles haft det siden 1853, paa en enkelt Undtagelse nær (1858—61). Gjennemsnitstallene for de to talrigste Slags Lærere, Professorer og Folkeskolelærere, har været henholdsvis 2,4 og 5,2; Professorerne har været under dette Tal siden 1854 (undtagen 1858—61), Folkeskolelærerne har været under det 1849—52 og atter 1858—72, men naaede 1873 igjen næsten det højeste Tal 9, som det en Gang tidligere havde haft (1853); der findes nu 8.

Tages alle Statens og Kommunernes civile Tjenestemænd (Embeds- og Bestillingsmænd, ogsaa Sognefogeder), som har været valgte til Folketingene, under Et, finder man, at der i hvert gjennemsnitlig har siddet 2 $\frac{1}{2}$ saadanne. Inden Grundlovsgjennemsynet 1866 har der været flere end Gjennemsnitstallet (1849—52 endog 35, og 29 endnu fra 1861—66) med kortvarige Undtagelser (et Fjerdingaar 1853 kun 17, og et Halvaar 1854—55 endog kun 9), da der var færre. At i Særdeleshed administrative Embedsmænd ligesom blæses bort i politiske Stormflodstider, viste sig paa Valgdagen den $\frac{1}{12}$ 1854, da der ingen saadan valgtes (heller ingen Minister), men alene nogle Dommere og Sagførere. Efter 1866 har Folket valgt færre egenlige Tjenestemænd end tidligere, ligesom tillige en større Stadighed i Tallet synes at ville gjøre sig gjældende. Saaledes har Grundlovsgjennemsynet rimeligvis, uagtet det ikke rørte Folketingets Sammensætning, dog middelbart haft en væsentlig Indflydelse paa denne.

De militære Medlemmers Tal har gjennemsnitlig været 4. Naar Forsvarsvæsenet har været stærkere paa Tale, har Tinget haft flest militære Medlemmer, saaledes 1858—64, da en ny Krig næsten kunde forudses (6), og siden 1866 paa Grund af Forsvarets Omordning (4—6). Højest over Midteltallet staar Tinget i dette Øjeblik, da det for Landværnets

Vedkommende tæller 2 Generaler, 1 Oberst og 3 Kaptajner (af hvilke 6 dog 1 er valgt som Minister og derfor i det Foregaaende medtalt blandt civile Tjenestemænd), samt 1 Søofficer, i Alt 7. Uden Militære har Tinget kun været i et halvt Aar efter Valgdagen d. $\frac{1}{12}$ 1854.

Under Livsstillingen «fri privat Virksomhed (nærmest aandelig)» henføres ogsaa politiske Redaktører, hvis Gjennemsnitstal har været omtrent 5. Iøvrigt synes disses Tal at have været nogenlunde jævnt, om end langsomt, stigende hele Tiden.

Med Hensyn til Pensionisternes og Kapitalisternes forholdsvis talrige Afdeling maa det bemærkes, at den ikke sjælden har været Gjennemgangsled t. Ex. for afgaaede Mini- stre, fordrevne Slesvigere o. Andre, inden de indtraadte i en ny Livsstilling.

Landbrugernes meget talrige Afdeling kan underafdeles i de «større» og de «mindre» Landbrugeres (til den første er ogsaa regnet, hvad der kaldes «Proprietærer»), uagtet Grænsen i dette Tilfælde er meget vanskelig at drage. — For alle større Landbrugere tilsammen bliver Gjennemsnitstallet 8,7; men kun i Tidsrummet 1854—66 har dette været overskredet, siden 1869 har deres Tal endog været langt derunder. De saakaldte «Proprietærer», hvis Gjennemsnitstal er 5,8, har siden 1866 været saa godt som forsvundne fra Folketinget. — For alle mindre Landbrugere tilsammen bliver Gjennemsnitstallet 32 (alene for Selvejergaardmændene vilde det være 21,9, eller højere end for alle civile Tjenestemænd under Et). Middeltallet (32) naaedes først 1853, og vedligeholdt sig da næppe i et Par Aar, hvorpaa det gik derunder lige indtil efter Grundlovs- gjennemsynet 1866, efter hvilken Tid de mindre Landbrugeres Tal har holdt sig ikke saa lidt derover, — atter et Spor af Grundlovs-gjennemsynets middelbare Indflydelse! — Forholdet imellem Antallet af de «større» og af de «mindre» Landbrugere har saaledes gjennemsnitlig været omtrent som 1 til 4. I Begyndelsen (1849—52) var der forholdsvis flere «større», men 1852—54 var Overvægten paa de «mindres» Side. Fra den $\frac{1}{12}$ 1854, da de «store» atter blev forholdsvis flest, syntes Forholdet at ville fæstne sig mer og mer omtrent som 1 til 2,

hvilket blev staaende i en halv Snes Aar; men den første Valgdag efter Oktoberforeningens Stiftelse gik det ned til 1:3, derefter til 1:5, til 1:12, ja, endog til 1:47, — og siden Grundlovens Gjennemsyn har de «mindre» forholdsvis været langt talrigere end de «større» i Folketinget, medens disse sidste aabenbart har søgt over i Landstinget, hvorved de to Tings Uensartethed yderligere er voxet. — Gjennemsnittallet for alle Landbrugere, omtrent 41, naaede man først den $\frac{1}{12}$ 1854, da man ligesom ved et Spring endog kom et Stykke over det, og siden den Dag har man kun to Gange været lidt under det: 1864—66 og 1869—72.

Tallet af Industridrivende, eller de, som lever af Produkters Forædling eller Forarbejdelse, har gjennemsnittlig kun været 5,2 i alle Rigsdagenes Folketing. For Aarene inden 1866 var Gjennemsnittallet 7,2, efter samme har det kun været 1,6. At Tallet var størst i Aarene 1853—58, da Loven af $\frac{29}{12}$ 1857 om Haandværks- og Fabrikdrift m. m. forberedtes og gennemførtes, synes meget forklarligt. Muligvis forklares paa lignende Maade, at Møllernes Tal var størst inden Mølle-næringsloven af $\frac{14}{4}$ 1852; dog er det rimeligere, at Møllere, saa vel som de fleste andre Industridrivende, ikke ere valgte i deres Egenskab af saadanne.

Medens Gjennemsnittallet for alle Handlende er 3,1, er det for Grosserere alene 2,5. Til Handlende menes ogsaa Gjæstgivere rettest at burde regnes; og en saadan er for Øjeblikket den eneste «Handlende» i Folketinget.

I «Statistisk Tabelværk» m. m. findes udførlige Oplysninger om Folketællingerne i Danmark 1850, 1860 og 1870, og derunder ogsaa Meddelelser om Befolkningens Fordeling efter Næringsveje. Paa Grundlag heraf er nedenstaaende to Tabeller udarbejdede, da det naturligvis ikke er uden Interesse at foretage en Sammenligning imellem Folkets Næringsveje og Folkerepræsentanternes Livsstillinger. Disse sidste er netop strax i Begyndelsen af denne Afhandling opstillede og ordnede med Muligheden af en saadan Sammenligning for Øje. Den

første lodrette Pille i Tabel I er udregnet ved at tage Middeltallene af de tre ovennævnte Folketællinger; Tabel II er udregnet under Forudsætning af, at Befolkningens Fordeling efter Næringsveje endnu væsentlig er den samme som 1870, og paa Grundlag af Folketingets nuværende Sammensætning, — ikke, som det blev strax ved Valget d. 14/11 1873, men som det er nu efter en Mandatsnedlæggelse, et Ministerskifte og et Dødsfald. Det Øvrige forstaas af sig selv.

Livsstillinger eller Næringsveje.	I.		II.	
	1850-70	1849-74	1870	1874-75
	var i Gennemsnit af 100			
	Indbyggere:	Folketingsmænd:	Indbyggere:	Folketingsmænd:
I Kirkens og Skolens Tjeneste	1,7	15,7	1,5	10,8
I Statens og Kommunernes				
private Tjeneste	2,4	19,5	2,6	15,7
I Land- og Søværnets Tjeneste	1,5	3,7	0,8	6,8
I privat Virksomhed (nærmest				
aandelig)	0,7	8,0	1,0	9,8
Pensionister og Kapitalister. .	2,6	5,3	2,1	6,8
Landbrugere	44,4	38,0	44,2	47,1
Sønæringsdrivende	2,7	0,0	2,6	0,0
Industridrivende	21,0	4,8	20,9	1,0
Handlende	4,7	2,8	5,5	1,0
Arbejdere (Daglejere, Tyende				
m. m.)	15,5	0,0	15,9	0,0
I ubestemt Livsstilling	0,4	2,2	0,2	1,0
Almissenydende	2,3	0,0	2,6	0,0
Fanger	0,1	0,0	0,1	0,0

Betragtningen af ovenstaaende Tabeller giver Anledning til nogle faa Slutningsbemærkninger.

Det følger af sig selv, at «Almissenydende» og «Fanger», som det har været nødvendigt at medtage i Oversigten over Befolkningens Fordeling, kan lades ude af Betragtning ved

Sammenligningen med Folkerepræsentanternes Ordning efter Livsstilling.

Aldeles «urepræsenterede» — i uegenlig Betydning, da de naturligvis er politisk, men ikke klassevis, repræsenterede — aldeles «urepræsenterede» bliver saaledes kun de «Sønæringsdrivende» og den talrige Afdeling, som med et Ord kan kaldes «Arbejdere». For saa vidt Mænd af disse to Afdelinger kan røgte en Folkerepræsentants Hverv uden at forlade sin egenlige Næringsvej, er det vel kun et Tidsspørgsmaal, naar saadanne skal træde ind i Folketingssalen. De første er dog alt paa en Maade «repræsenterede» gennem en enkelt Søofficer; af de sidste er Størstedelen af dem, som staar i privat Tjenesteforhold, udelukkede ved Valgloven.

Forholdsvis for svagt «repræsenterede» er iøvrigt for Tiden kun de «Industridrivende» og de «Handlende»; Misforholdet er — som man let vil se — ligefrem skrigende, og det er i Øjeblikket større end nogensinde. I Gjennemsnit for det hele Tidsrum af 25 Aar har — hvor utroligt det end vil forekomme flygtige lagttagere — ogsaa «Landbrugernes» Afdeling været for svagt «repræsenteret»; men den har siden 1866 taget et saadant Opsving, at den nu til Gjengjæld er noget for stærkt «repræsenteret».

Alle de endnu ikke nævnte Afdelinger er derimod forholdsvis for stærkt «repræsenterede». For Tiden er Misforholdet saaledes meget stærkt med Hensyn til dem, der staar «i Kirkens og Skolens Tjeneste» (vel at mærke: tagne under Et), «i Statens og Kommunernes civile Tjeneste» og «i Land- og Søværnets Tjeneste». Dog synes det ved en Sammenligning med Gjennemsnittet for hele Tidsrummet, som om dette Misforhold er aftagende for de to førstnævnte Afdelingers Vedkommende; og naar det er stigende for den tredjes, finder dette sin naturlige Forklaring i Forsvarslovenes forestaaende Gjennemsyn.

Disse Betragtninger er nu ingenlunde fremsatte for at lede Tanken hen paa Klassevalg. Dette Spøgelse blev der uden Tvivl 1849 rammet en saa forsvarlig Pæl igjennem, at vel næppe den stærkeste Reaktion skal kunne faa det til at «gaa

igjen». Som allerede foreløbig bemærket, er det jo nemlig ikke Klasserne med hver sine Interesser, men Partierne med hver sine politiske Meninger, som skal repræsenteres; og da vel næsten enhver «Klasse» i sin Midte tæller Folk af alle mulige politiske Meninger, kan alene de siges at være urepræsenterede, hvis Meninger kun deles af saa Faa, at de ikke ved forenede Kræfter kan sætte en Repræsentant igjennem i en eneste af Danmarks 102 Folketingsvalkredse. Vel kan man endnu en sjælden Gang, som et halvkvalt Ønske om fremtidige Klassevalg, høre det Ordsprog brugt i politisk Forstand: «den véd bedst, hvor Skoen trykker, som har den paa»; men hvor Sligt kommer offentlig til Orde, vil man som oftest se det øjeblikkelig neddæmpet med den meget rigtige Betragtning, at Et er at vide, hvor Skoen trykker, men et Andet at paavise, hvorledes Trykket skal afhjælpes. Er man ikke Skomager, staar man magtesløs lige over for den trykkende Sko, man har paa; og er man ikke Politiker, kan det ikke nytte at lade sig vælge ind i Rigsdagen for bedre end Andre at virke for sine «Standsfællers» Kaar.

Ikke des mindre har det — foruden den rent theoretiske — ogsaa en praktisk Betydning at lægge Mærke til det større eller mindre Misforhold, som maatte finde Sted imellem Folket, ordnet efter Næringsveje, og Folkets Repræsentanter, ordnede efter tilsvarende Livsstillinger. Der er Noget, som hedder «Sagkundskab», og som i Særdeleshed kommer til Nytte i Udvalgene. En nærmere Betragtning af ovenstaaende statistiske Sammenstillinger vil derfor ikke være ørkesløs med et kommende Folketingsvalg for Øje; thi hvor det maatte briste Folketinget paa Sagkundskab i et eller andet vigtigere Spørgsmaal, som i en nærmere Fremtid kan ventes paa Dagsordenen, bør Vælgerne i Tide være betænkte paa, om muligt, at raade Bod paa Manglen, for saa vidt det kan ske uden at tilsidesætte højere Hensyn.

Nationalekonomisk Forening

afholdt Møde Onsdagen d. 20 Januar. Til ny Medlemmer optoges: Landstingsmand Larsen, Grosserer Augustin Gamæl og Stenograf With.

Møntdirektøren Etatsraad Levy holdt et Foredrag om

Det ny Møntsystem.

Etatsraad Levy vilde som en Fortsættelse af sit i Foreningen i Januar Maaned f. A. om Guld fodens Indførelse holde Foredrag (Nationalek. Tidsskr. 3dje Binds 1ste og 2det Hæfte) denne Gang meddele, hvad der var foretaget for at forberede Indførelsen af det ny Møntsystem.

Man maatte erindre, at der ved Møntloven af 23 Maj 1873 tilsigtedes tvende iøvrigt af hinanden uafhængige Reforme: Indførelsen af Guld i Stedet for Sølv som Værdimaaler og Indførelsen af en ny Regneenhed baseret paa Decimalsystemet. I og for sig havde man kunnet vedtage den ene af disse Reforme uden den anden. I Mødet i Fjor havde Taleren angivet de Grunde, der vare bestemmende for først at sørge for Guld mønt fodens fremfor Regneenhedens Indførelse. Det vigtigste Hensyn var Sølvets stadige Værdiforringelse, dettes Betydning kunde bedst skjønnes deraf, at medens Taleren havde omsat det store Kvantum Sølv, der for Statens Regning skulde ombyttes til Guld til en Pris af $58\frac{1}{2}$ Pence pr. Unze, var Prisen nu ikkun $57\frac{1}{2}$ Pence eller 2 pCt. lavere. Dernæst kunde Guld mønterne benyttes i Overgangsperioden jævnsides med den gamle Sølv mønt og endelig udkrævede Forbruget af Guld mønt et ringe Antal i Forhold til Antallet af Mønt stykker,

Gjennemførelsen af Regneenheden udkrævede. Efter at man i Marts Maaned f. A. havde udmøntet Guldmønter til Beløb af 27 Millioner Kroner, gjaldt det om at lægge en bestemt Plan for Arbejderne til at føre Regningsenheden frem.

Denne Overvejelse maatte først gaa ud paa, hvilke Møntstykker man skulde begynde med, store eller smaa. Efter Møntloven skulde der være 1- og 2-Kronestykker, men da Landet var rigeligt forsynet med hele og halve Dalere, der saa temmelig svarede til disse Møntstykker, fandt man det naturligt at begynde med de smaa, af hvis Inddeling det ny System, Decimalsystemet, jo navnlig er afhængig. Et andet Spørgsmaal var det, hvilke Møntstykker vi skulde vælge. Om 40-Ørestykker kunde der ikke og vilde der ikke blive Tale, da dette Møntstykke var kommet ind i Loven af Hensyn til de bestemte Fordringer i denne Retning, som under den internationale Kommissions Forhandlinger vare fremsatte fra norsk Side, da denne Mønt var lig 12 Sk. norsk. Baade her og andetsteds havde der vist sig Ønske om større Spring i Mønt-rækken, saa at man, naar man følte i sin Lomme, strax kunde mærke, hvilke Møntstykker det var, man havde. Derfor var det Talerens Mening, at man helst skulde slaa en Streg over 50-Ørestykkerne og indskrænke sig til at have to store Sølv-mønter, enkelte og dobbelte Kroner, og to smaa Sølv-mønter, 25- og 10-Ørestykker, for Resten Bronce. Det vilde ogsaa nærmest være svarende til de nuværende Forhold, da de mest gængse Mønter havde været Dalere, Marker, 4 og 1 Sk.; thi Halvdaleren har aldrig været benyttet i noget stort Omfang. En lang Møntække bestaaende af Mønter, hvoraf hver følgende Mønt var netop Halvdelen af den foregaaende hindrede enhver hurtig Expedition ved alle Betalinger og Vexlinger, da man maatte skjænke hvert enkelt Møntstykkets Værdi for megen Op-mærksomhed. En tilstrækkelig Mængde 25-Ørestykker vilde afhjælpe Savnet af 50-Øre.

Det næste Spørgsmaal, der havde rejst sig, var, om man skulde indføre de ny Mønter successivt eller paa én Gang. Han havde ubetinget foretrukket den sidstnævnte Fremgangsmaade, navnlig af Hensyn til, at den gamle Mønt

hurtig kunde blive unddraget Omsætningen ved ét paa én Gang opstaaende bestemt Tryk. Ogsaa Bekostningerne spillede ved denne Afgjørelse en Rolle. Tidligere havde man ved Udmøntningen af Smaamønt paaregnet 4 pCt. Udgifter, men ved den nu stedfundne Udmønt havde man, uagtet Arbejdslønnen var højere og Kul dyrere, dog faaet Udgifterne nedsatte til omtrent det Halve, fordi man havde drevet Forretningen en gros. Et Hensyn, der maatte tages, var ogsaa Møntlovens Paabud om, at den ny Regningsenhed skulde være indført til 1 Januar 1875. Erfaringen andetsteds fra, hvor man var gaaet den modsatte Vej, viste, at Udgivelsen paa én Gang af de ny Mønter var heldigst, idet man saa at sige kunde give hver Mand dem i Haanden, hvilket ikke lod sig gjøre ved en Udgivelse efterhaanden, og endelig var ved denne Afgjørelse Hensynet til Sydsverig af Betydning, idet denne svenske Landsdel er saa daarlig forsynet med Skillemønt, at den, naar man her udgav Mønter, som der ikke strax var Trang til, vilde trække disse til sig.

Endvidere maatte der tages under Overvejelse, hvor meget man skulde udmønte. Dette var det jo vanskeligt at have nogen Mening om, og man havde derfor valgt den praktiske Fremgangsmaade at se efter, hvor meget der er udmøntet af gammel Smaamønt, hvilken Rolle denne havde spillet, og hvor meget der sandsynligvis vilde være at indløse af den. I Tidsrummet fra 1840—47 var der af 2-Marker, Marker og 8-Skillinger udmøntet for 257,000 Rdl.; men hertil kunde der ikke tages væsenligt Hensyn, da der ved denne Udmøntning var den Ejendommelighed, at disse Mønter bleve udmøntede med Nøjagtighed som Speciemønt uden Slagskat, ja i visse Forhold vare Markerne af større Værdi end Specien, idet 12 Marker indeholdt lige saa meget Sølv som denne og mere Legeringsstof, der havde Værdi til kemisk Anvendelse, saa at de udenlandske Affineringsforretninger havde Fordel af at indsmelte dem. Næsten lige saa hurtigt, som de nævnte Mønter udgaves, vandrede de derfor i Smeltediglen. Først langt senere, da Taleren var ansat som Møntagent i Altona, blev Finansminister Andræ gjort opmærksom paa dette Forhold, og der var da

blevet vedtaget en Lov, som tilstødede Udmøntningen af Markstykker med et slettere Forhold, $7\frac{1}{2}$ pCt. mindre Sølv. Herved vare Markerne blevne befriede for Indsmeltning.

I Tidsrummet 1853—73 er der af nye Marker blevet udmøntet 1,868,000 Rdl., men da man havde udmøntet for meget, henlaa der endnu 341,000 Rdl., som ikke vare satte i Cirkulation. Der er altsaa kun 1,527,000 Rdl. at indløse. Fireskillingerne havde altid været udmøntede lette med 12 pCt. Slagskat. 1840—73 var der af dem udmøntet for 877,000 Rdl. Den omløbende Sølv-Skillemønt udgjorde altsaa 2,404,000 Rdl., og hertil maatte føjes 209,000 Rdl. i Broncemønt. Det var imidlertid næppe nødvendigt at udmønte saa meget i Øremønt. For det Første maatte der tages Hensyn til, at der i Hamborg, Lybæk og Hertugdømmerne samt til Dels Sydsværig cirkulerede en Mængde Marker og Fireskillinger samt til den næsten utrolige Mængde af den sidstnævnte Sort, som i Tidens Løb var forsvunden. Der vilde derfor kun blive Brug for Øremønt i et ringere Forhold, og hertil kom den Omstændighed, at, medens der hidtil udfordredes 6 Markstykker og 24 Fireskillinger til at ombytte Hovedmønten, Daleren, vilde der til at ombytte Kronen, der vilde komme til at spille en ganske anden stor Rolle end nu Tremarken, kun udkræves 4 25- og 10 10 Ørestykker. Med disse Betragtninger for Øje havde man bestemt sig til at udmønte pr. Individ af Befolkningen (denne beregnet i rundt Tal til 2 Millioner) 4 Stkr. 25-Øre, 5 Stkr. 10-Øre, $1\frac{1}{2}$ Stkr. 5-Øre, 5 Stkr. 2-Øre og 3 Stkr. 1-Øre, i Alt 37 Millioner Møntstykker. Oprindelig havde Taleren anset 30 Millioner for tilstrækkelig, men havde under Arbejdets Udførelse modificeret sine Anskuelser noget. 5-Ørestykkerne vilde muligvis nok i Begyndelsen blive søgte, men det var dog tvivlsomt, om man i Længden vilde ynde en saa tung og stor Broncemønt, man burde derfor foreløbig ikke mønte for meget af denne. Udmøntningen af disse Pengearter vilde i Alt have en Værdi af 3,487,000 Kroner, eller omtrent $\frac{2}{3}$ af Beløbet af den udmøntede Rigsskillemønt. For at man kunde danne sig et Begreb om dette Beløb, som sandsynligvis vilde blive helt færdig i Løbet af April Maaned,

anførte Taleren, at der her var Tale om en Sølvvægt af 68,500 Pd. og en Broncevægt af 152,000 Pd.

Da Planen saaledes var lagt, gjaldt det om at skride til selve Udmøntningen, hvormed der var forbundet den store Vanskelighed, at Smaamønten skulde være færdig i Løbet af 9 Maaneder. Man maatte vel lægge Mærke til, at vor Mønt, lige saa lidt som nogen anden Mønt, er opført med Hensynet til Indførelse af Møntreformer for Øje, men kun for, naar Landet er forsynet med Mønt, at kunne vedligeholde denne Forsyning. Det viste sig ogsaa strax, at Mønten ikke kunde overkomme hele Arbejdet selv, men at man maatte ty til Assistance andetsteds fra. Taleren havde da først henvendt sig til Bestyreren for den kongelige Geværfabrik her i Staden, hvor det var ham bekendt, at der foregik en stor Tilvirkning af Metal-Patronhylstre. Bestyreren var kommet ham i Møde med al Forekommenhed, men det havde vist sig, at Fabriken manglede de nødvendige Redskaber. Men den Samtale, han havde haft med Bestyreren havde faaet sin store Betydning, da den havde henledet hans Opmærksomhed paa at benytte udenlandske Industridrivende, og ved de Undersøgelser, han i den Anledning havde anstillet, var han kommen til at se en Indberetning fra Direktøren for den engelske Mønt, der havde været i samme Forlegenhed som vor, til Parlamentet, og hvor han meddelte, at han havde henvendt sig til to Firmaer i Birmingham, der havde løst den dem stillede Opgave særdeles tilfredsstillende, idet de ikke blot havde leveret Plader, men ogsaa præget Mønterne under Kontrol af nogle Embedsmænd. Saa vidt kunde vi ikke gaa, navnlig af Hensyn til Møntloven, som ligefrem udtaler, at ingen Udmøntning kan iværksættes ved Private eller overdrages Private ved Bortforpagtning eller paa anden Maade — hvilket han iøvrigt ønskede ikke havde staaet der, af Hensyn til at vi ikkun eje et Møntværk. Det var lykkedes Taleren at slutte Kontrakt under heldige Vilkaar med et af de paagældende Firmaer i Birmingham, Ralph, Heaton & Sons, om at levere Pladerne udskaarne, randede, glødede, fuldt færdige til at stemples eller præges. Den Maade, hvorpaa disse udvalses i den paagældende Fabrik, gjorde det

langt lettere at udskære Mønter af dem end af de Plader, man i Almindelighed benyttede ved Møntværkerne, der hovedsagelig ere beregnede paa Udmøntningen af Guld og Sølv. Det engelske Firma havde opfyldt sine Forpligtelser paa den hæderligste Maade, og vore Møntteknikerens Erklæring gik ud paa, at det vilde være umuligt at præstere Bronzeplader med større Akkuratessen. Naar en Industri kan drives saaledes i det Store som i Birmingham, kan Produktet altid leveres billigere, end vi herhjemme vilde formaa selv med den største Økonomi, og Resultatet af den nævnte Kontrakt havde da ogsaa været, at vi havde sparet 40,000 Rd. og indvundet en Tidsbesparelse af $1\frac{1}{2}$ Aars Arbejde, ikke at tale om, at vi undgik det store Slid paa Smelteovnene og alle Redskaberne, som er uundgaelig ved en stor Udmøntning af et saa haardt Metal som Bronze. Herved var man, da der heldigvis havdes et tilstrækkeligt Antal Prægepresser, bleven sat i Stand til at præge Sølv og Bronze meget hurtigt. Efter Talerens anbefaling havde man i Sverige anvendt samme Fremgangsmaade.

Hvorledes var nu Resultatet af Udmøntningen? Den 16 Januar 1875, altsaa ni Maaneder efter at den var begyndt, var der afleveret i Smaamønt 2,934,000 Kroner eller 27 Mill. Møntstykker. Der var saaledes blevet præget 3 Millioner maanedlig eller 120,000 daglig ved en Arbejdstid af $10\frac{1}{2}$ Time og med 5 Prægepresser, hvilket maa indrømmes er et meget respektabelt Resultat. Til Island og Færøerne var der af Hensyn til de lokale Forhold sammesteds allerede i September blevet udsendt noget over 1 Krone pr. Hoved, i Alt 97,000 Kroner, til Provinserne 1,277,000 Kroner og i Hovedstaden var der uddelt 515,000 Kroner, altsaa i Alt 1,889,000 Kroner; man havde saaledes endnu en god Reserve. I Hovedstaden med dens store Arbejderbefolkning brugtes der mere Skillemønt end i Købstæderne og i disse mere end paa Landet — med Nøjagtighed kunde Forholdet ikke angives. Først afsendtes der i November til Provinserne $\frac{1}{4}$, af hvad der var udmøntet pr. Individ, og i Januar atter $\frac{1}{4}$. Resten havde Amtstuerne Ordre til at rekvirere, efterhaanden, som det maatte vise sig nødvendigt. I København havde man givet Enhver, hvad han ønskede,

kun med visse Modifikationer. Taleren var overbevist om, at der i Kjøbenhavn allerede var udgivet mere Smaamønt, end den almindelige Omsætning krævede, hvorpaa man saa et Bevis i den Omstændighed, at der i de sidste Dage allerede var begyndt at indkomme ny Mønt i Bankens Byttekontor, dog ikke i større Beløb. Man kunde lige saa lidt her som andetsteds forlange, at Staten skulde henvende sig til hver med hans Kvantum. Der var to Klasser, Handlende og Ikke-Handlende, og gjennem den første Klasse maatte den sidste forsynes; paa anden Maade lod det sig ikke gjøre. Dette og intet Andet kunde Staten derfor have for Øje. At træde i et direkte Forhold til hver af Landets 2 Millioner Indvaanere var en ligefrem Umulighed. Der maatte nødvendigvis være en vis Overgangstid, helst saa kort som muligt, men man maatte ikke vente, at hver Mand af varm, uegennyttig Interesse skulde stræbe at sprede Mønten. En medvirkende Aarsag til, at man i Begyndelsen ikke kunde faa ny Mønt nok, var, at mange Handlende havde villet benytte den gunstige Lejlighed til at skruer Priserne i Vejret og kunde derfor ikke blive hurtig nok forsynede. Det vilde imidlertid snart vise sig, at man havde faaet nok. Hvad der skulde gjøre Sit til Spredningen, var, naar man saa at sige kunde tage den gamle Mønt fra Folk, men hertil udfordres, at de Kasser, der skulle besørge Inddragelsen først nogenlunde ere færdige med Distributionen af den ny Mønt, thi Inddragelsen er et langt større og besværligere Arbejde end Distributionen. Det var i Møntloven forbeholdt Kongen med 6 Maaneders Varsel at bestemme, naar den gamle Mønt ikke mere skulde gjælde som lovlig Betaling. Taleren haabede, at en saadan kongelig Resolution skulde kunne udgaa i April Maaned. Da var først den Tid kommet, da den gamle Mønt maatte forsvinde.

En Sammenligning vilde vise, at det i andre Lande ikke var gaaet saa heldigt. Indførelsen af Decimalsystemet i Frankrig havde medtaget over 30 Aar, i Tyskland havde man regnet den nuværende Overgangsperiode til 10 Aar, som, efter hvad der hidtil foreligger, næppe vilde slaa til. Det var 20 Aar siden, man i Sverig havde indført det ny Møntsystem med

Rigsdaler, delt i 100 Øre, men selv i Stockholm regnede baade Fruer, Piger og Bønder paa Torvet endnu ikke i Øre, men efter gamle Skillinger. Den første Nødvendighed for Reformens Gjennemførelse var Hurtigheden i Udmøntningen — i saa Henseende var 120,000 Stkr. om Dagen et talende Resultat, mod hvilket slige Smaaligheder ikke havde noget at sige, at der paa enkelte Mønter kunde mangle en Straale i Stjernen — eller at N. N. havde maattet vente et Par Dage før han kunde faa ny Mønt. Slige Klager eller de andre der vare fremkomne havde Taleren ikke kunnet tillægge nogen Betydning.

Der havde ved Overgangen vist sig forskellige Misforstaaelser fra Befolkningens Side. Først var der Ukyndighed med Hensyn til de Summer, som skulde rekvireres. En enkelt Næringsdrivende havde saaledes henvendt sig direkte til Taleren med Anmodning om endelig at faa 5000 Kroner Smaaønt til sin Bulik. Han var imidlertid bleven gjort opmærksom paa, at det var 95,000 Stykker, som han og hans fem Svende vilde bruge to Dage om at tælle. Han havde faaet 1500 Kroner, men havde nok endnu en Slump i sin Skuffe. En anden Mislighed var den, at Befolkningen ikke havde forstaaet, i hvilket Forhold man skulde forlange de nye Mønter. Det var gaaet saa vidt, at Folk havde begjæret 100 Kroner af hver Sort. Der brugtes imidlertid kun i Omløbet 10 Kroner i 2-Ører mod 100 Kroner i 25-Ører og 50 Kroner i 10-Ører. Ogsaa mange af Oppebørselsbetjentene havde gjort sig skyldige i slige Misforstaaelser. Der havde — foruden den Uejlighed, Finanshovedkassen havde haft med Forsendelsen til Provinserne — været et stort Apparat i Gang for at distribuere Mønten; ikke blot havde Bankpersonalet, som jo egenlig ikke havde noget med Sagen at gjøre, vist stor Beredvillighed til at arbejde derfor, men ogsaa Privatbanken, Handelsbanken og Landmandsbanken havde med Redebonhed ydet deres Assistance til Distributionen i Hovedstaden.

Det var tilfredsstillende — og lige over for dette Resultat maatte alle Klager forstumme — at man i 14 Dage havde kunnet forsyne hele Hovedstaden med Skillelønt. Naar man med dette for Øje vilde spørge ham, om han følte sig beroliget

for Gjennemførelsen af Systemet, saa vilde han sige, at Staten havde gjort sin Pligt, men særdeles meget beroede paa de Private. Hvert Individ maatte med Resignation finde sig i Forandringen og søge sig til Rette i den ny Mønt. Man burde helt abandonnere den gamle og kun handle i ny Mønt i Erkjendelsen af Decimalsystemets Fortrin ved Anvendelsen af alle Beregninger. Den bedste Vej, ad hvilken ikke blot de ny Værdiforhold, men ogsaa Regning efter Decimalsystemet kunde træde ud i Livet, var gennem Skolerne; thi Børnene maatte i mange Forhold kunne gjøre de Ældre fortrolige med Anvendelsen af det ny System. Taleren fandt det derfor meget beklageligt, at der, som det synes, endnu mange Steder, han vidste det af personlig Erfaring, blev givet Børnene Regneopgaver i Mark og Skilling.

Taleren gav dernæst et kort Tilbageblik over Møntreformens Gang. Den 3 Juni 1872 var det første officielle Skridt gjort til et nyt Møntsystems Indførelse, idet der blev nedsat en dansk Kommission desangaaende. Allerede en Maaned efter fremkaldte det nordiske nationalekonomiske Møde Nedsættelsen af den internationale Kommission, som udarbejdede det Udkast til den Konvention, der danner Grundlaget for Sveriges og Danmarks Møntvæsen, medens Norge var faldet fra. Dog havde dette Land senere gjort et Skridt i samme Retning, som det vilde blive nødt til at gjøre fuldt ud, hvis det ikke vilde udsætte sig for Uorden i sine Omsætningsforhold. Den 23 Maj 1873 udkom Møntloven, og da Mønten, som var under Ombygning, blev færdig, begyndte Guld-Ødmøntningen i August 1873. Man kunde med berettiget Tilfredshed se tilbage paa Gjennemførelsen af Sagen, idet det var lykkedes ikke blot at indføre en ny Værdimaaler men ogsaa en ny Regneenhed i Løbet af 20 Maaneder, et Resultat, som endnu ikke var opnaaet i noget andet Land. Dette skyldtes, at Sagen var bleven omfattet med sand Interesse af Alle, som havde haft med den at gjøre, ikke blot blandt de Overordnede, men ogsaa de Underordnede havde vist den største Grad af Beredvillighed, Interesse og i flere Tilfælde personlig Opofrelse. Han maatte ogsaa fremhæve den Maade, hvorpaa Nationalbankens Direktion havde

stillet sig til Sagen fra først til sidst, og den fortrinlige Samvirken, der hele Tiden havde været mellem Finanserne og Banken. Dette havde bl. A. medført den store Behagelighed for Finanserne, at de havde kunnet gennemføre Reformen med en forholdsvis ringe Driftskapital, idet Banken efterhaanden havde modtaget de udmøntede Penge som Dele af sin Metalbeholdning.

Sluttelig maatte Taleren fremhæve den Stilling, som Finansministrene Krieger og Fønnesbech havde indtaget til Sagen, idet de med det rette Blik for Sagens Beskaffenhed og Betydning havde lagt dens Udførelse i alt Væsenligt i én Mands Haand, og da dette Hverv var blevet ham til Del, skyldte han disse Herrer en Tak for den Tillid, de havde vist ham; thi netop ved den Maade, hvorpaa han var bleven stillet til Sagen, havde man kunnet forbigaa mange Hensyn og trættende Detailler, der ellers altid ere forbundne under administrative Forhold med forskellige Instanser, og det var ikkun derved, at han ved Siden af sin Bankdirektørvirksomhed havde kunnet ofre Sagen den fornødne Tid samt den Interesse og Energi, der ere den bedste Løfestang ved Gennemførelsen af ethvert stort Foretagende.

Til dette Foredrag knyttede der sig følgende Diskussion:

Bureauchef **Falbe Hansen** takkede Etatsraad Levy for den interessante Meddelelse, der afgav et nyt Bevis paa den Dygtighed og Omsigt, hvormed den saa indgribende Reform var bleven gennemført og hvorved det var lykkedes saa godt som fuldstændigt at undgaa alle de Ulemper, der ellers altid vare knyttede til en Forandring af Værdimaaleren. Blandt de Mange, der havde Andel i Æren for dette heldige Resultat, tilkom Etatsraad Levy den ypperste Plads.

Taleren ønskede at rette nogle Spørgsmaal til Levy i Anledning af den givne Meddelelse:

1) Kursforholdene stillede sig for Tiden saaledes, at det maatte være fordelagtigt at indsmelte vore nye Guldmonter, havde en saadan Indsmeltning fundet Sted i større Omfang? Hvis ikke, ved hvilke Midler havde Nationalbanken da været i Stand til at forhindre det? Var muligen Udleveringen af Guldmonter,

trods Bladenes Bekjendtgjørelse herom, endnu ikke aldeles fri og ubegrænset? Hvor meget havde man nu i Behold af Guldmonterne? Taleren antog, at det Meste af hvad der var sat i Cirkulation alt var indsmeltet og sendt bort til Frankrig eller Belgien.

2) Der var gaaet Rygter om, at der ikke vilde blive ud-møntet flere Guldmonter efter den gamle uskønne Model. Taleren ønskede at vide om dette Haab var grundet eller ej.

3) Havde Myndigheder tænkt paa særegne Midler til at inddrage den gamle Skillemønt, den blotte Indkaldelse vilde være utilstrækkelig, thi de Handlende saa deres Fordel ved at holde den i Cirkulation.

Hvis Tiden havde tilladt det, var der endnu et Spørgsmaal, der kunde have dannet et passende Emne til Diskussion, det var Spørgsmaalet om, hvilken Indflydelse den ny Regningsenhed vilde udøve paa Priserne. Taleren vilde dog ikke undlade at benytte denne Lejlighed til at erklære det som sin Overbevisning, at efter hans Formening vilde Virkningen blive det Modsatte af hvad der almindelig antoges, nemlig en Reduktion af Priserne; thi Forholdene vare for Øjeblikket saaledes og vilde i nogen Tid rimeligvis vedblive at være saaledes, at Konjunkturerne vare nedad gaaende, saa at de Handlende snarere end at sætte Priserne op vilde have ondt nok ved at holde dem paa den gamle Plads. Var Reformen kommen for et Aar siden, vilde derimod Resultatet ulvivlsomt være blevet en Fordyrelse, thi da havde de Handlende Overtaget, men nu var det Publikum, der begunstigedes af Forholdene. Enkelte af de Forhøjelser der var indtraadt skyldtes ikke Møntreformen, men var en blot Udsættelse af en Forhøjelse, som var begrundet i Forhold der alt vare indtrufne for et Aar siden.

Skolebestyrer **Rasmussen** mente, at Kultusministeriet ikke havde undladt at gjøre, hvad det kunde, for at der i Skolerne regnedes med de ny Mønter, og han henviste i saa Henseende til Kultusministeriets Cirkulære herom. Der var ogsaa udkommet en Masse ny Regnebøger, hvor det ny System var anvendt. Enhver Skole havde vistnok taget det nødvendige Hensyn til Møntforandringen.

Levy svarede Falbe Hansen, at han ikke havde hørt Noget om, at der paatænktes indført et nyt Præg for vore Guldmonter, og han vilde heller ikke anse det for heldigt, om man allerede nu vilde gjøre en Forandring ved Præget, om hvis Smagfuldhed Meningerne unægtelig vare delte, skjønt det var Kunstakademiet der havde leveret Modellerne. Ved Mønten i Berlin var der forøvrigt blevet givet de danske Mønter det Vidnesbyrd, at Gravuren var særdeles godt udført. — Naar der spurgtes om vore Guldmonter i større Omfang vare gaaede til Udlandet, saa havde der ganske vist paa Grund af Kursen paa udenlandske Vexler været en vis Tendens til at exportere dem, hvori man maatte finde sig med Resignation. Naar Banken udelukkende vilde tage Hensyn til sin egen Interesse, kunde den betragte Guldexporten med Ligegyldighed, naar der blot indgik et tilsvarende Seddelbeløb, og naar den ikke havde gjort det, var det af Hensyn til Statens Bestræbelser for at faa tilstrækkelig Smaaamønt præget. Saavidt muligt havde man søgt at forhindre Guldets Udvandring Syd paa; og der var af Taleren blevet rettet en aldeles privat Henvendelse til Banker og Vexlerer, der med stor Imødekommen havde lovet at gjøre, hvad der stod i deres Magt for at forebygge Guldets Udvandring til Tyskland, Frankrig eller England. Ved Rejsende og paa anden Maade var der ganske vist gaaet Noget til disse Lande; men det var dog ikke store Sager. Til Sverig og Norge ligesom til Landets eget Forbrug var der derimod udleveret betydelige Summer, og Exporten til disse Lande havde man heller ikke søgt at forhindre. I den sidste Tid var der dog ogsaa kommet Noget tilbage til Banken fra Norge og Sverig. Den tilbageværende Beholdning i danske Guldmonter beløb omtr. 14 Mill. Kroner, og der var kun givet 7 Millioner ud. Der var her i Landet ikke saa Lidet i Omløb. Syd paa kunde der næppe være gaaet 2 Millioner Kr. — Hvad endelig Spørgsmaalet om Inddragningen af de gamle Mønter angik, henviste Taleren til Møntlovens Bestemmelser herom, hvorefter de, som allerede omtalt i hans Foredrag i Aften, kunde inddrages med 6 Maaneders Varsel. Naar de gamle Mønter ophørte at være lovligt Betalingsmiddel, vilde det ligge i Folks egen Interesse

at skille sig ved dem, uagtet der i denne Retning ingen Straffebestemmelser fandtes i Møntloven, Noget, der forøvrigt kunde have været hensigtsmæssigt for at forebygge at de efter frivillig Overenskomst skulde kunne gaa i private Betalinger.

Professor **Frederiksen** nærede ingen Bekymring med Hensyn til Spørgsmaalet om de gamle Mønters Inddragning. Derimod ønskede han større Klarhed i Spørgsmaalet om, hvorledes Banken vexler mod Guld. Vexler Banken frit og uhindret mod Guldbarrer? Kurserne f. Ex. paa Sterling tydede ikke derpaa.

Levy mente, at det ikke lod sig gjøre at vexle Sedler mod Barrer. Derimod solgte Banken Barrer, og den havde baade solgt saadanne og anden Guldvaluta; forøvrigt efterspurgtes Barrer ikke af Private. Banken havde ogsaa solgt Sovereigns, men ganske vist ikke til Pari. Guldfoen var hos os langt mere gennemført end i Tyskland, ja endog end for Tiden i Frankrig. Den gennemsnitlige daglige Vexlen af Sedler mod Guldmønt havde i Bankens Byttekontor i længere Tid udgjort ca. 10—12000 Kr., foruden hvad der udredes i større Omsætning, saaledes nylig 1 Million Kroner til Forsendelse til Sverig.

Frederiksen indrømmede, at Reformen var gennemført langt bedre her end i Tyskland, men fastholdt, at vi ikke havde fuldstændig Guldfoen, saa længe Banken benytter sin Ret til at vexle mod Sølv. Det var godt, at vi kunde vente at faa den til Maj; men man havde ventet at faa det allerede i Fjor Maj. Det var godt, at Metal gik ud, naar Kurserne krævede det. Naar Banken blot vilde give Barrer, vilde Formaalet være naaet. Netop det at man ikke frit vexlede mod Barrer, gjorde at mange Mønter gik bort. Taleren hævdede Vigtigheden af snarest muligt at gjøre Guld til Basis for Omsætningen, Noget Levy ogsaa tidligere bestemt havde anerkjendt.

Levy haabede, at Banken fra Maj vilde kunne vexle udelukkende mod Guld. Til alle vore indenlandske Omsætninger havde vi Guld, Barrer egnede sig ikke til mindre Vexlinger, og Guldfoen var i Virkeligheden alt gennemført. Banken havde for at fremme Møntsagen gjort ikke ubetydelige Ofre, bl. A. ved at sælge Vexler paa Hamborg og London til forholdsvis

lave Kurser, og Ingen havde paa Grund af den fulgte Fremgangsmaade været forhindret fra at opfylde sine Forpligtelser i Udlandet. Hvis Frederiksen var Enehersker over Banken, hvorledes vilde han saa have stillet sig? Vilde han ganske have set bort fra Statens Interesse ved Møntsagens Gjennemførelse?

Frederiksen indrømmede, at vi vel til Dels, men ikke fuldstændig, havde Guldoden. Til hvad Nytte var det, at Guldet laa til Grund for vort Pengevæsen? Det var ligegyldigt om Guldmonter cirkulerede i Landet; men det var vigtigt, at man altid kunde veksle mod Guld, naar man havde Brug for det til Udlandet; derved bestemte det hele vor Pengemængdes Værdi. Forholdet mellem Staten og Banken, Mønt- og Bankdirektøren, var ham ikke ganske klart; men naar Staten blot havde paalagt Banken Pligt at veksle mod Guld, skulde Banken blot udelukkende varetage sit eget Tarv; det vilde være det Bedste for alle Parter.

Levy advarede imod under alle Forhold lige stærkt at holde paa Theorierne. Frederiksen vilde sikkert, naar han havde været den Afgjørende, have handlet ligesom Nationalbanken; han vilde ikke have tilsidesat Statens Interesser.

Fuldmægtig **Marius Gad** vilde gjøre Etatsraad Levy et Spørgsmaal. Levy havde anført den Omstændighed, at der i Sverige cirkulerer en Del danske 16- og 4-Skillinger, som en af de Grunde, der talte for, at der ikke udmøntedes lige saa megen ny Smaamønt, som der eksisterer gammel Smaamønt. Taleren bad om nøjere Forklaring af dette Punkt. Det forekom ham nemlig, at netop den Omstændighed, at Sverige bruger dansk Mønt, vilde nødvendiggjøre en større Udmøntning i Danmark.

Levy var, naar han havde anført denne Grund, gaaet ud fra den Forudsætning, at Sverige herefter selv vilde udmønte tilstrækkelig Smaamønt.

Hermed sluttede Mødet.

Hr. Grosserer D. B. Adler, som var tilstede under en Del af Mødet, men blev forhindret i at deltage i Diskussionen,

meddelte under denne privat til Foreningens Bestyrelse nogle Bemærkninger, som han, hvis Lejligheden havde tilladt det, vilde have fremsat i Anledning af Etatsr. Levys Foredrag; og da Bestyrelsen fandt at det maatte interessere Lærerne, at blive bekendte med Hr. D. B. Adlers oplysende Bemærkninger, har han efter dennes Anmodning tilladt, at Hovedindholdet af disse refereredes her:

«Møntsagen er utvivlsomt blevet ledet med stor Dygtighed, Energi og Imødekommen fra alle Sider, og særlig skylder man Etatsraad Levy megen Tak for hans fortrinlige Ledelse af den, om man end i Enkelthederne kan have en fra hans afvigende Opfattelse. Saaledes tror jeg, at han ansætter Forbruget af mindre Mønt for lavt, specielt at 5 10-Ørestkr. pr. Hoved ikke vil forslaa. — — Jeg tror ogsaa, at Bureauchef Falbe Hansen har Ret i at antage, at Møntreformen for Øjeblikket, da Priserne ere nedad gaaende, snarere vil bidrage til end yderligere at gjøre Forbruget billigere end omvendt. — — Hvad angaar den Bebrejdelse, Etatsraad Levy rettede til Skolerne, at de ikke bidrog nok til at skaffe den ny Beregning Indgang, da beklager jeg, at han ikke rettede Bebrejdelsen til andre Steder, hvor den fortjente at ramme stærkere, baade fordi der gaves Exempel paa at regne med gammel Beregning og paa at virke til Fordyrelse, jeg mener hermed Statsautoriteterne, der til Dels beholde den gamle Beregning, og reducerer til Kroner, til Dels afrunder saa stærkt opad, at derved gives et meget daarligt Exempel; det glæder mig at erfare, at Overformynderiet kun omsætter 2 Sk. til 4 Øre i det Fradrag, det beregner for Bestyrelsen af Umyndiges Midler.

Hvad angaar Ordskiftet mellem Professor Frederiksen og Etatsraad Levy, da har Førstnævnte forsaavidt utvivlsomt Ret, at naar det betragtes som en Velvilje, at der gives Guld, da er Guldfoden ikke fuldt indført; den er meget vidt fremmet, videre end paa de fleste andre Steder i saa kort Tid, men den er ikke fuldt indført; — et andet Spørgsmaal er, om det ikke er rigtigt, at man er gaaet frem som man er i at standse med den fuldkomne Indførelse, og deri tror jeg, at man maa slutte sig til Etatsraad Levy, idet jeg blot bemærker, at man burde

have undladt at lade en Meddelse fremkomme i Berl. Tid., som om nu Guld uden videre kunde faas, ligesom jeg betvivler, at man naar sit Formaal helt, at ville forhindre Guldudførsel til Syden, naar man afleverer, hvad der forlanges til Sverig og Norge; Vejen fra Sverig til Tyskland over Malmø er ikke saa vanskelig at finde, og medens jeg tror, at her virkelig er et saa smukt Forhold imellem Nationalbanken og andre Banker og Bankierer, at herværende ej vilde gjøre denne Forsendelse, saa har Sverig jo ikke nogen Forpligtelse, og kan, naar det konvenerer, sende det Guld, det har faaet herfra, til Tyskland, og det vil sikkert ske, naar de af Etatsraad Levy omtalte svenske Kurser paa L. St. holde sig. De Grunde, hvorfor jeg finder det rigtigt ikke at handle som om vi havde Guldmøntfoden fuldt indført, førend vi dertil ere forpligtede, er at den Overgangstilstand, som i andre Lande hersker i denne Retning, navnlig i Tyskland, vilde udsætte det Land, der ikke ogsaa holdt Sagen i det Uvisse, for de Ulemper en meget stærk Pengeforsending altid foraarsager, idet den ikke altid alene blot benyttes til at sende de Penge bort, man skylder, men til at man virkelig laaner Udlandet Penge, og derved fremmer en Pengeknaphed hjemme; jeg skal se noget nærmere at forklare dette, idet jeg tillige skal meddele Dem, at det ingenlunde selv i de store Lande, og selv i det fri England, er usædvanligt, at man søger at forhindre Metaludførsel; her bruger man den milde patriarkalske Form, at Etatsraad Levy anmoder om ikke at gjøre det, og man undlader det, og i andre Lande bruger man den Form, at Hovedbanken, naar det er knapt paa Pengemarkedet, og den er den væsentligste Diskontent, og væsentlig hjælper til at lette Pengemarkedet, da viser stor Tilbageholdenhed ved Diskontering af Vexler paa de Huse, der beskæftige sig stærkt med Udførsel af ædle Metaller, om end disse Huses Soliditet er udenfor al Tvivl.

Jeg skal nøjere forklare min ovenfor udtalte Anskuelse, at man ved Forsendelse af Penge meget hyppigt kommer til at foraarsage Udlaan af Landets Midler til Fremmede og jeg vil tilføje Ikke-Afbenyttelse af Laan hos disse; og at Laan til

Fremmede kan virke ubehageligt for det egne Pengemarked, behøves jo næppe at berøres; men jeg maa forklare, at jeg ogsaa kalder det Laan til Udlandet, naar vi holde Portefølje af udenlandske Vexler, idet dette selvfølgelig er et Laan, naar vi ere Diskontenter af Udlandets Akcepter.

Jeg tror, at Banken handlede meget rigtigt i at søge at forhindre Guldudførselen, baade fordi den derved støttede Regeringen i dens Udmøntninger, og fordi den derved forebyggede, at Pengemarkedet blev end mere knapt i en i Forvejen pengeknapp Tid, og Banken vilde, naar Guld gik ud, som den senere maatte indforstykke, have haft større Tab, end det Offer den bragte ved at holde Kursen noget lavere, end Forholdene berettigede den til; dette vil let forstaaes, naar man betænker, at Guld-Ud- og Indførsel koster to Gange Fragt, Assurance og Smaaavgifter, og mindst én Gang Provision. Min Paastand om at Udførsel af Penge i Stedet for Remittering af Vexler kan genere Pengemarkedet synes at stride imod Theorien, at der ikke kan være Forskjel paa disse to Betalingsmidler, men jeg tror dog det er let at bevise Rigtigheden af denne Paastand.

Som jeg allerede har antydnet, ere de Vexler paa Udlandet, Bankerne holde i Portefølje, virkelig et Laan til Udlandet (i mange Tilfælde en meget rigtig Pengeanvendelse, en udmærket Reserve), og et Laan, der ikke ydes os under samme Form, da ingen udenlandsk Bank har nogensomhelst Interesse i at ligge med Vexler paa Danmark. Naar en herværende Debitor skal betale sin Gjæld til Udlandet, kan han gjøre det enten ved at købe Vexler eller forsende Kontanter herfra. Kjøber han Vexler, faar han disse enten af vore Beholdninger, formindsker altsaa vore Laan til Udlandet; eller Banker og Bankiers benytte deres Kredit i Udlandet for at tilfredsstille hans Behov: I begge Tilfælde gaa altsaa ikke Pengene strax ud af Landet, hvad de gjøre, naar han sender Kontanter. Nu véd jeg meget vel, at for de Vexler, der fandtes i vore Beholdninger, kan Penge indforstykkes, og at Dækning maa sendes for de Vexler, der trasseres paa Kredit, men i en pengeknapp Periode spiller den Tid, der tabes ved at Penge gaa bort og atter komme tilbage, og der vindes ved at Dæk-

ning afsendes senere, ofte en ikke uvæsenlig Rolle; den kan føre fra et pengeknapt til et pengerigeligt Marked; vi vide her af Erfaring f. Ex. i December Termin hvilken Forskjel med Hensyn til Pengeknaphed et Tidsrum af 14 Dage ofte gjør.»

Vi skulle indrømme Grosserer Adler, at det er yderst vanskeligt at opstille Regler for, hvad der bør gøres i Pengekriser. Det er med Held, at man i store Kriser har anvendt saa abnorme Midler som Nedsættelsen af Diskontoen og en pludselig Udvidelse af Omsætningsmidlet. Ligeledes skal Ingen villigere end vi indrømme, at vore Terminer med deres pludselige forbigaaende Krav af ikke faa Millioner i alt Fald nødvendiggjøre ganske særegne Foranstaltninger.

Derimod kunne vi lige saa lidt indrømme ham som Etatsraad Levy Rigtigheden af den Sætning, at Nationalbanken støtter Statens Udmøntning ved at forhindre Udførselen af Guld. Lige saa lidt som vi kunne billige, at Banken gjør Forskjel paa Tyskland og Malmø, lige saa lidt kunne vi indse det Rette i at skjelne mellem Guld til den indre Cirkulation og til Udførsel. Betaler det sig at udføre Guld, vil dette lige saa vel finde Vejen til Udlandet fra den indre Cirkulation som fra Malmø; det vil i alt Fald kunne betale sig at indsmelte Guldmonter, saa snart Prisforskjellen er stor nok til at dække den lille ubetydelige Slagskat. Det er derfor, at vi for vort Vedkommende netop ikke kunne se Andet end, at enhver Hindring i Udførsel af Guld netop ogsaa umuliggjør Cirkulationen i det Indre. Vi beklage dette ikke, fordi vi sætte Pris paa, at Guldmonterne virkelig gaa her i Landet, men fordi vi lægge Vægt paa, at vore Penges Værdi nøje bestemmes af Guldets. Heller ikke ere vi vistnok fuldkommen enige med Grosserer Adler i hans Mening om Indvirkningen paa Pengemarkedet. Vi skulle et Øjeblik lade Spørgsmaalet om Bankens Kjøb af og Pris paa Vexler paa Udlandet være ude af Betragtning og udelukkende holde os til vor Fordring om, at Banken skal være pligtig til at veksle Sedler med Guld, hvad enten det er til Udførsel eller til andet Brug. Naar der gaar Guld ud, maatte det da ganske

vist udøve Indflydelse paa Pengemarkedet og paa Diskontoen. Men denne Indflydelse anse vi netop for overordenlig heldig. Vi kunne ikke indse Nødvendigheden af, at Banken nogensinde skulde indforskrive Guld med Tab. At man ikke kunstig bør holde Diskontoen hverken for lav eller for høj, turde man dog maaske nu anse for fastslaaet, navnlig efter den nyere Tids interessante Diskussioner om den franske Banks tidligere uheldige Praxis i denne Retning. Naar vi gaa ud fra Bankens Pligt til at vexe — efter vor Mening ganske vist helst ogsaa mod Barrer — kunne vi ganske vist vanskelig se nogen anden væsenlig Regel for Bankens Kjøb af Vexler paa Udlandet end, hvad dens egen Fordel byder. At det ikke er muligt og heller ikke vilde være rigtigt at skjelne mellem rene Laan og andre Gjældsforpligtelser, indrømmer vistnok ogsaa Grosserer Adler os. Selv i Terminerne kunne vi forøvrigt vanskelig se, at der paa samme Tid kan være Trang til at føre Guld ud. I alt Fald maatte det være lokale Forsendelser af sær Vigtighed. Og at Tyskland befinder sig i en Overgangstilstand med Hensyn til sin Møntfod, er i vore Øjne snarest en Grund til at ile med den fuldstændige Fastslaaen af Guld møntfoden hos os, fordi vi derved bedst holde os udenfor de skadelige Paavirkninger derfra.

N. C. F.

Arbejderspørgsmaalet.

Et Foredrag holdt i patriotisk Selskabs Møde den 21de Decbr. 1874
i Odense.

Af **Fr. Krebs.**

Den sociale Bevægelse, som ligger til Grund for Arbejderspørgsmaalet, er ganske sikkert en Affødning af den nyere Tid. I den Skikkelse, hvori dette Spørgsmaal optræder i vore Dage, er det opvoxet Side om Side med den store Bedrift og de store Foretagender. I Middelalderen med dens fast afsluttede Grupper og Korporationer, med dens forholdsvis faa og smaa Bedrifter, som kun langsomt og ubetydeligt lode sig forøge i Tal eller udvide i Størrelse, var en Bevægelse af den Art ikke vel tænkelig. Naar de lavere Klasser paa hin Tid af en eller anden Grund følte sig misfornøjede, havde de kun én Udvej, de maatte sammenrotte sig og gjøre Oprør, det vil sige helt og voldsomt bryde med den bestaaende Samfundsorden. Men Samfundsmagten var for stærk til at bukke under for et saadant Stormløb, og Forsøgene endte som oftest i et kort og afgjørende Blodbad. Man kjendte lidet eller intet til at tage Sagen paa den Maade, som vore Dages Arbejdere gjøre det. Vor Tids Arbejdere træde i Reglen op under mere legale Former; men netop derved blive deres ofte urimelige Fordringer fuldt saa

farlige for Samfundet. Af og til, men kun sjældent, endes Haandværkssvendene i Middelalderen om at fordre en højere Arbejds løn; men Lavene vare dem i Reglen for stærke. Det var almindeligere, at en eller anden Mester lystes i et Slags Ban, saa at han ingen Svende kunde faa, før han havde udsonet sig med dem, og en saadan Banlysning naaede snart alle Svendenes Kundskab baade i og udenfor Landet. I Overgangstiden mellem Middelalderen og den nyere Tid har man derimod enkelte Stridigheder, der ligne vor Tids Bevægelser. Bogtrykkerkunstens Opfindelse ligger som Grænsemærke imellem de to Tidsaldere, og det er paa Bogtrykkerlavets Omraade, at man træffer et af de mærkeligste Exempler, idet Bogtrykkersvendene i Lyon sammenrottede sig og under Trusler og Spektakler forlangte en højere Løn. Hverken Mestre eller Svende vilde give efter, og Følgen blev, at Lyons Bogtrykkerier, som næsten havde fordunklet Paris's, fra den Tid af næsten gik til Grunde. — De store Foretagender, i hvilke Mange slaa sig sammen til fælles Fordel, kjendte Middelalderen ikkun paa Handelens Omraade. Som Exempler kunne anføres de forskellige Hansaer. Paa det industrielle Omraade kjendtes de ikke.

De store industrielle Bedrifter ere Skabninger af den nyere Tid. Colberts store Statsværksteder ere noget nær de første Forsøg paa Evropas Fastland. Men Fabrikvirksomheden kunde slet ikke trives, før man fik det gamle Samfunds sluttede Grupper — Godser, Lav osv. — sprængte. Uden at det skete kunde man ikke faa Hænder nok eller raade over disse Hænder; thi Godser og Lav i deres oprindelige Skikkelse, tilstede hverken nogen hurtig Folkeforøgelse eller nogen fri Benyttelse af de for Haanden værende Kræfter. Først naar det gamle Samfund var

sprængt kunde den store Industri faa Mennesker nok og fri Raadighed over disse.

Fra det Øjeblik af at det gamle Samfunds Grupper vare sprængte, delte Samfundet sig i to store Grupper — Arbejdsgivere og Arbejdere, Besiddende og Besiddelsesløse. I det gamle Samfund med sine forholdsvis mange Middelklassestillinger, vare Arbejderne fordelt imellem de forskellige Grupper og bleve i dem ikke ganske overladte til sig selv. Under den store Industri, hvis Karaktermærke er faa Arbejdsherrer og mange Arbejdere, danner Arbejderne en eneste Gruppe, der samles og splittes, alt eftersom Kapitalen befaler. De første aftage, de sidste tiltage stadig i Tal.

Os naaede denne den nyere Tids Bevægelse først sent; men den naaede os. Vi fik hurtig de fleste Gudsere sprængte og alle Lavene ophævede. Først efter at det var sket kunde vi ret være med, og nu ere vi med, nu have vi ogsaa et Arbejderspørgsmaal, som Dag for Dag vil antage alvorligere og større Dimensioner. — Vi havde desuden et Fattigvæsen, som var beregnet paa det gamle, ikke paa det ny Samfund og blev en vældig Støtte for den ny industrielle Ordning, idet det paatog sig at forsørge Enhver, som Industrien i sine Udskejelser fik tilovers; thi den store Industris Gang er aldrig meget jævn. Snart kan den ikke faa Arbejdere nok, snart har den for mange.

Arbejderspørgsmaalet er saaledes en Skabning af den store Industri og dennes Forudsætning, fri Næring. I sit Skjold har vor Tids Industri sat som sin Devise — fri Konkurrence, og som Skjoldholder har den — Egoismen. En Faktor, som er mer eller mindre ejendommelig for

vore hjemlige Forhold, er den Rolle, som vort offentlige Fattigvæsen spiller.

I det gamle Samfund havde Arbejderen i den Gruppe eller Korporation, hvortil han hørte, dels en Støtte, dels et Baand paa sig. Grupperne vare ikke større, end at de kunde overses baade af Arbejdsgiver og af Arbejder, hvoraf fulgte, at hverken den ene eller den anden af dem saa let forløb sig eller tog helt fejl af Vejen. I det ny Samfund har han kun sig selv og — desto værre — Fattigvæsenet at forlade sig paa, og han staar nu som Arbejder forøvrigt ene og forladt overfor hele Samfundet, som ganske vist ikke lader sig saaledes overskue som den lille Gruppe, allermindst fra hans lave Standpunkt.

Hvem og hvad ere Arbejderne? Strængt taget maa som Arbejder betegnes Enhver, som er henvist til at arbejde for at erhverve Livsopholdet til sig og sine, hvad enten nu dette Arbejde er legemligt eller aandeligt. Man har med en vis Vilkaarlighed udsondret dem, der arbejde paa sidstnævnte Maade, hvad der er saa meget mindre befojet, som der blandt disse Dag for Dag blive flere, der slide surt i Kapitalens Tjeneste imod et Vederlag, som Daglejeren og Haandværkeren nu til Dags knap vilde tage til Takke med. Men ved denne Lejlighed skal jeg indskrænke mig til at tale om dem, som vi i daglig Tale betegne som henhørende til Arbejderklassen. Hvem og hvad ere nu disse? Den saaledes betegnede Arbejder er en Person — Mand eller Kvinde —, der arbejder med sine legemlige Kræfter, ikke umiddelbart i Publikums, men i en Andens, en saakaldet Arbejdsgivers Tjeneste for en Løn, som er eller skulde være tilstrækkelig til at forsyne ham og hans med det nødtørftige Livsophold. Den til lærte Færdighed, han medbringer til sit Arbejde, er snart

større, saaledes som hos Haandværkssvenden og den egenlige Markarbejder, snart mindre som hos Haandlangere og lignende Daglejere. Nøje lader Klassen sig ikke begrænse; der er f. Ex. en stedse stigende Mængde smaa Haandværksmestre — Vævere, Skoflikkere, Lappeskrædere og Andre —, som hverken holde Svend eller Dreng, og som, uagtet de arbejde umiddelbart i det store Publikums Tjeneste, dog maa medregnes til Klassen og i alle Tilfælde medregne sig selv. Klassens væsenligste Karaktermærke er det, at den, uanset om Lønnen er høj eller lav, lever af Haanden og i Munden og anser sig berettiget dertil; med andre Ord, den betragter sig selv som økonomisk umyndig og som saadan uansvarlig for sin egen Fremtid. Denne Mangel paa Følelse af Ansvar selv for den nærmeste Fremtid er dens farligste, ligesom dens væsenligste Karaktermærke, og det er den, som stempler Klassen som Proletariat; uden dette Mærke havde vi ikke med Proletariat at gøre. Det er denne Mangel paa Følelse af Selvansvar, der gør Klassen i sin Helhed saa kortsynet, saa uklog paa dens Tarv, og som giver Kapitalen Haand- og Halsret over den. I de gode Tider overvurderer den sin Nødvendighed for Samfundet, i de slette undervurderer den den. Tjener den godt, bruger den hvad den har, i de slette Tider gaar den til Fattigvæsenet eller til den private Godgjørenhed. Hvorfor skulde jeg spare? hvorfor skulde jeg opsætte at gifte mig? Fremtiden kommer jo ikke mig ved. Naar man tænker paa, hvilken uhyre Brøde det officielle Fattigvæsen i denne Retning har paa sin Samvittighed, kan man ikke undre sig over, at der er dem, som mene, at Samfundet havde været bedre tjent med slet intet officielt Fattigvæsen at have haft. Det er hovedsagelig det officielle Fattigvæsen,

der har berøvet Arbejderen Fremtiden og derved gjort ham til Proletar. Det officielle Fattigvæsen, saaledes som det hidtil har arbejdet, har kun virket til Gavn for den hensynsløse Spekulation. Naar dens bedrageriske Luftkasteller styrte sammen, kan den jo ganske trøstigt hen-vise alle dem, som den har kaldt til Arbejde og som nu staa brødløse, til det godmodige Samfund, som skal underholde dem ved Hjælp af sit Fattigvæsen.

Der er stridt meget om, hvor stor Arbejdslønnen bør være. Adam Smith mener, at Arbejdslønnen mindst bør være saa stor, at Arbejdsklassen kan have saa meget af Livets første Fornødenheder, at den kan underholde sig selv og forplante sin Stamme, og fra den fri Konkurrences Standpunkt betragtet, vil denne Regel nok holde saaledes Stik, at Arbejderne hverken have mere eller mindre; thi den ubetinget fri Konkurrence vil altid trække saa store Vexler paa Fremtiden, at den i Nutiden aldrig har mere at give de Legioner, den stamper frem af Jorden. Nøjere beset er det den samme Regel, som strænge Økonomer fastholde med Hensyn til deres Arbejdsdyr. De regne nemlig nøje ud, om det svarer bedst Regning at slide Dyrene op i kort Tid med det mest mulige Arbejde paa det knappest Foder eller at holde dem i bedre Foderstand og paa den Maade undgaa den hyppigere Fornyelse af Besætningen. Det er vel overflødig at bemærke, at er det grusomt at behandle Dyr saaledes, saa bliver det endnu værre at behandle Mennesker saaledes. Andre Økonomer tage Sagen fra en noget anden Side. De paastaa, at ingen væsenlig Forbedring af Arbejdernes Kaar er mulig, eftersom enhver Stigning af Arbejdslønnen kun vil bevirke, at Klassen strax forøges, hvorved Lønnen altid tvinges ned. Det er for saa vidt sandt, som den

fri Konkurrence altid maa og vil sætte Prisen paa Arbejde som paa en anden Vare efter Forholdet imellem Efterspørgsel og Tilbud; men det er dog et stort Spørgsmaal, om man har Lov til at betragte menneskeligt Arbejde, det vil sige Menneskeliv og Menneskevelvære, som en Vare. Vor Tid har gjort en Erfaring, som paa en sørgelig Maade synes at give disse tvende Paastande Ret. Arbejdslønnen er i flere Lande bleven betydelig forhøjet paa samme Tid, som Arbejdstiden er bleven indskrænket, men næsten overalt, hvor dette har fundet Sted, har man desto værre ikke iagttaget nogen væsentlig Forbedring i vedkommende Arbejderses Kaar. Den større Løn er bleven forbrugt ligesom den mindre, fra Haanden og i Munden, og den større Fritid er i en stor Udstrækning anvendt til Forlystelse og Svir. Men kan man vente Andet af en Klasse, som den fri Konkurrences vilde Spil, med et officielt Fattigvæsen i Ryggen, har gjort til en Flok umyndige Børn, som tro sig fritagne for at tage Fremtiden med i Betragtning?

Det vilde næsten være ørkesløst at fordybe sig i Spørgsmaalet om, hvorvidt den nuværende Arbejdsløn her i Landet er tilstrækkelig eller ej, saa meget mindre, som vi under det nuværende System ikke ere Herrer over Situationen. Vist er det, at Arbejdslønnen i de senere Aar overalt her i Landet er bleven forøget meget betydeligt, saa betydeligt, at den i de fleste Arbejdsgrene maa betragtes som rigelig. Men lige saa vist er det, at vi finde os nær ved Toppunktet af en god økonomisk Periode, en Periode med kolossale Foretagender i fuld Gang og med et lige saa ødselt Forbrug i alle Retninger. I en saadan Periode tages den hele Arbejdsstyrke i Brug lige til den sidste Mand, han være sig nok saa ynkelig,

uden at dog Efterspørgselen lader sig tilfredstille. I en saadan Periode kan Arbejderen stille Fordringer og faa dem tilfredsstillede. Men denne gode Periode vil lige saa sikkert som dens tidligere Søkende faa en brat Ende, og saa kommer Arbejdsløsheden og med den lav Arbejdsløn. Hvor nær vi ere ved en saadan Katastrofe er ikke godt at sige — men den kommer. — Hvorom alting er, ingen, selv ikke den højeste Forøgelse af Arbejdslønnen vil under de nuværende Forhold bringe os ud over dette Spørgsmaals Vanskelighed. Den første Betingelse, for at en højere Løn skal kunne fremkalde en Forbedring af Arbejdernes Kaar, er den, at der bibringes Klassen som Helhed en virkelig Følelse af Ansvar for dens økonomiske Fremtid, at den bringes ud af sin Umyndighedstilstand. Man maa ikke glemme, at her tales om Klassen i dens Helhed. Ligesom der gives den Slags umyndige Personer i andre Samfundsklasser, selv de heldigst stillede, saaledes findes der ogsaa blandt Arbejdsklassen fuldt myndige Mænd, der kæmpe baade hæderligt og heldigt for deres Selvstændighed — kun Skade at deres Antal er saa ringe og bliver ringere Dag for Dag.

Et rigtigt Instinkt har allerede længe ledet den oplyste Del af Befolkningen paa det rette Spor. Man indsaa, at det som det maatte gjælde om var at vække Selvfølelsen til Selvhjælp hos disse Mennesker. En sund Selvfølelse vil altid føre til Selvhjælp, og Selvhjælpen vil befæste Selvfølelsen, saa at den bliver kraftigere og sundere ikke alene paa det økonomiske, men ogsaa paa det moralske Omraade. Mangelen paa social-økonomisk Selvfølelse følges gjerne af en tilsvarende Mangel paa moralsk Selvfølelse og omvendt. Den, der betragter sig som uansvarlig i den ene Retning, vil altid være tilbøjelig til at

betragte sig som uansvarlig i den anden. Det var dette Instinkt, der ledede til Oprettelsen af Sygekasser og andre Selvhjælpsforeninger. Sygekasserne ere vel de af disse Foreninger, som have vundet mest Udbredelse og som synes at have den bedste Fremtid i Udsigt; men for dem, der have fulgt deres Skjæbne med nogen Interesse, ere de langt fra at virke tilfredsstillende. Uagtet de alle faa en betydelig Rabat af Apothekerne og en endnu betydeligere, ofte en urimelig høj Rabat af Lægerne, og Medlemsbidraget saaledes kan sættes meget lavt, er det dog kun de færreste Steder lykkedes at skaffe dem den Tilgang, man maatte ønske. Den bedre Del af Arbejdsklassen, den Del, som ogsaa uden Sygekasser véd at sørge for sig selv, er i Reglen villig nok til at træde ind; men den langt større Del af Indsiddere, Daglejere og Tjenestefolk holde sig tilbage. Der er ogsaa Sygekasser paa Landet, som slet ikke ville optage Indsiddere, men ikkun Husmænd. Den Del altsaa, som Samfundet mest maatte ønske at se som Medlemmer af Selvhjælpsforeninger, fordi det er den Del, der mest trænger til at vækkes til Følelse af Selvansvar, holder sig borte fra Sygekasserne og slutter sig til Fattigvæsenet, og med Fattigvæsenet kunne Sygekasserne ikke konkurrere, hvad disse angaar.

Hvad her er sagt om Sygekasserne, gjælder mere eller mindre om alle de Foreninger, som have Selvhjælpen til Formaal, allermest dog om de Forsøg, der ere gjorte i Retningen af Alderdomsforsørgelse. Dersom man fortsætter paa denne Vej med samme Resultat som hidtil, vil man herved kun opnaa, at man deler Arbejdsklassen i to Dele, af hvilke den langt mindre Del vil hæve sig til en Slags Arbejderaristokratie, medens den langt

større Del vil synke endnu dybere og danne et Proletariat, der næsten vil blive betragtet som en Pariakaste. Man maa ingenlunde tro, at det er Arbejdslønnens Størrelse, der ubetinget danner Grænsen imellem de to Klasser. Blandt dem, der idelig leve med den ene Fod i Fattighuset, findes der mange, der ere dygtige Arbejdere og tjene godt, endogsaa udmærket godt, medens der paa den anden Side blandt dem, som aldrig ty til Fattigvæsenet ere lige saa mange, som kun have deres Flid, ordenlige Levnet og Sparsommelighed, ikke nogen særlig høj Løn at takke herfor. Der er blandt vore Filantroper dem, som meget godt se dette, men slaa sig til Ro med den Tanke: vi hjælpe og støtte dem, som ville lade sig hjælpe og støtte; de Andre faa Lov at skjøtte sig selv. Jeg tror ikke, at man har Lov til at slaa sig til Ro med den Trøst, saa meget mindre, som den Del, man saaledes vil overlade til sig selv, er saa overordenlig talrig.

Man har paa mange Maader søgt at puste mere Liv i dette Selvhjælpssystem. Man har i alle disse Selvhjælpsforeninger en større eller mindre Del Æresmedlemmer, hvis Medlemsbidrag i Reglen er mange Gange større end de ordenlige Medlemmers, og som tillige ofte maa lede og bestride Foreningens Forretninger. Man har ogsaa forsøgt at danne Foreninger af Husbonder og Arbejdsgivere, som af al Arbejds- og al Tyendeløn forpligtede sig til at betale visse Procent udover den akkorderede Løn til Arbejdernes og Tyendets Alderdomsforsørgelse, naar vedkommende Arbejdere eller Tyende vilde indskyde et tilsvarende Beløb. Der er gjort mange Forsøg, men det kan ikke siges, at noget af dem blot tilnærmelsesvis har svaret til sin Hensigt. Allermindst er der i Retning af Alderdomsforsørgelse udrettet Noget.

Der er Grund til at antage, at denne Maade at bringe Liv i disse Selvhjælpsforeninger paa er af meget tvivlsom Værdi. Disse Tilskud og Gaver skulle vel egentlig virke som Opmuntringsmidler, men selv om de holdes indenfor rimelige Grænser, beholde de dog Karakteren af Gave, og ved Gaver vækker man aldrig Selvfølelsen; man kan derimod let herved bidrage til at tilsløre Ondet i Stedet for at fjærne det, og hverken Selvfølelsen eller Selvhjælpen vinder derved. Men denne Maade at ophjælpe disse Foreninger paa er dog ingenlunde saa farlig som den, man i de senere Aar har valgt. Man indsaa, at man navnlig i Retning af Alderdomsforsørgelse Intet kunde udrette ved Medlemmernes egne Bidrag, selv om disse suppleredes ved frivillige Tilskud fra Æresmedlemmer og andre Udenforstaaende. Det var i og for sig rimeligt nok; thi skal ikke en Alderdomsforsørgelse trykke Arbejderen og hans Hjælpere altfor urimeligt ved de aarlige Præmier, maa der gøres Indskud i hans tidligste Aar — at sikre halvgamle Arbejdere en Alderdomsforsørgelse vil overstige de Flestes Kræfter. — Da det nu ikke vilde gaa paa den Maade, kastede man sine Øjne paa Kommunen; den, mente man, maatte kunne overkomme at yde det Manglende. Snart forlangte man direkte aarlige Tilskud af Kommunens Kasse, snart indrettede man interkommunale Alderdomsforsørgelser, hvortil Kommunerne skulde bidrage meget klækkeligt. Baade den ene og den anden Fremgangsmaade er formentlig i højeste Grad forkastelig. Begynder man først paa at give Tilskud af Kommunens Kasse, saa vil man blive nødt til at fortsætte hermed, og efter al Sandsynlighed i en hurtig stigende Progression, medens Medlemsbidragene rimeligvis ville aftage i Størrelse. Selv om man betingede sig, at disse

Bidrag kun kom de allerfattigste Medlemmer til Gode, vil man i Virkeligheden kun hjælpe enten ubillige Arbejdsgivere og tvivlsomme Industrigrene eller slette Arbejdere. Men hvorledes man saa indretter sig, vil man paa den Maade kun oprette et nyt Fattigvæsen, og hvad derved er vundet, indses ikke. Man maa saa hellere fortsætte paa den gamle Vej, nemlig igjennem Fattigvæsenet at understøtte de Gamle. At indbilde Arbejderklassen, at den hjælper sig selv, naar den i Virkeligheden modtager Almisse, vil hverken bidrage til at vække dens Selvfølelse eller til at skærpe dens Forsynlighed. Nu er der dem, som mene, at man skal henvende sig til Statskassen og lade den tilskyde det Manglende, det er om muligt endnu farligere og endnu forkasteligere. Hvad det gamle Rom vandt ved paa den Maade at underholde et uhyre Proletariat, derom har Historien tilstrækkeligt belært os. Lad os ikke begynde paa at efterligne et saa sørgeligt Exempel.

Det System, vi hidtil have fulgt med Hensyn til dem, som enten ikke kunne eller ikke ville hjælpe sig selv, er i Korthed dette. Enhver, som paa Grund af Alderdom, Svaghed eller blot forbigaaende Sygdom eller lignende Uheld er ude af Stand til at underholde sig og sine, kan henvende sig til Fattigvæsenet, og dette skal give ham det Fornødne. Et officielt Fattigvæsen er altid, selv naar det styres kraftigt, en meget farlig Institution. Saaledes som vi have brugt det uden dets nødvendige Korrektiv, Arbejdsanstalter, bliver det i højeste Grad ødelæggende og demoraliserende baade for Samfundet i det Hele og for Arbejderklassen. Saaledes som Systemet har arbejdet i en lang Aarrække, har Fattigvæsenet overtaget en hel Del Pligter, der aldrig kunne paahvile det med Rette. Det har ikke som det burde indskrænket sig til at hjælpe

og underholde forældreløse Børn og dem, som ved en haard Tilskikkelse, idet de ere beladte med legemlige eller aandelige Mangler, ere udelukkede fra at deltage i Samfundets Virksomhed og saaledes ogsaa fra at tjene deres Brød. I Virkeligheden har det maattet underholde Enhver, der var for doven til at arbejde eller for ødsel og letsindig til at anvende sin Fortjeneste paa den rette Maade. Hvad disse to Klasser angaar, da vilde jo vel Arbejdshuse kunne indskrænke deres Antal betydelig. Men desuden underholder Fattigvæsenet Enhver, som paa Grund af Alderdom ikke længere kan arbejde, understøtter Enhver, som, uden just at være særdeles doven eller letsindig, med Rette eller Urette mener, at hans Arbejdsløn er for lav til at give ham og hans Underholdet. Disse, som gjerne melde sig saa ofte der er kortere eller længere Standsninger paa Arbejdsmarkedet, eller de hemsøges af et eller andet forbigaaende Uheld, lade sig ikke henvise til Arbejdshuset; thi dette bør ikke optage Andre end de Lade og de Ryggeløse, men hverken de Gamle eller Andre, som i det Hele maa betragtes som skikkelige Arbejdere. Men det er ogsaa meget tvivlsomt, om Forsørgelsen af de Gamle og de nævnte ret skikkelige Arbejdere, som mene, at de have for ringe Dagløn, med Rette kan paahvile Fattigvæsenet. I ældre Tid, før vi fik vort nuværende Fattigvæsen, havde man vistnok en rigtigere Opfattelse heraf, idet de gamle og udslidte Arbejdere gik paa Omgang imellem deres tidligere Arbejdsgivere, og disse i det Hele maatte hjælpe deres trængende Arbejdere. Jeg siger ikke, at Maaden, hvorpaa Understøttelsen ydedes, var den heldigste, men kun at Tanken, som laa til Grund herfor, var den rigtige; thi Tanken var den, at Forpligtelsen til at forsørge de trængende

Arbejdere paahvilede Arbejdsherrerne. Ved at overføre Forpligtelsen paa Kommunen, har man paa en uheldig Maade forstyrret det hele Forhold. Ikke alene blev Byrden derved mere ulige fordelt; thi dels ere ikke alle Kommunens Skatteydere Arbejdsgivere, dels benytte disse Kommunens Arbejdskraft i meget ulige Grad, uden at dog denne Ulighed blot tilnærmelsesvis lader sig udjævne ved Skatteligningen. Ofte maa Kommunen underholde fattige Arbejdere, som slet ikke arbejde i eller for Kommunen, men for en fremmed Kommune. Men den nuværende Ordning har haft en værre Følge, idet man mange Steder, maaske de fleste, utilbørlig har holdt Arbejdslønnen nede med den Bagtanke, at man igjennem Fattigvæsenet kunde tilskyde det Manglende. Man har i Virkeligheden betalt en Del af Arbejdslønnen igjennem Fattigvæsenet; paa anden Maade kan man ikke forklare sig Landets uforholdsmæssige Fattigbyrde selv i gode Aar. Det har i alle Henseender været slet Økonomi. Intet kan være mere ødelæggende for Arbejderen end direkte eller indirekte at sige til ham: «Her har Du din Løn; er den utilstrækkelig, saa kan Du komme til mig og faa, hvad Du trænger til.» Begynder man først paa det, vil Lønnen sjælden eller aldrig slaa til, og, hvad der er lige saa galt, man véd slet ikke, hvad den virkelige Dagløn er.

Det er hos vort Fattigvæsen og dets Maade at virke paa, at vi maa søge Grunden til, at paa den ene Side vor Arbejderbefolkning paa saa mange Steder og i saa stor Udstrækning er bleven ligegyldig for sin Fremtid i økonomisk Henseende og paa den anden Side som en Følge heraf er saa uvillig til at deltage i de forskellige Selvhjælpsforeninger. Hovedopgaven bliver derfor først og fremmest den, at Arbejderen saa vidt mulig gjenvinder

sin borgerlige Selvagtelse, lærer at betragte sig selv som en myndig Mand. Kunde man naa saa vidt, vilde Arbejderen selv blive i Stand til at beskytte sig imod Overgreb fra Arbejdsgiverens Side, og paa samme Tid være sikret imod den farlige Agitation, som nu saa hyppig truer med at sætte Samfundet og hans eget Velvære paa Spil. Den første Betingelse er derfor den, at Fattigvæsenet indskrænkes til sit virkelige Omraade — at antage sig de forældreløse Børn og de Mange, som paa Grund af legemlige eller aandelige Mangler enten aldrig have kunnet arbejde eller dog i en tidlig Alder have mistet deres Arbejdsferhed, samt endelig dem som kunne, men ikke ville arbejde paa en tilfredsstillende Maade. Alle disse bør Fattigvæsenet sørge for, men for hver af disse Klasser paa en Maade, som er afpasset efter dens særegne Krav. Dertil udkræves Opfostringshuse, Plejestiftelser og Arbejdsanstalter. Alle dem derimod, som kunne og ville arbejde og som virkelig arbejde, skal Arbejdet sørge for ikke blot den Dag, de arbejde, men ogsaa naar de paa Grund af Alderdom ikke længere ere i Stand til at arbejde, saa vel som naar de ved en af de mere eller mindre kortvarige Sygdomme, som de Færreste ganske undgaa, ere forhindrede fra at arbejde. Hvem tilkommer det nærmere at sørge for Arbejderen end netop Arbejdsgiveren, der har brugt ham hans hele Liv igjennem? Hidtil have vi fulgt et System, som man med Sandhed kan kalde kommunistisk, idet Arbejdsherren har betalt Arbejderen netop for den Dag han arbejdede, men forøvrigt overladt Samfundet at sørge for ham, naar en kortvarig Sygdom eller Alderdom gjorde ham uskikket til at arbejde. Selv de samvittighedsfuldeste Arbejdsgiveres bedste Bestræbelser for at sikre deres Arbejdere i Nutid

og Fremtid ere blevne afmægtige ligeoverfor et System, som har gjort Arbejderen umyndig og sorgløs og har stillet ham Fattighjælp og Fattighus som den nærmeste Tilflugt.

Vilde Nogen af os være tilfreds med en Stilling og Bestilling, som ikke ydede os mer, end at vi ved ethvert kortvarigt Sygeleje og i vor Alderdom ubetinget vare henviste til Andres Naade og Barmhjærtighed? Det er ikke nogen ubillig Fordring at stille til sin beskikkede Gjerning, at den under almindelige Forhold skal kunne underholde Udøveren og hans Familie og desuden sikre ham en sorgfri Alderdom. Saa meget maa Arbejderen altid kunne fordrø af sit Arbejde, og kan det paagjældende Arbejde ikke yde ham det uden Understøttelse af Kommunen, saa maa et saadant Arbejde, en saadan Industrigren hellere nedlægges; thi den hviler i saa Fald paa falske Principer. Og hvad selve Underholdets Beskaffenhed angaar, da maa det ikke være saa fattigt og sparsomt, at Arbejderen og hans Børn ikkun have Sulteføden. Ogsaa Arbejderen har alt efter sin Stand og Stilling Krav paa sin Andel af Livets Glæder og Behageligheder og paa saa megen Fritid, at han kan nyde dem. Uden det synker han ned til at blive et Arbejdsdyr.

Men er det ikke for meget at forlange af Arbejdsgiveren, at han skal underholde sine Arbejdere ikke alene medens de kunne arbejde, men ogsaa naar Alderen har gjort ham uskikket til at arbejde? Hvo, spørge vi igjen, er nærmere dertil end netop Arbejdsgiveren? Undersøger man Sagen noget nærmere, vil man desuden komme til det Resultat, at baade Arbejdsherren og Samfundet staar sig bedre ved, at Arbejderen faar sin Arbejdsløn fuldt udbetalt af Arbejdsherren, og ikke som nu for en Del af

den er henvist til Fattigvæsenet; thi denne Lønningsmaade er dog tilsidst den allerkostbareste, fordi den demoraliserer Arbejderbefolkningen og den paa samme Tid hjælper en hel Del uvederhæftige og mindre samvittighedsfulde Arbejdsgivere samt mislige Industrigrene til at fortsætte deres mildest talt tvivlsomme Virksomhed.

Men, kan Arbejdsherren med Grund spørge, hvorledes vil man skaffe mig Sikkerhed for, at den Løn, jeg saaledes giver, bliver anvendt paa den rette Maade til at forsyne Arbejderen i hans Alderdom og hjælpe ham ud over de mindre Uheld, som kunne møde ham i Skikkelse af kortvarige Sygdomme og andre lignende Arbejdsstandsninger? Saaledes som enhver samvittighedsfuld Arbejdsgiver for Tiden lønner sine Arbejdere, er Lønnen i det Mindste for mange af disse saa rigelig, at der kan lægges noget til Side; men det er dog kun sjældent, at det sker. Den, der har haft Lejlighed til at iagttage vore Arbejdere i deres Hjem, vil ikke kunne skjule for sig selv, at den store Masse af dem er noget fordringsfuld baade hvad daglig Kost, Nydelser og Forlystelser angaar. Man ser overalt baade Arbejdsfolk og Tjenestefolk, som vrage et Stykke Smørrebrød uden Paalæg og som kræve urimelig mange halve Bajere og Snapse, naar de skulle arbejde med Tilfredshed. Baade hvad Kvantitet og Kvalitet angaar, ere mange af dem vanskeligere at tilfredsstille end Folk af den dannede Middelklasse. Tarvelig eller økonomisk er vor Arbejderbefolkning ikke, og det vil den aldrig blive under det nuværende System. Der er altsaa god Grund til for Arbejdsgiveren at forlange en Garanti for, at den Løn, han giver, anvendes paa den rette og forsvarlige Maade, saa at han ikke efter at have

betalt, hvad der maa anses for forsvarligt, skal betale endnu en Gang igjennem Fattigvæsenet. Paa samme Maade kan ogsaa Samfundet for sit Vedkommende fordrø, at dets Forpligtelse til at underholde Enhver, der ikke selv kan det og hvis Underhold ikke paahviler nogen Anden, ikke misbruges. Det, som det altsaa kommer an paa, er, at Arbejderen faar, hvad der udkræves til hans Underhold, ikke blot i den kraftige Alder, men ogsaa i hans Alderdom, at han faar det af Arbejdet og i Forhold til som han arbejder, og endelig at det han faar anvendes paa den rette Maade.

At sikre Arbejderen den hertil fornødne Løn, vil næppe være uoverkommeligt, saa meget mindre som om ikke de fleste saa dog mange Arbejdsgivere allerede nu betale deres Arbejdere meget rundeligt og som den Merudgift, der her kan blive Tale om, vil indvindes ved formindsket Udgift til Fattigvæsenet; thi det maa ikke glemmes, at den Udgift, her er Tale om, allerede nu udredes, men for en Del paa den allerkostbareste Maade, nemlig igjennem Fattigvæsenet. Mere end Samfundet betaler nu, vil der ikke blive Tale om.

Vanskeligheden vil bestaa i at finde et Middel og en Maade, hvorpaa Arbejderen sikres imod sin egen Letsindighed og Kortsynethed og bliver en myndig Mand. Vi have forsøgt Frivillighedens Vej igjennem forskellige Selvhjælpsforeninger, men Frivilligheden har vist sig utilstrækkelig. Det er ikke let at gøre en umyndig Mand myndig; skal det lykkes, maa han have Nødvendighedens Tryk paa sig, og de Fleste, der have beskæftiget sig alvorligt med Sagen, ere komne til den Overbevisning, at det aldrig vil lykkes, med mindre Lovgivningsmagten

træder ordnende og styrende til. Selv da vil det falde vanskeligt nok at finde det rette Middel, den rette Maade. Heller ikke maa man tro, at man hurtig og paa én Gang kan naa Maalet. For at naa Myndighedens og Selvsvarlighedens forjættede Land vil der kræves en meget lang Ørkenvandring, og man maa ikke tro, at man fra Fattighjælpens Gosen kan vandre lige ind i Selvhjælpens Kanaan.

E. de Laveleye: „Om Ejendomsretten”.

Professoren i Nationaløkonomi ved Universitetet i Lüttich, Emile de Laveleye, har nylig beriget den økonomiske Literatur med et ypperligt Værk: «De la propriété et de ses formes primitives».

Blandt de dygtige Økonomer, Belgien har frembragt, indtager Laveleye en fremragende Plads. Med den franske Elegance og Klarhed forbinder han en — særlig for Franskmænd — højst usædvanlig Lærdom og et sjældent Kjendskab til fremmede Forhold. Vidnesbyrd herom har han nedlagt i sine talrige Skrifter. Foruden særligt at behandle forskellige Landes landøkonomiske Forhold, har han skrevet om politiske Emner, om den internationale Voldgift, om Undervisningsspørgsmaal, om de skønne Kunster osv. osv. Ja han har endog oversat Niebenlungenlied og Edda. Hans Skrifter, hvoraf flere ere blevne oversatte paa adskillige Sprog, have tildraget sig betydelig Opmærksomhed; men størst Opmærksomhed fortjener utvivlsomt hans nyeste Værk, der bærer den ovenfor anførte Titel.

I sit særdeles smagfulde Værk «Om Ejendomsretten» fortæller Laveleye os, hvorledes Grundejendommen overalt har udviklet sig og om hvorledes Uligheden i Ejendomsforholdene er opstaaet. Vi læse der om det ejen-

dommelige Jordfællesskab hos de slaviske Folk og de gamle Germaner, paa Java og i Indien, hos Araberne og mange andre Folk. Vi læse om Guldalderens og Oldtidens Ejendomsfællesskab. Vi gjøre Bekjendtskab med den spartanske og romerske Ejendomsret. Vi se, hvorledes Landsbyens kollektive Ejendomsret efterhaanden gaar over til Familiens. Vi stifte Bekjendtskab med den højst mærkelige Ordning af Jordejendommen i de schweiziske Skovkantonner. Vi erfare, hvorledes Forholdene ere og vare i England, Frankrig, Belgien, Nederlandene, Tyrkiet, Kina osv. osv. I et Slutningskapitel faa vi endelig en Udsigt over Ejendomsrettens Theori.

Idet vi forbeholde os i et følgende Hæfte at meddele Læserne nogle af Laveleyes højst interessante Undersøgelser, skulle vi i Dag give en Oversættelse af Værkets Indledning, der giver et veltalende Udtryk for den Tanke, der har været den ledende for Forfatteren. Vi lade saaledes paa en Maade Forfatteren selv anmelde sin Bog.

Mellem Aandsretningen ved Slutningen af nærværende og ved Slutningen af forrige Aarhundrede er Modsætningen skærende. Da vare alle Samfundsklasser begjærlige efter Forbedringer og opfyldte af Forhaabninger. Overbevist om Menneskeslægtens medfødte Godhed troede man, at man, naar man vilde sikre den Frihed og Lykke, kun behøvede at rette eller snarere tilintetgjøre Fortidens Institutioner, der havde bevirket Folkets Trældom og Elendighed. «Mennesket er født frit, og overalt er han i Lænker!» havde Rousseau udraabt. Det attende Aarhundrede og den franske Revolution svarede: «Lad os bryde disse Lænker, og paa Brudstykkerne af dem skal

den universelle Frihed herske! Nationerne ere Brødre; kun Tyrannerne væbne dem imod hverandre; lad os styrte vore Undertrykkere, og Nationernes Broderskab vil befæste sig.» Beruset af disse smigrende Illusioner troede man at se en ny Retfærdigheds- og Lyksaligheds-Æra aabne sig for den frigivne og foryngede Menneskeslægt. Nu til Dags tale vi fremdeles om Reformere, men det er med et nedtrykt Sind, thi vi have kun svag Tillid til disse Bestræbelsers endelige Held.

Vi have afskaffet Kasterne og Forrettighederne; vi have overalt indskrevet Lighed for Loven som en Grund-sætning; vi have givet Alle Stemmeret; — men se: nu forlanger man Lighed i Kaar. Vi troede, at det kun gjaldt at løse Vanskeligheder af politisk Art, — og det sociale Spørgsmaal rejser sig med al sin Uklarhed og sine Farer. Der findes ikke flere Tyranner; Tronerne ere kuldkastede, eller de Konger, der endnu ere tilbage, ere bundne ved Forfatninger, som de i Almindelighed agte; men i Stedet for Fyrsternes Stridigheder og i Stedet for den dynastiske Kappelstrid, have vi nu en ganske anderledes forfærdelig Krigsaarsag: Nationaliteternes Fjendskab, der avler Krig mellem hele, indtil sidste Mand bevæbnede, Folkeslag. Hvis et Pust af kristelig Barmhjærtighed og social Retfærdighed ikke snart mildner al denne Hade-fuldhed, staar Evropa, som et Bytte for Klasse- og Race-Kampene, Fare for at styrte sammen.

Det er blevet paavist af Toqueville, og hvad han har forudset, bekræfte Kjendsgjærningerne daglig, at alle Folkeslag uundgaelig føres henimod Demokratiet, medens paa den anden Side Demokratiet kun synes at avle Strid, Uorden og Anarki. Det synes saaledes, at det Samme paa en Gang er uundgaeligt og uundførligt. Hvorledes

skal man forsone den absolute Frihed med Bevaringen af den tilværende Samfundsordning, og hvorledes kan man bevirke at Kaarenes Ulighed, som man erklærer at være nødvendig, kan holde sig samtidig med den politiske Lighed, som man forkynnder, — dette er det skrækindjagende Spørgsmaal, som vore Samfund maa løse, hvis de ikke ville gaa til Grunde som Oldtidens.

Demokratiet fører os til Afgrunden, udbryde de Kon-servative, og de have Ret. Enten maa Ejendommen og Frembringelserne fordeles paa en retfærdigere Maade, — eller Demokratiet vil uundgaaeligen føre til Despotisme og Forfald igjennem en Række af Samfundskampe, hvor-paa de i Paris i 1871 begaaede Rædsler kunne give en Forsmag.

Besjølet af den kristelige Aand erklærer man med en forbavsende Mangel paa Forudseenhed, at alle Menne-sker have de samme Rettigheder, og man giver virkelig Alle Stemmeret, hvorved det gjøres mulig for Masserne at udnævne Lovgiverne og saaledes forfatte Lovene. Sam-tidig fortælle Økonomerne dem idelig, at al Ejendom skyldes Arbejdet, og dog se de, at under de nuværende Institutioners Herredømme have de, der arbejde ingen Ejendom, ja tjene næppe det nødvendige Livsunderhold, medens de, der ikke arbejde, leve i Overflødighed og eje Jorden. Da hine udgjøre det store Flertal, hvorledes vil man forhindre dem i en Dag at anvende den Overmagt, hvorover de raade, til et Forsøg paa at forandre Lovene for Rigdommenes Fordeling paa en saadan Maade at Apostlen Paulus's Ord: «hvo der ikke arbejder, skal ikke have Føden», bliver til Virkelighed?

Det moderne Demokratis Skæbne er alt skrevet i det antike Demokratis Historie. Det er Kampen mellem de

Rige og de Fattige, der ødelagde Oldtidens Demokrati, ligesom den vil ødelægge vort Samfund, hvis vi ikke tage os i Agt. Ogsaa i Grækenland havde man indrømmet alle Borgerne lige Rettigheder. De gamle Lovgivere havde dog anerkjendt denne fundamentale Sandhed, som Aristoteles bestandig gjentager: Ligheden og Demokratiet kunne ikke bevares uden Lighed i Kaar. For at opretholde denne Lighed havde de søgt alle Slags Udveje: Fædrenerarens Uafhængighed, Begrænsning af Arveretten, Opretholdelsen af den kollektive Ejendomsret for Skoves og Græsganges Vedkommende, offentlige Maaltider, hvor Alle toge Plads, *sussitia* og *copis*, hvorom der saa ofte er Tale hos de gamle Forfattere. Som bekjendt forhindrede alle disse Forholdsregler ingeniunde Ulighedens Fremgang, og da begyndte — ganske som nu i Frankrig og Tyskland — Samfundskampen mellem to Klasser, der næsten havde lige saa modsatte Interesser som to rivaliserende Folk. Hør dette Platons alvorlige Ord: «Enhver af de græske Stater er ikke én, men den indeholder i det Mindste to Stater, hvoraf den ene bestaar af Rige, den anden af Fattige.»

Da de Fattige var i Besiddelse af politiske Rettigheder, vilde de benytte sig heraf for at oprette Ligheden: snart væltedes alle Skatter over paa de Rige; snart konfiskeredes de Riges Ejendomme, idet de dømtes til Døden eller til Landflygtighed; ofte afskaffedes al Gjæld, og undertiden gik man endog saa vidt, at man foretog en ny ligelig Deling af alle Ejendomme. De Rige forsvarede sig naturligvis med alle Midler, endog med Vaaben. Derfor se vi disse bestandige sociale Krige. Polybius samler denne sørgelige Historie i et eneste Ord: «I enhver Borgerkrig kommer det an paa at foretage en ny Fordeling af

Formuerne.» «De græske Stæder,» siger Fustel de Coulanges, «svingede bestandig mellem to Revolutioner: den ene plyndrede de Rige; den anden gjengav dem deres Formue. Denne Tilstand varede fra den peloponesiske Krig, indtil Grækenland blev erobret af Romerne.»

Saaledes er det da Uligheden, der har bevirket det græske Demokratis Undergang.

Rom viser os det samme Billede. Fra Republikens Begyndelse kæmpe de to Klasser, Plebejer og Patricier, med hinanden. Plebejerne faa efterhaanden politiske Rettigheder, men tabe lidt efter lidt Ejendommen, og samtidig med at der vindes lige Rettigheder, bliver Uligheden i Kaarene forfærdelig stor. Licinius Stolo, Brødrene Gracchus og andre Folketribuner bestræbte sig ved de agrariske Love for at gjenoprette Ligheden; de foreslog Delingen af *ager publicus*. Forgæves: paa den ene Side ser man den store Ejendom, paa den anden Side Trældommen udvide sig. De smaa Ejendomsbesiddere, der havde været Republikens Marv, blive afløst af et arveløst Proletariat. Der findes ikke mere noget rommersk Folk: der er kun Rige og Fattige, som strides og hade hverandre. Endelig udgaar — som sædvanlig — Despotiet af dette Fjendskab mellem Samfundsklasserne. Plinius samler dette Drama i et Ord, der forklarer den rommerske Historie: «*Latifundia perdidere Italiam*». I Rom som i Grækenland ødelægges Uligheden, efter først at have ihjelslaaet Friheden, selve Staten.

H. Passy har skrevet en Bog («*Des formes de gouvernement*») for at bevise, at Republikkerne kunne omforme sig til Monarkier, men at der ikke kan udgaa nogen varig Republik af et Monarki, fordi Fjendtligheden mellem Klasserne forhindrer den regelmæssige Oprettelse af

demokratiske Institutioner. De nærværende Begivenheder i Spanien og i Frankrig synes at give ham Ret.

Vore moderne Samfund standses nu af det Spørgsmaal, som Oldtiden ikke forstod at løse, og det synes, at vi ikke engang forstaa dets Alvor, trods de mørke Begivenheder, som vi ere Vidne til. Stillingen er imidlertid nu ganske anderledes betænkelig, end den var i Rom eller i Grækenland. To Aarsager forværre den i en særlig Grad: en økonomisk Aarsag og en moralsk Aarsag. Da Arbejdet i gamle Dage blev udført af Slaver, der i Almindelighed ikke tog Del i de sociale Kampe, standsede Uenighederne mellem de Rige og de Fattige slet ikke Frembringelsen af Rigdomme. Medens man kæmpede paa Agora, vedblev Slavearbejdet at underholde de to kæmpende Parter. Nu derimod stige selve Arbejderne ned paa Arena'en, og det er paa Arbejdsmarkedet, at Kampen staar. De sociale Kampe kunne derfor ikke vedblive uden at medføre Samfundets Forarmelse og Desorganisation.

Lad os nu se, hvorledes en højere Retfærdighedstanke gør Faren endnu større. Da de Gamle ikke anerkjendte alle Menneskers naturlige Lighed, indrømmede de dem heller ikke de samme Rettigheder. Slaven, der kjørte Ploven, eller satte Væverskytten i Gang, var i deres Øjne et Trældyr, og kunde derfor hverken gjøre Krav paa Stemmeret eller paa Ejendomsret. Paa den Maade blev den sociale Vanskelighed særdeles simplificeret. Men vi have ikke den samme Udvej. For os er Menneskenes Lighed en Trossætning, og vi indrømme Negrene de samme Rettigheder som de Hvide. Kristendommen er en Lighedsreligion. Evangeliet er det glade Budskab, der bringes de Fattige, og Kristus er ikke de Riges Ven.

Hans Lære fører til Kommunismen: hans nærmeste Disciple og de religiøse Samfund, der have villet følge hans Bud strængt, have levet i Fællesskab. Hvis Kristendommen lærtes og forstodes i sin Stifters Aand, vilde den nuværende Samfundsordning ikke vare en eneste Dag.

Slaven er saaledes i vore Dage bleven Borger, og som fri Arbejder anerkjendes han som den Rigestes Lige-mand. Han stemmer, og han kan faa Sæde i Parlamentet. Han kræver eller han vil kræve Ejendom. Nu vel: hvorledes kan man modstaa ham, naar Filosofien og Religionen giver ham fuldkommen Ret? De Gamle, hvis Filosofi og Religion bestemt fordømte lignende Krav og forhindrede dem i at opstaa, have ikke formaaet at faa demokratiske Institutioner til at existere ved Siden af Ulighed i Kaar, skjønt Problemet kun omfattede [de fri Borgere, der levede af Andres Arbejde. Vil det lykkes bedre for os, nu da Problemet omfatter hele Folket uden nogen Undtagelse?

I Frankrig viser Spørgsmaalet sig allerede med Voldsomhed. Det er naaet til det i Historien hyppige Punkt, hvor de højere Klasser, der trues af de lavere Klassers Krav, og som forfærdes over Samfundskampenes Rædsler, ville søge Frelse hos en Diktator. Hvis Versailles-Forsamlingen i dette Øjeblik (1874) modsætter sig Oprettelsen af Republiken, saa er det ingenlunde fordi den udelukkende føler sig knyttet til den monarkiske Form: det er fordi den frygter, at det sejrende Demokrati snart vil bringe Lighedsaandens Krav med sig. Lad os ikke med en haanlig Medlidenhed betragte Frankrigs sørgelige Stilling: dets Skæbne vil en Dag blive vor. *Hodie mihi, cras tibi*, som Gravskriften siger. Overalt gjør Socialismen hurtige Fremskridt. „Endnu,“ har Disraeli træffende

bemærket, «endnu er det kun en svag Zephyr, der næppe bevæger Løvet; men snart vil det være den løsladte Orkan, der kulkaster Alt paa sin Vej.» I Tyskland er Socialismen et fast Parti, der har sine Blade, der kæmper i alle de store Byer, og som sender et stedse voxende Antal Repræsentanter til Rigsdagen. I Østrig, Spanien, England ere Arbejdermasserne gjennemtrængte af socialistiske Ideer; endog nationaløkonomiske Professorer blive til «Kathedersocialister». Hvis Krisen synes hæftigere i Frankrig, er det dog ikke, fordi Faren der skulde være større. I Frankrig hviler tvært imod Samfundsordenen paa en sikrere Klippe, idet Jorden er fordelt imellem fem Millioner Ejere. Men Franskmændenes meddelsomme Aand, naturlige Veltalenhed og hurtige Logik giver hvert Problem en klarere Form, og saaledes bryder Kampen hurtigere ud. Dette glimrende Folks saa levende Indbildningskraft overdriver Farerne, og saaledes føres de to Partier til de yderligste Beslutninger. Men da den økonomiske Tilstand overalt omtrent er den samme, vil Fjendtligheden mellem Klasserne overalt bringe Friheden i Fare, og jo mere Ejendommen samles paa faa Hænder og jo mere Modsætningen mellem de Rige og de Fattige bliver kjendelig, desto mere vil Samfundet trues af store Omvæltninger. Enten vil Ligheden blive grundlagt, eller de fri Institutioner ville forsvinde. Toqueville saa ikke, at der ligger Demokratiets sande Fare. Men Macaulay har med en Veltalenhed, der faar En til at skjælve, paa-peget det i sit berømte Brev til «Times» (23 Marts 1857), i hvilket han viser, hvilken Fremtid der er forbeholdt de Forenede Stater.

Efter min Mening vil det moderne Demokrati kun undgaa det antike Demokratis Skæbne, saafremt det an-

tager Love, der bevirke, at Ejendommen bliver fordelt imellem et stort Antal Mennesker, og at en stor Lighed i de Enkeltes Kaar grundlægges. Man maa virkeliggjøre denne højere Retfærdighedsgrundsætning: «Til Enhver i Overensstemmelse med, hvad han har udrettet», saaledes at Ejendommen i Virkeligheden bliver Arbejdets Udbytte, og saaledes at hver Enkelts Velvære staar i Forhold til hans Delagtighed i Frembringelsesværket.

Den quiritiske Ejendomsret,*) som Rommerne have testamenteret os, er ikke bøjelig nok til at den skulde gjøre os det muligt at naa dette Resultat; men der er andre Ejendomsformer, og det er en stor og sørgelig Vildfarelse at tro, at den Ejendomsform, vi se raade for Tiden, er den eneste mulige. Det udelukkende, personlige og arvelige *dominium* over Jorden er en forholdsvis meget ny Kjendsgjærning, og i meget lang Tid har man kun kjendt og brugt den fælles Besiddelse af Jorden. Da Samfundsordningen i Aarhundredernes Løb har undergaaet saa dybe Forandringer, bør det ikke være forbudt at søge sociale Ordninger, der ere mere fuldkomne end de, vi kjende. Vi ere endog nødte til at gjøre dette, hvis vi ikke ville ende i et Uføre, hvor Civilisationen vilde gaa til Grunde.

Som Fichte i sin «System der Ethik» og Francesco de Cardenas i sin fortrinlige «Ensayo sobre la historia de la propiedad territorial en España» have bemærket, opdager Analysen to Elementer i Ejendommen: et socialt Element og et individuelt Element. Ejendomsretten er

*) *Dominium ex jure quiritorium*, der kun var tilgængelig for *quirites* (rommerske Borgere), modsattes *dominium ex jure gentium*, der var tilgængelig for Alle.

ikke blot indstiftet i Individets Interesse og for at sikre ham Nydelsen af hans Arbejdsudbytte; den er ogsaa indstiftet i Samfundets Interesse, for at sikre dets Varighed og nyttige Virken. Disse to Sider af Ejendomsretten svare til det dobbelt Synspunkt, under hvilket man kan betragte Mennesket: dels som et enestaaende Individ, der i sin Uafhængighed forfølger sit Maal, dels som Borger og Samfundsmedlem, der er knyttet til sine Lige ved mangfoldige Forbindelser og forskellige Forpligtelser. I de primitive Tider har Samfundselementet Overvægt i Grundejendommen. Jorden er Stammens Fælleseje; Individerne have kun en midlertidig Brugsret. I Grækenland tilhører en stor Del af Landomraadet Staten, og Resten er i alt Fald undergivet dens Overmagt. Det qviritiske *dominium* — det vil sige den uindskrænkede Ret over Jorden — viser sig for første Gang i Rom. I Midtaldertiden under Lensvæsenet er Ejendommen en Godtgørelse for visse ydede Tjenester. Lenet er den Løn, der følger med en Bestilling. I Principet er det ikke arveligt; det indrømmes af Suverænen paa Livstid, og den, der faar det, skal til Gjengjæld bære Vaaben, opretholde Ordenen, haandhæve Retfærdigheden. Det udelelige Majoratsgods har fremdeles et meget kjendeligt socialt Præg: Besidderen nyder godt af det for sin Livstid; men han kan ikke frit raade over det, fordi dets Bestemmelse er at vedligeholde Familien, som med sine Minder, sin Storhed, sine Arvepligter betragtes som Nationens stiftende Element. Den hierarkiske Forbindelse mellem Klasserne og, som en Følge deraf, hele Statsordningen hviler paa Besiddelsen af Jorden. I vore Dage har Ejendomsretten ganske mistet sit sociale Præg: ganske forskjellig fra hvad den oprindelig var, har den nu ikke

længere noget Kollektivt ved sig. Den er bleven Forret uden Forpligtelser, uden Baand, uden Forbehold; den synes ikke at have andet Maal end at sikre Individets Velvære. Saaledes opfatter man den, og saaledes definerer man den. Ved den Lethed, hvormed Jorden afhændes, er den bleven gjort bevægelig; den gaar fra Haand til Haand, som de Frugter, den frembringer, eller de Dyr, den føder. Ved at gaa for vidt i denne Retning, har man rokket Samfundets Grundvold, og det tør formodes, at Fremtiden vil indrømme det kollektive Element en større Plads. «Vi ville,» siger Fichte, «komme til en social Ordning af Ejendomsretten; den skal tabe sin udelukkende private Karakter for at blive en offentlig Institution. Hidtil har Staten ikke haft anden Pligt end at sikre Enhver den rolige Nydelse af, hvad han besidder. Fremtidig skal det være Statens Pligt at sætte Enhver i Besiddelse af den Ejendom, hvortil hans Fornødenheder og hans Evner give ham Ret.»

Efter den fremragende tyske Skribent er det Kristendommen, der vil gennemføre denne Omdannelse. «Kristendommen,» siger han, «bærer endnu i sig en Fornyelsens Kraft, som man ikke aner. Hidtil har den kun virket paa Individerne, og middelbart gennem dem paa Staten. Men den, der har kunnet vurdere dens Kraft, det være som Troende eller som uafhængig Tænkter, vil indrømme, at den en Dag vil blive den indre og ordnende Magt i Staten, og da vil den aabenbare for Verden sine Tankers fulde Dybde og sine Velsignelsers fulde Righed.»

Kristendommen har i Virkeligheden bragt Verden et Retfærdighedsideal, som vore Institutioner, hvor forbedrede de end ere, endnu slet ikke virkeliggjøre. Dette Ideal var det «Himmeriges Rige», som de første Kristne troede

nær. I vore Dage venter man ikke mere «det tusind-aarige Rige»; det er paa denne Jord og i vore Samfunds Midte, at man vil, at Lighedens og den evangeliske Retfærdigheds Grundsætninger skulle herske. Skulle Lovene forbedres, er det nødvendigt, at en højere Retfærdigheds- og Billighedsfølelse faar Herredømme over Sjælen. Man begynder at skimte, saa vel i de højere Klasser, som i dem der udelukkende leve af Arbejdet, at Evangeliets Lighedsideer maa gjennemtrænge vore Institutioner og vore Love. Dette er et Punkt, som François Huet med en beundringsværdig Klarhed har belyst i sin for lidet kjendte Bog: «Le Christianisme social».

Der er visse Lande, hvor det radikale Demokrati har holdt sig gennem Aarhundreder, uden at de have været underkastede Lensvæsenet og Kongedømmet, og hvor den fuldstændigste Frihed har hersket uden at føre til Klassekampen og den sociale Krig. Det er Schweiz's Skovkantonen, hvis mærkelige Institutioner Edward Freemann har beskrevet saa godt. Der finder man den umiddelbare Regering, som J. J. Rousseau drømte om. I sine Folkeforsamlinger vedtager hele Folket Lovene, udnævner alle sine Embedsmænd og regerer selv, ganske som i de græske Republikker.

Men her har man naaet det Maal, som Oldtidens Lovgivere forgæves efterstræbte. Ligheden i Kaar er, saaledes som Aristoteles vilde det, bleven bevaret, og derfor har den politiske Lighed ikke gennem Anarkiet ført til Despotiet. Man har agtet den oprindelige Ejendomsform, der — fordi den alene stemmer med den naturlige Ret — ogsaa alene gjør det muligt for det sande Demokrati at holde sig, uden at styrte Samfundet i Forvirring.

I alle de oprindelige Samfund, i Asien, i Evropa, i Afrika, hos Indierne, hos Slaverne og Germanerne, ligesom endnu i vore Dage i Rusland og paa Java, blev Jorden — Stammens Fælleseje — periodisk delt mellem alle Familierne, saaledes at de alle kunde leve af deres Arbejde i Overensstemmelse med Naturens Bud. Enhvers Velstand stod i Forhold til hans Virksomhed og Forstand; i alt Fald var Ingen fuldstændig blottet for Underholdsmidler, og den arvelige og stedse stigende Ulighed var forebygget. I de fleste Lande har denne oprindelige Ejendomsform veget Pladsen for den qviritiske Ejendom, og Uligheden i Kaar har haft de højere Klassers Herredømme og Arbejdernes mere eller mindre fuldstændige Underkuelse til Følge. Men i Schweiz er ved Siden af de private Ejendomme en stor Del af hver Kommunes Omraade forblevet Fælleseje: det er de saakaldte «Allmende», et Navn der allerede antydér Institutionens Natur: «Allmende» 3: Alles Ejendom.

Den gamle germanniske Ret havde et fortrinligt Ord til at betegne en Landsbys Beboere: den kaldte dem «Geerften» 3: Arvinger. Alle den store kommunale Families Børn havde i deres Egenskab af Mennesker Ret til en Del af Arven; aldrig fandtes der nogen «Arveløs».

Den germaniske og slaviske Skik, der sikrede enhver Mand Nydelsen af et Stykke Jord, der kunde give ham hans Underhold, er det Eneste, der stemmer med Ejendommens fornuftmæssige Begreb. Den i Almindelighed antagne Ejendoms teori maa ganske omskabes; thi den hviler paa Forudsætninger, der staa i fuldstændig Strid med Historiens Kjendsgjæringer og med selve de Slutninger, hvortil man vil komme.

Man har ved Undersøgelserne om Ejendomsrettens Oprindelse ikke taget tilstrækkeligt Hensyn til gamle og saa at sige naturlige Kjendsgjæringer, der overalt ere fremgaaede af det Retfærdighedsinstinkt, der synes medfødt hos Mennesket. Sir Henry Maine har meget rigtigt bemærket: «Almindelige og antagelige Theorier, hvis Rigtighed dog ikke lader sig godtgjøre, f. Ex. Naturloven og Samfundskontrakten, nyde megen mere Anseelse end beskudne Undersøgelser om Samfundets og Lovens første Historie; men hine Theorier skjule Sandheden, ikke alene fordi de lede Opmærksomheden bort fra den eneste Vej, hvor den kan findes, men paa Grund af den Indflydelse de udøve paa Retsvidenskabens Udvikling.»

Saaledes har man for at forsvare den qviritiske Ejendomsret, som Rommerne have testamenteret os, paa-staaet, at den fandtes overalt og til enhver Tid, «ubique et semper»; — alligevel viser Historien, at Ejendomsrettens oprindelige og almindelige Form har været den Besiddelsesret, som vi se hos germaniske og slaviske Stammer, og som selv i Rom var gjældende paa *ager publicus*.

Juristerne, der lade sig lede af Digestæ og Institutiones, udlede Ejendomsretten af en Bemægtigelse af en *res nullius*; men Jorden har aldrig været *res nullius*. Hos Jægerfolkene betragtedes Jagtterritoriet, hos Hyrdefolkene Græsgangene, hos de første agerbrugende Folk de dyrkede Marker, som Stammens fælles Ejendom, og Ingen faldt paa den Tanke, at en Enkeltmand kunde have nogen udelukkende og arvelig Ret dertil. Bemægtigelsen kunde kun give Ejendomsret over Løsøregjenstande, som man virkelig kunde gribe og holde fast ved. De gamle Rommers Salgsformaliteter vise, at Salg kun i Følge en langt

nyere Udvidelse blev en Form for Overdragelse af fast Ejendom.

Naar Nationaløkonomerne udelukkende udlede Ejendommen af Arbejdet, ere de i Strid med Juristerne og alle Landes Lovgivninger og endog med Samfundets nuværende Ordning, som deres Theorier, hvis de vare antagne, vilde sønderbryde.

De Forfattere, der ville bevise Ejendommens Nødvendighed, fremføre i dette Øjemed Grunde, der vise, at Ejendomsretten, naar den skal være berettiget, burde være ordnet som hos de første Folk, det vil sige paa en saadan Maade, at den blev indrømmet Alle som en naturlig og uafhængelig Ret. Idet den fremragende Lovgiver Portalis udvikler Motiverne for den Del af den civile Lovgivning, der behandler Ejendomsretten, beviser han dennes Nødvendighed og Berettigelse paa følgende Maade: Mennesket kan kun leve af sit Arbejde; skal han kunne arbejde, maa han kunne tilegne sig en Del af Jorden, saa at han frit kan raade derover; altsaa er Ejendomsretten nødvendig. — Intet er sandere; men hvis Ejendomsretten er en uundværlig Betingelse for at arbejde og leve, er det nødvendigt, at Alle faa nogen Ejendom. Bastiat hylder de samme Præmisser som Portalis, og ser lige saa lidt, hvad Slutning de føre til. «Mennesket fødes med Ret til Ejendom,» siger han; «thi han fødes med Fornødenheder, hvis Tilfredsstillelse er nødvendig for at han kan leve, og med Organer og Evner, hvis Brug er nødvendig for Fornødenhedernes Tilfredsstillelse.» Det fremgaar af Bastiats Ord, at man, hvis man ikke vil dømme visse Individuer til Døden, maa indrømme Alle Ret til at erhverve Ejendom. Men hvis Mennesket fødes med Ret til Ejendom, er det Lovens Pligt at gjøre det muligt

for ham at benytte sig af den Ret, man indrømmer ham.

«Mennesket,» siger fremdeles Bastiat, «lever og udvikler sig ved Tilegnelse. Tilegnelsen er et naturligt, providentielt, for Livet nødvendigt Fænomen, og Ejendomsretten er kun Tilegnelsen, som ved Arbejdet er blevet til en Ret.» Hvis Tilegnelsen er nødvendig for Livet, maa Alle kunne tilegne sig en Del af Stoffet ved Arbejdet. Denne naturlige Ret anerkjendes af Allmendinstitutionen og af den gamle germaniske Ret, men den miskjendes fuldstændig i de af Rommerretten udgaaede Lovgivninger. «Ejendomsretten er ikke en medfødt Ret,» siger en meget bekjendt Retskyndig, Dalloz; «men den udledes af en medfødt Ret: Friheden.» Hvis Ejendomsretten er uundværlig for Friheden, er det da ikke en Følge, at naaar alle Mennesker have Ret til at være fri, have ogsaa alle Mennesker Ret til at være Ejere? Uden Ejendom vilde de visselig staa i Afhængighed af dem, af hvem de modtog Arbejds løn. Det andet Kejserdømmes berømte Retskyndige, Troplong, udtrykker sig i et lille Skrift «*La propriété d'après le code civil*», der i 1848 blev udgivet for at gjendrive de socialistiske Vildfarelser, saaledes: «Hvis Friheden er Grundlaget for Ejendomsretten, gjør Ligheden den hellig. Da alle Mennesker ere lige, altsaa lige fri, maa Enhver indrømme den Anden denne Rets suveræne Uafhængighed.» Enten er denne velklingende Frase meningsløs, eller ogsaa vil den sige, at vi bør sikre Enhver Nydelsen af en Ejendom, der kan være en Garanti for hans Uafhængighed.

De fleste moderne Forfattere erklære, at Ejendomsretten er en naturlig Ret. Men hvad vil dette sige, hvis

det ikke vil sige en Ret, der i den Grad hører til den menneskelige Natur, at intet Menneske maa kunne berøves den, med mindre han har gjort sig uværdig til den?

Kjendskab til de oprindelige Ejendomsformer vil, som anden historisk Kundskab, altid være nyttig; men den vil i en særlig Grad være det for de ny Samfund, hvor der endnu kan vælges mellem de forskjellige Former. Vore gamle Samfund ville kun vinde en med Retfærdigheden og Kristendommen mere stemmende Orden gennem en Række sociale Kampe, der kunne bringe Friheden i Fare; men de ny Samfund kunne undgaa disse forfærdelige Prøvelser, naar de ville lade sig belære af Historien. Hvis Occidentens Samfund havde fastholdt den naturlige Ejendomsret, vilde de maaske have bevaret Ligheden og undgaaet det fevdale Aristokrati, det absolute Monarki og det demagogiske Demokrati, der truer os. Kommunerne vilde have været befolkede af fri og lige Mænd, og ingen Besiddelsesløse vilde findes; Kommunerne vilde have forenet sig til Stater, og Staterne vilde have kunnet forene sig i Statsforbund. Lad os ikke glemme denne vigtige Lære, som de politiske og sociale Institutioners Historie giver os: Det Demokrati, hvor det ikke lykkes at bevare Ligheden i økonomiske Vilkaar, hvor to fjendtlige Klasser — de Rige og de Fattige — staa lige overfor hinanden, vil gennem Anarkiet komme til Despotismen. Aristoteles har sagt det, og Historien og den nuværende Tilstand beviser det. Skal Friheden bevares i en demokratisk Stat, maa Institutionerne anerkjende Ligheden.

Vore evropæiske Samfund, hvor Demokratiet og Uligheden samtidig udvikle sig, ere derfor meget truede, og

jeg véd ikke, om de ville være i Besiddelse af den Klogskab, Kraft og Kundskab, der er nødvendig for en Forandring af deres Institutioner. Men de ny Samfund, der opstaa paa en jomfruelig Jordbund, kunne undgaa Faren, naar de ville antage de Love og Skikke, der fra umindelig Tid af have sikret de smaa schweiziske Kontoner Frihed og Ejendom under en Forfatning, der er saa afgjort demokratisk som vel muligt.

Sverigs økonomiske Udvikling.

Den ansete svenske Forfatter Hans Forssell har i Decemberhæftet af «Svensk Tidskrift» skrevet en meget interessant Artikel om Sverigs økonomiske Udvikling i de sidste Aar, hvoraf det Følgende er et Uddrag.

Det uhyre Opsving, Handel og Industri tog efter den fransk-tyske Krigs Afslutning, har i Sverige ikke givet sig mindre stærkt Udtryk end i andre Lande. Den svenske Statistik fremviser for de sidste fire Aar glimrende Tal, der stærkt minde om Tidsrummet før 1857. Men trods Ligheden er der en Del Forskjel, og denne Forskjel er til Gunst for Tidsrummet efter 1870, hvorfor det maaske tør haabes, at den glimrende Fremgang ikke maa faa en lige saa brat Ende som i 1857.

Værdien af Ind- og Udførsel var i Tiaaret 1843—52 steget fra 55 til 85 Mill. Kr. eller med gennemsnitlig 5,5 pCt. aarlig; men i 1853 gik denne Stigning pludselig op til det Firedobbelte og i 1854 til det Tidobbelte, — hvorpaa saa fulgte en meget stærk Reaktion, der allerede inden fem Aars Forløb havde bragt Bevægelsen tilbage til Udgangspunktet. — I Tiaaret 1860—69 steg samme Værdi fra 169 til 262 Millioner Kr., altsaa ogsaa 5,5 pCt. aarlig, hvilken Stigning fra 1870 til 1871 kun gik op til

det Dobbelte og først i 1872 til det Firedobbelte. Fremgangen var altsaa mindre voldsom, hvorfor Tilbagegangen, naar den kommer, forhaabenlig ogsaa vil være mindre voldsom.

Hertil kommer, at medens i 1853 og følgende Aar Stigningen i Udførselen næsten udelukkende koncentrerede sig om Kornudførselen, er de sidste Aars Fremgang fordelt mellem flere Faktorer.

For det Første har der i Kornudførselen været en overordenlig Fremgang. Medens den fra 1855—64 gennemsnitlig beløb knap $1\frac{1}{2}$ Mill. Tdr. aarlig, og fra 1865—69 lidt over 2 Mill. Tdr. aarlig, udgjorde den

1870:	3,805,000 Tdr.
1871:	3,826,000 —
1872:	3,094,000 —
og 1873 omtr.	3,000,000 —

For det Andet er Jærnuudførselen, der 1865—69 af Hovedposterne Tak- og Stangjærn aarlig gennemsnitlig udgjorde 3,280,000 Ctnr., nu steget

1870 til	4,136,000 Ctnr.
1871 -	4,336,000 —
1872 -	5,009,000 —
og faldt 1873 -	3,604,000 —

For det Tredje er Trævareexporten, der allerede 1862—69 af Hovedposterne Bjælker og Bræder gennemsnitlig aarlig udgjorde 79 Mill. Kubikfod, steget for samme Poster

1870 til	92,5 Mill. Kubikfod.
1871 -	95,0 — —
1872 -	109,0 — —
1873 -	108,5 — —

Men den fulde Betydning af denne Udførselsforøgelse ses kun, naar man tager Hensyn til den samtidige stærke Prisstigning paa Træ og Jærn. Prisen var

	1871.	1872.	1873.	1874.
Stangjærn	6,50	6,75	10,00	13,00 Kr. pr. Ctnr.
Takjærn	4,00	4,00	5,00	6,00 — - —
Brædder	0,50	0,56	0,69	0,85 — - Kbfod.
Bjælker (større) .	0,52	0,56	0,65	0,74 — - —

Saaledes viser det sig da, at man uden Overdrivelse kan opgive Værdien af Udførselen

	1871.	1872.	1873.
for Trævarer (uforarb.). .	57,8	80,5	96,1 Mill. Kr.
- Metaller (navnl. Jærn)	36,9	54,5	51,9 — —
- Korn	40,6	31,8	34,0 — —
I Alt . .	135,3	166,8	182,0 Mill. Kr.
medens Værdien af de øvrige Varer udgjorde . .	25,7	33,0	39,9 — —

Af de andre Varer, hvis Udførsel er steget stærkt, fortjener navnlig at nævnes Sverigs Stolthed, Tændstikkerne, hvis Udførsel fra 1869 til 1874 steg til det Firedobbelte, og Papir, hvis Udførsel næsten fordobledes.

Efter at Forfatteren har omtalt Vexelforholdene og de storartede Opsving i hele Kreditvæsenet, gaar han over til en Omtale af de indenlandske Produktionsforhold. Han paaviser, hvorledes den overraskende Fremgang i alle Industrigræne nødvendiggjorde, at Arbejdskraften maatte tages i Brug og betales til det Yderste. Alene til Bygning af Jærnbaner blev der i 1873 sysselsat en mange Gange større Arbejdskraft end i tidligere Aar. Det oplyses, at der anvendtes af Arbejdere

	1868.	1871.	1872.	1873.
i Bjærgværksdriften. . .	24,144	25,683	26,951	28,624
ved Fabriker	30,242	40,420	46,556	53,334
i Søfarten.	15,394	17,015	17,546	20,799
af Haandværkere og Arbejdere	36,312	37,054	39,385	?

Og samtidig steg Arbejdslønnen. For ikke at tale om det Unaturlige, saasom om «30 Kr. om Dagen for Hest og Mand», hvorom nordlandske Brugs- og Savværksejere med Bæven vide at fortælle, tør det dog antages, at Lønnen for en almindelig Arbejder gennemsnitlig i disse fem Aar er stegen med 50 pCt., og for det kvalificerede Arbejde ofte endnu stærkere.

Rettes Blikket mod Indførselen, saa ses det, at Indførselen af de for Industrien vigtigste Produktionsmidler, Kul og Maskiner; fra 1859—73 steg med henholdsvis 62 og 577 pCt. Af andre Raaprodukter steg Indførselen ogsaa meget betydeligt.

Samtidig med at Indførselen af Industriens Hjælpstoffer er stegen saa betydeligt, forøgedes Antallet af de benyttede Maskiner med 53 pCt., deres Drivkraft med 116 pCt. og Produktionsværdien med 90 pCt.

En Maalestok for den indenlandske Produktions Udvikling haves ogsaa i de Data, der vidne om Varetransportens Udvikling. Paa de svenske Jærnbaner befordredes af Fragt- og Ilgods

	1864.	1868.	1872.	1873.
paa Statens Baner .	5,2	12,2	21,3	28,2 Mill. Ctnr.
paa private Baner. .	?	21,2	37,7	45,8 — —

Det mest i Øjne faldende Vidnesbyrd om tiltagende Liv i Produktionen haves dog i den enorme Stigning af

Aktieselskabernes Tal i dette Tidsrum. I de tyve Aar 1848—67 var der i Alt blevet stiftet 294 Aktieselskaber, eller ikke engang 15 om Aaret. Men i Aaret 1868 fik 77 Selskaber kongelig Stadfæstelse, i 1872 195, i 1873 198. I Alt stiftedes i de sex Aar 1868—73 729 Aktieselskaber, eller 122 om Aaret, med en opgiven Minimumskapital paa 191,7 Mill. Kr. Af disse Selskaber drev 146 Transportindustri (Jærnbaner, Dampskibe m. m.) og 185 Jærn- eller Træindustri, henholdsvis med en Kapital af 52 Mill. Kr. og 96½ Mill. Kr., eller omtrent 77 pCt. af det Hele.

Alle disse Stiftelser gav den svenske Fondsbørs en hidtil ukjendt Livlighed. De noterede Obligationers og Aktiers Antal steg i Løbet af et Par Aar til over det Tre-dobbelte; de anerkjendt sikre Papirers Kurser steg med forbausende Fart, og de ringere og ganske eller til Dels ukjendte fik en let kjøbt Anseelse. Spekulation i Værdipapirer begyndte at drives af Nogle som en Fornøjelse, af Andre som Profession. Den egenlige Hausse begyndte ret med Aaret 1872 da svenske 5 pCt.s Obligationer gik op til 101, og kulminerede i Foraaret 1873, da Modfaldenhed paa Kontinentets Børser begyndte at vise sig, hvorefter med den stærke Pengeknaphed i September den virkelige Baisse erklærede sig. Men i dette Tidsrum havde man haft Lejlighed til at se saadanne Spring som Gøteborgs Handelskompagnis Aktiers fra 198 i Avg. 1872 til 350 i Febr. 1873, eller Gefle-Dala Jærnbaneaktier fra 328 til 482, eller Stokholms Handelsbankaktier fra 600 til 950 i 1872. Navnlig i Gøteborgs Handelskompagnis Aktier rasede der en aldeles hensynsløs Spekulation, hvis eneste Grundvold var nogle svævende Børsfantasier og Tilliden til et moderne Forretningsnavn. Det var senere

forbeholdt et andet Selskab, Neptunus, ved sin sørgelige Fallit, som mangen en privat Børsspekulant kom til at føle haardt, at give den gavnlige Lære, at Aktier kunne i et Nu synke fra en Værdi af + 400 til mindre end Intet. Heldigvis behøvedes der ikke mere end denne Lære til at standse Spekulationens Fart, — et tilstrækkeligt Bevis for, at den ikke var voxet saa dybt fast i det svenske Forretningsliv. Siden da har Fondsmarkedet været fladt, med ganske vist lavere, men i et helt Aar temmelig uforandrede Noteringer uden betydelige Realisationer, — et Bevis for, at Fondsspekulationen ikke har undergravet de svenske Børsmænds Stilling. Stokholms og Gøteborgs Børser have ganske vist maattet indregistrere nogle Straffedomme over forskjellig Børssvindel; men Aktiespekulationen antog dog ikke saa modbydelige Former som i Berlin og Wien.

Af de anførte 191 Millioner, der ere blevne anbragte i Aktier, maa imidlertid en Del udskilles, da de alt tidligere vare anvendte i de paagjældende Industrigrene, om end under en anden mindre i Øjne faldende Form. Men det tør antages, at der i 1869—73 er blevet anbragt omtr. 130 Mill. Kr. paa den angivne Maade i Industrien. Dette vil sige — da det tør antages at den indbetalte Aktiekapital i de fleste Tilfælde for største Delen er gaaet til selve Produktionsinventariet — at Sverig for en tilsvarende Værdi har købt Maskiner og alle Slags Redskaber, bygget Fabriker og Møller, Jærnbaner, udrustet Damp- og Sejlskibe osv. osv. Men herved maa man ingenlunde blive staaende: en Forestilling om, hvorledes Sverig i de nævnte Aar har forvandlet flydende Kapital til fast, faar man ikke, naar man ikke tager Obligationsvæsenet Udvikling med. Produktionen har ikke blot søgt at friste

de ledige Kapitaler ved at tilbyde dem Del i den industrielle Gevinst, men ogsaa ved Udbydelsen af rentebærende Papirer med fjærn Tilbagebetalingstermin. Først bør det da nævnes, at den svenske Stat til egne og Privates Jærnbaner i 1869—73 har laant over 22 Mill. Kr. af indenlandske Kapitaler. Derefter bør mærkes Allmänna Hypoteksbanken med dens betydelige Emissioner, hvis Beløb af 1869-, 1871- og 1872-Amortisationslaan udgjorde over 50 Mill. Kr.; fremdeles adskillige Kreditinstitutioner med garanterede Obligationer; fremdeles til Bygning af private Jærnbaner i 1870—73 henved 26 Mill. i Obligationer (foruden 35½ Mill. i Aktier) m. m. M. Mindes man nu, at foruden de store Beløb, der ere blevne anbragte i Aktier og Obligationer, har den private Industriadrivende anvendt uberegnelige Summer paa sin Forretnings Udvidelse, — vil man faa det uimodstaaelige Indtryk, at Sverig i de sidste Aar har forvandlet usædvanlig store Beløb fra flydende til fast Kapital.

Denne Fæstnen af Kapitalen er ganske vist Hovedsagen i de sidste Aars økonomiske Udvikling, og den er den Fremtoning, der i det nærværende Øjeblik ligger til Grund for al Uroen for Fremtiden, alle tvivlende Spørgsmaal om Forretningernes lykkelige Udgang. Nationens Husholdning er, ligesom den Privates, et fortsat Kredsløb af Produktion og Konsumtion, og Betingelsen for en sund Udvikling er, i den ene som i den anden, at hvad der forbruges, kommer tilbage i ny Frembringelser tilstrækkelig hurtigt og jævnt og i tilstrækkelig stor Mængde, for at afgive det Overskud, der altid er Produktionens Maal. Fra dette Synspunkt maa den økonomiske Udvikling betragtes.

Sverig har i de sidste Aar paa meget fordelagtige Betingelser afhændet sine indenlandske Varer til Udlandet, og har som Betaling herfor indført tilsvarende Værdier dels i Form af Mønt og ædle Metaller, dels som Redskaber og Maskiner, dels i Raaprodukter og Stof til den indenlandske Produktion, dels endelig i udenlandske Fabrikata, Fødevarer og alle Slags Nydelseskjenstande til det indenlandske Forbrug. Pengene og de ædle Metaller ere dels umiddelbart, dels middelbart (ved Udvidelse af de forskellige Kreditmidler) gaaede til Forøgelsen af Landets Omsætningsmidler. Produktionsinventariet og Raavarerne ere umiddelbart indgaaede i den ny Produktion. Endog Føde- og Nydelsesmidlerne og de fremmede Fabrikata have gjort samme Tjeneste: de ere blevne brugte til Betaling for det udførte Arbejde. Paa samme Maade forholder det sig med det ny Arbejdes Produkter; ogsaa de have afgivet Næring for den ny Produktion. Saaledes gaar under almindelige Forhold Kapitalens Omsætning temmelig jævnt for sig; men de seneste Tider have netop været ualmindelige derved, at en saa sjælden stor Mængde Kapital er bleven sat fast. Nu opstaar da det Spørgsmaal, hvor vidt den Kapital, der er gjort fast, er bleven nedlagt saaledes, at den kan afgive tilbørlig Gevinst, hvor vidt dens Afkastning ikke blot tilbagebetaler anvendte Omkostninger, men endog afgiver disse ny Værdier, som enhver Industri efterstræber. Det er ikke nok, at vi have den faste Kapital, Jærnbannerne, Bygningerne, Maskinerne, Dampskibene osv. osv.; har Omkostningerne ved Erhvervelsen heraf været saa store, at Landet ikke i rette Tid kan faa den nedlagte Kapital forøget tilbage, saa har Landet lidt Tab. Have de ny Maskiner ikke be-

virket, at der med et mindre Kraftforbrug tilvirkes mere; har Udviklingen af højere Indsigt ikke bevirket, at de naturlige Rigdomskilder benyttes paa en bedre Maade; har det bedre betalte personlige Arbejde ikke afgivet et forholdsvis større Udbytte end det tidligere mindre godt betalte, — saa er Landet ikke blevet rigere, hvor tilsyneladende overflødig end Arbejdsgiveres og Arbejderes Fortjeneste er. Staar paa Grund af Prisstigningen de indførte og i Landet selv tilvirkede Varer, der nu udgjøre den faste Kapital, Landet saa dyrt, at under tilbagevendende normale Forhold Rente og Gevinst ikke kunne bestrides af Udbyttet, saa vil Landet komme til at bære et Rentetab, der rettelig bør afskrives som en Formindskelse af Kapitalens Værdi. Har endelig den i videste Betydning arbejdende Klasse i den gode Arbejdsløns Tidsrum forbrugt mere end før til sit Underhold og sparet mindre end før til ny Produktion, — saa er der ogsaa her en Post, som Samfundet i kommende Aar vil komme til at undgjælde for.

Det her fremsatte Spørgsmaal lader sig umulig besvare med Nøjagtighed. Kun Fremtiden kan give Svaret. Forssell forsøger heller ikke at give noget saadant; han fremsætter kun nogle Antydninger.

Om det end er sikkert, at Arbejderne i for høj en Grad have anvendt den større Løn til øjeblikkeligt Forbrug og jævnlig vist en sørgelig Letsindighed, og om det end er troligt, at de Privates Husholdninger have været for overdaadige, og at Besparelserne ikke have været saa store som de kunde og burde have været, — saa afgive følgende Tal dog et glædeligt Vidnesbyrd om Fremgang. I de svenske Sparekasser indestod der

	31 Decb. 1863.	1870.	1871.	1872.
indskudte Kapitaler . . .	32,5	57,4	71,7	87,7 Mill. Kr.
Interessenter- nes Antal var	218,000	354,000	416,000	486,000

Ogsaa Bankernes Opgjørelser vise, at Produktionen i det Mindste endnu ikke lider under Trykket af for store Produktionsomkostninger, men tvært imod er i Stand til at afgive et vedvarende Overskud.

Forssell protesterer imod, at der anstilles nogen Sammenligning mellem den Virksomhed, der er bleven udfoldet i Sverige og den samtidige Børssvindel i Tyskland. Medens Tyskland og Østrig, siger han, ikke i disse dette kogende Børslivs Aar frembød nogen usædvanlig industriel og kommerciel Udvikling, og medens Krisen langt mindre var en industriel Omvæltning end en Likvidation mellem ruinerede Børsspillere, -- vil der i Sverige som Frugt af disse Aars Arbejde altid bestaa en Mængde nyttige Ting, som kommende Slægter ville velsigne.

Særlig bør her fremhæves Jærnsvejene, af hvilke Sverige snart vil have et fuldstændigt Net. Ved Udgangen af 1874 havde Sverige 136 Mil Stats- og 187 Mil private Jærnbanner, tilsammen 323 Mil*) færdige Jærnbanner, eller næsten to Gange mere end ved Udgangen af 1872. Man har fuldbyrdet det Jærnsvejsnet, som omkring Vettern og Venern forbinder Svealand med Götaland og Norge, og ved begge Endepunkter aabnet Trafik paa den Linje, som skal sammenknytte Norrland med det øvrige Sverige. Vester-götland, Øster-götland, Smaaland og Skaane ere i flere ny Retninger gennemskaaene af Jærnbanner; Stok-

*) En svensk Mil er ikke fuldt halvanden dansk Mil.

holm har faaet direkte Forbindelse med Gefle og Dalarne osv. osv. Det er maaske muligt, at den Kapital, der er sat fast i disse Jærnbaner, i en Del Aar ikke fuldt vil forrente sig; men selv om dette skulde blive Tilfældet, vil hele Landets Industri dog faa nyt Liv, og der vil saaledes afkastes en Gevinst, der ikke lader sig beregne.

Spørgsmaalet er nu, hvorvidt vi have benyttet Kapitalen paa en saa forstandig Maade, at den vedblivende vil kunne gjøre tilbørlig Tjeneste i den økonomiske Organisation. Thi det kan ske og det er ofte sket, saa vel for Nationer som for Private, at rige Værdier og gevinstgivende Kapitaler hurtigt ere blevne forvandlede til værdiløse Ting og som en tung Byrde faldet ud af afmægtige Hænder. Dette sker, naar det rette Forhold mellem den faste og den rørlige Kapital er blevet saaledes forrykket, at den Arbejdskraft, der skal anvendes, ikke kan betales, at Raavarerne, der skulle bruges, ikke kunne anskaffes, saa at Bygningerne staa tomme, Maskinerne ligge stille, Jærnbaner og Dampskibe mangle Fragt, fordi al Tillid mangler, kort sagt, fordi en Krise udbryder, en virkelig Kapitalmangel, hvor den faste Kapital ikke kan benyttes, og den rørlige ikke vil vise sig.

Hvor vidt Forholdet mellem fast og flydende Kapital er blevet saaledes rokket, at Ligevægten ikke kan gjenoprettes uden en Revolution, kan ikke afgjøres. Men det maa fremhæves, at der i Sverig i de sidste fem Aar sandsynligvis er sat 250 Millioner fast i Kommunikationsmidler og Industri paa en saadan Maade, at de ikke længer kunne betragtes som disponibel Kapital. Men 50 Millioner er rimeligvis noget mere end hvad Sverigs Produktion selv under gunstige Forhold kan afgive i Gevinst eller aarligt Overskud: Sverigs Produktion har selv i disse Aar

næppe meget oversteget 550 Millioner,*) og mere end 9 pCt. af Nationalproduktionen tør man sikkert ikke gjøre Regning paa. Det tør derfor paastaas, at det alt i nogen Tid har været nødvendigt for den svenske Produktion at holde igjen, og at det er af den største Vigtighed for den, at den ikke forstyrres ved Besværligheder paa Markedet.

De haarde Kriser i Tyskland og Amerika 1873 var derfor en Fordel for Sverige for saa vidt de satte en Stopper for Spekulationens Omsiggriben. Efter September 1873 har der heldigvis ikke været saa stor Begjærlighed efter ny industrielle Foretagender, og ihvorvel der endnu i 1874 er blevet stiftet mange ny Aktieselskaber (217), saa synes de dog, i endnu højere Grad end før, kun at have været en ny Form for gamle Forretninger. Men det Betænkeligste er, at den foregaaende gode Tids Kapitalplaceringer for den nærmeste Fremtid ville drage lignende Følger med sig, som det vist ikke turde være saa let at undgaa: saaledes ville de alt begyndte Jærnbaneforetagender til deres Fuldbgyrdelse kræve i Aarene 1874—79 79 Millioner, og paa samme Maade turde det være, at ikke saa faa af de større industrielle Foretagender ved Udgangen af 1873 endnu kun havde lagt Beslag paa den mindste Del af de Kapitaler, de ville udkræve. Det er

*) Det er yderst vanskeligt at beregne Værdien af et Lands Produktion, da der om mange Faktorer kun kan gjøres et løst Skjøn, ligesom de ogsaa ofte forfalskes ved Dobbeltregning. Forssell mener dog at kunne anslaa

Høsten 1869—73 til en aarlig Værdi af 200 Mill. Kr.	
Jærnproduktionen 1869—73	100 — -
Trævareproduktionen 1869—73	150 — -
Fabrik- og Manufakturprodukt.	100 — -

Navnlig Beregningen af Trævareproduktionen er dog tvivlsom.

rimeligvis disse Fordringer paa en fortsat Fæstnen af Kapital, der i den nærmeste Fremtid ville volde os de største Bekymringer.

Børskrisen af 1873 har ikke kunnet standse Spekulationen uden ved paa en følelig Maade at forringe de Konjunkturer, der tidligere gav Forretningerne deres Liv, og Spørgsmaalet er nu nærmest det, hvor vidt Markedet i Fremtiden vil stille sig saa forholdsvis uheldigt som i 1874 eller maaske endnu slettere. Fra Slutningen af 1874 have Jærnpriserne været vaklende og nedad gaaende, og Træpriserne vare i 1874 til Dels nominelle. Udførselen har vel for saa vidt angaar Kvantiteterne, ikke været synderlig mindre; men paa Grund af de faldende Priser maa der gøres Regning paa en mindre Værdi. Derimod har Indførselens Værdi endnu i 1874 været i betydelig Stigning, hvilket viser, at de forringede Konjunkturer endnu ikke have bevirket nogen Begrænsning af Konsumtionstrangen eller tilstrækkelig tæmmet den Foretagelses-aand, som de gode Aar satte i Gang.

Til Slutning giver Forf. en tabellarisk Oversigt over Omsætningsmidlernes Udvikling i de sidste Aar og knytter dertil nogle Bemærkninger. Vi skulle her kun fremhæve Seddelcirkulationens overordenlige Tiltagen. Medens der af Riksbankens Sedler d. 31 Dcbr. 1869 cirkulerede 11,7 Mill. Kr., cirkulerede der d. 20 Juni 1873 21 Mill., d. 31 Marts 1874 14,8, d. 30 Juni 1874 17 og d. 30 Novbr. 1874 12,4 Mill. Kr.; men for de private Bankers Vedkommende var Stigningen endnu stærkere: af deres Sedler cirkulerede den 31 Dcbr. 1869 33,5, d. 31 Marts 1874 72,3, d. 30 Juni 1874 68,3 og d. 30 Nov. 1874 66 Mill. Kroner. Før 1869 plejede man med en vis Stolthed at fremhæve, at Mængden af cirkulerende Omsætningsmidler,

trods den stærke Udvikling, havde holdt sig omtrent uforandret i tyve Aar, og heri søgte man en Tryghed og et Bevis for Kreditindretningernes stigende Evne til uden Sedler at besørge Omsætningen. Vi ville ikke undersøge, hvorvidt den ny Udvikling har været til Gavn eller til Skade, om den er farlig eller ej, eller i hvor høj en Grad den er bleven fremskyndet af selve Bankernes Villighed til at gaa Spekulationen til Haande ved Opskruen af Priser og Løn; men det maa fastholdes, at saaledes som Omsætningen nu er, har den vænnet sig til at gjøre Krav paa en saa stor Mængde Omsætningsmidler, — selv uden at medregne, hvad Checksystemets Anvendelse yderligere har bidraget til Lettelsen af Omsætningen. Og dette Krav er naturligvis ikke let at tilbagevise; det hører paa det Nøjeste sammen med Varepriser og Arbejdsløn og hele Landets Forretningsvæsen; enhver større og hæftigere Formindskelse af Cirkulationsmidlernes nuværende Mængde forudsætter enten en naturlig eller medfører en kunstig Formindskelse af selve Omsætningen. Det viser sig ogsaa, at netop naar Konjunkturerne ere mindre gunstige anspondes Kravet paa Omsætningsmidler, ikke som en Følge af Omsætningens større Liv, men paa Grund af Almenhedens Frygt og Begjær efter Reserver. Saaledes var det i September 1873 og saaledes har det været i den første Halvdel af 1874.

Anmeldelser.

John Stuart Mill: Om Friheden. Paa Dansk ved Vilhelm Arntzen. Kjøbenhavn. Andr. Fred. Høst & Søns Forlag. 1874.

Den lille Bog «Om Friheden» er maaske det af Stuart Mills Skrifter, som det danske Publikum i højest Grad trænger til at gjøre Bekjendtskab med. Trods det forholdsvis store Maal af politisk Frihed, som det danske Folk i 1849 kom i Besiddelse af, mangler det dog en klar og levende Forstaaelse af den Side af Frihedsspørgsmaalet, der er Gjenstanden for dette lille Skrift. At den Enkelte bør være beskyttet mod Tyranni fra Øvrighedens Side, indrømmes altid i Theorien og undertiden endog i Praxis; men at den Enkelte ogsaa trænger til Beskyttelse mod den herskende Menings og Tænkemaades Tyranni og imod Samfundets Tilbøjelighed til ogsaa ved andre Midler end borgerlige Straffe at paatvinge Anderledestænkende dets egne Meninger og Skikke som Leveregler, — det forstaar man ikke; og at der bør gives Individualiteten frit Rum til at udfolde sig, saa at ikke alle Karakterer tvinges til at danne sig efter samme Mønster, — det kan man tilnød akceptere i Theorien, men aldeles ikke i Praxis. Det danske Folk, hvis Særkjende ikke er nogen ualmindelig høj Grad af Agtelse for Anderledestænkendes Meninger eller nogen sjelden Lyst til at prøve det Ny og det Uvante, burde skænke nogen Opmærksomhed til Mills Undersøgelser, der gaa ud paa at bestemme Grænsen for den almene Menings Indblanding i den personlige Uafhængighed.

Mill søger at bevise, at det eneste Øjemed, som kan berettigede Mennesker, enkelte Individuer eller en Samling af saa-

danne til at blande sig i Andres Handlefrihed, er Selvforsvar eller det Øjemed at forebygge, at Andre lide Skade. Den eneste Del af Personens Forhold, for hvilken der skyldes Samfundet Regnskab, er den som angaar Andre. I hvad der kun vedrører En selv, er Ens Uafhængighed ubegrænset, og den Omstændighed, at Andre mene, at man vilde staa sig bedre ved at følge en anden Fremgangsmaade end den, man har valgt, berettiger ikke disse Andre til at tvinge En til at antage den af dem anbefalede Fremgangsmaade. — Først og fremmest maa der da fordres Samvittighedsfrihed i dette Ords mest omfattende Betydning, Frihed til at tænke og føle, og ubetinget Frihed til at tilkjendegive og offentliggjøre sin Mening om alle Gjenstande, hvilken Frihed omtrent er ligesaa vigtig som selve Tænkfriheden og ikke vel lader sig adskille fra den. Dernæst har Personen Krav paa fuld Frihed til at indrette sit Liv, saaledes som det passer for hans egen Karakter, Frihed til at handle efter Tilbøjelighed, under Forudsætning af at han tager de mulige Konsekvenser og ikke tilføjer sine Medmennesker noget Ondt. — Disse Fordringer opstiller Mill ikke i Kraft af den abstrakte Ret, men i Kraft af Nytteprincippet: Menneskeheden vil vinde mere ved, at Enhver faar Lov til at leve, som det synes ham bedst, end ved at Samfundet eller en Del af Samfundet tvinger de Enkelte til at leve saaledes, som de Andre finde for godt.

I Bogens andet og største Kapitel undersøger Mill Spørgsmaalet om Tænke- og Talefriheden. Der føres ikke her et Forsvar for det, der i Almindelighed forstaas ved «Pressefrihed». Mill nærede, da han skrev dette Afsnit, den optimistiske Tro, at et Forsvar for politisk Talefrihed ikke længere var fornødent. Om det altfor Dristige i denne Tro blev han imidlertid overbevist allerede inden Bogen var trykt: den engelske Regerings Pressefølgelser i 1858 gav ham et eklatant Dementi. Men, som sagt, Mill var den Gang saa sangvinsk at anse et Forsvar herfor i vore Dage for overflødigt. Han forudsætter, at Regeringen aldrig tænker paa at anvende nogen Tvangsmagt undtagen i Overensstemmelse med det, den anser for at være — ikke blot det regerende Mindretals men — Folkets Stemme.

Selv da benægter han, at Folket har Ret til at udøve saadan Tvang enten umiddelbart eller ved sin Regering. Selv denne Magt er uberettiget, og den bedste Regering har ikke større Adkomst til den end den sletteste. Den er endog maaske skadeligere, naar den udøves i Overensstemmelse med den offentlige Mening, end naar den er i Strid hermed. Naar hele Menneskeslægten, siger Mill, minus Én havde samme Mening og kun ét Menneske var af modsat Mening, vilde Menneskeslægten ikke være mere berettiget til at paabyde dette Menneske Tavshed end han — hvis han havde Magten dertil — vilde være berettiget til at paabyde Menneskeslægten Tavshed. Baand paa Ytringsfriheden er ikke alene en Uret mod den Enkelte, men mod hele Menneskeslægten; mod Efterslægten lige saa vel som mod den nærværende Slægt; imod dem, der afvige fra Meningen endnu mere end imod dem, der slutte sig til den. Er den undertrykte Mening rigtig, berøver man Folk Lejligheden til at ombytte Vildfarelsen med Sandheden; er den urigtig, miste de, hvad der er lige saa stort et Gode, den klare Opfattelse og den livlige Følelse af Sandheden, der frembringes ved dens Sammenstød med Vildfarelsen.

De Grunde, med hvilke Mill forsvarer Tanke- og Talefriheden, ere disse: For det Første kunde den Mening, man vil tvinge til Tavshed, muligvis være sand. At nægte Muligheden heraf er det Samme som at gjøre Krav paa Ufejlbarhed. — For det Andet: Er denne Mening en Vildfarelse, kan den dog muligvis indeholde en Del af Sandheden, og da den almindelige eller raadende Mening i et hvilket som helst Spørgsmaal sjælden eller aldrig er den hele Sandhed, er det kun ved et Sammenstød af de forskellige Meninger, at den tilbagestaaende Del af Sandheden har nogen Udsigt til at komme frem. — For det Tredje: Selv om den raadende Mening ikke blot er sand men indeholder den hele Sandhed, vil den dog let blive opfattet ligesom en Fordom uden at den fornuftmæssige Grund ret fattes, — med mindre det tillades at den kraftig og alvorlig bekæmpes, og med mindre dette faktisk sker. — For det Fjerde: Selve Lærens Betydning staar Fare for at svækkes og vil miste sin oplivende Indflydelse paa Karakteren og Opførselen

thi Dogmet gaar over til at blive en slet og ret formel Bekjendelse, der ikke formaar at udrette noget Godt, men som spærrer Grunden og forhindrer, at der ud af Fornuften eller den personlige Erfaring fremvoxer en virkelig og dybtfølt Overbevisning.

Disse Sætninger er der bleven en særdeles omhyggelig Behandling til Del, og det Afsnit, i hvilket denne Side af Spørgsmaalet belyses, er rigt paa fortrinlige Exempler og de mest træffende Bemærkninger, og det er utvivlsomt Bogens bedste. De følgende Afsnit ere maaske paa enkelte Punkter noget svagere; i alt Fald turde det være muligt, at Mill ikke med en saa stor Skarphed som ønskeligt bestemmer Grænsen for Samfundets Myndighed over den Enkelte; men det maa ganske vist indrømmes, at det er forbundet med den allerstørste Vanskelighed at drage nogen aldeles bestemt Grænse mellem, hvad der kun vedrører Individet, og hvad der ogsaa vedrører Andre. — Derimod maa man — selv om man mener, at Mills Frygt for, at Udviklingen gaar i Retning af at udviske Karakterforskjellighederne, maaske er noget for stor — i det Væsenlige kunne tiltræde den Udvikling, han giver af Individualitetens Betydning. Det Kapitel (det tredje), der paaviser Betydningen for Mennesket og Samfundet af rig Afvexling i Karaktertyperne og Vigtigheden af fuld Frihed for den menneskelige Natur til frit at udfolde sig i de forskjelligste Retninger, er fortrinligt og vil lige saa vel som det femte og sidste, der ved Exempler anskueliggjør Grundsætningernes Anvendelse, læses med stor Interesse.

Det kan i det Hele siges, at Bogen «Om Friheden» er det Fortrinligste eller i alt Fald noget af det Fortrinligste, Mill har skrevet, og dette var, efter hvad der læses i Autobiografien, ogsaa Forfatterens egen Mening. Paa det nævnte Sted siger han blandt Andet, at «Om Friheden» som Prøve paa hans Fremstillingsmaade langt overgaar Alt, hvad han enten før eller senere har udgivet, og intet andet af hans Værker (maaske dog med Undtagelse af Logikken), troede han, vilde leve saa længe; men den beskedne Forfatter mener, at dette kun skyldes den Omstændighed, at han havde den Lykke i Forening med

sin Hustru at kunne gennemgaa hvert et Udtryk, hver en Tanke, der findes i Bogen. Bogen er, siger han, i en mere direkte og literær Forstand end noget Andet, der bærer hans Navn, hans og hans Hustrus forenede Arbejde. Han protesterer imod, at den betragtes som hans udelukkende Værk: den var i lige saa høj Grad hendes, og hele den Tænkemaade, for hvilken den er et Udtryk, var afgjort hendes. Derfor satte han ogsaa i Spidsen for Bogen den smukke ejendommelige Dedikation, i hvilket det hedder: «Mindet om den elskede Afdøde, hvis Inspiration og Medvirkning jeg skylder Alt, hvad der i mine Skrifter har Værd — Veninden og Hustruen, hvis dybe Følelse for Sandhed og Ret var min stærkeste Tilskyndelse, og hvis Bifald var min højeste Løn — helliger jeg denne Afhandling. Som Alt, hvad jeg i mange Aar har skrevet, er dette Værk i ligesaa høj Grad hendes som mit . . . Var jeg kun i i Stand til at gjengive en Del af de høje Tanker og ædle Følelser, som hvile i hendes Grav, da vilde jeg derved vise Verden en større Tjeneste end ved Noget, jeg kan skrive uden Tilskyndelse eller Understøttelse af hendes næsten uovertrufne Visdom.»

Bogen bærer som Motto disse Ord af W. v. Humboldt: «Ethvert Menneskes højeste og sidste Formaal er den højeste og mest forholdsmæssige Udvikling af de menneskelige Kræfter i deres individuelle Ejendommeligheder. De nødvendige Betingelser for Opnaaelsen heraf ere: Handlingens Frihed og Situationernes Mangfoldighed.»

Der Socialismus in Dänemark. Von Dr. Rud. Meyer. Berlin 1875. Schindler.

Dette lille Skrift (45 Sider stort), der giver en historisk Fremstilling af den socialistiske Bevægelse i Danmark siden 1871, vil for danske Læsere udlede sin væsentligste Interesse deraf, at det er skrevet af en Udlænding. Havde det en dansk Forfatter, vilde det ikke forløjne den Opmærksomhed, det nu har Krav paa; thi det indeholder — hvad billigvis heller ikke kan ventes — ikke meget Faktisk, som de fleste nogenlunde opmærksomme Læsere ikke have i temmelig frisk Erindring,

og en dansk Forfatter hverken kunde eller vilde fornuftigvis se danske Forhold i det højst mærkelige Lys, hvori Rud. Meyer ser dem. Nu er det imidlertid en Udlænding, der har skrevet Bogen, og det interesserer altid at erfare, hvorledes Udlændingen opfatter vore Forhold; det interesserer at høre, hvad han mener om os, og at se den Forestilling og det Billede, han søger at give sine Landsmænd af vore Tilstande.

Det Billede, Rud. Meyer giver af de danske socialistiske Bevægelser, er ikke fejlfrit. Der findes ganske vist en Del faktiske Urigtigheder i den foreliggende Bog. Men det maa dog indrømmes, at disse ere nogenlunde uskadelige, og det er maaske snarere underligt, at Bogen ikke indeholder endnu flere af dem, end den gjør. Man kan ikke nægte Forfatteren den Anerkendelse, at han hæderlig har bestræbt sig for at give en tro og fuldstændig Fremstilling, og om han end ikke har været ganske heldig, saa maa det dog indrømmes, at han i alt Fald er heldigere end de fleste Udlændinge vilde have været. Af en Udlænding at være, véd han ret god Besked, om hvad der er passeret i Danmark. Værre end hans faktiske Urigtigheder er den Overdrivelse og Overvurdering af vore smaa Forhold og smaa Personer, han jævnlig gjør sig skyldig i, — Overdrivelser der ikke kunne undlade at faa Læseren til at trække paa Smilebaandel.

Inden Forf. gaar over til den egenlige historiske Fremstilling, forudskikker han nogle almindelige Bemærkninger, der vise os, hvor han hører hjemme. Socialismen, siger han, denne «Proletariatets Religion», har i Norden fundet et frugtbare Omraade end i Syden, og hvorfor? Fordi «den katolske Klerus ved sin sociale Virksomhed i Syden gjør Agitorerne, Apostlene for den fjerde Stands ny Religion, hver Fodbred Land stridig.» Grunden til at Socialdemokratiet i det protestantiske Nord vinder saa let Terræn, er ikke — hvad Socialdemokraterne paastaa — de nordiske Arbejderes slette økonomiske Kaar: Arbejderne leve tvært imod bedre i de nordligere Lande end i de sydligere. Nej Grunden er religiøs: «det er Tomheden i de religionsløse Arbejderes Hjærter, som skaber Plads for en ny Religion.» Forf. mener dog ikke, at

det er en højere religiøs Potens i Katholicismen, eller Katholicismens større Magt, der gjør den det muligt at gjøre Socialismen i Syden kraftigere Modstand. Men han finder, at de katholske Præster ikke, som de protestantiske, sætte Menighedens Interesse til Side for deres Families. Han hævder, at de katholske Præster hellige Arbejderne en «opofrende Virksomhed», en «kjerlighedsfuld Virksomhed». Og endelig fremhæver han, at «den katholske Kirke aldrig har følt sig som en bestemt Stats Tjenerinde, men at den tvært imod har bevaret en Selvstændighed, der har gjort den det muligt, at opstille en social Theori, der berører den socialdemokratiske stærkt, og som højst energisk afviger fra den for Tiden i Tyskland herskende Samfundsklasses økonomiske Lære», hvorimod den protestantiske Kirke staar i en saadan Afhængighed af den herskende Samfundsklasse, at den aldrig har kunnet opstille nogen saa radikal social Theori, der bekæmper den herskende Samfundsklasses, «uden at komme i svær Konflikt med den overordnede Regering.» Medens derfor Katholikerne have kunnet uddanne en social Theori, «existerer der ingen saadan evangelisk-social Theori» (dog med Undtagelse af Biskop Marlensens). «En levende Tanke, en Ide, som Socialdemokratiets Ide, bekæmper man kun med en jævnbyrdig Ide, som den katholsk-social er, og den konservativ-social kunde være; men aldrig kan man overvinde en saadan Ide med Midler af ydre Art som de, der staar Statsmagten til Raadighed. Politi og Straffedomme ere tvært imod ikke blot afmægtige, men gjøre endog Konflikten skarpere ved at gribe ind paa et Omraade, der er Gjenstand for Tro og Forsken men ikke for Tugt.» — At Politimagten i Længden næppe vil kunne bekæmpe Socialdemokratiet, turde være sandt; men Erfaringen vil vel vise, at de «katholsk-social» og «konservativ-social» Theorier, hvor «jævnbyrdige» de end monne være med Socialdemokratiets, ikke ville være mindre afmægtige. Mangler Forf.s Profeti om de nævnte Theorier en sikker Grundvold, saa ere de øvrige citerede Betragtninger næppe mindre tvivlsomme. Anm. skal imidlertid ikke paa dette Sted indlade sig paa en Kritik af dem; kun saa meget skal han sige, at hvis Socialismen

finder en frugtbarere Jordbund i de protestantiske end i de katolske Lande — Noget, hvorom der forøvrigt kan disputeres — saa er Grunden næppe den, at Gejstligheden i disse Lande skulde vise en opofrende og kjærlighedsfuld Virksomhed for Arbejderens Vel og i hine en kold Egoisme; ej heller maa Grunden søges i en formentlig «Tomhed» i de religionsløse Arbejderes Hjærter: en livlig Aand turde snarere end et koldt og tomt Hjærte have en væsenlig Andel i Socialismens Fremkomst.

Idet Forf. efter disse mere almindelige Betragtninger gaar over til en Fremstilling af den danske Socialismes Historie, kaster han et Blik paa den Jord, ud af hvilken Socialismen voxede frem. «Intetsteds,» siger han, «intetsteds næsten har den politiske Radikalisme i den Grad banet Vejen for Socialismen som her; intetsteds er denne i saa svag en Grad et Produkt af Folkets økonomiske Stilling, og i saa høj en Grad af den politiske Agitation. Derfor er en Skitse af de politiske Modsætninger i Danmark nødvendig.» Forf. giver da først en kort Karakteristik af «Højre», «de Doktrinære», «Professorpartiet». Derefter skildrer han «det forenede Venstre», som han betegner som «en sælsom Blanding af Repræsentanter for en ensidig materiel snæverhjørnet Interesse, en radikal Doktrin og en religiøs Overbevisning. Kun Nødvendigheden, de National-liberales Overlegenhed, har samlet dem til et Parti.» «Bondevennerne» er et «agrarisk Interessesparti», der vil «indføre i hele Statsforvaltningen en demokratisk-bondeagtig Simpelt og Sparsommelighed. Kunst og Videnskab, hvorpaa det herskende Parti lægger megen Vægt, betragtes af dem som Luxusartikler, og de modsætte sig konsekvent, om end hidtil uden Resultat, Bevilling af de ganske vist meget betydelige Tilskud af Statsmidlerne, der i Danmark aarlig gives i disse Øjemed.» Forf. fortæller nu, at Bondepartiet allerede i Halvtredserne søgte at komme i Berøring med Arbejderbefolkningen. Men «næppe kastede Bondepartiet sit Blik paa Bybefolkningens lavere Klasser, før Liberalismen begreb hele Faren, der kunde opstaa af en Alliance mellem disse to Klasser.» For at forebygge Faren, søgte Liberalismen at organisere Arbejderbefolkningen i Byerne,

og drog den saaledes ind i den politiske Bevægelse. Det var en «dansk Schulze-Delitsch», — der dog «egenlig er endnu betydeligere end sin tyske Kollega» (!) —, som paatog sig denne Opgave. Der stiftedes en «Arbejderforening af 1860», der dog, som Forf. rigtigt bemærker, «for en stor Del bestod af Ikke-Arbejdere», og som, for saa vidt den overhovedet har udrettet Noget, imod sin Vilje har banet Vejen for den socialistiske Bevægelse. Efter at have i det Væsenlige rigtigt karakteriseret «Arbejderforeningen af 1860» omtales Pastor Sonnes «Selvhjælps»-Bestræbelser, og det fortælles os her, at «Hr. Sonne bliver understøttet af Nationaløkonomisk Forening i Kjøbenhavn.» De af Nationaløkonomisk Forening i sin Tid udstedte Prisopgaver omtales; men «dermed er de Socialliberales Virksomhed i Danmark foreløbig udtømt. Ogsaa de ere allerede i Defensiven lige over for en Fjende, der dør ganske vist endnu er meget ung, men som dog alt er højst energisk: — Internationale.»

Forf. fortæller nu om den danske Internationales Opstaaen og Udvikling. Han skildrer de mere bekendte socialistiske Personligheder: Han beretter om Socialistsagen, om Arbejdermøderne, om de forskellige Arbejderdemonstrationer, om Forholdet mellem Socialisterne og Venstre, om Arbejderskemaerne og Fabrikloven, om Fagforeningerne, «for hvilke Socialliberalismen af den Sonne'ske Farve fortræffeligt havde banet Vejen.»

I en Note gives et udførligt Referat af Biskop Martensens «Socialisme og Kristendom». Ikke alene refereres Indholdet af denne Bog, men den danske Presses Udtalelser om den berøres ogsaa. «Den liberale danske Presse har gjort Sagen af saa kort og hurtigt som muligt. Jo mindre der blev talt om hele denne Sag, desto bedre. Thi Forfatterens Berømmelse som Skribent er saa fast grundlagt, og hans Anseelse i den dannede Verden saa uangribelig, at den ikke kunne vove at angribe ham uden at prostituere sig.» Derimod faar «Socialdemokraten» Ros, fordi den har helliget Biskoppens Bog flere Artikler. «Men da det politisk radikale Fremskridtsparti, det «forenede Venstre», altid har givet sig Mine af at være Arbejdernes eneste sande Ven, uagtet det dog for største Delen

bestaar af rige Bønder, der kun behøve Arbejdernes Stemmer ved Valgene, men som ellers ere yderst reaktionære imod dem, har deres københavnske Organ, «Morgenbladet», bragt en hadefuld Artikel imod Biskop Martensen, hvori der søges efter urene Motiver til hans Optræden og saas Mistillid blandt Arbejderne.» Rud. Meyer udtaler sluttelig «af fuldt Hjerte det Ønske, at den tyske Gejstlighed vil tage den danske Embedsbroder til Mønster», og tilføjer: «de tyske Socialkonservative udtale for den danske Biskop deres bevægede og højagtelsesfulde Tak for den Understøttelse, som han har ydet dem — og den gode Sag. Ad denne Vej, og kun ad denne Vej ville vi undgaa den sociale Revolution.»

Grev Holstein-Ledreborg har ganske vundet Forf.s Hjerte, og han tillægger det en overordenlig Betydning, at han, Katholiken, antager sig Arbejdernes og de Fattiges Sag, at han nøje synes at kjende de tyske «Kristlig-Sociales» Theori og Taktik, og at han optræder i det sociale Spørgsmaal med endnu større Energi end Biskop v. Ketteler og Moufang i Tyskland. «Naar den katholske Propaganda i det protestantiske Danmark hvis Gejstlighed (— med Undtagelse af den højtbegavede Biskop Martensen —) forholder sig lige saa forstands- og deltagelsesløs lige over for det sociale Spørgsmaal som i det Hele den tyske, — naar den katholske Propaganda tillige bliver en social reformatorisk, saa kan den være sikker paa uhørte Resultater.» «Vedbliver Katholikerne energisk at skrive den katholske Reform paa deres Fane, saa tvinge de saavel den evangeliske Kirke som Staten til paa deres Side ogsaa at hellige sig Reformen og forebygge derved Klassekampen, Borgerkrigen; thi ellers kunne hverken den evangeliske Kirke eller Staten opretholde deres Uafhængighed af den katholske Kirke, der forstaar at vinde Mængdens Hjærter ved en saavel med Videnskaben som med Kristendommens Aand stemmende social Handlen!» Lige over for saadanne Kræfter forekommer det Forf., at de Socialliberales Bestræbelser tage sig helt ynkeligt ud. Alt hvad de Socialliberale have forsøgt — Dannelsesforeninger, Husholdningsforeninger, Forbrugsforeninger, Selvhjælps-

foreninger, Fagforeninger (Grovsmedenes) osv. — Alt har været betydningsløst, og «overalt ere de blevne overfløjne af Socialdemokraterne.»

Ligefrem komisk bliver Forf., hvor han omtaler Regeringens Bestræbelser. Ikke alene siger han, at Regeringen (o: Ministrene Fonnesbech og Tobiesen), «uagtet selv af liberal og manchesterlig Proveniens», vil bryde med Manchesterskolens Grundsætninger; men den vil endog, efter saaledes som Rud. Meyer har opfattet Forholdene, foretage et fuldstændigt «Systemskifte», og Regeringens Fabriklov, Arbejderkommission m. M. betyder intet mindre end «Overgang fra Liberalisme til Konservatisme.» Desværre synes Regeringen ikke at ville indføre en lovbestemt Normalarbejdsdag. «Sehr bedauerlich!» Men afset fra dette Punkt, «stemmer det danske Regeringsprogram næsten ganske overens med de tyske Socialkonservatives.» Derfor har den danske Regering gjort sig fortjent til Ros, og den kan i Sandhed ikke anklage Forf. for at spare herpaa. «Den danske Regering er et for alle civiliserede Staters Regeringer uopnaaet Forbillede.» Men om den vil kunne udføre sine store Planer — Planer, der vidne om at den danske Regering staar paa Statskunstens og Videnskabens Højdepunkt — er tvivlsomt; thi «i Parlamentet findes intet Reformparti; dør hersker kun de besiddende Klassers Klasseegoisme med hele sin Kortsynethed og Uvidenhed, og paa Gaden demonstrerer en ophidset Arbejderstand, der heslt stenede enhver social Reformator, fordi han ved sine Reformere vilde tilfredsstille Arbejderne og saaledes gjøre Førerne overflødige. Det store saakaldte dannede Publikum i Danmark befinder sig endnu paa den vulgære Liberalismes udtraadte Vej, og søger sin aandelige Næring i en Presse, hvis Redaktører for største Delen ere fuldkommen uvidende paa det økonomiske Omraade.» Saaledes ere Udsigterne ikke meget lovende; men lykkes det ikke Regeringen at gennemføre sine dybt tænkte Planer, — saa vil den dog altid kunne trøste sig med den Tanke, at den var den første i Evropa, der forstod det sociale Spørgsmaal!

Det Foranstaaende, der kun skal give korte Antydninger af, hvad Læserne kunne vente at finde i den foreliggende Bog, viser, at de danske Forhold paa Afstand maa tage sig noget anderledes ud end paa nært Hold. Rud. Meyer har opdaget store Mænd, hvor vi kun se ganske smaa. Og hvor maa det ikke smigre Nationalforfængeligheden at høre, at Danmark «i den næste Menneskealder vil blive den ledende Stat i Evropa!» Rud. Meyer spaar os en saadan Fremtid, i alt Fald hvis vi ville følge vor Regering. Den danske Regering lader sig i det sociale Spørgsmaal lede af et Princip, af det store social-konservative Princip. Vi Danske vidste det ikke; vi Danske vidste ikke, at Regeringen overhovedet har noget Princip paa det sociale Omraade, — Rud. Meyer har opdaget det! Men hvor fornøjeligt det end er at læse hans livligt skrevne lille Bog, saa tro vi dog at maatte sige, at der ved den endnu ikke er ført Bevis for, at det forholder sig saaledes. Naar dette er sket, saa vil det faa en mere praktisk Interesse nøjere at undersøge den danske Socialkonservatisme. Indtil videre tro vi, at de Socialkonservative, Kathedersocialisterne og de Kristlig-(o: Katholsk-) Sociale — tre Partier, der paa det sociale Omraade have sat sig den samme Opgave — endnu ikke i Danmark ere komne til Roret.

A. P.

Ka
stræ
vist
stæn
men
er R
vil T

Mill.
først
serve
Reste
indtil
er na
tre F
der s
som
(36 p
Staten

Kasse
Storbi
toges,

Økonomisk Revue.

Den tyske Banklov. — Pariserlaanet.

Kjøbenhavn d. 28 Febr. 1875.

Kampen i Tyskland imod Regeringens Banklovsforslag og Bestræbelserne for Indførelsen af en tysk Rigsbank have ganske vist ikke, hvad Nogle ønskede, ført til Privatbankernes fuldstændige Afskaffelse og deres Afløsning af en eneste Rigsbank, men de have dog i det Væsenlige været sejrriege: d. 3 Febr. er Rigsbankloven udkommet, og senest d. 1 Januar 1876 vil Tyskland faa den saa meget eftertragtede Rigsbank.

Aktionærerne i denne Rigsbank, hvis Kapital udgjør 120 Mill. Mark fordelte paa 40000 Aktier, skulle af Nettogevinsten først have $4\frac{1}{2}$ pCt. Af Meroverskuddet tilfalder 20 pCt. Reservefondet, indtil dette udgjør en Fjerdedel af Grundkapitalen; Resten fordeles ligelig mellem Rigskassen og Aktionærerne, indtil disses samlede Dividende udgjør 8 pCt.; naar dette Punkt er naat, faa de kun en Fjerdedel, hvorimod Rigskassen faar tre Fjerdedele. Ved denne Ordning har man villet undgaa, at der skulde tilfalde Aktionærerne saadanne enorme Dividender, som den franske Banks Aktionærer f. Ex. undertiden have nydt (36 pCt.) — et Gode, Aktionærerne ikke have sig selv, men Staten at takke for.

Ved § 22 er Rigsbanken bleven gjort til det tyske Riges Kasserer, og der er saaledes blevet truffet en Ordning, som i Storbritannien har vist sig heldig.

Hvad det vigtigste Punkt, Seddelcirkulationen angaar, vedtoges, at der uden Skat maa udstedes 250 Mill. Mark i Sedler

af Rigsbanken og 135 Millioner af de øvrige 32 Banker*), alt-
saa i Alt 385 Mill. Mark. For alle Sedler, der udstædes ud-
over dette Beløb, skal der enten ligge et tilsvarende Beløb i
Mønt hos vedkommende Bank, eller der skal betales en Skat
af 5 pCt. heraf. Desforuden skal der altid for en Tredjedel af
de cirkulerende Noter forefindes et af kontante Penge, Guld-
barrer eller Reichskassescheinen bestaaende Forraad. Da Cir-
kulationen af udækkede Sedler hidtil ikke har overskredet 385
Mill. Mark, antages det ikke, at den 5 pCts. Afgift vil faa no-
gen stor praktisk Betydning. — Ved Bestemmelser om de for-
skjellige Bankers Forpligtelse til at modtage hverandres Sedler
i Betaling, mener man at give den tyske Seddeleirkulation en
større Kredit og større Omløbsevne. — En Bestemmelse (§ 14),
der indsættes i Loven ved dens sidste Behandling, fastsætter,
at Rigsbanken er forpligtet til at veksle sine Sedler imod Guld-
barrer til den faste Pris 1392 Mark pr. Pund fin, og at den
er berettiget til at lade saadant Guld prøve af de af den valgte
Teknikere paa Bekostning af den, der sælger den det. Da der
efter Møntloven af 4 Debr. 1871 skal udmøntes 1395 Mark af
et Pund fint Guld, gaar der altsaa 3 Mark til Prægeomkost-
ninger. Meningen med denne Bestemmelse, der er laant hos

*) Af Privatbankerne ere de største:

	Fastsat Seddeludstedelse.	
Baierische Bank	32	Mill. Mark
Sachsische Bank in Dresden	16,7	—
Frankfurter Bank	10	—
Württembergische Notenbank	10	—
Badische Bank	10	—
Bank für Süddeutschland	10	—
Hannover Bank	6	—
Leipziger Bank	5,8	—
Bremer Bank	4,5	—
Mitteldeutsche Creditbank in Meiningen	3,1	—
Braunschweiger Bank	2,8	—

De øvrige 21's Cirkulation er fastsat til under 2 Millioner.
Den mindste er den landgrevelige hessiske Landesbank med en
Cirkulation paa kun 159,000 Mark.

den engelske Bank, er at sikre Opretholdelsen af Guldreden i det tyske Rige.

— Pariserlaanets *) glimrende *succès* har i Februar været den mærkeligste Begivenhed paa det finansielle og økonomiske Omraade i Frankrig. 220 Millioner Francs forlangte Paris; 9,336 Millioner tegnedes, o: 42½ Gang mere! I selve Paris blev Laanet tegnet 26 Gange, i Departementerne 11 Gange og udenfor Frankrig 5½ Gang. Alene i Garantium deponeredes der i Paris 848 Millioner. I et af Paris's store Kreditinstituter have tre Enkeltmænd tegnet sig for — 40 Millioner.

Dette Held kom dog ikke uventet. Der var endog en Tid, da kyndige Folk troede, at Laanet vilde blive overtegnet 50 Gange. Man er saa vant til disse Overtegninger, at det Laan, der ikke bliver overtegnet mange Gange, næsten er en Prostitution. Det første Nationallaan, som Kejser Napoleon gjorde, i 1854, paa 250 Mill. Fr., blev tegnet omtr. to Gange; det næste paa 500 Mill., nogle Maaneder senere, fire Gange; Laanet i 1855 paa 750 Mill. omtr. fem Gange; Laanet i 1864 paa 315 Mill. femten Gange; Laanet i 1868 paa 450 Mill. 34 Gange; Laanet i 1872 paa 3 Milliarder omtr. 14 Gange.

Men hvad betyder nu disse uhyre Overtegninger? Det er klart, at der ikke i Paris alene er 6 Milliarder ledige. Det er klart, at i 1872 — lige efter at Krigen havde lemlæstet Frankrig — kan der umulig have været en Kapital paa 42 Milliarder, som søgte Anbringelse i franske Statspapirer. Disse Overteg-

*) Laanet beløb 220 Millioner Fr., fordelte paa 500,000 Obligationer, indløselige om 75 Aar, à 500 Fr., med en aarlig Rente paa 20 Fr., Emissionskurs 440 Fr., hvoraf 40 erlagdes ved Tegningen. Hvert Kvartal skulle Obligationerne deltage i en Lodtrækning; hver Lodtrækning paa 225,000 Fr.; det største Lod i hver Trækning 100,000 Fr. — Denne Bestemmelse om et med Laanet forbundet Lotteri har selvfølgelig fristet Mange til at deltage i det. Den maaske noget lave Emissionskurs, Hausse'n paa Børsen, store Opsparinger, Trang til ny Anbringelsessteder for Kapitalerne — alt dette har bidraget til at gjøre Deltagelsen saa stor.

ninger ere Frugt af en for vidt drevet Spekulation. De vidne ikke saa meget om Velstand som om usund Svindel, og det er derfor, at Stemningen i Frankrig nu begynder at vende sig bort fra disse Nationallaan — trods eller rettere fordi de have slaaet saa fortrinligt an. Røster begynde at hæve sig til Gunst for en i alt Fald delvis Tilbagevenden til det gamle Laanesystem.

Naar den franske Regering tidligere — d. v. s. før 1854 — vilde gjøre Laan, henvendte den sig til de store Bankhuse og opfordrede dem til at fremsætte deres Tilbud. Det Hus, hvis Forslag behagede Regeringen bedst, fik Laanet og maatte paa egen Risiko søge at sælge en detail, hvad det havde kjøbt en gros. Da Forudsætningen for Overenskomsten mellem Regeringen og Bankhuset var, at dette realiserede en Profit, var det muligt, at Regeringen ikke tjente saa meget som naar det selv havde besørget Forretningen; men den var i alt Fald sikker paa at faa Laanet anbragt og løb ingen Risiko. De Overenskomster, Regeringen traf, vare for Øvrigt jævnlig meget fordelagtige: i Januar 1830 overtog f. Ex. Rothschild et 4 pCts. Laan til en Kurs af 102 Fr. 57 C., og i December 1844 overtog samme Hus et 3 pCts. Laan til en Kurs af 84 Fr. 75 C. Alligevel blev den franske Regering kjed af denne Laanemaade: den følte sig afhængig af Bankiererne; den troede, at baade den og Kapitalisterne vilde staa sig bedre, naar Bankierernes Mellemkomst kunde fjernes, naar man altsaa kunde undgaa at betale nogen Provision til dem. Den forsøgte da at henvende sig direkte til Laangiverne og selv at fastsætte Laanets Pris. Den forsøgte, hvad man har kaldt *le suffrage universel des capitaux*. Vi have set Resultaterne af dette Forsøg.

Men hvem tegner nu disse uhyre Summer, der altid blive tegnede, naar et Laan udbydes? Paul Leroy-Beaulieu svarer herpaa: «Netop disse store Bankhuse, hvis Mellemkomst man mente at fjerne! Man vil ikke vide af deres direkte Medvirken at sige, der dog kunde være nyttig, fordi den kunde garantere Laanets Anbringelse og hæve Emissionskursen, men den indirekte Medvirken, der kun forhindrer Papirerne i strax at faa deres faste Anbringelse, er der fremdeles. Resultatet af

det nu brugelige Nationallaansystem er netop det, at de middelstore Kapitalister ikke komme til at tage Del i Laanet. Naar man maa tegne sig for en halvtredssindstyve Gange større Sum end den, man ønsker; naar man maa deponere — ikke i Papirer — men i Kontanter et fem Gange større Beløb end det, man faar — saa vil en fornuftig Mand holde sig tilbage fra et saadant Spil. Det Sikreste for de Kapitalister, der kun ønske et mindre Beløb, er ikke at tegne sig for det, men mod en ubetydelig Præmie at købe Obligationerne paa Børsen før, efter eller under Emissionen. Kun to Klasser kunne trodse Nationalsubskriptionerne: de store Bankhuse og de, der kun tegne sig for enkelte Beløb.»

At, foruden de store Bankhuse, i Paris de mindste Smaafolk — «Kapitalister», hvis Kapital kun ved store Anstrengelser kan bringes op til fyrretyve Francs — med Lidenskab deltage i Nationallaanene, er bekjendt nok. Ogsaa ved denne Lejlighed have de franske Blade indeholdt Beskrivelser af de lavere Samfundsklassers Begjærighed efter at komme til at tegne sig for en enkelt Obligation. Klokken ni om Morgenens aabnedes Tegningen; men allerede Aftenen forinden begyndte Folk at samles foran Indtegningslokalerne. Mænd og Kvinder laa i store Skarer hele Natten igjennem lejrede paa Asfalten; de pudsigste Scener forefaldt her, efter hvad der berettes i parisiske Blade. Og af disse Taalmodige, der i et helt Døgn eller længere havde ventet paa at komme til, maatte Størstedelen gaa bort med uforrettet Sag. Tilsidst modtoges kun Tegning for en enkelt Obligation. Kun for de store Bankierer og for Tegnerne af en enkelt Obligation kan Nationallaansystemet give Plads; de middelstore Kapitalister kunne ikke tage Del i dem. Dette er en Mangel; thi disse Kapitalister ere maaske netop de sikreste og paalideligste, og det var maaske denne Mangel, der bevægede Restaurationen, der dog i 1818 med Held, ja med overordenligt Held, havde forsøgt et Nationallaan, til ikke at gjentage Forsøget.

Bør man da vende tilbage til det gamle Laanesystem? Leroy-Beaulieu anser det for ti Gange bedre end det nuværende, men foreslaar dog ikke ganske at opgive dette, men

at kombinere de to Systemer med hinanden. Man kunde, mener han, sige til Publikum: «Laanets Rente er den eller den; Kursen, Betalingsterminerne og de andre Betingelser de og de. Vi sælge ikke for en lavere Pris end 440 Fr.; men hvem der byder mere end denne Pris, vil blive foretrukket.» Mange vilde ganske sikkert have tilbudt 450 Fr., endnu Flere 445; ja Leroy-Beaulieu anser det for næsten sikkert, at Paris ved denne Methode vilde have profiteret 4 à 5 Millioner, samtidig med, at de Lysthavende uden at deplacere store Kapitaler vilde have været sikre paa at faa, hvad de ønskede, paa Betingelse af at betale det, hvad det var værdt. Det er sandsynligt, at ved denne Fremgangsmaade, som man forøvrigt alt har forsøgt andetsteds, vilde de Kapitalister, der havde tegnet til en Pris af 450 eller derover, have faaet, hvad de tegnede sig for, de Kapitalister, der tegnede til en Pris af 445, en Del og de Øvrige Intet. Ved denne Methode ville de middelstore Kapitalister ikke blive satte tilside, og Staten vil faa sine Obligationer afsatte til en højere Kurs, samtidig med at Nationallaanene ville tabe deres nuværende kunstigt opskruede, svindelagtige Præg.

A. P.

Nationalekonomisk Forening

afholdt Møde Onsdagen d. 17 Februar. Til ny Medlemmer optoges dHrr. Journalist Bauer, Overkrigskommissær Madsen, Vicepolitidirektør Oldenburg og General Thomsen.

Hr. Bureauchef **Falbe Hansen** holdt et Foredrag om

Danmarks Smørproduktion og Smørhandelen.

Falbe Hansen fremhævede, hvorledes Danmarks Landbrug i den sidste Menneskealder havde været i en noget vanskelig Stilling, idet Kommunikationsmidlernes Udvikling havde gjort det muligt for flere Lande at konkurrere med os. Vi havde imidlertid imødegaaet Faren ved at foretage en fuldstændig Frontforandring: ved at gaa over fra den rene Korndrift til at lægge Hovedvægten paa Kvægavlen og Mejeriet; og denne Forandring var bleven foretaget med stor Dygtighed og havde vundet megen Anerkjendelse, ogsaa i Udlandet.

Danmarks Smørudførsel var i de sidste 25 Aar steget til det 7- à 8dobbelte; i de sidste 6 Aar var den stegen til det Tredobbelte, og vor Udførsel naaede nu over 100,000 Tdr. om Aaret. Endnu betydningsfuldere havde Stigningen i Kvaliteten dog været: medens det danske Smør tidligere havde været yderst slet, i Udlandet uafsætteligt eller i alt Fald kun afsætteligt under Navn af «Kieler Butter», var det nu det bedste, og dansk Smør noteres nu i England 6 à 8 Sh. højere pr. Cwt. end tysk. Ganske vist produceredes der i enkelte udenlandske Mejerier særdeles fine Smørsorter, maaske finere end man overhovedet kjendte dem her, men som et Hele betragtet stod Danmark øverst.

Hvad Kvantiteten angik stod ogsaa Danmark øverst i Forhold til Landets og Befolkningens Størrelse; kun Holland kunde

stilles lige med det. Til England indførtes der af Smør i 1874 for 2,4 Mill. Pd. Sterl. fra Frankrig, for 1,5 Mill. fra Holland og for 1,2 Mill. Pd. Sterl. fra Danmark. Fra Tyskland indførtes der kun for 747,000 Pd. Sterl., og fra de andre Lande endnu mindre. For ret at forstaa Betydningen af disse Tal maatte det erindres, at England for Smørindførselens Vedkommende kunde betragtes som Verdensmarkedet; kun Norge, Schweiz og Italien ere ogsaa smørindførende Lande.

Disse store Resultater skyldtes en heldig Samvirken mellem den praktiske Landmand, Videnskabsmanden (særlig fremhævede Taleren Prof. Segelckes Fortjenester) og Handelsstanden. Handelsstanden havde bidraget meget til Mejeriets Fremme ved at variere Priserne efter Kvaliteterne, ved at lægge Vægt paa et ensartet og til Markedet passende Produkt, ved en hensigtsmæssig Pakning og navnlig ved at aabne nye og fordelagtige Afsætningssteder. Særlig Fortjeneste havde Firmaet Busck Jun. indlagt sig. Buscks Forretning, der for ikke længe siden var gaaet over til et Aktieselskab under Navn af «The Scandinavian Preserved Butter Company» havde i 1874 pakket omtr. 1 Mill. Daaser, indeholdende næsten $2\frac{1}{2}$ Mill. Pd. Smør til en Værdi af over 5 Mill. Kroner, der over Hamborg, Liverpool, London og Glasgow vare sendte til oversøiske Stæder, til Sydamerika, til Ostindien, Kina osv. Foruden dette Selskab fandtes her endnu 2 à 3 andre lignende mindre Forretninger.

Den Vare, der forsendtes paa denne Maade, var Smør, kjærnet af sød Fløde, helst tilberedt i Koldtandsmejerier. Koldtandsmejerier, der vistnok vare den mest rationelle Form for Mejerier, havde ogsaa en social Betydning, idet de gjorde det muligt for de smaa Mejerier at konkurrere med de store: fra det nævnte Selskab havdes der Exempler paa, at der leveredes Smør fra Gaarde paa kun 10 Køer, for hvilket der betaltes den allerhøjeste Pris. Koldtandsmejeriernes Fremkomst stod i den nøjeste Forbindelse med Kjærningen af sød Fløde, og som Mænd, der særlig havde Fortjeneste af Produktionen af sødt Smør, kunde nævnes Generalkonsul Pontoppidan i Hamborg, Etatsraad Tesdorpf og Grosserer Broge.

Den oversøiske Smørforsendelse havde vist, at Smør,

tværtimod hvad man tidligere almindelig havde antaget, var en Vare, der taalte lang og vanskelig Transport. Det havde vist sig, at Smør kunde holde sig fuldstændig frisk i 6 à 10 Maaneder og fuldstændig spiseligt i indtil 2 Aar. Og Transporten var ikke alene teknisk, men ogsaa økonomisk mulig: den hele Fremgangsmaade var saa billig, at det hermetisk pakkede Smør, der jo var den allerfineste Sort, f. Ex. i Kina kunde sælges for 6 à 7 Mk. pr. Pd. Heri syntes at ligge en stor Fare for vort Landbrug: da Smør havde vist sig mere transportabelt end de fleste andre Fødevarer, maatte Konkurrencen paa Mejeriets Omraade være særlig faretruende. Man havde vel ment, at Konkurrencen paa Smørproduktionens Omraade ikke vilde være saa farlig, fordi Smør paa Grund af Varmen kun kunde produceres i et vist stærkt begrænset Bælte af Jorden. Men indenfor dette Bælte laa netop vore farligste Konkurrenter, Nordamerika og Rusland. Desuden kunde man jo ved Ismodarbejde de Hindringer, Klimaet lagde i Vejen: Istransporten og Isfabrikationen blev stadig billigere. Man havde endvidere anført, at det var saa langt fra, at man følte Konkurrencens Virkninger, at Priserne tværtimod vare vedvarende stigende; men hertil kunde svares, at man ikke kunde vide, hvorledes Forholdene vilde stille sig i Fremtiden, og at de senere Aars stærke Stigning i Smørpriserne for en stor Del skyldtes forbigaaende og tilfældige Aarsager: Kvægstestens Ødelæggelser og den Omstændighed, at Landene omkring Nordsøen — de største Producenter af fint Smør — mere og mere syntes at lægge Vægt paa Kjødproduktion i Stedet for Mejeridrift. Smørrets Prisstigning var heller ikke andre Steder saa stor som hos os. Her skyldtes den for en stor Del Fremgangen i Kvaliteten og den Dygtighed, hvormed Handelsstanden havde bragt den paa Markedet. Rusland var ganske vist en Del tilbage; men Erfaringen havde vist, at Mejeriet i Rusland var i stærk Fremgang: i Begyndelsen af Tres'erne udførtes der kun for knap $\frac{1}{2}$ Mill. Rubler Smør fra Rusland; men i 1871 var Udførselen naaet op til det Firdobbelte, til 2 Mill. Rubler. En endnu farligere Konkurrent vilde Amerika dog vist blive: den Hurtighed, hvormed Amerikanerne vidste at arbejde sig frem, var bekjendt

nok. Desuden maatte det erindres, at Verdensmarkedet for Smør var forholdsvis lille. England, det eneste Land, der indførte Smør i større Kvantiteter, havde i Begyndelsen af Tres'erne indført c. 1 Mill. Centner Smør; nu indførte det omtr. 1,2 Mill. Det var ikke nogen betydelig Stigning i ti Aar, uagtet de sidste Aar netop havde været ualmindelig gunstige for England. Forøgelsen i Efterspørgselen paa Verdens Hovedmarked havde i de sidste ti Aar ikke været meget større end Forøgelsen i Udbuddet fra de skandinaviske Lande; hvorledes vilde da Forholdene stille sig, naar Amerika og Rusland vilde udvikle deres Mejeriproduktion i et Forhold, der svarede til deres Produktionsevne? Taleren vilde ikke forudsige en Tilbagegang i Smørpriserne eller endog blot en Standsning i disses nuværende Stigning; men det forekom ham dog, at Udsigterne ikke vare saa gunstige for Smørproduktionen som for Kjødproduktionen. Man burde i alt Fald ikke uden Videre slutte, at vort Fremtidsagerbrug snarere vilde gaa i Retning af Mejeri end af Kvægfedning.

Taleren berørte derefter, at et netop tilstedeværende Medlem (Dr. Jul. Petersen) som Middel mod Prisstigningen havde foreslaaet Udførselstold; men dette Middel vilde være højst uheldigt, Alle, ikke blot Landmanden, vilde lide derunder. Det eneste Middel mod de høje Smørpriser vilde være Sparsommelighed; herved maatte der ogsaa kunne udrettes meget; thi Danmark er næst Amerika det Land, hvor der konsumeres mest Smør. Ogsaa kunde der være Tale om tildels at erstatte Smørret ved Surrogater.

Docent, Dr. **Jul. Petersen** anbefalede ikke Udførselstold paa Smør, men derimod at gjøre Brugen af Transportmidlerne saa dyr som muligt. Derved vilde den nuværende urigtige Fordeling forebygges, i Følge hvilken der tilfalder Landmanden et Udbytte, som ikke tilkommer ham. Ved det af Taleren anbefalede Middel vilde der selvfølgelig tilføjes Landmanden et Tab, hvorover han dog ikke var berettiget til at beklage sig, da det ikke var ham, der var Skyld i den nuværende Fremgang; men noget Nationaltab vilde det nævnte Middel ikke medføre.

Professor **Frederiksen** hævdede Vigtigheden af ikke blot at

gjøre Person-, men ogsaa, og særlig, Varetransporten billig. Den af Jul. Petersen anbefalede Skat var en Skat af Brutto; men Intet er efter sin Natur mere i Stand til at hindre al Produktion, alt Fremskridt, end en Bruttoafgift. Tanken om en saadan laa imidlertid saa fjærnt fra det virkelige Liv, at man ikke kunde føle sig opfordret til nøjere at omtale den. — Naar Falbe Hansen havde antydnet en farlig Konkurrence paa Smørmarkedet, saa vilde Taleren dog fremhæve, at de lidet udviklede Nationer vilde have Vanskelighed ved at konkurrere med os. Rusland, Polen og lignende Lande kunde i mange Aar ikke tænke herpaa. Hvad Amerika angik, saa var det saa fortrinligt stillet med Hensyn til det egenlige Agerbrug, at der neppe var Fare for, at det særlig skulde kaste sig over Mejerivæsenet; i alt Fald vilde dette neppe ske, saalænge Amerika var saa rigeligt forsynet med jomfruelig Jord, at det kunde vedblive at tage den ene Hvedehøst efter den anden uden at udmagre Jorden. Andre Lande (Sverig f. Ex.) kunde vel lettere overfløje os; men foreløbig var Faren dog neppe saa stor. I de sydligere evropæiske Lande kunde der ikke ventes Afsætning for Smør. Heller ikke de stærkt udstykkede Lande vilde producere Smør. Irland var vel en Undtagelse herfra, men dette skyldtes dets særlig heldige Beliggenhed. Derimod var der i andre udstykkede Lande, som Belgien og Flandern, ikke Plads for Kreaturer, i alt Fald ikke i Forhold til Menneskene. Vi vilde vel i høj Grad gaa over til Kreaturfødning, dog neppe paa Bekostning af Smørproduktionen.

Godsejer **Ingerslev** udtalte, at Stigningen i Smørpriserne ikke udelukkende skyldtes Fremgangen i Kvalitet; denne havde ganske vist haft nogen, men dog ikke overvejende Indflydelse paa Prisstigningen. Hvad angik den Smørmængde, vi producerede, kunde den sikkert forøges endnu yderligere. Vor Smørproduktion vilde sikkert stige baade med Hensyn til Kvantitet og Kvalitet.

Fuldmægtig **Marius Gad** indrømmede, at der havde fundet en Stigning og en virkelig Stigning Sted i Smørproduktionen, men troede dog, at de gunstige Somre havde en Andel heri, og at vi derfor maatte være forberedte paa, naar der kom

mindre gunstige Aar, at Fremgangen da ikke vilde vedblive. — Smørrets Prisstigning var sikkert meget større end Forbedringen af Kvaliteten, selv om vi ikke alene holdt os til de sidste Aar, men gik en Menneskealder tilbage. Ved Bedømmelsen af Priserne burde man ogsaa tage meget Hensyn til Lettelsen i Forsendelsen. — Faren for, at Folk, der stod langt tilbage i Udviklingen, skulde kunne konkurrere med os paa Smørmarkedet, var neppe meget stor. Overgang til Kjødproduktion var lettere end Overgang til et rationelt Agerbrug. I Tidens Længde vilde vi vel have Fortrinnet i Kjødproduktionen; men begge Former stod dog tildels i Forbindelse med hinanden.

Ingerslev fremhævede, at vi med Hensyn til Mejeridrift vare i Besiddelse af forskellige Betingelser, som andre Folk savnede, ikke blot klimatiske Betingelser, men ogsaa historiske Betingelser; at en Produktion var historisk givet, havde meget at sige. Det spillede en stor Rolle, at Smør kunde forsendes saa hurtigt, og i det Hele var mere forsendeligt end mange andre Fødevarer. Smørproduktionen burde vi holde fast ved, thi vi havde alle Betingelser for at bringe den op til første Klasse, hvorimod vi savnede flere Betingelser for at kunne bringe Kjødproduktionen saa vidt. Man burde være meget varsom med at tilraade Folk at gaa over til Kjødproduktion. Folk, der stod langt tilbage, ville vanskelig lære en rationel Mejeridrift.

Gad havde ikke — og Falbe Hansen ligesaa lidt — villet tilraade Folk at gaa over fra Mejeri til Kjødproduktion.

Professor **Segelcke** udtalte, at der ikke kunde være nogen Tvivl om, at Konkurrencen paa Smørmarkedet vilde stige; navnlig vilde den stige herhjemme, men ogsaa i andre Lande, saasom Sverig og Finland, Tyskland og Rusland, vilde Produktionen stige. Amerika syntes derimod foreløbig mere at kaste sig over Osteproduktionen, fordi Ost betragtedes som mere egnet for Forsendelse end Smør. Det vilde dog tage nogen Tid, inden de andre Lande kunde komme med, og denne Tid burde vi ikke lade gaa ubenyttet hen, men tværtimod benytte den paa den kraftigste Maade. Vi burde arbejde videre; thi vi havde endnu meget at gjøre. Navnlig havde vi næsten ikke

gjort Noget for at indrette Kommunikationsmidlerne efter de Varer, der forsendes. Medens man paa Jernbanerne i Frankrig ikke alene havde særlige Vogne for de bestemte Vareklasser, men tildels endog særlige Tog, var Sligt ukjendt hos os. Her stuede man endnu paa Jernbaner og Dampskibe med største Hensynsløshed Smør sammen med alle mulige heterogene Varer og ofte i ødelæggende Omgivelser. Kjølighed og frisk Luft savnedes begge Steder, i Dampskibene som paa Jernbanerne, og Godstogenes Henlæggelse til den varmeste Del af Døgnet, Savnet af Foranstaltninger til Beskyttelse af Smørret paa Jernbanestationer og Dampskibspladser forværrede endydermere Forholdene. Vilde vi i disse og andre Retninger blot arbejde med Kraft paa at sikre og forbedre Kvaliteten af Smørret, vilde Smørproduktionen uden Tvivl endnu i en lang Række Aar stille sig meget gunstig.

Note til Referatet i forrige Hæfte.

Man har gjort os opmærksom paa, at det i vor Note i forrige Hæfte, hvor vi have omtalt Betingelsen for Indsmeltning af Guldmonter, vil være rigtigere kun at nævne Omkostningerne ved denne Indsmeltning i Almindelighed uden at tale om Slagskatten. Det vil være overflødigt at bemærke, at vi ved Slagskatten, overensstemmende med den sædvanlige økonomiske Sprogbrug, have sigtet til den Betaling, Private maa erlægge for Udmøntning. Naar der kun udmøntes, hvor Private begjære Monter, ville Landets Penge være saameget mere værd end Metal i Barrer; ellers vil Udmøntning ikke finde Sted. De vil atter være sunkne dette Beløb i Værdi, for at det skal kunne betale sig igjen at indsmelte. Anderledes selvfølgelig, hvor Staten eller en Bank bærer Møntningsomkostningerne. Naar vi i hin Sammenhæng troede det nødvendigt at nævne Muligheden af dette Spillerum, var det navnlig, fordi, som bemærket, Bankens nærværende Stilling ikke er os klar.

N. C. F.

Bibliografi.

- Mill, John Stuart, Om Friheden. Paa Dansk ved Vilh. Arntzen. 208 S. Høst.
- Christophersen, De forenede Kommuners Alderdomsforsørgelseskasse. En Lejlighedskritik. 39 S. Schönberg.
- Résumé des principaux faits statistiques du Danemark. Publié par le bureau royal de statistique.
- Bertillon, La Démographie figurée de la France, ou Étude statistique de la population française. G. Masson.
- Giraud-Teulon, A., Les Origines de la famille. Sandoz et Fischbacher.
- Milet, Droit et Probité. Causeries familières sur nos droits et nos devoirs privés, sociaux et politiques. Cotillon.

- Proudhon, P.-J., Correspondance (1832—1842), avec notice, par A.-J. Langlois. T. I et II. A. Lacroix et Cie.
- Traité des monnaies d'or au Japon. Traduit pour la première fois du japonais, par François Sarazin. Avec pl. Vve Bouchard-Huzard.
- Worms, É., Sociétés humaines et privées. A. Mareseq aîné.
- Blair Indian Famines: Their Historical, Financial, and other Aspects. Containing Remarks on their Management, and some Notes on Preventive and Mitigative Measures. pp. 250. Blackwoods.
- Bolles, Chapters on Political Economy. New York.
- Fawcett, Millicent Garrett, Tales in Political Economy. pp. 110. Macmillan.
- Mariott, Maj. Gen. W. F., A Grammar of Political Economy. pp. 268. Henry S. King and Co.
- Wilson, F., Wealth: Its Acquisition, Investment, and Use. pp. 267. Philadelphia.
- Bilinski, Prof. Dr. Leon Ritter v., Die Luxussteuer als Correctiv der Einkommensteuer. Finanzwissenschaftlicher Beitrag zur Lösg. der socialen Frage. 198 S. Leipzig, Dunker & Humblot.
- Brachelli, Statistische Skizze der europäischen Staaten 1874. [Ergänzung zu der 7 Aufl. v. Stein u. Wappäus' Handbuch der Geographie u. Statistik.] Mit Nachträgen bis Mitte Novbr. 1874. 288 S. Leipzig, Hinrichs Verl.
- Cohn, Dr. Gust., Untersuchungen üb. die engl. Eisenbahnpolitik. 2 Bd. Zur Beurtheilg. der engl. Eisenbahnpolitik. 646 S. Leipzig, Dunker & Humblot.
- Engelen, Üb. Arbeiterwohnungen. Aus dem Holländ. übers. u. m. Zusätzen versehen v. R. Wegener. 151 S. Berlin, Wedekind & Schwieger.
- Jannasch, Abhandlungen üb. Nationaloeconomie u. Statistik. 2. Ausg. 119 S. Basel, Schweighauser.
- Oppenheim, Sam., Die Natur d. Kapitals u. d. Credits. 2. Thl. Mainz, v. Zabern.
- Perrot, Dr. F., Der Bank-, Börsen u. Actienschwindel. Eine Hauptursache der droh. socialen Gefahr. Beiträge zur Kritik

- der polit. Oeconomie. 2. Abth. Das Bankwesen u. die Zettel-Privilegien. Eine Untersuchg. üb. die Principien der modernen Wirthschaftsführg. u. üb. das Verhältniss d. Bank-Gewerbes zu denselben. 151 S. Rostock, Stiller'sche Hofbuchh.
- Poschinger, Bankgeschichte d. Königreichs Bayern. 113 S. Erlangen, Deichert.
- Reischl, Arbeiterfrage u. Socialismus. Vorlesungen, geh. im Sommer-Semester 1871. Aus seinem Nachlasse hrsg. 226 S.
- Roscher, Geschichte d. Nationalökonomik in Deutschland. 1048 S.
- Samter, Adph., Social-Lehre. Ueber die Befriedigg. der Bedürfnisse in der menschl. Gesellschaft. 400 S. Leipzig, Duncker & Humblot.
- Schmidt, Dr. Alfr., das Salz. Eine volkswirthschaftl. u. finanzielle Studie. 2. verb. Aufl. 144 S. Leipzig, Bidder.
- Stein, Dr. Lor. v., Lehrbuch der Finanzwissenschaft. Als Grundlage f. Vorlesgn. u. Selbststudium m. Vergleichg. der Finanzsysteme und Finanzgesetze von England, Frankreich, Deutschland, Oesterreich u. Russland. 3., vielfach verb. u. verm. Aufl. 804 S.
- Wagner, Prof. Dr. Adph., Die Zettelbankreform im deutschen Reiche. Kritik d. Bankgesetzentwurfes d. Reichskanzleramts, nebst formulirtem Gegenvorschlag. 193 S. Berlin, Puttkammer & Mühlbrecht.
- Walcker, Die russische Agrar-Frage m. besond. Berücksicht der Agrar-Enquête von 1873. 130 S. Berlin, Behr's Buchh.
- Weber, Benno, Einige Ursachen d. Wiener Krisis v. J. 1873. 131 S. Leipzig, Veit & Co.
- Wirth, Max, Die Münzkrisis und die Notenbank-Reform im deutschen Reiche. 118 S. Köln, Du Mont-Schauberg.

Rettelser.

S. 56 L. 18 f. o.: 2 læs: 21.

S. 59 i Tabellens 3dje Linje rettes »private» til »civile».

De schweiziske Almindinger*).

Efter **Emile de Laveleye.**

Den franske Revolution har begaaet en Fejl, der med hver Dag bliver tydeligere: den har villet grundlægge Demokratiet samtidig med at tilintetgjøre de Institutioner, der ene kunne give det Livskraft. Den har opstillet Læren om det abstrakte Menneske, det enestaaende Individ, og den har i Theorien indrømmet det alle naturlige Rettigheder; men samtidig har den tilintetgjort Alt, hvad der knyttede Individet til de foregaaende Slægter og til dets nuværende Medborgere: Provinsen med dens traditionelle Frihed, Kommunen med dens Fællesejendom, Lavene, der forenede det samme Haandværks Arbejdere til et Broderskab. Disse Foreninger, der vare naturlige Udvidelser af Familieforholdet, beskyttede Individet: de hindrede ofte en fri og heldig Udvikling, men de kunde dog ogsaa afgive en Støtte; de lænkebandt Individet, men de støttede det. I Modgangens Dage hjalp Medlemmerne gjensidig

*) Nærværende Artikel er en noget forkortet Gjengivelse af et Afsnit af den i forrige Hæfte omtalte Bog af Laveleye: «De la propriété et de ses formes primitives. Paris 1874.» Red. meddeler den som en Prøve paa dette Interessante Værks Indhold, men selvfølgelig uden at tiltræde Forfatterens Opfattelse af Almindingernes Betydning og Nytte.

hverandre; under sædvanlige Forhold førte de et indbyrdes Tilsyn med hverandre.

Nutildags taber Individet sig i Nationen og Staten. Og Staten er kun en abstrakt Idé, der for de Fleste af os kun medfører Tanken om Værnepligt og Skattepligt. Kommunen har tabt en stor Del af sin lokale Autonomi, og er kun et Hjul i det administrative Maskineri, der maa adlyde Centralmagten. Den kommunale Ejendom er bleven indskrænket. Mennesket, der fødes med Fornødenheder, som maa tilfredsstilles, og med Vilje og Kraft til at arbejde, kan ikke kræve en Del af Jorden for dér at kunne udøve sin Virksomhed. Aktieselskaberne kunne ikke erstatte Lavene; thi de forene kun Kapitalerne, ikke Arbejderne. Religionen — dette mægtige Baand mellem Sjælene — har tabt største Delen af sin Indflydelse, og Familieforholdet, der allerede er stærkt rokket, er ikke stort Andet end en Maade at ordne Arvefølgen paa. Mennesket har selskabelige Drifter; men man har tilintetgjort eller svækket de Institutioner, hvor disse Drifter kunde finde Tilfredsstillelse, og som afgav Staten en sikker Grundvold.

Som en Slags Erstatning for, hvad Revolutionen har nedbrudt, har man forsøgt at danne Fagforeninger, *trades' unions*, kooperative Foreninger. Men den broderlige og religiøse Følelse, Traditionen, Retsprincippet mangler, og altfor ofte er det kun disse Foreningers Opgave at organisere Kampen mod Kapitalisterne. Uagtet jeg udsætter mig for at blive beskyldt for at være «reaktionær», saa tager jeg dog ikke i Betænkning at sige, at tidligere fandtes der to Institutioner, som man burde have bevaret og forbedret for derpaa at grundlægge Demokratiet: den kommunale Autonomi og den kommunale Ejendomsret.

Politikerne have arbejdet paa at indskrænke hin, Økonomerne paa at faa denne til at forsvinde.

Hvis der findes et Land, hvor disse Institutioner ere blevne bevarede og hvor samtidig Frihed, Lighed og Orden har holdt sig i Aarhundreder, ledes man til at tro, at disse Goder forholde sig til hine Institutioner som Virkning til Aarsag, og det kan i ethvert Tilfælde være nyttigt at undersøge denne Sag noget nøjere. Det fortjener at bemærkes, at alle Folk oprindeligt have haft disse Institutioner, men senere afskaffet eller betydeligt ændret dem. I Rusland findes dog endnu tildels det kommunale Ejendomsfællesskab. I Frankrig er det blevet tilintetgjort først af de enevældige Konger, senere af den Begjærlighed efter Centralisation og Ensartethed, som fulgte med Revolutionen. I Tyskland og England er det gaaet paa samme Maade. Anderledes i Schweiz.

Schweiz's oprindelige Kantoner have i tusinde Aar levet under det radikaleste Demokrati. I Kantonerne Uri, Schwyz, Glarus, i Unterwaldens og Appenzells to Halvkantoner regerer Folket sig selv direkte uden nogen repræsentativ Forsamlings Mellemkomst. Om Foraaret forsamle alle myndige Borgere sig paa aaben Mark for at votere Love og udnævne Embedsmænd, hvem det overdrages at udøve dem. Ligesom de gamle Germaner og Nordboere samlede sig paa Tinge og tog Beslutning ved «vápntak», ved at slaa paa Skjoldene, saaledes samle endnu den Dag i Dag Appenzellerne sig, hvertandet Aar i Hundwyl, hvertandet i Trogen, bevæbnede med gamle middelalderlige Sabler eller Kaarder, der danne en besynderlig Modsætning til de sorte Klæder og Familieparaplyen. Disse Forsamlinger kaldes «Landesgemeinde». Regeringsmaaden her er fuldstændig fri og demokratisk. Dette

absolute *self-government* skriver sig fra de ældste Tider. De republikanske Institutioner vare de oprindelige, ikke det patriarkalske Kongedømme. «Friheden er gammel, Despotismen er ny» har Mme de Staël sagt.

Den umiddelbare Regering, som Rousseau ansaa for umulig, har kunnet holde sig i disse Kantoner, fordi deres Omraade er meget lille, og fordi Lovgivningsarbejdet er meget begrænset. De fleste Sager afgjøres af Kommunen. Forholdet til Udlandet er Forbundsanliggende. Livet er tarveligt, og Sædvaneretten afgjør mange Spørgsmaal. Der bliver derfor ikke mange ny Love at vedtage. Landamman'en forelægger Forsamlingen Lovforslagene. Enhver Borger har Initiativ og Ret til at stille Ændringsforslag. Forhandlingerne ere ofte meget livlige, ja voldsomme; men det varer ikke længe, inden der forlanges Afstemning, fordi Alle længes efter at komme hjem. Saaledes undgaar man den for konstitutionelle Stater ejendommelige Plage, Parlamentarismens Misbrug.

Næsten overalt ere de repræsentative Forsamlinger for lang Tid samlede: undertiden ophidse de Folket, undertiden trætte de det. Naar Repræsentationen ikke er inde, er Landet i Almindelighed i Ro: det beskæftiger sig med sine Sager, med Kunst og Videnskab, med Industri og Handel. Men næppe begynde Parlamentsforhandlingerne, før der røres op i Alt: Partiernes kæmpe forbitrede med hverandre, Regeringen maa forsvare sig mod sine Modstandere, og har næppe Tid tilovers til at tænke paa de almindelige Interesser. Nationen sættes i Lidenskab ved oratoriske Kampe, hvis Maal er en Ministertaburet. Saaledes uddarmer Parlamentarismen til Intrigekampe i Parlamentet og til Kamp, ofte en uhæderlig Kamp, om Indflydelse i Valgkredsene. I Frankrig og Italien for-

anlediger Parlamentarismens Misbrug ligefrem Uorden. En Indskrænkning af Centralmagtens og en Udvidelse af de stedlige Myndigheders, d. v. s. Provinsens og Kommunens, Magtomraade er Midlet, hvorved slig Misbrug kan undgaas.

I flere af Schweiz's Kantoner have Kommunerne næsten fuldstændig Autonomi. Ikke blot vedtage de reglementariske Bestemmelser; men de give sig selv deres Forfatninger, forsaavidt de ikke staa i Strid med Statens Love. De bestyre uafhængigt Alt, hvad der vedrører Skole-, Kirke-, Politi-, Vej- og Fattigvæsen. De udnævne frit alle deres Embedsmænd. De fastsætte selv de kommunale Skatter. Staten blander sig kun i den kommunale Forvaltning for at forebygge Forødelser af Kommunens Arvegods og for at forhindre, at de almindelige Love krænkes. I visse Kantoner, som Fribourg, Genève, Bern, er Centralmagtens Indblandingsret noget større; i andre, som Appenzell og Graubünden, er den lig Nul. Staten er der ikke Andet end en Føderation af de uafhængige Kommuner, der ere ældre end og kunne leve uden den. Statsmagten har ingen administrativ Kontrol med de stedlige Myndigheder; først naar en almindelig Lov er krænket, kan den skride ind. Borgerne kjende Staten kun gennem Kommunerne. Decentralisationen er her endog for stor. Naar den kommunale Federalisme føres saa vidt, berøver den Staten al Fasthed, og Nationen falder fra hinanden som Støv. Toqueville mener, at de nordamerikanske Forenede Stater have et Fortrin deri, at Centralmagten dér, samtidig med at agte de enkelte Staters Uafhængighed, i de Spørgsmaal, der ere den forbeholdt, henvender sig umiddelbart til Borgerne gennem de af den udnævnte og lønnede Embedsmænd.

Det republikanske System er i Schweiz kun saa fast grundlagt, fordi det har slaaet Rod i de mindste Kommuner. Naar det i Aarhundreder har sikret baade Orden og Frihed, saa er Grunden den, at, da de fleste offentlige Interesser afgjøres i Kommunen, have de Forandringer, Valgene medføre i Regeringens Sammensætning, kun en underordnet Indflydelse. Det er umuligt — hvad man har forsøgt i Frankrig — at grundlægge Republikken, naar man vil opretholde en Centralisation, der giver en Forsamling eller en Præsident Magt til at afgjøre Alt. Aldrig vil et civiliseret Land taale et System, som ved hvert almindeligt Valg, ved hver Fornyelse af den udøvende Magt, paany sætter hele den politiske og sociale Ordning under Debat. Hvis man vil have, at alle Folkesuverænitets Organer skulle være Gjenstand for Valg, maa man nødvendigvis begrænse deres Magtfuldkommenhed og indskrænke Centralmagts Magtomraade. I de Forenede Stater ligesom i Schweiz er det Kommunen, der er det politiske og administrative Livs Hovedarnested. Det er i Kommunen, at Størstedelen af de kollektive Interesser styres. Staten dannes ved de uafhængige og selvstændige Kommuners Forening.

Det, der adskiller den schweiziske Kommune fra den amerikanske, og det, der giver den en langt større Betydning, er den Omstændighed, at den ikke blot er en politisk og administrativ, men ogsaa en økonomisk Institution. Den sørger ikke blot, som Kommunerne i andre Lande, for Skole-, Kirke-, Politi- og Vejvæsen; men den sikrer alle Borgere en vis Ejendom eller Del i den fælles Ejendom. Det er denne meget ejendommelige Side af Kommunalordningen i Schweizes oprindelige Kantoner, som vi skulle betragte.

Den private Ejendomsret over Jorden har udviklet sig forholdsvis sent. Oprindeligt fandtes der overalt Jordfællesskab. Hos Jægerfolkene findes der kun meget svage Spor til privat Ejendomsret: Jægeren tænker ikke paa at tilegne sig Jorden; kun hvad han har skudt eller fanget eller selv tildannet, betragter han som sit udelukkende Eje. Hos Hyrdefolkene findes der flere Spor; men dog falder det Ingen ind, at det enkelte Individ skulde kunne bemægtige sig Jorden som sin udelukkende Ejendom. Hyrdesamfundenes Medlemmer kunne frit hugge i Skovene, hvormeget de ville, skyde saameget Vildt, de trænge til, og lade deres Hjorder græsse paa de fælles Græsgange. Men efterhaanden som man gaar over til Agerbruget, bliver dette Fællesskab stedse mere modificeret: Fællesmarken deles i Lodder og bliver Gjenstand for privat Drift, dog kun for en vis begrænset Tid, i det Højeste for en Persons Levetid. Her er kun Tale om en Brugsret, en «jus possessionis» i Lighed med den, Romeren udøvede paa «ager publicus»; Stammen vedbliver at besidde det egenlige «dominium». Denne Forandring i Brugsmaaden var en nødvendig Følge af den forandrede Dyrkningsmaade. Korndyrkning udkræver store Arbejder, Gøden, Jordforbedringer, Kapitalforsknud osv.; dette Arbejde vil kun blive godt udført, naar den, der udfører det, er sikker paa at komme til at høste Frugterne af sine Forskud. Herfra skriver den private Brugsret sig. Men da man samtidig indrømmede ethvert Familiehoved lige Ret til at kunne leve af sit Arbejde, maatte man fra Tid til anden foretage en ny Fordeling, for at Enhver ligelig kunde komme i Besiddelse af den Del, der tilkom ham. Saaledes bevarede Klanen en Slags Overhøjhed og foretog periodisk en ny Fordeling af Jorden. Dette Jord-

fællesskab har holdt sig den Dag i Dag paa flere Steder, navnlig paa Java og i Storrusland. Andre Steder afløses Stammefællesskabet, Byfællesskabet af Familiefællesskab: Serbien afgiver endnu den Dag i Dag Exempel herpaa. Men atter andre Steder har den arvelige individuelle Ejendomsret udviklet sig i sit fulde Omfang: nogle enkelte Familier, der blev mægtigere end de andre, have ikke villet give Slip paa deres Andel, der som Arvegods er gaaet fra den ene Slægt til den anden. Saaledes opstod den private Ejendomsret, hvis Forbillede maa søges i den qviritiske Ejendomsform i Rom.

I de fleste Lande var det Lensvæsenet, der gjorde Ende paa det kommunale Jordfællesskab. Hist og her, særlig i Frankrig, findes der vel nogle Levninger, der dog paa Grund af slet Ordning har liden eller ingen Betydning og stikker af mod Nutidens Agerbrugssystem. I Schweiz, hvor Lensvæsenet først sent vandt Indpas og aldrig stor Magt, er det anderledes. Selvfølgelig er den private Jordejendom ogsaa her stærkt udbredt; men den kommunale Ejendom er dog ikke forsvunden. Den er tværtimod bleven nøjere udviklet, og den vedbliver at spille en betydelig Rolle i Alpekantonernes økonomiske Liv.

De kommunale Ejendomme kaldes i Schweiz's oprindelige Kantoner «Allmenden»*), hvilket antyder, at de ere Alles fælles Eje**). I en snævrere Forstand betegner

*) Dette Ord forekommer under mange forskellige Former: Allmend, Allmende, Almeinde, Allgemeinde, Algmenda osv. Det svarer til det danske Alminding, hvorved forstaaes Jord, der ikke er nogen Enkelts Ejendom, men tilhører alle en Landsbys eller Bys eller Egn's Beboere i Fællesskab.

**) Ordet «Almend» har samme Rod som «almen», «almindelig». Grimm mener, at det ogsaa henviser til selve det allemanniske Folkenavn.

Ordet «Allmend» kun den Del af den udelte Ejendom, som i Landsbyens Nærhed er overgivet til Dyrkning.

Fællesejendommen bestaar af tre adskilte Dele: Skov, Eng og Ager. Nogle Steder, som i Zug og Schwyz, udstrækker Fællesskabet sig desuden over visse Tørvemoser og Rørmoser. Fælleden er ikke som andetsteds en nøgen, ufrugtbar Slette, hvor der kun græsser nogle magre Faar, og som frembyder et Billede af Ligegyldighed og Forsømmethed. Den bestyres tværtimod efter alle Regler for et rationelt Agerbrug. Alle de dertil Berettigede tage sige med Iver af Bestyrelsen, og Udbyttet er lige saa højt som Udbyttet af Privatejendommene. Allmendens opdyrkede Jorder kunne udlejes for en Betaling af 250 à 300 Fr. pr. Hektare*). Denne Fællesejendom giver dem, der have Ret til den, Tørv eller Brænde, Træ, Bygningstømmer, Mejeri-produkter, Korn, Kartofler eller Grøntsager, — kort sagt de vigtigste Livsfornødenheder.

I mange Landsbyer er den Del af den dyrkede Jord, der tilfalder hver Familie, rigelig gødet og behandlet som en fuldstændig Kjøkkenhave. I Stanz har hver Bruger Ret til 1400 Klafter eller 45 Are. I Kanton St. Gallen giver Landsbyen Buchs hver Andelshaver 1500 Klafter fortrinlig Jord, Brændsel for hele Aaret, Græsgang til en stor Hjord, og dog bliver der saameget tilbage af de kommunale Ejendomme, at Skolelæreren og Præsten dermed kunne betales, og at de andre offentlige Udgifter kunne afholdes, uden at der behøves Skattepaalæg. I Wartau, ligeledes i St. Gallen, faar hver Bruger 2500 Klafter eller 80 Are.

For at have Ret til en Andel i den kommunale Ejen-

*) 1 Td. Land = 0,5516 Hektare.

dom er det ikke nok, at man bebor Kommunen; ja det forslaar ikke engang, at man har politiske Borgerrettigheder: man maa nedstamme fra en Familie, der har haft denne Ret i umindelige Tider eller i det Mindste fra Tiden før dette Aarhundredes Begyndelse. Kun det, at man tilhører en af disse gamle Familier, giver en Andel i den kollektive Arveret. Derfor finder man i den samme Landsby ved Siden af de Privilegerede andre Beboere, der ere udelukkede fra disse Fordele, der i en saa kjendelig Grad forbedre hines Stilling. Disse saakaldte «Beisassen» have ofte beklaget sig over denne Ulighed, og den har givet Anledning til voldsomme Kampe mellem de radikale Reformatorer, som forlangte lige Ret for Alle, og de Konservative, der vilde opretholde den gamle Ordning. Selv i disse saa demokratiske Kantoner er der altsaa dog Rum for Kampen mellem Traditionens og Nivelleringens Aand. Da dette Forhold ikke er ordnet ved nogen almindelig Lov, har Kampen ikke overalt ført til samme Resultat; men i Almindelighed er man dog gaaet ind paa Overenskomster, hvorved der indrømmes «Beisassen» visse Rettigheder. Saaledes har man givet dem Lov til at tage Brændsel, men ikke Bygningstømmer i Skovene. Man har tilladt dem at sende Ungkvæget og undertiden en eller to Malkekøer, men heller ikke mere, paa Alpegræssgangene. Men fra Slettens Allmend, den i Landsbyens Nærhed liggende Almind, ere de udelukkede, eller i alt Fald indrømmer man dem ikke saa meget; kun hist og her kunne de tage Del i en Lodtrækning om de opdyrkede Agre og om Haverne.

Vi have kun faa Dokumenter om den Maade, hvorpaa Almindingerne oprindelig brugtes. Dengang da Befolkningen var lidet talrig i Forhold til den Jord, hvor-

over den havde Raadighed, behøvedes der saa at sige ingen Forskrifter. Enhver huggede i Skovene saameget, han trængte til, og lod alt sit Kvæg græsse paa Alperne. Først senere, da Deltagernes Antal blev for stort til, at en ubegrænset Brug kunde tillades, vedtoges der Forskrifter, som imidlertid væsenlig kun fastslog, hvad der var Skik og Brug. Efterhaanden som Fællesskabets Fornødenheder steg, blev disse Forskrifter bestemtere og strengere. Der foregik saaledes en Retsudvikling; men Rettens Grundlag har ligesaa lidt forandret sig som selve Alperne eller det Hyrdeliv, der udfolder sig dér. Den schweiziske Alminding giver os endnu den Dag i Dag et Billede af det Liv, vore Forfædre førte paa Irans Høj-sletter.

De ældste Almindingreglementer, der ere offentliggjorte, skrive sig fra det femtende Aarhundrede. Hvert Fællesskab har et gammelt Skab, en antik Kiste, hvori opbevares alle de Aktstykker, der vedrøre Foreningens Ejendom. Man finder her foruden det første Reglement, der saa at sige er Samfundets Grundlov — «Einung» eller «Genossenordnung» — de Domme, ved hvilke visse Tvistepunkter ere blevne afgjorte, Overenskomster med Naboerne, Beretninger om vigtige paa Maj- eller Decembermøderne tagne Beslutninger osv. Denne Agtelse for ældgamle Overleveringer bidrager til at give det schweiziske Demokrati dets Styrke og Fasthed.

Brugsmaaden er forskjellig i de forskjellige Kommuner. Flere Steder udlejer Kommunen sine Ejendomme, og Udbyttet bruges da til at afholde de offentlige Udgifter. Undertiden er der et Overskud, som fordeles i Penge. Men de fleste af de Kommuner, der have Agerjord, stykker den ud i Lodder mellem de Berettigede. Uagtet der

findes de forskjelligste Brugsmaader, kan man dog skjelne imellem tre Hovedgrupper, som repræsenteres af Kantonerne Uri, Glarus og Valais.

Kanton Uri er det primitive Land fremfor alle andre. *Mark'en* *), Fællesejendommen, er ikke bleven delt mellem Kommuner. Der har dannet sig Landsbyer: Flüelen, Bürglen, Altdorf, Erstfeld, Silenen, Amstäg, Wasen, Andermatt; men naar undtages Fattigvæsenet, der tildels er overdraget til de forskjellige Landsbyer, danne de ikke adskilte politiske Samfund: det er ikke sande Kommuner; Beboeren udøver sine Brugsrettigheder, hvor han saa flytter hen i Kantonet. Brugsrethaveren i Silenen kan sende sit Kvæg ned i Schächenthal, og omvendt kan man herfra sende sit Kvæg op paa Surenen. I saa Henseende er der ingen anden Adskillelse end den, Naturen selv har afstukket: Kantonet er tydeligt afskaaret i to Dele: Uri-distriktet og Urserndistriktet, der adskilles fra hinanden ved det dybe Klippesvælg Schöllenen, der paa begge Sider begrænses af Granitklipper, og nedenfor hvilket Reuss larmer. Her kan derfor tales om to «Marker»: den øvre «Mark», ovenfor Urner-Loch, og den nedre «Mark».

I den nedre «Mark» er en stor Del af Sletten gaaet over til Privatejendom; kun Skovene, Alperne og nogle Almindinger i Landsbyernes Nærhed have holdt fast ved det oprindelige Fællesskab. I den høje, store Urserndal

*) Ved «Mark» forstodes dels visse Grænsedistrikter (Markgrevskaab, Mark Brandenburg osv.), dels Landsbyens, Stammens, Klanens Fællesjorder, over hvilke der kun kunde udøves en vis begrænsning, temporær Brugsret. «Mark» i denne Betydning falder omtrent sammen med «Allmend», «Almindinger», «Folcleand» (hos Angel-Sachserne), «Geraiden» (i Elsas) osv.

tilhøre de smukke Græsgange, som Reuss vander, det ursernske Fællesskab.

I gamle Dage var der Stridigheder om Grænseskjellet mellem Uri-«Marken» og Glarus-«Marken». Sagnet fortæller, at Striden afgjordes paa følgende Maade: Det blev aftalt, at paa St. Jørgens Dag skulde der fra Midten af hvert Kantons Dal ved første Hanegal udgaa en Løber, og hvor de mødtes, skulde Grænsen sættes. I Glarus forede man den Hane, der skulde give Signalet, paa det Bedste, idet man haabede, at naar den var stærk og kraftig, vilde den ogsaa gale tidligt. I Altdorf sultede man Hanen, og Følgen var, at Sulten holdt den vaagen, og at den galede længe før Dag gry. I Glarus gik Hanen saa sent, at Løberen fra Uri var kommet over Bjerget og et godt Stykke ind i Glarus, da han mødte Løberen fra dette Kanton. Fortvivlet over den Skam, der vilde falde tilbage paa hans Land, bønfaledt han Uriløberen om at afstaa Noget af, hvad han havde vundet. «Ja», svarede denne, «jeg vil afstaa dig saameget af Bjerget, som du kan gjennemløbe med mig paa Ryggen!» Som sagt, saa gjort. Glarusløberen steg saa højt op ad Bjerget med den Anden paa Ryggen, som han kunde, indtil han udmattet af Anstrængelse faldt død om paa Breden af en lille Bæk, hvis Navn endnu minder om denne Begivenhed, Scheidbächli. Paa den Maade kom Urnerboden, der ligger paa den glaronesiske Side af Bjerget, til Uri. — Det er en rørende Fortælling om en Borger, der — som saa ofte i Schweiz's Historie — opofrer sit Liv for sit Lands Vel!

Man kjender ikke nøjagtigt Omfanget af Uri-Almindingerne. Efter et Overslag i 1852 udgjøre de det nedre Distrikt tilhørende Alpegræsgange 5417 Kuhessen (3: saa-

meget, som behøves til Græsning af 1 Malkeko i Sommermaanederne. I andre germaniske Lande bruges samme Maal). Da Distriktet tæller 2700 brugsrethavende Familier, kommer der altsaa paa hver Familie gennemsnitligt to Kuhessen.

Fællesskovene ere store, rige og vel vedligeholdte; de have en Værdi af mindst 4 Millioner Fr. eller omtr. 1300 Fr. pr. Familie. For at give en Forestilling om, hvorledes Delingen af Skoven foretages, skulle vi meddele den Fremgangsmaade, man i 1865 fulgte i Landsbyen Schaddorf nærvæd Altdorf. De Familier, der i Aarets Løb have haft «Feuer und Licht», som fyre i en Ovn, og som ere Ejendomsbesiddere, have Ret til at fælde 6 store Fyrretræer. Denne første Klasse talte 120 Medlemmer. Anden Klasse bestaar af dem (i Alt 30), der have «Feuer und Licht», en Ovn, men ingen Jordejendomme; de have Ret til at fælde 4. Tredje Klasse bestaar af enligt levende Personer (i Alt 9), der heller ikke besidde Jordejendomme; de have Ret til 3. Endelig er der en fjerde Klasse, som bestaar af dem (i Alt 25), der vel have «Feur und Licht», men som ikke ere Husejere; de maa kun fælde 2 Træer. Der var altsaa i Alt 184 Brugshavere, og af dem havde desuden 52 faaet Bygningstømmer: til Bygning af ny Huse eller Istandsættelse af gamle var der blevet fordelt 178 store Træer. Man forstaar nu, hvorledes Smaabønderne kunne have Raad til at bygge disse nydelige Schweizerhuse, som den Rejsende finder saa fortryllende: det er Fællesskoven, der giver Tømmer hertil.

Foruden sine Alpegræsgange og sine Skove har Uri-marken desuden 400 Hektare Agerjord, hvilket ligeligt fordelt giver hver Familie 14 Are Have, hvor der høstes Grøntsager, Frugter, Hør, Hamp osv. Dette sikrer i alt

Fald imod stor Elendighed. Føjes nu hertil Indtægten af Privatejendommen og af det personlige Arbejde, kunne alle de vigtigste Fornødenheder tilfredsstilles.

Den Grundsætning, der er den vejledende ved Fordelingen af Udbyttet af Fællesejendommene, er den, der gjaldt i de ældste Tider: til Enhver skal der gives, eftersom han har Behov. Men da dette vexler, — ikke med Personernes Fornødenheder, som omtrent ere ens — men med Privatejendommens Størrelse, der er overordenlig varierende, er det en Følge, at de Rige begunstiges og de Fattige opofres: Den, der ikke har noget Kvæg, har i Virkeligheden ingen Glæde af Alpegræsgangen; for den, der kan sende tyve eller tredive Køer op paa den, er det en betydelig Indtægtskilde; den, der har store og mange Bygninger, kan tage sine sex store Fyrretræer til Brændsel og saameget Bygningstømmer, som Synsmændene erklære nødvendigt; den, der ikke engang har et lille Hus, men maa bo til Leje, maa nøje sig med sine to Træer. Kun ved Fordelingen af den opdyrkede Agerjord hersker Ligheden. Pastor Becker, der dog i Almindinginstitutionen ser «det sociale Spørgsmaals Løsning», siger meget rigtigt, at det gaar, som det hedder i Lignelsen: «hver den, som haver, ham skal gives; men fra den, som ikke haver, fra ham skal ogsaa tages det, han haver.» Dette System kunde være retfærdigt, dengang da der ikke fandtes nogen Privatejendom; thi Fællesejendommen vilde da have samme Betydning for alle Familier. Nu derimod drager man des mere Fordel af Fællesejendommen, jo mere Privatejendom man har.

Da det almindelige Princip er, at man kun kan sende det Kvæg, som man om Vinteren har underholdt i sine Stalde, op paa Fællesgræsgangen, er det en Følge, at den,

som ikke har nogen Græsmark, hvor han kan høste Hø, ikke om Vinteren kan underholde noget Kvæg, og altsaa ikke om Foraaret har noget, som han kan sende op paa Alpegræsgangen. For dog at sætte visse Grænser for denne Begunstigelse af de Rige, har man fastsat, at Ingen maa sende mere end 30 Køer op paa Alpegræsgangen; men dette har ikke kunnet forhindre, at her som andetsteds «de Store og de Smaa», «de Fede og de Magre» i lang Tid have staaet som Fjender overfor hverandre. Striden har megen Lighed med Striden mellem Patricier og Plebejer om Retten til «ager publicus». Kun er der den Forskjel, at i Uri ere «de Fede» i Flertal, — modsat af hvad der er Tilfældet i de fleste andre Stater. Af 2700 Familier have 1665 Kvæg; 1036 derimod ikke. De Misfornøjede ere altsaa i Mindretal, og hverken ad Lovgivningens Vej eller ved Magt — som de for Øvrigt ikke have tænkt paa at bruge — er det lykkedes dem at forandre det gamle System, som skriver sig fra en Tid, da der hverken vare Rige eller Fattige. For at bringe de mest højtlydende Fordringer til Tavshed, har man givet enhver Brugshaver 15—20 Are Have til Dyrkning af Kartofler, og desuden faa de Brændsel.

Da man i Principet indrømmer enhver Brugshaver en lige stor Brugsret, som han kan kræve, naar han opfylder de fastsatte Betingelser, burde man nærme sig Ligheden ved at udvide Omfanget af de dyrkede Almindinger, saaledes at de repræsenterede en Indtægt lig den, Alpegræsgangen giver. I Kanton Glarus, der er et Exempel paa den anden Brugsmaade, har man tildels gjort noget Lignende.

Kanton Glarus er blandt de gamle Kantoner det, som mest har fjernet sig fra den oprindelige Delings-

maade, og det, der her er tilbage af Fællesejendommene, er gaaet ind under Kommunerne, som, i Stedet for at fordele dem mellem Beboerne, i Almindelighed benytte Indtægten til at dække Kommuneudgifterne med. Kommunerne her have ikke mange Alpegræsgange tilbage: man har i sin Tid solgt de fleste som en Følge af en stor Ulykke, der var overgaaet Landet, og hvad Kommunerne endnu besidde, leje de bort ved Avktion paa et vist Aaremaal — endog til Udlændinge, Noget, der ganske strider mod gammel Skik. Af hvad der kommer ind ved disse Bortforpagtninger, lever Kommunekassen. Fordum skulde Forpagterne hvert Aar levere en vis Mængde Smør, «Anken», der blev fordelt mellem Fællesskabets Medlemmer, og de Forlovede modtog af Kommunen en Gemse til Bryllups-højtiden. — Nu er Gensen sjelden, og Smørret udføres.

Hvad der særlig fortjener Opmærksomhed i Glarus, er Kommunernes Bestræbelse for at bevare en tilstrækkelig Mængde dyrket Agerjord til Fordeling mellem Medlemmerne. Hvis Antallet af Familier stiger, eller hvis nogle Parceller ere blevne solgte til Byggegrund, køber Kommunen ny Jord, for at hver Families Andel kan blive uformindsket. Lodderne ere noget forskellige i Størrelse (10—30 Are) og besiddes i et forskjelligt Aaremaal (ti, tyve, tredive Aar) i de forskellige Kommuner. Efter Aaremaalets Udløb sker der ny Opmaaling og ny Fordeling ved Lodtrækning. Enhver har Lov til at benytte sin Lod, som han vil; han kan endog leje den til Kommunen. Jorden er her fortrinligt dyrket. Enhver Brugshaver kan sende det Kvæg, han har haft om Vinteren, paa Fællesgræsgangen; men han skal betale en vis Godtgjørelse pr. Hoved; dog skal der ikke betales for Græsning af Geder:

Geden er den Fattiges Ko og Kantonets Yndlingsdyr, og det er den, der leverer den berømte Ost «Schab-Zieger».

Der findes ligeledes her mange private Foreninger, der eje Jorder. Ti, tyve, tredive Agerbrugere have indgaaet Foreninger, der eje Græsgange og Agerjord. Udbyttet af den udelte Ejendom fordeles imellem Foreningens Medlemmer i Forhold til deres Andel. Disse kooperative Agerbrugsforeninger have holdt sig i Aarhundreder. — Ogsaa i Kanton Appenzell har man for ikke længe siden dannet to saadanne Foreninger, hvis Jorder dyrkes i Fællesskab. Foreningens Aktier staa over Pari.

Det er ejendommeligt at se, hvorledes de ældste Tiders Agerbrug i Glarus findes Side om Side med den moderne Industri. Glarus er en af de Egne i Evropa, hvor Industrien forholdsvis beskæftiger flest Arme. Men Arbejderne føre ganske vist et helt andet Liv i det lille schweiziske Kanton end i de engelske Fabrikbyer. Allmendinstitutionen giver Glarus et ganske ejendommeligt Præg.

I Kanton Valais finder man en Type paa den tredje Brugsmaade. Her har den patriarkalske Tids broderlige Forhold bevaret sig i hele deres rørende Simpelt. Næsten alle Kommunerne have temmelig udstrakte Ejendomme, der bestaa af Skove, Græsgange, Vinbjerger og Kornmarker. Som i Uri er Retten til at benytte Alpegræsgange saa at sige en Del af Privatejendommen: den Mængde Kvæg, man maa sende op paa Fællesgræsgangen, afhænger af den Mængde, man har haft om Vinteren i sine Stalde. Men Skoven deles i Parceller, som ved Lodtrækning fordeles mellem de Berettigede. Meget omstændelige Reglementer give nu Forskrifter for Brugen af Skovene; men i tidligere Dage har Valais ødelagt sine

Skove paa den grusomste Maade, og næsten alle de Bjergkløfter, der udmunde i Rhonedalen, ere forhuggede og have lidt meget ved Bjergstrømmene.

Kommunevinbjergene dyrkes i Fællesskab. Alle Medlemmer arbejde det samme Antal Arbejdsdage. I nogle Egne behandles Kornmarkerne paa en lignende Maade. Efter Høsten afholdes Fællesmaaltider, «Gemeindetrinket», der minde om Spartanernes Maaltider eller om de første Kristnes Kjærlighedsmaaltider. — Foruden Kommunerne have de i Schweiz saa stærkt udbredte Skydeselskaber Marker og Vinbjerge, som «les seigneurs tireurs» dyrke i Fællesskab, og hvis Udbytte fortæres ved Fællesmaaltider om Sommeren hver Søndag efter Skiveskydningens («le tir») Afholdelse.

Man kjender ikke Omfanget og Værdien af Kommunejendommene i de forskellige Kantoner. En fuldstændig Statistik heraf haves ikke; derfor kun nogle faa Tal: I Halvkantonet Obwald med 13000 Indb. anslaaes Kommunejendommenes Værdi til 13,3 Mill. Fr.; i Appenzell-Innerroden med 9800 Indb. til 3 Mill.; i Solothurn til 7 Mill.; i Kanton St. Gallen, hvor disse Ejendomme ere meget udstrakte, har alene Byen St. Gallens en Værdi af 6,3 Mill. Fr.; i Kanton Schaffhausen udgjøre Fællesejendommene en Tredjedel af Kantonets hele Territorium. I Kantonerne Uri, Zug og Schwyz findes der ligeledes meget udstrakte Almindinger.

Man ser i Schweiz, hvorledes det politiske Samfund har udviklet sig af det økonomiske, af Almindingsinstitutionen. Særlig Schwyz har endnu mange Levninger af den gamle Ordning: «Oberallmeind» er her en Levning af det gamle «Markgenossenschaft», der i sin Tid besad meget udstrakte Almindinger. «Unterallmeind» eksisterer

ogsaa den Dag i Dag: den omfatter bl. A. hele den nordlige Del af Rigi. Disse Foreninger vare i tidligere Dage uafhængige Samfund. Ogsaa Gersau med sin Alminding var tidligere en uafhængig Stat, en Republik, der i 1390 mod en Betaling af «690 Pund Pfenninge» havde tilkjøbt sig fuld Selvstændighed, og som først i 1817 har forenet sig med Schwyz ved en fri Overenskomst. — Ogsaa i Elsass og Baden findes der en Del Levninger af Almindingerne, men langt fra saa betydelige som i Schweiz. Den bekjendte Nationaløkonom Rau omtaler de badenske Almindinger, og er gunstig stemt mod denne Institution.

— Efter den lærde Baseler-Professor Andreas Heusler maa de schweiziske Almindinger ikke betragtes som Foreninger af individuelle Interesser, som Foreninger, hvis Formaal det er at fremme de enkelte Medlemmers private Interesser. Foreningerne have en selvstændig Tilværelse, og deres Formaal er at fremme Landets eller Landsbyens almindelige Vel. Det er i det Heles, ikke i de Enkeltes Interesse, at de ere indstiftede. Den Ret, som disse Fællesskaber udøve, er ikke nogen «Miteigenthumsrecht»; det er en «Gesammteigenthumsrecht». Det er ikke en Samling Individuer, der besidde; det er et vedvarende Samfund, som igjennem Aarhundreder holder sig uforandret, hvor mange eller hvor faa Deltagerne end ere. Deltageren ejer ikke en Del af Grundejendommen; han har kun Ret til en forholdsvis Andel i Udbyttet af Fællesejendommen.

Privatejendommen er i mere end én Henseende underordnet under Fællesejendommen. De i Fællesskabet Lodtagne have f. Ex. til visse Tider Ret til at lade deres Kvæg

græsse paa Privatfolks Marker. Den private Ejer har ikke Lov til efter Behag at hugge i den Skov, der tilhører ham; thi ryddede han den helt, vilde han jo trænge til mere Træ af Fællesskoven. Mange Reglementer forbyde ogsaa Privatejeren at udvide sit Hus eller sine Stalde, naar han ikke har faaet Tilladelse hertil af Foreningens Synsmænd; thi gjør han sine Bygninger større, vil han jo ogsaa trænge til mere af Fællesskovens Tømmer for at kunne vedligeholde dem. Privatejendommen bør altid og overalt vige Pladsen for Fællesejendommen.

Den økonomiske Korporation, der besidder Almindingerne, falder ikke sammen med det politiske Samfund, der udgjør Kommunen. I Stanz i Nidwald udgjøre for Exempel Kommunens Beboere en Forening, der kaldes «die Dorfleute zu Stanz». De forene sig i almindelige Møder for umiddelbart at træffe Bestemmelser om Kommunens Anliggender. Den økonomiske Forening «Theil-same» derimod bestaar af Brugshaverne fra Oberdorf og Stanz under Et. Adskillelsen mellem de Borgere, der have Brugsret, og dem, der mangle den, skriver sig fra 1641, og den agtes bestandig. Det viser sig her, at de absolute Demokratier ere meget konservative. Ogsaa i Ny England ser man, at de ultra-demokratiske Forfatninger ere de ældste.

Brugsretten følger med Personen, ikke med Ejendommen. Den kan ikke afhændes. I Almindelighed er det en Betingelse for at kunne udøve den, at man hele Aaret har haft «Feuer und Licht» eller i alt Fald paa en bestemt Dag. I Wolfenschiessen skal saaledes den Berettigede have tilbragt Natten til d. 15 Marts i Kommunen.

Brugsretten er, som vi have set, forskjelligt ordnet paa de forskjellige Steder. Nogle Grundsætninger ere dog

temmelig almindelig gjældende. Paa Alpegræsgangen maa kun sendes det Kvæg, som man om Vinteren har haft paa sin Privatejendom. Er Græsgangen for lille til at modtage alt Kvæget, sker der en forholdsmæssig Reduktion. Paa Foraarsgeneralforsamlingen, inden Kvæget sendes op paa Bjerget, erklærer hver Brugshaver under Eds Tilbud, hvor stor Kvægbesætning han har haft. Svinger er umulig, da Synsmændene vide, hvormeget de forskellige Ejendomme kunne underholde. Den mindste Uredelighed straffes med strænge Bøder eller foreløbig Forbrydelse af Brugsretten. I Giswyl og i Sachseln fordeles Græsgangene ved Lodtrækning. I Alpnach gaa de paa Tur. Nogle Steder svares der af hvert Kvæghoved en Skat, hvis Udbytte fordeles mellem dem, der intet Kvæg have.

I tidligere Tider, da Skovene vare udstrakte og Befolkningen lidet talrig, kunde Enhver hugge efter Behag. Nu hersker der tildels strænge Bestemmelser. Nogle Skove, der tjene som Dæmning mod Lavinerne, maa der ikke hugges i. I andre bestemme Synsmænd, hvad der maa hugges. Bygningstømmer udleveres til de enkelte Familier i Forhold til den Trang, de have dertil. I Uri gjælder samme Regel med Hensyn til Brændsel. Andre Steder faar hver Familie samme Mængde Brændsel. Det er strængt forbudt at sælge det Træ, man har faaet af Fællesskovene, udenfor Kommunen.

De opdyrkede Almindinger findes i Landsbyens Nærhed. De fordeles i et større Antal Parceller, hvoraf 5, 6, 7 i Forening udgjøre en Lod. Undertiden overlades Lodderne dog udelte til de Berettigede. Fordelingen sker ofte ved Lodtrækning. Brugsretten haves i ti, femten, tyve Aar eller for hele Livet. Naar Tiden er udløben,

vender Alt tilbage til Fællesskabet, og en ny Fordeling foretages. Undertiden fordeles ikke alle Lodder, men nogle, der da midlertidig udlejes, holdes i Reserve, for at de i fornødent Fald kunne tilstaa en dertil berettiget Familie. Disse Almindinger ere altid fortrinligt dyrkede, uagtet de kun besiddes for et vist Tidsrum, og i saa Henseende ligne de ingenlunde de russiske Landsbyers Fællesjorder, uagtet Systemet her er det samme. For at overbevise sig herom behøver man ikke at fordybe sig i fjernt liggende Dale. To Skridt fra Interlaken, dette den elegante Verdens Mødested, hvor Tusinder af Rejsende samles hvert Aar, kan man besøge Böningen-Allmend, der omfatter hele det Delta, som Lutschine danner dér, hvor den falder i Brienzersøen. Hvis man betragter denne Slette fra en nærliggende Højde, f. Ex. fra Ameisenhügel paa Scheinige-Platte, ser man den delt i en utallig Mængde smaa Firkanter, hvor der dyrkes Kartofler, Grøntsager, Hør osv., og hvor der hist og her er plantet Frugttræer. Det er lige saamange smaa Haver paa nogle Ares Størrelse, der ere fortrinligt behandlede med Spaden, gjødede og lugede. Udbyttet er fortrinligt. Denne Alminding er omtrent 100 Hektare stor, fordelt mellem 343 Familier, og hver Lod har 7 Parceller. Denne vidtdrevne Sønderdeling bruges, for at Alle kunne faa Noget af hver Slags Jord.

Disse Foreninger af Brugshavere ere sande Republiker. Deres Forfatninger datere sig fra Middelalderens Begyndelse, men ere i Tidernes Løb undergaaede mange Ændringer og Forbedringer. Exempelvis skal her omtales den Forfatning, det schwyz'iske Fællesskab «Gross» har. Alle attenaarige Brugshavere samles en Gang hvert Aar i April Maaned for at høre Aarsberetningen og ordne

de løbende Forretninger. Præsidenten kan, om fornødent, sammenkalde Forsamlingen, «Genossengemeinde», til overordenlige Møder. Hvert andet Aar vælges alle Embedsmænd; Ingen kan undslaa sig for at modtage Valg. Den udøvende Magt er i Hænderne paa et af 7 Medlemmer bestaaende Raad, der vælges af Forsamlingen. Dette Raad træffer Bestemmelser om Benyttelsen af Skovene, foretager Fordelingen af Jorderne, fastsætter Bøder for Overtrædelser af Reglementerne, repræsenterer Fællesskabet i alle Retssager, lader udføre Arbejder, hvis Bekostelighed ikke overstiger 60 Fr.; større Arbejder skulle voteres af Generalforsamlingen. Raadet sammenkaldes til Møder af Præsidenten. Denne skal desuden sammenkalde en overordenlig Generalforsamling, naar 100 Medlemmer forlange det. — Forfatningerne ere gjennemgaaende overordenlig demokratiske.

— Sluttelig udvikler Forf. de Fordele, han tror at finde i disse middelalderlige Institutioner. Han tror, at de ere en gavnlig Skole, i hvilken Borgeren lærer det politiske Liv og lærer at sysle med Samfundets Anliggender. Han hævder, at de, uden at skade Industriens Udvikling (Glarus), holde Arbejderen tilbage paa Landet og fjerne Fristelsen til i Byerne at søge en større Arbejdsløn: Lad Mennesket finde Velstand og Ejendom paa Landet, og han vil blive der; thi det er det Sted, som Naturen har anvist ham. De store Byer — Hovmodets, Luxus'ens og Ulighedens Sæde — avle Oprørsaad; Landet indblæser Sindet Ro, Enighed, Ordenssans. Disse uhyre Byer, hvor Tusinder af hjemløse Mænd og et fremtidsløst Proletariat samler sig, — er det moderne Samfunds Fare. Han troer, fremfor Alt, at de afgive en sikker

Grundvold for Samfundet at hvile paa. Der er intet Land, hvor Folket er mere konservativt end i Schweiz's gamle Kantoner, hvor Almindingerne ere bevarede: Ingen har her Interesse i at kuldkaste Samfundet. Anderledes i de store Stater, hvor al Grundejendom er i Hænderne paa nogle Faa. Saaledes England: medens der her endnu i 1786 taltes 250,000 Landejendomsbesiddere, udviser den nyeste Optælling kun 30,760. Dette Tal er maaske ikke sikkert; men hvad der er sikkert, er, at Tallet i alt Fald er meget lavt, og at flere Provinser ejes af kun fem eller sex Personer. «Véd De», udbød J. Bright i en Tale i Birmingham den 27 Avgust 1866, «véd De, at det halve England ejes af halvandet Hundrede Personer? Véd De, at det halve Skotland tilhører ti à tolv Personer? Véd De, at Besiddelse af Grundejendom er et Monopol, der stedse bliver mere eksklusivt?» Kan man da undre sig over, at Ejendomsretten i de Besiddelsesløses Øjne viser sig som et Privilegium, der snart vil blive Gjenstand for de farligste Angreb? Men medens i England Millioner af Fattige leve af offentlig Understøttelse, og medens Landarbejderen mangler ordenlige Boliger, Oplysning og Velvære, sikrer de schweiziske Almindinger Agerbrugeren i alt Fald mod fuldstændig Elendighed. Og de forhindre, at Uligheden føres for vidt, at der mellem de højere og de lavere Stillede aabner sig en dyb Kløft. Kampen mellem de Rige og de Fattige fører ikke her til Demokratiets Undergang; thi Ingen er meget rig, og Ingen meget fattig. Her er Ejendommen ikke truet; — hvorledes skulde den kunne være det, naar Alle ere Ejere!

Breve fra Rom.

De italienske Finanser.

I.

Rom d. 18 Marts 1875.

Den, som for Tiden kommer til Italien for at studere dette Lands Udvikling siden det ny Kongeriges Dannelse og for paa nært Hold at gjøre sig bekendt med Forholdene og Tilstandene i det offentlige og politiske Liv, maa, hvad enten han særlig er Økonom eller ej, uvilkaarlig først og fremmest kaste sig over Studiet af de finansielle Forhold. Man kan næsten ikke tage en Avis i Haanden uden at støde paa *il bilancio*, og «Equilibrismanien» har i den Grad gennemtrængt Alle, at den synes at paatrykke alle offentlige Forhandlinger sit Præg. I en Artikel om denne Equilibrismani skrev for nylig Bladet «la Libertà»: «For Tiden frembyder Italien intet andet Skue for Europa end det af et Folk, som søger efter 54 Millioner; alt Andet træder i Skygge herfor, og alle parlamentariske Spørgsmaal afgjøres udelukkende fra det Synspunkt, om de ville faa nogen Indflydelse til at forøge eller formindske Underbalancen. Der er i Kammeret en allerede temmelig talrig Gruppe Deputerede, hvis Valgsprog er: «Balance for enhver Pris.» Tal til denne Gruppe om de aabne Grænser og de uforsvarede Kyster — afmal den Embedsmændenes elendige Forfatning, Vejenes utaalelige Tilstand

i nogle af Rigets Provinser, kort sagt hvilket som helst Forhold, der paatrængende gør Krav paa Opmærksomhed — den har til alt dette kun et eneste Svar: «Balancen! Balancen!» Før denne er tilvejebragt, vil det derfor ikke kunne nytte at fremkomme med Forslag om nogen som helst Reform, der medfører Udgifter, eller at tænke paa at gjøre Udlæg til saadanne materielle Forbedringer af Landets Tilstand, der i Tidens Løb ville betale sig mange Gange — kort sagt, den hele Udvikling synes at ville gaa i Staa, naar man ikke finder disse ulykkelige 54 Millioner.

54 Millioner Francs eller 36 Millioner Kroner — det klinger ganske vist ikke som en Ubetydelighed for vore Øren. Men det maa erindres, at Talen er om et Udgiftsbudget paa omtrent 1400 Millioner Fr., og at det altsaa kun er et Deficit paa omtrent 4 pCt. I Italienernes Øjne er dette derfor næsten en Ubetydelighed; thi de ere vant til ganske anderledes store Underbalancer. Lige til 1868 bevægede Deficit sig ordentligvis imellem 3 og 400 Millioner paa et Udgiftsbudget af knap 1200 Millioner, og endnu i 1873 var der et Deficit paa over 200 Millioner — og dette var dog det mindste Deficit, det ny Kongerige havde kjendt i sin trettenaarige Bestaaen. Budgettet for 1875 betegner altsaa med et Deficit af kun 54 Millioner et umaadeligt Fremskridt, og man skulde saaledes nærmest tro, at Italienerne maatte være tilfredse med at være naaede saa langt og tilbøjelige til at tage sig Forholdene lidt lettere, saa at de vare mindre bange for Foranstaltninger, der midlertidig medføre en i sig selv mindre betydelig Udgift, især naar det er af den Art, som giver Udsigt til forøgede Indtægter i Fremtiden eller i alt Fald en forøget Velstand i Befolkningen. Men Forholdet er

tværtimod — og det gjør Italienerne Ære, om end muligvis deres økonomiske Iver i Øjeblikket gaar lidt for vidt — dette, at netop Underbalancens forholdsvis ringe Størrelse har gjort dem utaalmodige efter at se den fuldstændig forsvinde. Saa længe der var et Deficit paa 3—400 Millioner — eller blot paa 200 Millioner — stod Befrielsen herfra som noget saa Fjernt og næsten Uopnaaeligt, at man slog sig tiltaals med Tilstanden som med noget Givet og ikke var saa nøjeregnende med, om der løb nogle Millioner mere eller mindre med; Ingen faldt dengang paa at forlange af en Finansminister, at han skulde rette sin hele Opmærksomhed paa at skaffe Midler til at dække Underbalancen, hvortil der ganske vist ogsaa vilde have behøvedes en Forøgelse af Skatterne med omtrent 50 pCt. Men nu, da dels gode Aar, dels heldbringende Reformer have bragt det til, at der kun mangler omtrent 4 pCt. i det Beløb, der skal dækkes, kræver man bestemt, at der maa og skal skaffes Midler dertil; det synes, at der hertil kræves en saa liden Kraftanstrengelse, at det vilde være en Skam for Nationen ikke at udholde den, og at det vilde vidne om en utilgivelig Svaghed længere at finde sig i en permanent Underbalance. Og saaledes gaar det da til, at denne Opgave har tiltrukket sig al Parlamentets Opmærksomhed og udelukkende sysselsætter dets Tanker. «Alle de store Problemer», siger det ovennævnte Blad, «som diskuteres andetsteds, og som der ogsaa nok kunde være Grund til at diskutere hos os, røre os ikke det Mindste og tiltrække sig aldeles ikke vor Opmærksomhed. Hvis En eller Anden alligevel giver sig til at tale derom, hører man ikke paa ham og den rejste Debat falder strax til Jorden. Ti Tusinde Lirers Udgift mere eller mindre sætter strax Kammeret i Be-

vægelse, medens det forbliver ligegyldigt overfor ethvert politisk, økonomisk eller socialt Spørgsmaal. Underbalancen er som en Mare paa Italiens Bryst; før det lykkes at afryste den, kan man ikke aande frit og ikke røre sig i nogen som helst Retning.»

Den, som derfor i Øjeblikket vil give lidt Besked om de Spørgsmaal, som for Tiden sysselsætte Italien, nødsages til først og fremmest at tale om Finansernes Tilstand. Men der turde ogsaa være saa meget mere Grund hertil, som man hjemme maaske er tilbøjelig til at se disse Forhold i et noget skjævt Lys. Alt, hvad de Fleste vide om Italiens økonomiske og finansielle Forhold, indskrænker sig vistnok til, at disse sidste ere i en sørgelig Tilstand og at der ikke cirkulerer andet end Papirslapper, som man har stor Fordel af at tilkjøbe sig for sit Guld, naar man kommer dertil, og endnu større Tab paa, naar man ved Bortrejsen endnu er i Besiddelse af et lille Forraad deraf. Til denne begrænsede Viden knytter sig som oftest den Betragtning, at det næppe kan være saa syndelig bevendt med Italienerne i Almindelighed og deres Statsmænd og Financiers i Særdeleshed — dem, der endnu efter saa mange Aars Forløb ikke have vidst at benytte den gjenvundne Frihed fra Fremmedherredømmet til at bringe Finanterne i Orden og lade saavel den stadige Underbalance som Opgjælden paa Papir og selve Tvangskursen forsvinde. Paa Afstand synes dette saa let en Sag, og man er derfor tilbøjelig til at tro, at der ingen ret Alvor og Kraft længere er i Italienerne, og at den megen Tale om, at Italien blot behøvede at blive et frit Land for at rejse sig af sit Fald og udvikle sine rige Hjælpekilder, kun var løs Snak, og at Folkets Dovenskab, Uvidenhed og Uvillighed til at bære de nødvendige Byrder

er lige saa stor i det ny Kongerige Italien som i de gamle Smaastater. Ganske saaledes forholder det sig dog næppe og det turde derfor ikke være af Vejen og vil forhaabentlig kunne interessere Tidsskriftets Læsere at blive lidt nærmere bekendt med, hvad der er gjort siden Italiens Gjenfødelse for at bringe Orden i Finanserne, hvilke Vanskeligheder man har haft at bekjæmpe, og hvor langt man er naaet frem. Til det korte Omrids, jeg i det Følgende vil søge at give heraf, har jeg væsentligst hentet Materialet dels fra Ruggiero Bonghi's «Storia della Finanza Italiana del 1864 al 1868», dels fra en udførlig Beretning, som et Medlem af det permanente Finansudvalg, Emilio Morpurgo, i sin Tid har udarbejdet til Forelæggelse for Parlamentet, og som senere er lagt til Grund for den Skildring, som i det statistiske Værk «L'Italia economica nel 1873» gives af Landets finansielle Tilstand; maaske denne sidste lidt for meget søger at hævde, at Regjeringen stedse har gjort, hvad den kunde, for at overvinde de store Vanskeligheder, som den finansielle Reorganisation frembød, og gaar lidt for let hen over de Reformer, som utvivlsomt allerede burde være gennemførte, men endnu stedse kun ere et *pium desiderium*; men i sin Helhed gjør den dog Indtrykket af Upartiskhed og Troværdighed.

Den første Vanskelighed, som frembyder sig for den, der nærmere vil forfølge det ny Kongeriges finansielle Udvikling og drage en Sammenligning mellem denne og den tidligere Tilstand, er den, at det næsten ikke lader sig gjøre at faa nøjagtige og paalidelige Oplysninger om denne sidste. Ikke blot vare Opgjørelsesmaaderne forskellige i de forskellige Stater, men man savner ligefrem det fornødne Materiale og har væsentlig kun Opgjørelser fra

enkelte Tidspunkter at støtte sig til, uden at man altid véd, hvor ordinære eller ekstraordinære Forholdene netop i det Øjeblik vare. Muligvis er Opgjørelsen til en bestemt Tid særlig gunstig for én Stat, særlig ugunstig for en anden; i Almindelighed faar man kun Besked om samtlige Indtægter og samtlige Udgifter uden at faa at vide, hvor stor en Del af begge der ere ekstraordinære. Den nedenstaaende lille Tabel over Status i de forskellige Kongeriger og Fyrstendømmer ved Udgangen af 1861 for de nordlige og ved Udgangen af 1860 for de sydlige Staters Vedkommende giver derfor mere en Antydning af Forholdene end en virkelig Oplysning om disse, men er dog, som det bedste Udgangspunkt der haves, ikke uden Interesse:

	Indtægter.	Udgifter.	Statsgjæld, angiven i Rente.
Konger. Sardinien	391,0 Mill. L.	482,0 Mill. L.	63,8 Mill. L.
Lombardiet	80,7 —	52,4 —	7,5 —
Emilien	62,5 —	36,1 —	1,4 —
Marcherne	14,4 —	12,8 —	} 0,12 —
Umbrien	8,9 —	5,3 —	
Tils.	557,9 Mill. L.	589,0 Mill. L.	72,8 Mill. L.
Toscana	43,3 —	57,6 —	5,8 —
Napoli	109,4 —	100,4 —	26,0 —
Sicilia	47,6 —	50,4 —	6,8 —
I Alt	758,4 Mill. L.	797,6 Mill. L.	111,56 Mill. L.

Ved første Øjekast ser dette ikke saa galt ud; ja, det ser næsten ud, som om Tilstanden havde været langt bedre i de gamle Stater end i det ny Kongerige. Der er rigtignok en samlet Underbalance af henved 40 Mill. L.; men dels er dette kun lidt imod de senere Aars stadige

Deficit, dels hidrører det netop fra Kongeriget Sardinien, hvis Deficit endog er mere end dobbelt saa stort og kun nedbringes ved de andre Staters Overskud. Men et Spørgsmaal bliver det, dels om ikke det valgte Tidspunkt var et forholdsvis heldigt Øjeblik, dels og fornemmelig om de angivne Indtægter ere det virkelig indkomne Beløb eller kun det, som efter Budgettet skulde indkomme. Naar man betragter Forholdene i den følgende Tid og de ide- lig større Restancer af Skatter, fristes man stærkt til at tro dette, saa meget mere som det er notorisk, at der paa de fleste Steder herskede en yderlig Armod og Elen- dighed i Folket, ligesom en saa gunstig Opgjørelse, som den ovenstaaende er for alle andre Stater end netop Sar- dinien og Toscana, gjør det uforklarligt, hvorledes hine kunne have efterladt sig en betydelig Gjæld, om hvilken det ligeledes vides, at den tiltog Aar for Aar. Ifølge de bedste og omhyggeligste Undersøgelser over Italiens finan- sielle Udvikling i Halvtredserne udgjorde den samlede Statsgjæld i 1852 c. 1310 Mill. L., i 1859 — før Krigen — c. 1482 Mill. L. Endelig maa det erindres, at det ikke saa meget var Mangel paa Balance mellem Indtægt og Udgift, der i Almindelighed maatte lægges de gamle Regjeringer til Last, som dels Skatternes uheldige Karak- ter og uretfærdige Fordeling, dels Indtægternes Anven- delse til Øjemed, der ingen Betydning havde for Folket, medens Alt, hvad der kunde fremme dettes Opkomst, baade materielt og intellektuelt, forsømt.

Hvor god eller slet nu end Tilstanden har været under de gamle Regjeringer, saa er nu saa meget sikkert, at Italien i Øjeblikket langt mindre sukker under de di- rekte Følger af den fra disse i Arv tagne Tilstand end under dens indirekte Følger. Befrielseskrigene i 1859 og

1866 og Revolutionerne have i en utrolig kort Tid forværet Tilstanden ganske overordentlig, og ikke mindst have de provisoriske Regjeringer i de forskjellige Stater, som efterhaanden forenedes med Piemont, bidraget hertil. Allerede det førstnævnte Moment har bidraget ikke lidet til at ruinere Italiens Finanser, men langt værre end disse betydelige Udgifter én Gang for alle var den permanente Forringelse af de ordinære Skatter, som skyldtes Revolutionerne og de provisoriske Regjeringer. Disses første Værk var nemlig i Almindelighed Ophævelse af en Del af de mest trykkende og mest forhadte Skatter — vel at mærke i det prisværdige Øjemed at erstatte dem med andre, der hvilede paa mere retfærdige Principer. Men dette Sidste gik ikke saa let som det Første, og i Almindelighed blev denne lidet taknemmelige Del af Reformen ladt i Arv til den italienske Regjering. Og ikke nok hermed; men samtidig paabegyndtes en Mængde betydelige Udgifter til Foranstaltninger, der altfor længe vare tilsidesatte og forsømte af de gamle Regjeringer, men som først vilde kunne bære Frugt i Fremtiden.

Hvor uheldigt alt dette end senere viste sig for det vordende Kongeriges Finanser, tør man dog ikke gaa for strængt i Rette med de Paagjældende derfor. Man maa erindre, hvor ofte det Stikord havde gjenlydt og hvor dybt den Overbevisning havde slaaet Rod hos alle liberale Italienere, at Italien besad udtømmelige Hjelpekilder, naar man blot forstod at finde og bruge dem rettelig, og at der intet Andet udfordredes end de despotiske Dynastiers Fald og Frihedens Gjenfødelse for at faa Rigdommen til at springe frem overalt. Hvad Under da, om man i den første Begejstring over den gjenfundne Frihed ikke tog i Betænkning at afskaffe nogle af de for Abso-

lutismen karakteristiske Paalæg og Byrder og paa den anden Side at gennemføre nogle af de heldbringende Foranstaltninger, hvis Tilsidesættelse og Forsømmelse altid var bleven bebrejdet de gamle Regjeringer som en af deres Hovedsynder? Selv efter de provisoriske Regjeringers Ophør og Kongerigets Konstituering vedbleve disse Illusioner endnu i nogen Tid. «Hvis De», skriver Bonghi 1868 i sine Breve til Giuseppe Saracco, «erindrer alle de Debatter, som i 1860 og 1861 førtes i det italienske Parlament om Finanstilstanden, vil De give mig Ret i, at de alle kunne gjengives med den ene Frase: «Vi vide vel ikke, hvormange Fod Vand vi have at sejle i; men derom kan der ingen Tvivl være, at vi ingen Vanskelighed ville have ved at befare et saa godt Farvand som det forenede Italien.» Vi gav os virkelig paa Vejen med den Illusion, at den Rejse, som det ny Italien havde at gjøre, i ingen Retning vilde være lykkeligere og lettere end netop i Henseende til Finanserne. Vi havde regnet paa alle de Besparelser, som naturligen maatte følge af syv Regjeringers Sammensmeltning til én, og paa alle de Rigdomskilder, der naturligvis maatte vælde frem af en, som man mente, af Gud saa velsignet Jordbund, der nu var rensset for alt det Ugræs og alle de vilde Skud, der hidtil havde gjort den til et Morads.» Denne Bekjendelse er en god Undskyldning for de provisoriske Regjeringers Færd. Men det Faktum lader sig rigtignok ikke fordølge, at der herved frembragtes en aarlig Underbalance paa over 100 Mill. Lire, som det nu blev det ny Kongeriges Sag at skaffe dækket, samtidig med, at Statsgjælden dels ved Krigen 1859, dels ved Revolutionerne i de forskjellige Stater blev forøget med 50 pCt. Før Krigen i 1859 beløb Staternes samlede Gjæld sig, som anført, til 1482 Mill. L. — i 1861

var den stegen til 2241 Mill. L. Det var en tung Arv for et nyt Rige.

Og Arven blev saa meget tungere, som man — hvad der ogsaa tjener noget til Undskyldning for Revolutionens Statsmænd — i Grunden ikke ret vidste, hvorledes man egentlig sad i det. Den Vanskelighed, det nu har at skaffe Oplysninger om de gamle Staters finansielle Tilstand, godtgjør bedst, hvorledes man i den første Tid maatte gaa halvt i Blinde med Hensyn til Status i de udstrakte Provinser, der vare blevne lagte ind under den piemontesiske Krone. De, der vidste nogen Besked, vare for størst Delen netop de højere Embedsmænd, der ifølge Forholdenes Natur maatte følge Regjeringerne i deres Fald. «Til den Forstyrrelse, der i saa Henseende fandt Sted i det nyere Italien, findes der næppe noget tilsvarende Exempel hos noget andet Folk», siger Morpurgo. «De gamle Regjeringer havde for største Delen taget Administrationens Traditioner med sig i deres Fald, og det, som i de forskjellige Provinser var bleven tilbage heraf, lod sig ikke let smelte sammen til ét System og til at udgjøre et saadant organisk Hele, som den ny Stat behøvede for at kunne fremtræde som et levende Samfund og ikke blot som et Konglomerat af uensartede Bestanddele. Dersom det mulig kunde siges om andre Administrationsgrene, at man havde gjort bedre i foreløbig at hjælpe sig med dem, som de vare, i Stedet for at ile med at bringe Enhed tilveje, behøver det næppe nærmere at paavises, at Ensartethed i den finansielle Styrelse var uundgaelig nødvendig. Ikke destomindre vare Forholdene saadanne, at Regjeringen i lang Tid savnede et virksomt Redskab til at gennemføre den; man savnede det mest nødvendige Kjendskab til Administrationens virkelige Til-

stand; og imedens den var nødt til at fremlægge nogenlunde begrundede Overslag over Indkomster og Udgifter, savnede den Midler til med Sikkerhed at opklare de Vilkaar, hvorunder den maatte arbejde. Der var en Uendelighed af Systemer, af Love, af Sædvaner, som frembød sig fra alle Sider og nødte den til at bevæge sig som En, der vanker om imellem Skygger, midt imellem uensartede og endnu bestandig højlig forstyrrede Forhold. Italiens Finansadministration har maattet konstituere og udvikle sig lidt efter lidt, lempende sig efter de faktiske Forhold — har maattet skride frem uden at kunne betænke sig blot en eneste Dag, stadig tænkende paa nye Expedients og til samme Tid dragende Omsorg for at gjøre dem saa lidet trykkende som muligt.» Dette er tilvisse vægtige Undskyldningsgrunde, men selve Slutningsordene synes paa den anden Side ogsaa at antyde, at de ikke have saa ganske Uret, som bebrejde samtlige Finansministre, at de kun have tænkt paa Expedients, paa Udveje fra den øjeblikkelige Forlegenhed, men at ingen af dem har udkastet en stor og samlet Plan for en hel ny Finansordning. Den temmelig hyppige Vexlen af Finansminister, især i de første Aaringer, har vistnok bidraget ikke lidet hertil. I Kongerigets første Tiaar har man havt ikke mindre end ni forskellige Finansministre, af hvilke Ingen har været Minister mere end højst to Aar; først fra 1870 er der kommet lidt mere Stadighed i Forholdene, for saavidt som der siden Udgangen af 1869 kun har været to Finansministre, Sella og Minghetti, der tilmed begge høre med blandt hine ni Mænd, der tidligere have fungeret som saadanne, og altsaa nu ere komne mere forberedte til deres vigtige Hverv, end Tilfældet har været med alle de andre.

Den Opgave, der har været at løse, vilde maaske endog have været lettere, naar man strax havde udkastet og bestræbt sig for at gennemføre en hel ny Finansplan. Thi det mest paatrængende var dog at skabe Overensstemmelse mellem Skatter og Afgifter i samtlige Provinser saavel som en ensartet Administration; og det havde maaske været nok saa let at faa Alle til at gaa ind paa et helt nyt System, end at udstrække et for en enkelt Provins ejendommeligt System til de andre mod til Gjengæld at laane enkelte Enhedsmomenter fra disse.

Den første Betingelse for Enhed i Finanserne var selvfølgelig et ensartet Møntsystem for hele Landet. Dette gennemførtes ved Lov af 24 August 1862. At allerede Gjennemførelsen heraf ikke var saa ganske ubetydeligt et Arbejde, kan ses deraf, at det samlede Beløb af Mønter, der skulde sættes ud af Cirkulation, i denne Lov ansloges til ikke mindre end 576 Mill. Francs. At dette Overslag ikke har været saa meget overdrevent, fremgaar deraf, at der i Virkeligheden er bleven sat et Beløb af 507 Mill. Francs. ud af Omløb indtil Udgangen af 1873, og at en Del gamle neapolitanske Mønter endnu antages at være i Cirkulation i Sydditalien. Paa den anden Side ere i det sidstnævnte Beløb indbefattede $12\frac{3}{4}$ Mill. Francs. fra Venedig, som ikke kunde være tagne med i Beregningen, samt c. $11\frac{1}{2}$ Mill. Francs. i fuldvægtige 1- og 2-Francs Stykker, der, som bekjendt, senere i det franske Møntforbund ere blevne afløste af Mønter af ringere Finhed. I Stedet for de inddragne Mønter blev der i Aarene 1862—66 udmøntet henved 400 Mill. Lire; men efter at Tvangskursen er bleven indført, har Udmøntningen selvfølgelig kun været ringe; mærkelig nok er der dog fra 1867—72 aarlig bleven udmøntet imellem 22 og 35 Mill. Lire; og medens

det i de to første Aar væsentlig kun var Skillelønt, navnlig Bronzelønt, der jo for Øjeblikket ere de eneste Mønter, der cirkulere i Italien, hvor der nu ikke kjendes noget større Møntstykke end et 2-Soldi-Stykke (c. 7 Øre), har det fra 1869—72 væsentlig været Sølv-5-Francs-Stykker, der ere blevne udmøntede; i 1873 steg Udmøntningen endog til over 62 Mill. Lire, hvoraf de 20 Mill. i Guld. Hvor alle disse Mønter ere blevne af, er ikke godt at sige; men den stadige Udmøntning og lige saa stadige Forsvinden af disse Mønter, der vel alle gaa til Udlandet, siden man ingen af dem ser her, hidrører muligvis for en Del derfra, at stedse flere italienske Obligationer synes at finde Vejen tilbage til italienske Hænder, ligesom omvendt allerede Nødvendigheden af at betale en betydelig aarlig Rente af Statsgælden til Kreditorerne i Udlandet bidrager til at gjøre Handelsbalancen tilsyneladende ugunstig. Man antager nemlig, at omtrent $\frac{1}{3}$ af de italienske Statsobligationer ere paa udenlandske Hænder.

Mindre Vanskelighed frembød Skabelsen af selve denne italienske Statsgæld — d. v. s. Sammensmeltningen af de gamle Staters, tildels svævende, Gjæld til en eneste konsolideret Statsgæld, om end ogsaa dette — et af de første finansielle Enhedsarbejder, paabudt ved Lov af 4 August 1861, altsaa knap 5 Maaneder efter Kongerigets Proklamation — har givet Administrationen ikke saa lidt at bestille. Ifølge denne Beslutning blev da i «Gran Libro del debito pubblico» indskrevet en aarlig Rente af 11½ Mill. L., svarende til en Kapital af over 2400 Mill. L.; men allerede ved Udgangen af samme Aar var Beløbet steget til over 150 Mill. L., den nominelle Statsgæld altsaa til over 3 Milliarder.

Jeg skal ikke her gaa nærmere ind paa de Vanske-

ligheder, som Organisationen af en hel ny Administration, der for en stor Del bestod af uøvede Kræfter og for en stor Del, selv for de mere prøvede Kræfters Vedkommende, skulde ledes efter ny Principer, maatte frembyde. Det maa blot herved yderligere erindres, at Finansadministrationen jo paa mangfoldige Punkter er afhængig af den øvrige Administration, og at det gjælder om at faa alle dennes enkelte Brancher ordnede til det ny System. For ret at vurdere Vanskelighederne herved behøver man blot at tænke paa, at der hos os endnu stedse, efter at den ny Forfatning har bestaaet i en Fjerdedel af et Aarhundrede, i Rigsdagen føres Klager over, at navnlig de militære Ministeriers Regnskabsførelse paa forskjellige Punkter lader Noget tilbage at ønske. Hvor meget mere maatte Sligt da ikke blive Tilfældet i de første ti Aar i en Stat af Italiens Størrelse, der tilmed er sammensat af saa forskellige Elementer, af hvilke adskillige kun uviligt bøjede sig for de andres Overlegenhed og de af dem gennemførte Systemer!

Det indrømmes nu ogsaa, hvilket navnlig fremhæves i den ovennævnte Beretning til Parlamentet, at disse Systemer fra først af ikke vare saa ganske heldige. Man havde taget den franske Finansadministration til Mønster og kopieret dens hele udviklede System af Opgjørelser, der nærmest synes beregnede paa at vanskeliggjøre Overblikket over den virkelige Status. At dette System bidrog i høj Grad til, at man i de første Aar ikke kunde komme ret til Klarhed over den virkelige Tilstand, «det godtgjorde de Opgjørelser over Statskassens Status, som Ministrene fremlagde i Parlamentet, og som visselig ikke altid stemmede indbyrdes overens, og det godtgjorde den Usikkerhed med Hensyn til Vurderingen af vor Status og den

Forskjellighed i Opgjørelsen af samme, som karakteriserede dem, der med de aflagte Regnskaber i Haanden skulde undersøge Finansernes Tilstand eller diskutere de finansielle Forslag. Men fremfor Alt godtgjorde forskellige af selve Finansministrene det, idet de fuldkommen loyalt fremstillede den sande Tilstand og foreslog Midler til at afhjælpe den. Skarpere og klarere end nogen Anden paaviste Sella, da han gav en Beretning over Statskassens Status med Udgangen af 1864, at, hvis den Langsømhed, hvormed Statsregnskaberne kompileredes, for en Del hidrørte derfra, at Administrationen endnu ikke havde tilstrækkelig god Assistance, saa laa Grunden til den dog endnu mere i Loven, som for at sikre den største Akkuratess i og den bedste Kontrol med Regnskabernes Aflæggelse holdt dem aabne næsten i det Uendelige, idet den lod dem passere gennem syv forskellige Stadier, paa hvert af hvilke der frembød sig Mulighed for Omændring. Den italienske Regnskabsførelse, der var indført ved Lov af 13 Novbr. 1859, fulgte indtil Overdrivelse den franske Regnskabsførelse selv i dens svageste Punkter, og ligesom i Restaurationens, Louis Philippe's og det andet Kejserdømmes Periode «les crédits supplémentaires, complémentaires et extraordinaires» gjorde en afsluttet og normal Regnskabsopgjørelse næsten til en Umulighed, saaledes skabte hos os Mangelen af en nogenlunde nær Afslutning af de paagjældende Regnskaber og særlig de i Langdrag trukne Regnskaber over «spese straordinaris», «spese residue» og «spese maggiori» en saa indviklet Situation, at man savnede de fornødne Elementer til at bygge nye Overslag og Budgetter paa, og de afsluttende Regnskaber, den sande og endelige Op-

gjørelse, kunde først forelægges Parlamentet efter en ubegrænset Tids Forløb.»

Efter at Sella i Marts 1865 havde gjort Parlamentet Rede for disse Forhold, forelagde han mod Slutningen af Aaret et Lovforslag om en forandret Regnskabsopgjørelse. Men andre parlamentariske Arbejder, de politiske Forhold, Administrationens Flytning fra Turin til Florents og en hyppig Vexlen af Ministre — i Løbet af 1866—68 havde Sella ikke mindre end fem forskellige Efterfølgere i Finansministeriet — forsinkede Lovens Behandling, saa at den først vedtoges i April 1869 — kort før Sella paa ny blev Minister og saaledes selv blev den, der kom til at gennemføre den ny Ordning. Ifølge denne skulde Regnskabet sluttes i det Øjeblik, da Finansaaret udløb, saa at kun de i dette stedfundne Udbetalinger blev Gjenstand for samme; der etableredes da ved Siden af det foreløbige Budget et definitivt (Tillægsbevilling — *prima e definitiva previsione*); Formen for Regnskabet forbedredes og der fastsattes et bestemt Tidspunkt for Kasseopgjørelsens Forelæggelse for Parlamentet (*la risultante di cassa e dei residui attivi e passivi della gestione dell'anno*). For hurtigere at komme til den bedre Tilstand, som skulde blive Resultatet af denne ny Ordning, og som ogsaa virkelig er indtraadt, saa at man siden 1870 hvert Aar har kunnet forelægge det endelige Regnskab for det foregaaende Aar, besluttede man derhos, at den specielle Opgjørelse for hvert af Aarene 1862—67 — man var altsaa endnu i Begyndelsen af 1869 ikke naaet til den fuldstændige Opgjørelse for det første af disse Aar — skulde bortfalde og Regnskabet for dem alle sex opgjøres under Et. Det var egentlig først ved denne hensigtsmæssige Foranstaltning, at man fik et fuldstændig klart

Overblik over den finansielle Tilstand, og det er derfor vistnok ogsaa en af de væsentligste Bebrejdelser, der kan gjøres Parlamentet, at dens Gjennemførelse maatte vente i fire Aar. Resultatet af denne var ikke særdeles lysteligt: medens den samlede Udgift i disse 6 Aar havde udgjort c. 6,290 Mill. L., havde de ordinære Indtægter kun beløbet sig til knap 3,610 Mill. L.; der var altsaa en samlet Underbalance af c. 2680 Mill. eller gennemsnitlig c. 440 Mill. aarlig, medens den i 1861 dog kun havde været 353 Mill. L.

Det Sidstanførte maa nu selvfølgelig ikke forstaaes saaledes, som om man først nu kom til Vished om, at der hvert Aar var et meget betydeligt Deficit; det havde man selvfølgelig kun mærket altfor godt fra Aar til Aar. Om der end kunde være Uenighed og Uvished om, hvorvidt det enkelte Aars Deficit var et halvt Hundrede Millioner større eller mindre end antaget, vare dog Alle, og ikke mindst Finansministrene, paa det Rene med, at der hvert Aar ad ekstraordinære Veje maatte skaffes Udvej for nogle Hundrede Millioner. Men om dette Deficits virkelige Karakter og sande Aarsag kunde man i de første Aaringer kun bevæge sig i Gisninger. At et nyt Riges Stiftelse, at særlig Bestræbelserne for at bringe dets Forsvarsvæsen i en til Rigets Størrelse svarende Skikkelse og Gjennemførelsen af de Foranstaltninger, som Enhedsværket krævede, navnlig i Retning af Administrationens Omdannelse, maatte medføre en Del betydelige Udgifter i de første Aar, men som derefter kunde ventes at ville forringes, var rimeligt nok, hvorfor det ogsaa nok kunde forsvares at dække særlige Udgifter enten ved Salg af Statsformue eller ved Laan. Hvor stor en Del af de første Aars Deficit, der derefter maatte betragtes som

permanent og dækkes ved nye permanente Indtægter, var det meget vanskeligt at afgjøre. Og ligesaa vanskeligt var det, forinden virkelige Statsregnskaber for flere Aar forelaa, at faa fuld Vished om, hvilken Virkning Gjennemførelsen af de ny Skatter og Formindskelsen af adskillige af de ældre vilde øve, samt om ikke Underskuddet for en Del hidrørte fra Skatterestancer, som senere vilde indkomme eller i alt Fald ikke saaledes gjentage sig i de følgende Aar. Og endelig gjorde man sig ogsaa skyldig i Illusioner om den Værdi, hvortil Statens forskellige Ejendomme, hvis Salg for en Del skulde dække Underbalancen, vilde kunne udbringes — Noget, som selvfølgelig ligeledes først Fremtiden kunde vise. Tager man alt dette i Betragtning, maa man vistnok give Bonghi Ret, naar han mener, at der ikke med Føje kan rettes nogen Bebrejdelse imod de Mænd, der vare Finansministre indtil Udgangen af 1864, fordi de indtil da have søgt at hjælpe sig igjennem ved Hjælp af Expedients og da navnlig ved at gjøre Gjæld og ved at sælge Statsejendomme.

En Ting synes man dog — i alt Fald nu bagefter — at kunne bebrejde disse Mænd, nemlig at de altfor meget sloge sig til Ro ved forholdsvis smaa Expedients, der stedse kun skaffede Udvej for et halvt eller et helt Aar, saa at der aldrig blev den fornødne Ro og Frihed for daglige Plagerier og Bekymringer for Udkommet til at udkaste en mere samlet Plan. Nogen Undskyldning kan dog maaske ogsaa her søges i Forholdene; og det maa vel ogsaa indrømmes, at denne Bebrejdelse i det Væsentlige gaar ud paa, at der blandt de paagjældende Mænd ikke har været noget fremragende finansielt Geni. Men dette kan jo kun beklages, ikke med Føje bebrejdes hverken de Paagjældende eller Landet, som har sat dem

paa deres Plads. «Bastogi, Sella, Minghetti, Scialoja og Ferrara ere», siger Bonghi, «i forskjellige Retninger Italiens bedste og modneste Kræfter. Et Land kan ikke søge sine Ministre blandt de Talenter, om hvis Existens det endnu ingen Kundskab har, og alle dem, som det vidste, at det havde, har det forsøgt.» Men ganske vist havde det været heldigere, om man havde givet sig lidt mere Tid til at prøve dem og vexlet dem lidt mindre hyppigt. Men dette have dels de personlige, dels de parlamentariske Forhold ikke tilladt. Vegezzi, som var det ny Riges første Finansminister, var det, i Følge Bonghi's Udsagn, egentlig imod sin Villie og forblev kun af Hengivenhed for Cavour paa sin Post, indtil Kongeriget Italien var lovlig proklameret i Marts 1861 — «træt som han var af fra Dag til Dag og med den største Møje at skulle skaffe Penge til de mest paatrængende Udgifter». Hans Efterfølger Bastogi indsaa snart Nødvendigheden af at følge en anden Fremgangsmaade og skaffe sig Tid og Ro til at lægge en fornuftig Finansplan; han forskaffede sig derfor i Juli 1861 ved et Laan en Sum af 500 Millioner Lire. At dette Laan lykkedes, var ligesom det første Bevis, det ny Kongerige modtog paa, at man fæstede Lid til dets Existens. Det betragtedes derfor ogsaa som et overraskende Held, at det lykkedes Bastogi at rejse dette Laan paa nogenlunde taalelige Vilkaar. Kongeriget Piemont havde i 1859 og i 1860 maattet udstøde sine Laan til en Kurs af 80 og 80½ pCt.; man fandt det da meget favorabelt for det ny Kongerige at faa Laanet — et 5 pCt.s Laan — til en Kurs af 70½ pCt. Det var formodentlig ogsaa denne Mistillid til sin egen Kredit, som var Skyld i, at man indskrænkede sig til et Laan, om hvilket det var givet, at det inden meget kort Tid

vilde være helt forbrugt. Thi det Rigtigste havde utvivlsomt været, om man strax havde rejst saa stort et Laan, at man i det Mindste i to à tre Aar kunde være fri for at plage sig med daglige smaa Expedients; der vilde da lettere være kunnet gjort noget Helt og Samlet for at forbedre Tilstanden. Nu var det kun Galgenfrist, man vandt. Allerede i Juni 1862 var Kassen ligesaa tom som før; man maatte gribe til ny Expedients, Udstædelsen af Skatkammerbeviser og Salg af Statsejendomme — og tilsidst til nye Laan til stedse slettere Kurser. I 1866 var man alt naaet ned til en Kurs af $52\frac{1}{2}$ pCt., og i 1868 finder Bonghi det næsten utroligt, at man i 1861 har kunnet rejse Laan til 70 pCt. Men, som sagt, dengang fandt man det vel selv næsten utroligt, at det vilde kunne lykkes, og man kan da ikke undres over, om man ikke dristede sig til at tage Munden mere fuld og gjorde Laanet mindst dobbelt saa stort. Mindst dobbelt saa stort — thi i Marts 1863 maatte man dog optage et nyt Laan af samme Størrelse og allerede i December 1863 et tredie, som gav et Nettoudbytte af henved 200 Mill. L. Det var et samlet Beløb af 1728 Mill. L., hvormed den nominelle Statsgæld forøgedes i Løbet af $2\frac{1}{2}$ Aar — samtidig med, at man havde solgt en Del Domæner og forlods oppebaaret Forpagtningsafgiften af Jernbanerne for flere Aar.

Naar man imidlertid vilde bebrejde Bastogi, at han ikke havde gjort Laanet større, maatte det paa den anden Side indrømmes ham, at han virkelig benyttede den vundne Galgenfrist til at udkaste en Plan til at tilvejebringe Balance — en Plan, som han vel forhindredes fra personlig at føre igjennem, men som senere i alt Væsenligt blev adopteret af Efterfølgerne. Det var klart, at det tilsigtede Øjemed kunde opnaas ad tre

Veje: dels ved at formindske Udgifterne, dels ved at bringe mere ud af de for Haanden værende Indtægtskilder, og dels ved at skabe nye. Det maatte strax falde naturligt først at prøve, hvad der kunde gøres i den første Retning, og det maa indrømmes de successive Regjeringer, at de forholdsvis hurtig og ikke uden Energi begyndte at tage fat paa denne Del af Opgaven. Ser man nemlig bort fra de saakaldte «urørlige Udgifter», 3: saadanne, hvis Størrelse er absolut bestemt ved Kontrakt eller Lov, Renterne af Statsgælden, Pensioner og Understøttelser m. v., vil man finde, at de øvrige Udgifter, 3: Administrationsudgifter, Udgifter til Hær og Flaade, til offentlige Arbejder, Justitsvæsen og Undervisning etc., alt i Kongerigets andet Aar naaede deres Maximum og i de følgende Aar aftog temmelig raskt. Opgørelserne heraf ere noget forskellige; i Følge Bonghi's Beregninger skulde denne Del af Udgifterne i 1862 have udgjort 768 Mill. L. og i 1865 være nedbragt til 528 Mill., medens de i Følge «Italia economica» i førstnævnte Aar kun udgjorde 684 Mill., i sidstnævnte endnu 567 Mill. L. Selv efter den sidste, mindst gunstige, Beregning havde der altsaa i Løbet af tre Aar fundet en Nedgang Sted paa 117 Mill. eller omtrent en Sjettedel af Totalbeløbet. Men hvor priseligt dette end kunde være, er det klart, at der ad denne Vej alene ikke kunde naas synderlige Resultater, eftersom de «urørlige Udgifter» paa Grund af de betydelige Laan, som Dækningen af den aarlige Underbalance efterhaanden krævede, stadig steg i et langt stærkere Forhold, saa at de samlede Udgifter, der i 1862 kun havde udgjort 921 Mill. L., i 1865 vare voxede op til 1066 Mill.! Og det Ulykkeligste herved var jo, at man i Følge Sagens Natur temmelig snart maatte naa en Grænse

for Nedgangen i de mere vilkaarlige Udgifter, medens de «urørlige» maatte vedblive at voxer, saalænge man vedblev at have et aarligt Deficit. Hvad kan det hjælpe, at man siden 1868 med Undtagelse af et enkelt Aar har kunnet holde de militære Udgifter, som i 1862 naaede 368 Mill., under 200 Mill., og at Udgifterne til den civile Administration i længere Tid er bleven holdt omtrent paa samme Punkt, hvortil de vare nedbragte i 1865, naar de «urørlige» Udgifter fra 242 Mill. i 1862 ere voxede til — 739 Mill. i 1873?

Det synes i det Hele at have været Regjeringens og Parlamentets Hovedfejl — hos hvilken af disse to Magter Hovedskylden maa søges, vil jeg i Øjeblikket ikke indlade mig paa at afgjøre — at man ikke strax har haft Øjet tilstrækkeligt aabent for, at den gamle Sætning: Tid er Penge, her fik en ganske særegen Anvendelse. Naar man hvert Aar har en Underbalance af 4—500 Millioner at dække ved Hjælp af laante Penge, der maa forrentes med 7, 8 à 9 pCt., er det indlysende, at hvert Aar, man kan fremskynde Tilvejebringelsen af en virkelig Balance, er lig med en Nedgang i Udgifterne med 30 à 40 Mill., og at omvendt ethvert nyt Aars Underbalance forøger Byrden i samme Omfang. Det synes derfor unægteligt, som om den eneste effektive Udvej var at forøge Indkomsterne snarest muligt. At man derfor under disse Omstændigheder lod fire Aar hengaa, før man fik gennemført Loven om en anden Regnskabsaflæggelse, der var den første Betingelse for at se klart i Sagen og navnlig komme til Klarhed om, hvilke Indtægter der kunde og burde forøges, er for den, der ikke kjender nøje til de parlamentariske Forhold i hin Tid, næsten uforstaaeligt, selv om man tager de undskyldende Momenter med i Betragtning,

som indeholdes i Krigen 1866, Venetiens Indordnelse i det øvrige Statslegeme og Administrationens Flytning fra Turin til Florents.

Endnu mindre forstaaeligt bliver det imidlertid, — især naar man erindrer, at det netop fra første Færd var opstillet som en af de tre Veje, der maatte følges, at bringe Mere ud af de forhaanden værende Indkomstkilder — at den allerede i 1862 af Sella foreslaaede Reform af den for de fleste Skatters Vedkommende brugte Oppæbørselsmaade behøvede omtrent 10 Aar for at føres igjennem i Parlamentet. Hvor paaatrængende nødvendig en saadan Reform var, fremgaar klart af følgende Tal, der vise Skatterestancerne for hver enkelt Provinses Vedkommende, angivet i pro Cent af hvad der burde være indkommet, endnu saa sent som i 1869:

De gamle Provinser	46 pCt.
Sardinien	67 —
Lombardiet	21 —
Modena	24 —
Parma	40 —
Toscana	36 —
Romagna, Marche og Umbria . .	34 —
Neapel	38 —
Sicilien	57 —
Venetien	9 —

Tages hele Landet under Et, viser det sig, at der endnu i 1869 knap indkom 62 pCt. af de direkte Skatter. Det var fornemmelig Indkomstskatten (*tassa sulla ricchezza mobile*) og nogle mindre Skatter (*vettura e domestici* samt *pesi e mesure*), der gav saa betydelig en Restance; af Indkomstskatten indkom saaledes kun 50 pCt. af det

Beregne; men selv af Skatterne paa faste Ejendomme indkom der paa Landet og i Byerne henholdsvis kun c. 72 og 64 pCt. I de følgende Aar bedrede Forholdet sig vel noget, idet der i 1870 indkom 66 pCt., i 1871 69 og i 1872 endog over 81 pCt. af det samlede Skattebeløb; men det var, i Følge «Italia economica», først i Begyndelsen af 1873, at «et System, som kun kan forekomme de slette Skatteydere yderlig haardt, men som til samme Tid beskytter de gode Skatteydernes og Finansernes Interesser, har kunnet indføres i enhver Del af Riget uden Modstand. Hovedpunkterne i det ny System ere, at til Skatteopkræver udnævnes for en Tid af 5 Aar den Højstbydende, der lønnes med Procenter og er forpligtet til at præstere Kavtion og til at indbetale i Statskassen ogsaa de ikke betalte Skatter. Paa den anden Side er der som Korrektiv tilstaaet Skatteydernes Ret mere omfattende Beskyttelse. Disse Reformers kunne siges at sætte Kransen paa den italienske Finansadministrations Bygning, og det kan fremhæves med stor Tilfredsstillelse, at det ny Enhedssystem ikke har mødt haardnakket Modstand eller uovervindelig Uvillie.» Hvorvidt denne sidste Paastand virkelig holder Stik, turde dog maaske være noget tvivlsomt; i det Mindste forsikre Folk, der have opholdt sig her i længere Tid og have bedre Lejlighed til at lære Folkets Stemning at kjende, at der netop for Tiden hersker megen Uvillie imod Regeringen, tildels netop paa Grund af de trykkende Skatter. Og dog har utvivlsomt det sidste Aars gode Høst hjulpet ud over mange Vanskeligheder og gjort den forøgede Strengthed i Skatteopkrævningen mindre følelig, end den ellers vilde have været. Og saa meget indrømmes af Alle, at Folket

er haardt betynget med Skatter, og at det er vanskeligt at finde ny Beskatningsgjenstande.

Hvilke Skridt der i sidstnævnte Retning dels ere foretagne, dels yderligere paatænkes, vil der næppe være Plads til at gaa nærmere ind paa i dette Brev. Hvorvidt det overhovedet vil blive mig muligt, saaledes som jeg havde tænkt ved dette Brevs Begyndelse, i et senere Brev at gjøre Rede derfor, maa jeg foreløbig lade staa hen, saa meget mere som min Forventning om, at Forhandlingerne om den svævende Finansplan for indeværende Aar og de Foranstaltninger, hvorved den sidste Rest af Underbalancen skulde bringes til at forsvinde, skulde finde Sted under mit Ophold her, synes at ville blive skuffet. Kun saa meget skal jeg her i al Korthed antyde som mit Hovedindtryk af Italiens Finanshistorie i de sidste 14 Aar, at en ikke ganske kort Række af — i Ordets egentligste Forstand — kostbare Aar synes at være gaaede tabt ved utilbørlig Forhaling og Mangel paa Energi til at give de valgte Foranstaltninger et tilstrækkelig vidt Omfang. At der maatte hengaa flere Aar, førend de nødvendige Forudsætninger for at kunne udkaste en samlet Finansplan og gennemføre de nødvendige Reformere vare tilstede, har jeg alt fremhævet; men det forekommer mig unægtelig, at de kunde have været tilstede allerede i 1865—66, og mindst 4—5 Aar synes mig at være gaaede tabte, der maatte have kunnet benyttes bedre. Og det maa erindres, at disse 4—5 Aar repræsentere en samlet Underbalance af omtrent 1500 Mill. L., til hvis Dækning der nu aarlig kræves omtrent 120 Mill. L. Den nedenstaaende Tabel*) vil vise, at det er denne Tøven med at lade Under-

*) De nedenstaaende Beløb ere alle i Millioner af Lire; i Totalsum-

balancen forsvinde, der netop har gjort det saa vanskeligt at naa hen til dette saa meget eftertragtede Punkt. Indtægterne have været i stadig Stigen og ere efterhaanden bragte op fra 458 Mill. i 1861 til 1280 Mill. i 1874 og de egentlige Statsudgifter (Administration, Forsvarsvæsen, Undervisning, offentlige Arbejder osv.) have dog holdt sig snarere under end over det Punkt, hvorpaa de stode i 1861—62. Den stedse stigende Indtægt sluges stedse af de i samme Forhold stigende Udgifter til at skaffe Underbalancen af Vejen. Det er paa en Maade en ny Udgave af Historien om de Sibyllinske Bøger!

merne ere de bortkastede Cifre medregnede. Indtil 1868 stemme Opgivelserne ikke fuldstændig overens indbyrdes.

	Administrationsudgifter i videre Forstand:			Saakaldte »urørlige» Udgifter.	Samlede Udgifter.	Ordinære Indtægter.	Deficit.
	civile.	militære.	Tils.				
1861.....	336	275	611	200	812	458	353
1862.....	315	368	684	242	921	471	449
1863.....	318	306	625	274	897	511	385
1864.....	361	320	682	351	1033	565	467
1865.....	318	249	568	501	1066	637	429
1866.....	236	509	746	496	1256	639	617
1867.....	270	319	590	549	1117	784	333
1868.....	327	216	543	648	1187	726	460
1869.....	345	186	532	619	1151	901	249
1870.....	200	186	387	634	1021	800	221
1871.....	396	189	586	691	1277	1016	261
1872.....	447	193	640	726	1366	1158	208
1873.....	428	215	644	739	1384	1180	203
1874.....					1396	1294	102

II.

Rom d. 27 Marts 1875.

Det kan nu betragtes som afgjort, at min Forventning om at kunne overvære Parlamentets Forhandling om de Forholdsregler, hvorved den sidste Rest af den siden Kongerigets Stiftelse permanente Underbalance skal bringes til at forsvinde, ikke vil gaa i Opfyldelse, eftersom Parlamentet nu har taget Paaskeferie indtil 12te April og det anses for givet, at der selv efter Feriens Slutning vil hengaa nogen Tid, inden denne for Italien saa betydningsfulde Sag vil komme til Forhandling. Naar jeg betegner denne Sag som betydningsfuld, er det ingenlunde, fordi selve de Forslag, der foreligge, ere af Betydning, ligesom det anses for tvivlsomt, om de overhovedet ville gaa igjennem; men derimod fordi Underbalancens Forsvinden vil være en epokegjørende Begivenhed i Italiens Historie — maaske den vigtigste, der i Øjeblikket kunde indtræde. Efter min Overbevisning vil nemlig denne Underbalancens Bortfalden være enstydig med dens definitive Forsvinden, saafremt ikke aldeles uforudseelige Begivenheder, saasom en i dette Øjeblik lidet sandsynlig Krig, skulde indtræde. Som jeg nemlig i mit første Brev har paavist, have de ordinære Indtægter i de senere Aar været i en jævn og stadig Stigen, medens de ordenlige Statsudgifter — inklusive dem til Forsvarsvæsenet — stadig holdes omtrent paa samme Punkt. Saasnart der derfor blot én Gang er tilvejebragt Balance, vil denne sikkert hurtigt forvandle sig til et aarligt Overskud; og det tør derfor ventes, at man fra dette Øjeblik vil kunne begynde at arbejde paa Papirspengenes Inddragen; sker dette blot med nogenlunde Iver og Energi, vil man temmelig snart kunne naa saa vidt, at Tvangskursen, om den end formodentlig vil

vedblive i længere Tid, dog vil blive uden praktisk Betydning, ligesom for Tiden i Frankrig, idet man uden nogen overvættelse stor Inddragning af Sedler vil kunne naa til pari-Kurs. Og naar dette først er opnaaet, da vil den Mare, der nu i saa mange Aar har tynget Italiens Bryst, være afrystet og dets økonomiske Gjenfødelse for Alvor kunne begynde. Den Dygtighed og tilsyneladende Lethed, hvormed saavel Turin som Florens have forvundet det betydelige Tab, som Residensens og hele Administrationens Bortflytning har forvoldt dem, vidner fordelagtigt om den Arbejdskraft og den økonomiske Dygtighed, som findes i Italien. Men Udviklingen af en paa Udlandets Markeder beregnet Industri saavel som af den herpaa baserede Handel hæmmes selvfølgelig i høj Grad ved den uhyre Usikkerhed, som den stadig fluktuerende Seddelkurs medfører. Et Blik paa den grafiske Fremstilling af Guldagioen, som ledsager «Italia economica», viser strax, hvor vanskeligt det maa være at gjøre blot nogenlunde sikre Beregninger med Hensyn til den Fordel, der kan opnaas ved Ind- eller Udførsel af Varer, der først kunne afsættes nogle Maaneder efter, at Indkjøbet er sket. Thi Omvexlingerne ere store og bratte. I Begyndelsen af 1867 var saaledes Opgjælden paa Papir kun 3 pCt. — i April samme Aar var den 12 pCt.; i Septbr. var den paa Ny sunken til 5 à 6 pCt. — og i Januar 1868 naaede den 17 pCt. Fra dette Højdepunkt gik den igjennem en Del mindre Svingninger nedad, indtil den i Juni 1870 kun var 2 pCt.; men den fransk-tyske Krigs Udbrud bragte den strax op til 12 pCt. Senere har den endog en Tid naaet 20 pCt.; men i den senere Tid har den mest svinget om 10 pCt. Selv har jeg nu her i Løbet af nogle Uger set den gaa ned fra 10 til 8 pCt. for derefter atter

at hæve sig lidt igjen. At dette Forhold maa være en sand Landeplage, vil Enhver let kunne sige sig selv; og Italienerne føle dette da ogsaa stærkt nok til, at det tør ventes, at de med stor Energi ville arbejde paa Tvangskursens Ophør, saasnart den sidste Rest af den hidtil permanente Underbalance er forsvunden. Men endnu har det ikke været dem muligt at give Afkald paa dette Hjælpemiddel, der tværtimod siden 1866 har været omtrent den eneste Kilde til nye egentlige Laan. At man just ikke har været synderlig tilbøjelig til at rejse egentlige Statslaan, efter at man i 1866 maatte bebyrde Finanserne med en aarlig Rente af 1 Mill. L. blot for at erholde 10,52 Mill. L. til Laans, kan til Nød nok forstaas, ligesom ogsaa, at det fra et finansielt Standpunkt kan, selv om Ulemperne ved Tvangskursen tages med i Beregning, blive anset, alt vel overvejet, for den billigste Maade at rejse Laan paa; men man kan dog næppe andet end misbillige denne stadige Benyttelse af et saa misligt Hjælpemiddel. Aar efter Aar er denne Gjæld til Banken — og dermed Sedlernes Mængde — bleven forøget med gjennemsnitlig omtrent 80 Mill. L., saa at den fra 250 Mill. L., som den var i 1866, nu er steget til 880 Mill., hvilket Beløb den efter Minghettis Meddelelse i Parlamentet forleden — den 15 Marts — havde naaet ved Udgangen af forrige Aar. Da Ministeren den nævnte Dag fremlagde Beretningen herom i Parlamentet, var den svulmet op til et saa stort Bind, at dens Fremlæggelse fremkaldte almindelig Muntherhed. Endnu i det sidst forløbne Aar er Gjælden til Banken voxet med 40 Mill. L.

Om denne Sags endelige Ordning saa vel som om hele den finansielle Situation i Almindelighed tør det vel ventes, at den forestaaende Diskussion om dette Aars

Budget vil bringe Antydninger og Oplysninger. Da jeg nu imidlertid ikke vil kunne oppebie disse, vil det maa-ske være rettest strax at supplere den i mit første Brev givne Fremstilling af den finansielle Udviklingshistorie med nogle korte Antydninger af de Midler, hvorved man dog omsider er naaet til det nu foreliggende oftnævnte Resultat: et Deficit paa kun 54 Mill. Lire, der alt nu, i Følge Minghettis Meddelelser forleden Dag, paa Grund af den Stigning i Indtægterne, der alt har vist sig i de forløbne Maaneder af indeværende Aar, tør anses for indskrænket til 42 Mill. L.

Hvad der er gjort for at nedbringe Udgifterne, har jeg alt omtalt i mit første Brev, og ligeledes har jeg dér berørt, hvad man har gjort for at bringe mere ud af de alt forhaanden værende Indtægter. For at undgaa Misforstaaelse skal jeg dog her tilføje, at det selvfølgelig ikke var Meningen, at de dér berørte betydelige Skatterestancer vare enstyldige med en Ikke-Betaling af de paagjældende Beløb; men paa den anden Side vil det let indses, at en ikke ubetydelig Del af de saaledes forsinkede Betalinger, der slæbe sig fra det ene Aar til det andet, til Syvende og sidst dog vise sig uerholdelige, ligesom i ethvert Tilfælde Staten taber Renterne af disse Beløb, medens den selv maa forrente sin Gæld i dyre Domme. Hvor store Beløb der saaledes Aar efter Aar faktisk ere blevne uerholdelige, ser jeg mig ikke i Stand til at oplyse; men ved den i mit første Brev omtalte Reform af Skatteopkrævningen vil der nu bl. A. opnaas det, at der hvert Aar maa finde en endelig Opgjørelse Sted med Opkræverne, saa at de virkelig uerholdelige Beløb ikke mere komme til at staa paa Papiret i længere Tid.

Vende vi os dernæst til Betragtningen af, hvad der

er gjort for at forøge Indtægterne, behøves der blot et Blik paa den tidligere meddelte Tabel for at se, at disse Aar efter Aar ere blevne bragte betydeligt op, og at de i de sidste 3—4 Aar have udgjort over det Dobbelte af, hvad de beløb sig til i Begyndelsen af Treserne. Men det vil ogsaa ses, at, bortset fra den Forøgelse af Indtægterne, der var en ligefrem Følge af Venetiens Indlemmelse i Riget, er det først efter 1868, at en særdeles betydelig Stigning af de ordinære Indtægter begynder at finde Sted. Indtil dette Tidspunkt har man da navnlig i stort Omfang maattet tilvejebringe ekstraordinære Indtægter for at dække de Beløb, hvormed Udgifterne oversteg de ordinære Indtægter. Den samlede Differens mellem disse udgjør for den hele Række af 13 Aar i Alt c. 4,683 Millioner Lire, et Beløb, som man kun for en Del har kunnet dække ved Laan. Uagtet nemlig den italienske Statsgæld fra 1860 til 1873 er bleven forøget til over det Tredobbelte, nemlig fra omtrent 2400 Mill. L. til næsten 8½ Milliard — iberegnet Seddelgjælden og den svævende Gjæld*) — er det dog kun en mindre Del af denne betydelige Forøgelse, der er bleven rejst som egentligt Statslaan for at give et Provenu for Finanserne. Dette er navnlig Tilfældet — foruden med Seddelgjælden og Skatkammerbeviserne, tilsammen knap 1 Milliard — med c. 2½ Milliard konsolideret Gjæld, der er rejst i 1861—66 og har givet et Provenu af 1687 Millioner L. Af Resten er en stor Del overtaget som Arv fra Kirkestaten, en anden givet som Erstatning til Østerrig og de de-

*) Den 5 pCt.s konsoliderede Gjæld udgjorde i 1873 c. 6751 Mill. L., den 3 pCt.s omtrent 213 Mill., tilsammen altsaa henved 7 Milliarder L.

possederede Fyrster, eller udredet som Vederlag for overtagne Kirkegodser, eller ydet Jærnbaneselskaberne som Subvention under forskjellige Former osv. Dette bør ikke tabes af Sigte, naar man vil bedømme den italienske Finanshusholdning; ikke blot er Grunden til den Gjæld, som nu trykker Landet saa haardt, bleven lagt, inden Kongeriget Italien dannedes, men ogsaa efter dets Dannelse har det maattet betale til Højre og Venstre for at sikre sig en fortsat og livlig Bestaaen. Omtrent en Tredjedel af den konsoliderede Gjæld er dels Arv fra Fortiden, dels Vederlag til Fortidens Fyrstehuse, og en ikke ringe Del skyldes selve Befrielsesværket. «Vi have for at fremme og befæste Enhedsværket maattet give Penge ud baade til Højre og til Venstre», sagde en fremragende Italiener til mig forleden; «vi have maattet betale vore Venner og vi have maattet betale vore Fjender; vi have givet Pensioner til de fordrevne Fyrster saa vel som til de italienske Patrioter, der have ofret sig for Befrielsesværket; vi have maattet søge at forsones sex til Provinsstæder reducerede Residensstæder med deres Skjæbne ved ad forskjellige Veje at give dem nogen Erstatning; vi have for at fremme Landets Enhed anlagt eller understøttet Jærnbaner, der slet ikke betale sig, men vare politisk hensigtsmæssige; og vi have selv til Syvende og sidst maattet betale Alt, hvad Paven i en Aarrække har givet ud for at bekæmpe os.»

Derimod kunde man maaske med mere Grund rette Bebrejdelser imod de italienske Finansministre for den Maade, hvorpaa de have realiseret Statsejendommene, uagtet det dog ogsaa her maa erindres, at Forholdene have været dem meget ugunstige, fordi det stadig har

været dem en Nødvendighed at skulle skaffe Penge og at skulle skaffe dem hurtigt.

Først og fremmest er der Salget af Jernbanerne. Af disse var det alene Norditaliens Jernbaner, hvis Afhændelse var en egenlig Finansoperation. Overdragelsen af de andre til Società Romana og Società Meridionali var, i Følge den nuværende Kultusminister Bonghi's Udsagn, «saaledes sammenblandet med Forpligtelser til ny Anlæg, at der her snarere var Tale om en Kompensationsoverenskomst end om et Salg.» Dette er saa meget mere sandt, som Selskaberne, navnlig det første, saa langt fra have kunnet opfylde deres Forpligtelser, at der er Tale om, at Staten enten selv maa overtage Jernbanerne paa Ny for saaledes at skaffe sig den skyldige Sum betalt, eller ligefrem stille dem til Avktion for Selskabets Regning for at gjøre sig betalt af Kjøbesummen. Og hvad de norditalienske Baner angaar, som Staten solgte for 200 Mill. Lire, da «vilde det være spildt Ulejlighed nu at undersøge, om der ikke burde være betalt mere for dem; det, som det her kommer an paa at fremhæve, er, at de 200 Mill. skulde betales i Løbet af tre Aar, fra 1865—68, men at vi i Maj 1866 nødsagedes til at diskontere de tilbagestaaende Rater med et Tab af 14 Mill. L.», hvortil endnu kom et Tab af 12 Mill. L., som fremkom ved Forskjellen mellem Betaling i Guld og i Sedler. I Virkeligheden fik Staten saaledes kun 174 Mill. for disse Jernbaner.

Ikke stort bedre gik det — i alt Fald for en Del — med Salget af Domænegodset. At man strax tænkte paa at sælge en Del af dette for dermed at dække en Del af de ekstraordinære Udgifter, var saa meget mere i sin Orden, som Staten besad en meget betydelig Mængde Ejen-

domme, der krævede en omfattende Administration. I Følge officiel Opgjørelse var der endnu ved Udgangen af 1872, efter at man havde dels solgt, dels bortgivet Ejendomme og Rettigheder til en samlet Værdi af 700 Mill. L., Statsejendomme af næsten 1 Milliards Værdi tilbage — heri rigtignok medregnet Regjeringsbygninger o. Lign. At det har haft en ikke ringe Betydning for Landets økonomiske Udvikling, at saa betydelige Ejendomme ere gaaede over i private Hænder, er vistnok utvivlsomt; men fra et rent finansielt Synspunkt tage de herhen hørende Operationer sig noget anderledes ud. Thi fra dette Synspunkt skulde Hovedsagen være at fritage Landet for at gjøre Laan, hvis Renter oversteg de Indtægter, som Statsejendommene kunde give. Men i Virkeligheden fik den hele Transaktion en saa blandet Karakter, at den fuldt saa meget blev et Laan som et Salg. Thi det viste sig snart, at man, naar man vilde udbringe Ejendommene til deres virkelige Værdi, ingenlunde kunde kaste dem ud paa Markedet i saa store Mængder, som man havde tænkt sig. I Stedet for at man, som Minghetti havde gjort Regning paa, i Aarene 1862—65 skulde faa solgt for c. 230 Mill. L., viste det sig, at man i dette Tidsrum kun fik solgt for c. 48 Mill. L., hvorved Statskassen bragtes i stor Forlegenhed, saa at man maatte søge andre Hjælpe-midler i Stedet. I 1864 fattede da Minghetti den Plan at overdrage et Aktieselskab Salget af Ejendommene for ved dettes Mellemkomst hurtigere at kunne rejse Penge. Men da hans Efterfølger Sella frygtede for at afslutte en saadan Overenskomst uden at indhente Parlamentets Samtykke dertil, trak Sagen i Langdrag, og da den endelig kom i Stand, var det paa Vilkaar, der vare alt andet end fordelagtige for Staten. Dette fremgaar tilstrækkeligt af

de faa Ord, hvormed hele denne Sag affærdiges i den halvt officielle Beretning i «Italia economica», hvor det blot siges: «Men den Fordel, som Finanserne fik af Salget af Domænegodserne, blev ikke saa stor, som man havde kunnet haabe. Staten modtog forskudsvis af det paa-gjældende Selskab c. 150 Mill. L., til Vederlag for hvilken Sum den udstedte 15 Obligationer, hver paa 14,14 Mill. L., altsaa tilsammen til et Beløb af 212 Mill. L., for hvilke den erklærede sig Selskabets Debitor. Og denne Kredit-operation, som blev udført under Forhold og til en Tid, som ikke vare gunstige for Finanserne, er det ikke her det passende Sted til at tale udførligt om eller fælde nogen Dom over.»

Bonghi derimod, der ikke havde slige Hensyn at tage, har givet en temmelig udførlig Forklaring over denne ganske vist noget mærkelige Transaktion og ikke afholdt sig fra at fælde en Dom derover. Sagen var nemlig den, at Salget i Virkeligheden forvandlede sig til et Laan, der tilmed maa siges at være afsluttet paa ingenlunde gunstige Vilkaar. Da Staten nemlig, som anført, maatte udstede 15 rentebærende Obligationer, som skulde indfries i Løbet af 15 Aar, til et samlet Beløb af 212 Mill., for at erholde en kontant Betaling af 150 Mill. forskudsvis udredet for de Godser, som først efterhaanden kunde blive solgte, var det i Virkeligheden det Samme, som om den havde optaget et Laan til en Kurs af lidt over 70 pCt. Men herved maa det erindres, at den gav fuld Valuta for den modtagne Sum til haandfaaet Pant, idet Selskabet selv skulde besørge samtlige resterende Domæneejendomme solgte og derhos, efter at der var solgt for 212 Mill. L., fremdeles oppebære $\frac{1}{3}$ af, hvad Ejendommene udbragtes til ud over Vurderingssummen. Ved Udgangen

af 1873 var der i Henhold til denne Overenskomst solgt for over 170 Mill. L., medens det hele Beløb, der ventes at ville indkomme af de til Realisation ad denne Vej bestemte Ejendomme, er anslaaet til c. 300 Mill. L., hvoraf der altsaa næppe vil tilfalde Staten mere end omtrent to Tredjedele. En Tredjedel af Domænernes Værdi er saaledes gaaet tabt, fordi Staten har været nødsaget til at antecipere Resultatet af Salget og gjøre det til Grundlag for et Laan.

Paa en noget lignende Maade er det gaaet med de konfiskerede Kirkegodser. Ratazzi, der var Finansminister i 1867, dengang Beslutningen toges om Realisationen af disse Ejendomme, fik nemlig Sagen ordnet saaledes, at han bemyndigedes til at udstede Obligationer til Beløb af den Værdi, hvortil Kirkegodserne vare ansatte, og sælge disse, for paa denne Maade at antecipere Udbyttet af Salget, der kun kunde ventes at ville foregaa lidt efter lidt. Disse Obligationer skulde da indløses, efterhaanden som Salget af Ejendommene gav Midler i Hænde dertil; men for at lette Salget bestemtes det endvidere, at kun en ringe Del af Købesummen skulde betales kontant; Resten kunde betales med de udstedte Obligationer, der da skulde tages til pari, medens de selvfølgelig for at blive afsatte til en Tid, da de almindelige Statsobligationer kun stod i lidt over 50 pCt., maatte udbydes betydeligt under pari. Ratazzi havde gjort Regning paa, at han i 1867 kunde afsætte for 250 Mill. L. af disse Obligationer og i 1868 for 150 Mill., og for at opmuntre Publikum til hurtigt at købe dem, fastsattes det ved Indbydelsen til offentlig Subskription, der udgik d. 28 Oktober, at de, der tegnede sig inden d. 6 Novbr., fik Obligationerne til en Kurs af 78, medens de derefter ikke solgtes under 80.

Men hvad skete? «Folk strømmede ikke til for at købe til 78, uagtet de truedes med senere at maatte betale 2 pCt. mere; og Grunden var den, at denne Trusel slet ikke rørte dem, eftersom de heller ikke havde i Sinde at købe senere. . . Salget af Obligationerne foregik nemlig kun omtrent i samme Omfang som Salget af Godserne selv — thi kun de, der vilde købe disse, købte Obligationer for at kunne betale med disse og derved erholde 20 pCt. Rabat.» At dette virkelig forholdt sig saaledes, fremgaar klart af det forholdsvis meget ringe Beløb af disse Obligationer, der til enhver Tid ere i Omløb, og af en Sammenligning mellem det Omfang, hvori Godserne bleve solgte, og det, hvori Obligationerne ere blevne solgte og paa Ny indgaaede i Statskassen. Indtil Udgangen af 1873 er der nemlig solgt et nominelt Beløb af c. 290 Mill. L. af disse Obligationer, hvoraf c. 250 Mill. alt ere vendte tilbage til Staten som Betaling for solgte Godser. Til samme Tid er der solgt Godser for c. 447 Mill. L.; men da den allerstørste Del af Kjøbesummen — omtrent $\frac{9}{10}$ — kan afgjøres med Obligationer, er det virkelige Provenu omtrent 20 pCt. ringere. Imidlertid ere Obligationerne i de senere Aar stegne noget i Pris, og de i 1873 udbudte ere blevne solgte til en Kurs af 85.

Den hele Værdi af det indtil Udgangen af 1872 solgte Domænegods og Kirkegods udgjorde lidt over 600 Mill. L., og de Ejendomme, som da endnu havdes i Behold og kunde og skulde sælges, ansloges til en Værdi af knap 400 Mill. L. Havde man kunnet realisere disse betydelige Værdier under mere heldige Vilkaar og ikke behøvet stedse at antecipere Salget med betydelige Tab, vilde de i langt højere Grad, end det nu har været Tilfældet, have bidraget

til at formindske Underbalancen og den ved denne forårsagede stadige Forøgelse af Gjælden. Og havde man kunnet — hvad man ganske vist ikke kunde — sælge dem helt og holdent til deres sande Værdi i Løbet af nogle faa Aar, vilde man ikke have været nødsaget til at forøge Befolkningens Skattebyrde i saa stort et Omfang, som det nu er sket. Thi denne sidste Vej til at opnaa Balance har man benyttet i langt større Omfang end det maaske i Almindelighed troes hos os — om det end maaske ogsaa her gjælder, at en tidligere Benyttelse af denne Vej vilde have gjort den mindre besværlig og paalagt Befolkningen et mindre Tryk.

Det vil ikke godt kunne lade sig gjøre i dette korte Omrids af Italiens finansielle Historie at give Mere end et Par Antydninger af, hvad der i saa Henseende er gjort. Om at gaa nærmere ind paa de enkelte Skatters Historie og særlig paa en Undersøgelse af, hvorvidt man just har valgt de heldigste ny Skatter, og om Forøgelsen af de gamle principmæssig kan forsvares, vil der her ikke kunne være Tale. Det maa her være tilstrækkeligt at antyde den Vej, man har fulgt, og de Resultater, man har naaet.

I sidste Henseende stille vi følgende Hovedbetragtning i Spidsen: I 1862, da man endnu ikke havde begyndt at sælge Statsejendommene og altsaa havde de fulde Renter af disse, udgjorde den samlede ordinære Indtægt c. 470 Mill. L.; i 1873 udgjorde alene Indtægten af Skatter og Paalæg lidt over 950 Mill. L. Tages til en mere direkte Sammenligning Provenuet af de vigtigste direkte og indirekte Skatter i de to nævnte Aar, ansat i runde Tal, faas:

	1862.		1873.
Skatter paa faste Ejendomme	112,6 Mill. L.		215,1 Mill. L.
Toldafgift	58	—	96,7 —
Konsumtionsafgift, Salt- og			
Tobaksregale	114,6	—	252,6 —
Arve- og Stempelafgift m. fl.			
indirekte Skatter	53,3	—	129,2 —
Indkomstskat	14	—	192,9 —
	<hr/>		
	352,5 Mill. L.		886,5 Mill. L.

Herved maa nu erindres, at i 1862 hørte Venetien og Kirkestaten ikke med til Riget. Disse Provinsers Befolkning udgjorde imidlertid i 1862 kun c. 14 pCt. af det daværende Kongerige Italiens Befolkning; forhøje vi altsaa hint Aars Indtægt med c. 14 pCt., faa vi et mere korrekt Udgangspunkt for Sammenligningen. Men vi faa da kun alligevel et Beløb af lidt over 400 Mill. L., der altsaa i en Tid af omtrent 10 Aar, i hvilken Befolkningen er tiltagen med omtrent 7 pCt., er steget med over 100 pCt. Det samlede Skattebeløb falder nu med over 35 Lire — omtr. 24 Kroner — paa hvert Individ af Befolkningen. Allerede absolut taget er dette meget betydeligt; men for ret at bedømme det Tryk, denne Skattebyrde lægger paa Befolkningen, maatte man endnu tage i Betragtning — foruden selvfølgelig Beløbet af kommunale Afgifter — Befolkningens Velstand, som ganske sikkert for et meget stort Antal af Familier er overmaade ringe. At man overalt hører Klage over de uhyre Skatter, kan derfor ikke undre Nogen, og lige saa lidt kan det forbavse, at det nu, da det gjælder om at forøge den ordinære Skatteindtægt med omtrent 5 pCt. for at skaffe Balancen til Veje, falder meget vanskeligt for de Paagjældende at paa-

pege nye Skatteobjekter. Minghettis Forslag i saa Henseende synes ikke at finde sær Naade for Parlamentets Øjne. Netop i disse Dage har et af disse Forslag, der gaar ud paa at forhøje Afgiften af Overdragelsen af faste Ejendomme fra 3 til 4 pCt., været til Forhandling i Deputeretkammeret; og uagtet Minghettis tidligere Modstander Sella støttede Forslaget og fulgtes af sine specielle Tilhængere, opnaaedes der kun en kneben Majoritet af 20 Stemmer for Skatteforhøjelsen. Denne er ganske vist ogsaa i Strid med det Program, som samtlige Ministre ved sidste Valg vedkjendte sig paa Valgtribunerne, nemlig at Balancen skulde tilvejebringes, ikke ved ny Skatter, men ved administrative Reformer, der — foruden at formindske de almindelige Administrations-Udgifter — skulde förøge Nettoprovenuet af de alt bestaaende Skatter. Og efter at man i Løbet af ti Aar har forhøjet næsten samtlige Skatter og derhos paalagt to ny Skatter af saa betydeligt Omfang som den i 1868 indførte Formalingsafgift (*tassa sulla macinatione dei cereali*), der i 1873 indbragte 64 Mill. L. eller 2,4 Lire pr. Individ af Befolkningen, og Indkomstskatten, der i 1864 afløste nogle ubetydelige Arter af direkte personlig Skat, der under forskellige Navne forefandtes i enkelte Provinser og tilsammen, som ovenfor anført, kun indbragte 14 Mill. i 1862, medens den ny Indkomstskat alt i 1865 indbragte c. 67 Mill. L., i 1869 bragtes op til 119 Mill. og i 1873 har indbragt 192 Mill. L. eller over 7 Lire pr. Ind., kan man ikke undre sig over, at Parlamentet kun uvilligt og modstræbende giver sit Samtykke til ny Skatteforhøjelser. Naar de i de sidste Aar tagne strængere Forholdsregler til Skatternes Opkrævning virkelig have naaet deres Hensigt og tilvejebragt et større Udbytte og færre Restancer

maa Grunden hertil for en stor Del vistnok søges i den Omstændighed, at de sidste — og navnlig det sidste — Aar har været gode Aar for Italien og bragt en udmærket Høst. Uden dette er det vistnok et stort Spørgsmaal, om hint Resultat vilde være naaet, og fremdeles er det sikkert et Spørgsmaal, om Befolkningen i Tilfælde af en mindre god Høst vilde være i Stand til at udrede de alt paalagte Skatter. Det, som Italien derfor i Øjeblikket mest af Alt trænger til, er et Par gode Aar; disse ville nemlig af sig selv bringe den saa meget efterspurgte Balance, ja vel endog et Overskud til Veje. Alene den stærkt tiltagne Ud- og Indførsel har fra 1871 til 1873 forøget Toldindtægterne med 15 Mill. L., og alle andre indirekte Afgifter voxe ligeledes med en rigere Produktion og en tiltagende Velstand. Et Par Aars god Høst og uforstyrrede Omsætningsforhold ville saaledes maaske i sig selv være tilstrækkelige til at bringe Underbalancen til at forsvinde og frembringe en ny og lykkeligere Epoke i Italiens Finanshistorie.

W. S.

Londons Lombard Street.

«Lombard Street: A Description of the Money Market.» By Walter Bagehot. London 1873.

London har det største Pengemarked i Verden. Det er det vigtigste Centrum for Verdens Varehandel; før indførtes de fleste oversøiske Varer til London; nu sker vel denne Indførsel direkte til mange andre Byer; men stadig udføres i alt Fald de fleste Varer til fjerne Lande fra England og fremfor Alt fra Englands Hovedstad. Det er naturligt, at dér, hvor Handelen især samler sig, og hvor dermed de fleste Forbindelser, Gjæld og Tilgodehavende, haves, dér bliver ogsaa det naturlige Afregningssted for alt andet Pengemellemværende; kinesiske Vexler for The, sendt til Amerika, accepteres i London for amerikansk Regning; Amerikanerne betale igjen med Vexler for deres Udførsel af Varer som Tobak, Bomuld m. m. til Bremen, Petersborg og andre kontinentale Byer, medens Bremen og Hamborg igjen betale med Vexler for til England udført Kvæg, Smør m. m.; vel sker Omsætningen mere og mere direkte f. Ex. mellem de store nordtyske Byer og Amerika; men i ethvert Tilfælde finder Vexelomsætningen f. Ex. mellem Ostindien og Nordtyskland endnu næsten udelukkende Sted gennem London. Denne By er for hele Verden, hvad andre Byer er for mindre Kredse, og hvad

saaledes Hamborg væsenlig endnu er for hele det skandinaviske Norden. Tidligere konkurrerede Paris mere med London; nu da de franske Sedler ikke mere ere indløselige og det ædle Metal saaledes ikke mere Grundlag i Frankrig, skulle alle Vexeloperationer og i det Hele alle den store evropæiske Omsætnings Afregninger endnu mere have koncentreret sig i London.

Det staar tildels i Forbindelse med denne Londons Stilling som Verdens Pengemarked, men er dog ogsaa en direkte Følge af den hele store indenlandske økonomiske Udvikling i England, at det hele Bankvæsen her er udviklet mere end paa noget andet Sted. Ved Begyndelsen af 1874 var der i London efter de offentliggjorte Beretninger mere end tre Gange saa mange Penge deponerede i Bankerne som i New York, mere end ti Gange saa mange som i Paris og femten Gange saa mange som i det store tyske Rige, og dette Forhold bliver endnu meget mere til Londons Fordel, naar man kunde medtage det uhyre Beløb af Deposita hos private Bankiers. I Frankrig og Tyskland kan der være forholdsvis langt flere rede Penge i Forhold til Omsætningen, — Max Wirth regner den dobbelte Mængde i Tyskland og den tredobbelte Mængde i Frankrig — men disse Penge ere ikke tilstede paa Pengemarkedet; kun den store nationale Ulykke har kunnet bringe Franskmandene til at afgive dem paa en saa mærkelig Maade, som vi har set det ved det store Laan; i Almindelighed kan Ingen samle dem; det er for Laanemarkedet det Samme, som om de ikke eksisterede. I Londons Bankgade kan derimod hvert fremmed Land — ganske vist efter Omstændighederne til forskjellige Priser — finde Penge. Selv paa faste Ejendomme i fremmede Lande udlaanes umaadelige Værdier, i Almindelighed

gjennem fremmede Bankiers saaledes, at disse fra England faa de 80 pCt. og selv give de 20 pCt. til. Næsten alle store Foretagender søge da ogsaa først til London.

Ogsaa i London har Bankvæsenet i de sidste Aar været i stor Fremgang; i 1856 regnede Newmarch, at der i England i Gjennemsnit var 190 Mill. Pd. St. i Vexler i Omløb, allerede for et Aars Tid siden regnede Palgrave 320 Millioner P.; i 1844 havde de fire store Londoner Aktiebanker 10½ Mill. af fremmede Penge, i 1873 60 Mill. P. samtidig med, at ogsaa den engelske Banks private Deposita steg fra 9 til 18 Mill. P. En karakteristisk Følge af Bankvæsenets store Udvikling er den Forandring, der er foregaaet i Handelens Karakter; Konkurrencen af nye Huse med mindre egen Kapital, men med stor Bankdiskonto, har i det Hele været til stor Fordel for Publikum, men skal have virket mindre heldig paa den kommercielle Moralitet; de staa heri tilbage for de gamle Firmaer med arvet godt Navn.

Hele den uhyre Virksomhed her hviler nu tilsidst udelukkende paa den store engelske Bank. Dens Seddelmonopol har — paa samme Maade som vi kjende det hos os selv fra Nationalbanken — gjort den til Landets eneste væsentlige Reserve af ædelt Metal. Og som Forholdene ere, bliver den derved i Virkeligheden hele Verdens store Reservoir af Guld.

Forfatteren af ovenfor nævnte Skrift, Bagehot, Udgiveren af «Economist» og bekjendt udmærket økonomisk Forfatter, har nærmest gjort sig det til Opgave at vise den Vigtighed, denne den engelske Banks Reserve har som Betingelse for, om hele England er solvent eller ikke, Vilkaarene, hvorpaa denne Reserves Bevarelse beror, og Midlerne til at forbedre den nuværende Tilstand. Han er

saa stor Realist, at han ikke et Øjeblik opholder sig ved det Spørgsmaal, om det ikke var bedre at have flere store Seddelbanker fremfor en eneste monopoliseret Bank; det var efter hans Mening det Samme, som om man vilde opstille en Regeringsform, hvorefter man skulde afskaffe Dronning Viktoria til Bedste for Englands virkelige Suveræn, Underhuset; den praktiske Betydning af den historiske Udvikling og den bestaaende Virkelighed er saa stor, at det sikkert ikke engang vilde lønne sig Umagen alvorligt at undersøge dette Spørgsmaal; og paa samme Maade forholder det sig efter hans Mening med det hele umaaelige System af Kredit, der nu engang er knyttet til den store engelske Bank. Lejlighedsvis gjentager Forfatteren, hvad der andetsteds oftere er paavist, at det blandt Andet af den Grund er hensigtsmæssigt, at de forskjellige Banker have Ret til Seddeludstedelse, at det er den bedste Maade at udbrede den hele Bankvirksomhed paa; det er det Samme som at understøtte enhver Banks Begyndelse og Udvidelse, indtil den erholder Deposita; ved Seddeludstedelse afhænger Udbredelsen væsenlig af Banken eller Bankieren selv, han kan give sine egne Betaleløfter ud som Laan eller Betalinger; ved Deposita er han derimod passiv; ved Seddelomløbet behøver omvendt Publikum blot Ingenting at gjøre, det modtager Sedlerne i dets sædvanlige Forretninger og behøver blot at lade være at præsentere dem til Udvexling i Banken. Forfatteren erindrer om Seddeludstedelsen som Grundlag for det skotske Bankvæsens uhyre Udbredelse, medens først senere Depositaerne ere komne til at spille den vigtigste Rolle; han peger ogsaa paa de mange, udbredte schweiziske Banker i Modsætning til den ene monopoliserede franske Bank. Men som Forholdene nu engang ere, finder han

det som sagt ikke praktisk at gaa videre end til at tænke paa en forbedret Bestyrelse af den bestaaende «Bank of England».

Bankens Bestyrelse ved praktiske Kjøbmænd er god nok med Hensyn til Sikkerheden; deri er der neppe Mere tilbage at ønske. Men der er ikke altid den tilstrække-Energi tilstede ved Spørgsmaal som, hvor Diskontoen hurtig bør forhøjes etc. Især finder Bagehot det misligt, at saavel den administrerende Direktør som Vicedirektøren vexle hverandet Aar. Trods Alt, hvad der kunde tale derfor, mener han dog ikke at kunne anbefale nogen fast første Direktør: en saadan Mand vilde have en altfor stor Magt i Landet; Alle vilde bøje sig for ham, fordi deres Skjæbne i Tilfælde af Panik vilde afhænge af ham; ej heller mener han, at man let vilde træffe det bedste Valg, ligesom ogsaa den fornødne Kontrol her vilde være i høj Grad vanskelig. Den franske Fremgangsmaade at lade Statens Regjering besætte disse vigtige Poster passer ikke med engelske Forhold. Derimod mener han, man kunde opnaa det væsenlige Formaål uden hine Misligheder ved at ansætte en fast sagkyndig Underdirektør.

Som den vigtigste Regel for at tilvejebringe Sikkerhed under vanskelige Pengeforhold anbefaler den kyndige Forfatter selvfølgelig Diskontoens Forhøjelse. Det er især, naar det flere Aar efter hinanden har været daarlig Høst og Dyretid, under hvilke Forhold ogsaa de andre Erhverv trives daarlig, at der bliver Knaphed paa Pengemarkedet, medens det omvendt især er efter flere gode Aar, at Pris-erne gaa op, Forretningerne trives, og Spekulationen tager til; denne forøges i den nyere Tid ved de større Fordringer, der nu stilles til høj Rente: «den moderne Englænder er ikke tilfreds, naar han ikke faar 5 pCt. af

sine Penge.» Saasart store Pengemængder gaa ud af Landet, uden at man i en kortere Tid kan vente dem tilbage igjen, til Betaling for Korn i Dyrtid, for Bomuld, eller hvad Grunden nu kan være, anbefaler Forf. ubetinget øjeblikkelig Diskontoforhøjelse; Opsættelse skader, Pengene skulle dog ind igjen, og senere vil dette altid kræve skarpere Forholdsregler. Diskontoforhøjelsen bør ikke være mindre end 1 pCt. ad Gangen, naar den tilbørlig skal paavirke den udenlandske Vexelkurs; det har Erfaringen vist. Det har været til den største Gavn for det engelske Pengemarked, at Banken siden 1860 er slaaet ind paa denne Vej, og det skyldes bl. A. Diskontoens Forhøjelse i Tide, at der ikke i 1864 udviklede sig en Krisis af samme Omfang som den i 1857.

En anden Fremgangsmaade kræves væsenlig, for saa vidt det er Usikkerhed paa Pengemarkedet hjemme, der foraarsager Vanskeligheden. Ganske vist maa Banken sikre sig selv; men netop det rette Hensyn til egen Sikkerhed gjør det yderligere nødvendigt, at den under saadanne Forhold netop maa give Laan paa enhver god Sikkerhed. Nægter den dette, forøger den kun Vanskelighederne: den Kjøbmand, der ikke kan faa sine Vexler diskonterede, bliver derved let ude af Stand til selv at betale sine Accepter; Bankiererne og Vexellererne søge at sikre sig ved at tage Penge ud eller være tilbageholdne; kort sagt, i enhver Henseende blive Forholdene værre, naar Landets store, fælles Reserve nægter sin Tjeneste. Fonds kan i Almindelighed ikke engang den engelske Bank sælge i Tilfælde af Krise. Derimod er det ogsaa her af Vigtighed, at Pengene ere dyre, fordi de da ikke søges af dem, der ikke behøve dem, og Penge da mindre tages ud uden tilbørlig Grund. I alle de sidste Kriser

har Banken ogsaa brugt den Politik at udvide sine Forskud; i 1817 steg Laanene paa Privates Sikkerheder fra 19 til 20, i 1857 fra $20\frac{1}{2}$ til $31\frac{1}{2}$ og i 1866 fra $18\frac{1}{2}$ til $33\frac{1}{2}$ Mill. P. Peels Bankakt af 1844 med dens Paabud om at have Guld for Sedler har efter Bagehots ogsaa ofte andetsteds fremsatte Mening gjort Nytte derved, at den kunde sættes ud af Kraft i Kriserne 1847, 1857, 1866; enhver Reserve opfylder kun sine Formaal, naar man under visse Forhold kan bruge den. Forf. anerkjender, at den engelske Bank nu har erklæret det for sin Pligt under vanskelige Forhold at komme hele Pengemarkedet til Hjælp, men han ønsker dog denne den monopoliserede Centralbanks Forpligtelse endnu mere præciseret.

Omkring den store engelske Bank staar i London en talrig Række store, kraftige Aktiebanker, alle af temmelig ny Datum og egenlig et Produkt af den Opdagelse, at den gamle Lovgivning kun forbød Aktiebanker, der vilde udstede Sedler, ikke andre. Om disse Bankers fordelagtige Virksomhed faar man et Begreb, naar man erfarer, at for et Aars Tid tilbage 15 gave over 20 pCt. Dividende, 20 mellem 15 og 20 pCt., af den hele deri anbragte Kapital over en Fjerdedel Mere end 15, over Halvdelen Mere end 10 pCt. Ganske vist er dette især de ældre Banker, der gennem en lang Aarrækkes Virksomhed have erhvervet sig en vid Kreds af Kunder, og ligeledes maa fremhæves den londonske Skik ikke at give Renter af Folio-Pengene; i Skotland, hvor alle Deposita forrentes, er Dividenden heller ikke fuld saa høj, for de store skotske Banker mellem 8 og 13 pCt. Bagehot anbefaler som en nyttig Reform for flere af de store Banker, at de skulde stille en kritisk Komité af Kjøbmænd ved Direktørernes

Side; det kommer ved denne Virksomhed an paa en høj Grad af Forsigtighed, og dette vilde derved opnaas.

Derimod ere de bekjendte londonske private Banker, d. v. s. enkelte Mænd som Modtagere af betydelige Deposita, aabenbart i Tilbagegang; mange ere gaaede bort og ingen nye komme til. De kunne ikke mere staa sig imod de store Aktieselskaber, der altid ved en større Tillid blive bekjendte i en større Kreds. Første Klasses Mænd ville ikke mere paatage sig saadanne Forretninger, og Mænd, der ikke staa paa Rigdommens øverste Trin, kunne det ikke mere. Arvede Forretninger af denne Art gaa dernæst næsten aldrig rigtig godt. De solide, fint dannede engelske Londoner-Bankiers synes derfor snart at skulle høre Fortiden til.

Foruden nogle enkelte nye, store Diskontoselskaber findes der endelig omkring de større Banker en stor Mængde private Diskontører eller Vexelagenter. De give Laan paa udenlandske Obligationer, Jernbanepapirer og andre Effekter, hvis Bedømmelse kræve særlig Kundskab, og som de da ofte selv belaaene med Tilføjelse af deres personlige Garanti. Eller de have det personlige Bekjendtskab til visse Forretningsbrancher, som er yderligere nødvendigt i saa bevægede Forretningsaar som de senere, hvor Folk ofte ere udmærket fine ved Aarets Begyndelse og ikke due ved dets Slutning, eller omvendt, hvor disse Mænd derfor ved deres nærmere Bekjendtskab ofte kunne diskontere mangfoldige Vexler, som de store Banker ikke have fornødent Kjendskab til. Ogsaa er det ligesaavel disse private Diskontører som de større Banker, der samle de agerdyrkende Egnes overflødige Penge for at lade dem blive anvendte i de driftigere Fabrikegne. For nogle Aar siden gjorde den engelske Bank lige over for disse sine

Konkurrenter sig til Regel kun at laane dem Penge til de Tider af Aaret, hvor den selv havde Overflod; man vilde tvinge dem til selv at holde Reserve. Den har imidlertid atter maattet fravige denne Regel; den har indset, at den, som Forholdene ere i England, som tidligere berørt, ogsaa allerede for sin egen Skyld er nødt til at støtte dem under vanskelige Forhold.

Vilde man give et fuldstændigt Billede af den engelske Pengeverden, vilde det være nødvendigt endnu at omtale andre Klasser af Instituter eller private Virksomheder. Saaledes er største Delen af den umaadelige Handel med udenlandske Vexler i Hænderne paa en forholdsvis lille Kreds af Bankiers eller Vexelhandlere, mest af udenlandsk Herkomst. Og endelig er der fremfor Alt den ikke ubetydelige Virksomhed i Provinserne for ikke at tale om de storartede Banker i Skotland, Irland, ja end ogsaa i Kolonierne. Vel har den engelske Banks Seddelmonopol i det Hele skabt et lignende System som, det, vi i det Smaa kjende fra vore egne danske Forhold: foruden de store londonske Banker med en Virksomhed væsenlig indskrænket til selve London, en Mængde selvstændige mindre Banker omkring i Provinserne. Men som bekjendt er der dog — for nu ikke her at komme ind paa de særegne skotske og irske Forhold — den Forskjel paa de engelske Tilstande og paa vore, at i alt Fald de ældre engelske Provinsbanker have haft og tildels endnu have den Hjælp, der ligger i Retten til Seddeludstedelse. I 1873 vare disse Bankkontorer i Provinserne fra 900 i 1851 stegne i Antal til 1620, og de regnedes at have en Kapital til deres Raadighed af 210 Mill. P. imod 174 Mill. P. i de londonske Privat og Joint-stock Banks og 67 Mill. P. i den engelske Bank. Ogsaa disse Indretninger høre da

med til det hele umaadelige System af Pengeanstalter. Og midt i det Altsammen, ja som et Slags Centrum for hele Verdens Pengevæsen staar, siden den engelske Revolution, siden Vilhelm af Oraniens og den begyndende Parlamentarismes Dage, det store, mægtige, selvstændige Institut, Bank of England.

N. C. F.

A. C.

E

han

van

dra

er

den

San

ter

For

led

stil

For

del

Eje

tva

til

ud

«n

fun

ov

Familieforholdets Oprindelse.

A. Giraud-Teulon: *Les origines de la famille. Questions sur les antécédents des sociétés patriarcales.* Genève et Paris. 1874.

En yngre fransk (genfisk) Forfatter, A. Giraud-Teulon, har nylig under den ovenfor anførte Titel udgivet et usædvanlig interessant Værk, der giver et betydningsfuldt Bidrag til Spørgsmaalet om Samfundets Oprindelse. Det er Familieforholdet og Ægteskabet (— der i Forening med den private Ejendomsret jo betragtes som det moderne Samfunds Grundpiller —), der ere Gjenstand for Forfatterens Undersøgelser. Han viser, at ligesom den moderne Form for Ejendomsretten er af temmelig ung Dato, saaledes ere de i de civiliserede Lande nu raadende Forestillinger om det ægteskabelige Forhold, Familieforholdet, Forholdet mellem Børn og Forældre — der staa i en til dels endog meget nøje Forbindelse med Opfattelsen af Ejendomsretten — langt fra at være oprindelige, idet de tværtimod kun med en Langsomhed, der kan bringe En til at fortvivle, «avec la plus désempérante lenteur», have udviklet sig.

Tidligere har man i den patriarkalske Familie, i den «naturlige» Forening af Fader, Moder og Børn, set Samfundets Spire: I den patriarkalske Familie raader Faderen over sin Hustru, sine Børn og Familiens Ejendom; dør

han, følger hans førstefødte Søn ham i Herredømmet; Børnene stifte Familier, der forene sig til en «Klan»; Klanerne forgrene sig og danne «Triber»; disse forgrene sig videre og danne politiske Samfund, hvis Høvding (Rex) i direkte Linje nedstammer fra den oprindelige Families Hoved. — Denne Udvikling synes simpel og naturlig og bekræftes af den bibelske Fremstilling. «Det patriarkalske System er blevet til en Støbeform, i hvilken man — uden at tro at gjøre Vold paa Kjendsgjerningerne — med det Gode eller med Magt har kastet alle den primitive Verdens politiske, sociale, økonomiske og religiøse Institutioner.» Men Giraud-Teulon viser, at den patriarkalske Familie, langt fra at være Samfundets første Spire, kun langt om længe og med meget Besvær har udviklet sig af endnu mere primitive Former. Allerede i 1861 paaviste Bachofen i sin fortjenstfulde Bog «Das Mutterrecht», at der forud for det patriarkalske System ligger et andet Civilisationsstandpunkt, hvor Arvefølgen og hele Familie-myndigheden retter sig efter Moderen, medens Manden, som Fader betragtet, spiller en aldeles underordnet Rolle. Og naar det nu lader sig godtgjøre, at endnu den Dag i Dag staa flere Folkeslag i Asien, Afrika og Amerika fremdeles paa dette tidligere Standpunkt, — saa synes denne Kjendsgjerning dog at maatte tvinge Folk til at opgive Hypotesen om det patriarkalske Familieforholds Oprindelighed. At «das Mutterrecht», «la parenté par les femmes», det Forhold, hvor Slægtskabet retter sig efter Moderen, var (og er) raadende hos flere primitive Folkeslag, bekræftes ikke alene af Bachofens, men ogsaa af Mac Lennans, Morgans o. Fl.s Undersøgelser. Giraud-Teulon bliver imidlertid ikke staaende herved. Han tror at kunne hævde, at ihvorvel det Civilisationsstandpunkt,

hvor Moderen er den for Slægtskabsforholdet Bestemende, er mere oprindeligt end det patriarkalske System, saa er det dog langt fra at være det oprindeligste: selv det er kun en sen og langsom Udvikling af endnu mere primitive Tilstande: den første Form, hvorunder Samfundene vise sig for os, er store Masser, hvor der Intet kendes hverken til Fader eller Moder, hvor Individerne tilhøre ikke en enkelt Familie, men hele Horden, hvor Barnet har alle Fællesskabets voxne Mænd til Fædre og alle voxne Kvinder til Mødre. Udviklingsgangen er altsaa denne: Oprindelig hersker der den mest fuldstændige Promiscuitet og om «Ægteskab» kan der overhovedet ikke være Tale; kun lidt efter lidt og efter en Nat, hvis Længde ikke lader sig beregne, begynde enkelte Grupper at skille sig ud af Masserne; Familieprincippet begynder at spire; der danner sig et Slags «Ægteskab» — d. v. s. en mere eller mindre varig Forening mellem et større eller mindre Antal Individer —; der danner sig en vis Forestilling om Slægtskab, men dette retter sig udelukkende efter Moderen, om hende samler Familien sig, Faderen er ganske trængt tilbage; endelig kommer ogsaa denne til sin Ret: den patriarkalske Familie, hvis Grundlag Ægteskabet — en Forening af én Mand med en eller flere Hustruer — er, træder frem. — Familieforholdets Historie godtgjør saaledes mere end den traditionelle Theori Menneskaandens bestandige Fremadskriden. Det er det, der maa forsone os med Raaheden i mange af de Forhold, hvormed denne Historie bringer os i Berøring.

De Beviser, hvorpaa Giraud-Teulou støtter sin Theori, fremlægger han ikke med en Bestemthed, som om han troede dem uomstødelige. Han indrømmer tværtimod, at hans Fremstilling paa flere Punkter kan være tvivlsom,

og at fremtidige Undersøgelser maaske ville omstøde flere af de Resultater, hvortil han tror at kunne komme. Han indrømmer, at Meget af hvad han anfører, kun maa betragtes som Hypotheser. Men det er i alt Fald Hypotheser, der have et saa godt Grundlag, som paa Videnskabens nærværende Standpunkt er muligt, og de fortjene virkelig Opmærksomhed. Bogen indeholder desforuden meget Andet, der ikke tør betragtes som «Hypotheser», men som Kjendsgjerninger, der kaste et højt ejendommeligt Lys paa vore Forfædres sociale og økonomiske Tilstande. Og hvad enten fremtidige Undersøgelser maatte give ham Ret eller ej, saa fortjener han i ethvert Tilfælde Anerkjendelse, fordi han med stor Uforfærdethed har udtalt, hvad han ansaa for Sandhed, uagtet han vidste, at det maatte støde paa Kritik, og uagtet hans Granskningers Resultater paa flere Punkter maatte berøre civiliserede Mennesker ubehageligt.

At der forud for det patriarkalske Familieforhold ligger et Civilisationsstandpunkt, hvor Slægtskabsforholdet udelukkende retter sig efter Moderen, og hvor Familien næsten kan siges at være faderløs, tør betragtes som saa temmelig godtgjort, og er et af de Punkter, hvorom Giraud-Teulon kan udtale sig med størst Bestemthed. For flere Folks Vedkommende lader det sig godtgjøre, at de have staaet paa det, og for andres, at de endnu staa derpaa; men heraf følger jo ganske vist ikke med Nødvendighed, at alle Folkeslag maa tilbagelægge eller have tilbagelagt dette Standpunkt. Paa flere avstralske Øer anerkjendes slet intet Slægtskab mellem Fader og Søn. Hos flere indianske Stammer i Nordamerika retter Børnenes Rang, Arvefølge, Slægtskab osv. sig kun efter Moderen. Hos Arawakerne i Sydamerika er der kun Tale

om en kvindelig Genealogi, og denne bevares med stor Omhu for at undgaa Blodskamsforbindelser, — Noget, der hos denne Stamme er forbudt. Hos andre indianske Stammer er den mandlige Slægtfølge nu indført; men det hævdes af Sagkyndige, at dette er noget forholdsvis Nyt. At den kvindelige Slægtfølge gjaldt hos flere af Oldtidens Folk, omtales af gamle Historieskrivere: Herodot omtaler det for Lykiernes, Polybius for Lokrernes Vedkommende. Ogsaa i det gamle Ægypten synes dette at have været Tilfældet, om der end kan være en Del Tvivl herom. Sikkert er det derimod (efter Munzingers «Ostafrikan. Studien»), at man endnu i vore Dage ved Ægyptens Grænser, i Øvre-ægypten og Abessinien finder Folkeslag, hvor Familieforholdet udelukkende retter sig efter Moderen. Paa flere andre Steder i Afrika er det Samme Tilfældet; Moderens Mand har kun den Forretning at avle; ofte er han slet og ret Slave; Patriarkmyndighed udøver han ikke, men denne udøves, hvis ikke af Moderen selv, af hendes Broder. — Om dette ejendommelige Forholds Tilstedeværelse foreligger der de nøjagtigste og paalideligste Oplysninger. I Oldtiden have nogle græske Forfattere, i Middelalderen arabiske Skribenter og i Nutiden talrige, fuldt paalidelige Øjevidner uafhængig af hverandre afgivet saadanne Erklæringer, at en Tvivl paa dette Punkt neppe er tilstedelig. — Dette Familieforholds Opkomst forklares ganske naturligt ved en Henvisning til Faderskabets Uvished (pater incertus, mater certa), eller som det hedder i det bekjendte Vers i Odysseen:

Efter hvad Moder har sagt, er jeg Søn af ham, men med Vished
Véd jeg det ej . . .

At denne Ordning af Familieforholdet findes hos de Folk, hvor Polyandri endnu hersker, er let forstaaeligt, og naar

den ogsaa findes hos Folk, der nu ere monoandriske, saa synes den her at vise tilbage til mere primitive Forhold: den synes at vise tilbage til en Tid, da Ægteskabet — 3: én Mands varige Forbindelse med én (eller flere) Kvinde — ikke var muligt. Set fra dette Synspunkt har «la parenté par les femmes» en stor Betydning i Menneskeslægstens historiske Udvikling.

Hos de primitive Folk, hvor den private Ejendomsret endnu ikke kjendtes, var Ægteskabet ikke let muligt: en enkelt Mands udelukkende Besiddelse af en Kvinde maatte forekomme som et Brud paa den Kommunisme, der forøvrigt var gjældende, og blev ikke let taalt af Fællesskabets øvrige Medlemmer. Kun efterhaanden som den private Ejendomsret vandt Anerkjendelse, blev ogsaa Ægteskabet til en anerkjendt Institution. Ejendomsrettens Historie falder tildels sammen med Ægteskabets. I alt Fald lader det sig for nogle Folkeslags Vedkommende paavise, at ligesom Ejendommen oprindelig var fælles for hele Stammen, senere kun fælles for Familien og endelig Gjenstand for kun individuel Ret, saaledes var ogsaa Kvinden oprindelig alle Mænds Fælleseje, senere Gjenstand for alle en enkelt Families mandlige Medlemmers Besiddelse, og endelig Gjenstand for individuel Besiddelse. Endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede herskede der, efter hvad der berettes, paa Ceylon den Opfattelse, at det var hele Familien og ikke et enkelt af dens Medlemmer, der indgik Ægteskab, og ligesom Jorden tilhørte Familien i dens Helhed, saaledes betragtedes ogsaa dette Ægteskabs Børn som tilhørende Familien og ikke de individuelle Forældre. Naar Ægteskabet betragtedes som en Ejendomsform, saa maatte en enkelt Mands udelukkende Tilsegnelse af en Kvinde vise sig som et Brud paa Fælles-

skabets Rettigheder. De Lovgivere, der hos de forskellige Folk indførte Ægteskabet (— hos Ægypterne Menes, hos Grækerne Kekrops, hos Hinduerne Cwetaketu, hos Kineserne Fohi —), havde derfor de største Vanskeligheder med at gennemføre deres «Opfindelse», og undertiden maatte Kvinden som en Art Bod, fordi hun krænkede Fællesskabets Rettigheder, en vis Tid hengive sig til «Hetærisme». At hun ved denne Hetærisme kunde vinde Tilgivelse for sin «Forbrydelse» og vinde Ret til senere Kyskhed, strider mod vore Begreber og forekommer os vanskelig forstaaeligt; men at det forholder sig saaledes, er en bevist Kjendsgjerning. Paa Andamanøerne hengive de unge Piger sig inden deres Ægteskab til den mest tøylesløse Prostitution, men naar de først ere gifte, have de ikke engang Lov til at smile til en ung Mand. Paa Madagaskar, Ny-Zeland, i Birma, det sydlige Arabien og flere Steder maa Brudgommen indrømme Brudens Slægtninge og Venner en «jus primæ noctis». Efterhaanden indskrænkes denne Tribut, og bliver kun indrømmet Kongen, Høvdingen eller Præsterne. Paa Malabar har Ypperstepræsten, naar Kongen gifter sig, Ret til de tre første Nætter hos den unge Dronning, og efter Forbes skal Kongen endog give ham 50 Guldstykker for den ydede Tjeneste. Abel de Rémusat fortæller, at i Cambodscha er det en af Buddhas Præster, der skal udføre denne Forretning, som kaldes Tchin-than. «Hvert Aar, paa den Tid, der svarer til Kinas fjerde Maane, bekendtgjøres det, hvilken Dag, der er bleven fastsat til Tchin-than, og alle de, der have Døtre at bortgifte, maa gjøre Anmeldelse derom.» Paa den fastsatte Dag fejres der en stor natlig Fest, og i alle Huse, hvor der bortgiftes Døtre, foretages Ceremonien Tchin-than. Den Forestilling, at

Ægteskabet er et Brud paa Naturens Lov, som maa udsones, har holdt sig lige ned til den nyeste Tid paa visse Steder i Indien, i Goa og Pondichery, særlig i Gangesdalen, og Religionen forpligter her de unge Piger til inden deres Ægteskab at give sig hen. I visse Dele af Indien berøver Moderen ved Hjælp af et særligt Instrument og under højtidelige natlige Ceremonier sin unge Datter Beviset paa hendes Jomfruelighed. Hos nogle Stammer paa Madagaskar er det Samme Tilfældet: de unge Piger tilintetgjøre selv deres Jomfruelighed, forsaavidt Moderen ikke alt har gjort det i deres Barndom, og Faderen bortgifter aldrig sin Datter, førend hun paa den ene eller den anden Maade har mistet sin Jomfrudom. At Prostitutionen af religiøse Grunde i Oldtiden herskede paa talrige Steder, særlig i Asien, har den berømte Kulturhistoriker Hellwald bevist. Men jo mere man hævede sig over den barbariske Tilstand, som desto mere utaaelig og unaturlig følte man den obligatoriske og religiøse Prostitution, og man søgte paa forskjellig Maade at unddrage sig denne Forpligtelse: i det primitive Grækenland bliver Kvindernes obligatoriske Hetærisme begrænset, saaledes at nogle særligt udvalgte Hieroduler ved at opfylde den Pligt, der tidligere paalaa alle Kvinder, befriede deres Medborgerinder for al personlig Ydelse. Men der er dog endnu Steder, hvor Hetærerne ere Gjenstand for en særlig Agtelse: Combes og Tamisier bemærkede paa deres Rejse i Abessinien i 1835, at det dér var Tilfældet, og andre Steder have Andre bemærket det. — Naar nu imidlertid det Brud paa den kommunistiske Ordning, som Ægteskabet medførte, ved en Hetærisme eller ved »*jus primæ noctis*» eller paa anden Maade var blevet udsonet, var den gifte Kvinde ikke blot berettiget, men endog

forpligtet til at vise Kyskhed, og hvorfor? — fordi Ukyskhed efter barbariske Folks Opfattelse vilde krænke den Ejendomsret over Kvinden, som Manden nu havde erhvervet sig. Det var efter denne Opfattelse ikke Kvindens Rygte, men Ejendomsbesidderens Rettigheder, der led ved Kvindens Ukyskhed, — og denne burde derfor afsones ved en Bøde til Manden. I hvor nøje Forbindelse den ægteskabelige Troskab staar med Ejendomsretten ses allertydeligst hos visse arabiske Stammer ved den hvide Nil: Hustruen er kun visse Dage om Ugen forpligtet til at være kysk, og disse Dages Tal retter sig efter den Mængde Kvæg, Manden har betalt for sin Hustru; denne har fuld Raadighed over de Dage, der ikke ved Ægteskabskontrakten ere blevne udtrykkelig forbeholdte Manden. Ægteskabets nøje Forbindelse med Ejendomsretten godtgøres tilstrækkelig ved dette Exempel. — Noget, der ogsaa i en betydelig Grad maatte gjøre det vanskeligt at faa Bugt med Hetærismen, var den Pengefordel, den afkastede. Duveyrier fortæller om nogle arabiske Stammer i Sahara: «Inden Faderen bortgifter sin Datter, forlanger han af hende, at hun ved at give sig hen skal afbetale, hvad hun har kostet Familien, og», tilføjer han, «jo bedre hun har forstaaet at handle med sine Yndigheder, des mere Pris sættes der paa hende.» I Japan udsætte (eller udsatte) Fædrene sig ikke for nogen Dadel ved at leje deres Døtre til offentlige Huse, og hvem der paa saadanne Steder har erhvervet sig forskjellige nette Færdigheder, gjør let et godt Parti. Kun den, der var i Besiddelse af Formue, behøvede ikke at nedværdige sig paa denne Maade. Kun efterhaanden som Evnen til at give Medgift steg, trængtes Hetærismen tilbage. Kun

med den stigende Velstand blev Sædelighed i Familieforholdene og de ægteskabelige Forhold almindeligere.

Efter at have skildret de ovenfor berørte Forhold giver Giraud-Teulon, idet han særlig støtter sig paa Morgans og Mac Lennans Undersøgelser, en Fremstilling dels af den fuldstændige Promiscuitet, der formentlig kan paa-vises hos nogle malajiske Folk, dels af det saakaldte Exogami (c: Forbud mod Ægteskab mellem Individuer, der tilhøre samme Stamme), der, om det end ikke formaaede at gjøre fuldstændig Ende paa Promiscuiteten, dog satte visse Grænser herfor, idet de tidligere saa almindelige Ægteskaber mellem Broder og Søster og andre Blodskamsforbindelser forhindredes. Hvad der anføres her, har maa-ske til Dels vel meget Karakteren af Hypotheser, men fortjener dog en ikke ringe Opmærksomhed.

Hos flere malajiske Folk, Beboerne af Venskabsøerne og Hawaji, tror Giraud-Teulon og flere Granskere med Bestemthed at kunne paa-vise Udviklingsgangen: Promiscuitet (eller: slet intet Familieforhold), «parenté par les femmes» (eller: «det uterine Familieforhold»), og endelig det Familieforhold, hvor Faderen er den Bestemmende med Hensyn til Genealogi, Arvefølge osv. Til Forklaring af, hvorfor Udviklingen er gaaet i denne Retning, anfører han bl. A. Følgende:

«De Aarsager, der have bevirket Dannelsen af adskilte Familiegrupper i Horden, synes at staa i nøje Forbindelse med en almindelig Rigdomsforøgelse. Indførelsen eller Opdagelsen af en Kornsort, Tæmningen eller Krydsningen af en ny Dyreart kunne have været tilstrækkelige Grunde for et vildt Samfunds radikale Omdannelse: alle Civilisationens store Fremskridt ere altid faldne sammen med dybt gaaende Ændringer af en Befolknings økonom-

iske Stilling. Blandt de vigtigste Revolutioner i den barbariske Menneskehed indtager Overgangen fra Nomadelivet til den Ordning, hvor der haves faste Boliger, en fremragende Plads. Denne ny Ordning har i en væsentlig Grad maattet bidrage til Dannelsen af disse adskilte Grupper, og omend Forestillingen om et individuelt Faderskab har kunnet opstaa under Nomadetiden, saa har den dog maattet lægge sig for Dagen med mere Kraft, naar Horden, idet den tog fast Bolig, ophørte at udgjøre en saa sammenpakket Flok som tidligere. Lidt efter lidt fjernede Grupperne i det samme Distrikt sig fra hverandre og tilegnede sig for en mere eller mindre lang Tid den udelukkende Brug af den eller den Del af Jorden: der dannede sig indhegnede Steder eller adskilte Huse, og Følelsen af en mere begrænset Ejendomsret begyndte at trænge igjennem. Overgangen fra Nomadetilstanden til de faste Boliger bidrog, idet den opmuntrede til Dannelsen af særskilte Familier, til at formindske de primitive Slægtskabsforholds Vidde, da den opfordrede til at anerkjende et stedse mindre Antal Individer som værende arveberettigede til Ejendomsrettighederne. Et naturligt Instinkt har altid faaet Mennesket til at indskrænke Tallet af dem, der ere delagtige i hans Rettigheder, og til gradvis at bryde med Kommunismen. Forbedringen i de økonomiske Kaar og den større Sikkerhed vedrørte i samme Grad Slægtskabsforholdene som Ejendomsforholdene. Ud af Masserne skilte enkelte Grupper sig, og da disse Grupper følte sig tilstrækkelig stærke til at skaffe deres særlige Ejendomsret Agtelse, kunde de tænke paa en Ændring af tidligere Tidens Arvefølge og Slægtskabsforhold. Men Omordninger lod sig kun gennemføre med den største Langsomhed, og enhver af dem er hos de bar-

bariske Folkeslag betegnet med en Kamp mellem den gamle Ejendomsret og en ny Besiddelsesform, d. v. s. med en Principkamp. Ethvert socialt Fremskridt enhver højere moralsk Opfattelse viser sig hos dem som Resultatet af en Forbedring i Ejendomssystemet. Særlig synes Overgang fra det blot kvindelige Slægtskabs Institutioner til det mandlige Slægtskabs at have været betegnet med et Sammenstød af retslig Natur paa Ejendomsrettens Omraade.»

At søge Grunden til Overgangen fra den kvindelige til den mandlige Slægtordning i Faderfølelsen, kan der ikke vel være Tale om; thi denne Følelse synes at være de primitive Folk meget fremmed. Det Forhold mellem Fader og Søn, man først træffer hos barbariske Folk, er et Slaveforhold: Faderens Myndighed er ikke begrundet i noget Kjærlighedsforhold, men i hans fysiske Overlegenhed og i den raa Magt, og Børnene have kun Betydning for ham, forsaavidt de kunne være gode Arbejdere eller forsaavidt de repræsentere en Handelsværdi. Hos flere Negerstammer sælger Faderen sine Børn; men naar Sønnerne blive voxne, og naar de kunne faa fat paa deres gamle Fader, hvem de synes at hade mere end nogen Anden, undlade de ikke at gjøre Gjengæld. At Slægtskabsforholdets Udvikling derimod staar i den nøjeste Forbindelse med Ejendomsretten, er en Formodning, til hvis Bestyrkelse to Grunde her skulle anføres: Hos Thibetanerne og nogle Folk i det sydlige Indien retter Slægtskabet sig efter Manden, uagtet Sønnen ikke kan angive sin Fader paa Grund af det der herskende broderlige Polyandri (3: flere Brødre ere fælles om én Kone). Hos det førstnævnte Folk er den ældste Broder Fællesskabets Chef, og som saadan tilhører ikke alene al Ejendommen,

men ogsaa alle Børnene ham; hos de indiske Folk tilkjendes den Førstefødte i Almindelighed den ældste Mand, Nummer 2 den næstældste o. s. fr., uden noget Hensyn til den virkelige Oprindelse. Altsaa: Avlingsakten bestemmer ikke Paterniteten, men har kun en aldeles accessorisk Betydning; Faderskabet bestemmes af Ejendommens Fordeling. — Den anden Kjendsgjerning, der her skal fremhæves, er denne: Ordet «pater» har ikke noget at gøre med Slægtskabsforholdet, men vel med Ejendomsforholdet; paa Sanskrit kaldes Faderen, som den Avlende betragtet, «ganitar», hvorimod «pitar» betyder «Ejer». For at samle begge Forestillinger under Et, bruge Vedaerne ogsaa Sammenstillingen «pita-ganita» (pater genitor). De to i vore Øjne saa forskjellige Begreber, Ejendomsretten og Faderskabet, gik over i hinanden, den Gang da Ægteskabsinstitutionen blev grundlagt.

Naar Ægteskabet — en enkelt Mands udelukkende Besiddelse af en Kvinde — blev betragtet som en Art Ejendomsret, er det forklarligt, at der for Kvinden maatte betales som for en anden Ejendomsgjenstand. Men i fattige Samfund var det kun forholdsvis sjældent, at den Lysthavende havde Raad til i Varer eller Kvæg at betale, hvad der forlangtes. Ofte maatte han afbetale Prisen ved i en vis Tid at arbejde for sine Svigerforældre, saaledes som Jakob gjorde for Laban. Af alle Betalingsmaader er ingen mere almindelig hos barbariske Folk: i Asien, Afrika og Amerika træffes den lige hyppigt. Mindre almindelig er den Betalingsmaade, der bruges paa visse Steder i Abessinien: Manden giver sin Søster eller en anden Kvinde i Bytte for den Hustru, han ønsker sig. Paa flere Steder erhverver Manden sig ikke Ret til Børnene, derved at han har kjøbt sin Hustru: Børnene tilfalde Moderens Familie,

medmindre Faderen særlig tilkjøber sig dem. Livingstone fortæller (1866), at hos Makololoerne i Afrika maa Manden betale sin Svigerfader en vis Sum «for at tilintetgjøre dennes Ret til at beholde de Børn, hans Datter maatte føde». Betales ikke denne Sum, tilhøre Børnene Morfaderen, og Faderen har ingen Ret over dem. Ladislas Magyar fortæller (1857) det Samme om nogle sydafrikanske Folk. Paa Zanzibarkysten tilbagebetaler Svigerfaderen sin Svigersøn, hvad denne har givet for de eventuelle Børn, hvis hans Hustru skulde dø uden at efterlade Børn, da Betalingen jo i saa Fald ikke med Rette kan erlægges. Jagor fortæller (1873), at paa nogle af de filippinske Øer maa Brudgommen, der i nogle Aar tjener i sine tilkommende Svigerforældres Hus, foruden Medgiften betale en vis Sum til sin Hustrus Moder som Erstatning for den Mælk, hvormed hun har opammet sin Datter. — Der findes hos Giraud-Teulon en Righed af andre Træk, der belyse, hvorledes Ejendomsforholdene og Familieforholdene stadig følge den samme Udviklingsgang.

At den af Giraud-Teulon skildrede Udvikling af Familieforholdene virkelig har fundet Sted hos nogle Folk, synes bevist; men at alle Folk nødvendigvis skulde gennemgaa den, lader sig ganske vist ikke bevise. Det kunde jo tænkes, at enkelte højere Racer havde begyndt med Ægteskabet og det patriarkalske Familieforhold. Giraud-Teulon har dog noget ondt ved at tro, at disse «højere Racer» strax fra første Færd af skulde have været i Besiddelse af de Betingelser, som dette Familieforhold udkræver, Betingelser, der kun med stort Besvær og Langsomhed ere fremstaaede hos de Folk, hvis Udvikling vi kjende: Agtelse for den individuelle Ejendomsret, Kvindens Kyskhed, Forstaaelse af Paternitetsforholdet, For-

staaelse af abstrakte Begreber. Sikkert er det, at barbariske Folk have særdeles ondt ved at forstaa, hvorfor Slægtskabet skal udledes — ikke fra Kvinden, hvis Moderskab er bevisligt — men fra Manden, hvis Ret, og udelukkende Ret, til at kalde sig Fader kan være yderst tvivlsom. Barbariske Folk ville ikke nøje sig med blotte Formodninger; de ville have noget Synligt og Haandgribeligt at holde sig til. Dette er Grunden til, at der hos en stor Mængde barbariske Folk findes en højst ejendommelig Ceremoni, hvis Mening er at give Slægtskabet mellem Fader og Søn et synligt Udtryk: Faderen gaar til Sengs, lader som om han fødte og modtager Barselsgratulationerne. Ved denne Barselsceremoni bliver der saa at sige givet den Nyfødte en anden Moder. Alleerede Strabo fortæller: «Naar hos Ibererne Kvinderne føde, er det Mændene, der i deres Sted holde Sengen og lade sig pleje af dem.» Plutark siger: «Hos Cyprerne gaar Manden til Sengs og efterligner den fødende Kvindes Skrig og Forvridninger.» Andre klassiske Forfattere fortælle det Samme om andre Folk. I det trettende Aarhundrede bemærkede Marco Polo denne Skik i det østlige Asien. Og lige ned til vore Dage have talrige Rejsende vidnet om, at den findes paa mange Steder i Amerika, Afrika, Asien osv. Faa Ceremonier have været saa udbredte som denne, hvorved der paa en Maade gaves Barnet to Mødre: kun ved at Faderen blev stemplet som Moder, kunde han opnaa at blive betragtet som værende i Slægt med Barnet.

Denne Skik, den saakaldte «couvade», giver et af mange Vidnesbyrd om, hvor unaturligt det fra Manden udledte Slægtskab forekommer primitive Folk. Det paa Fædrenemyndigheden hvilende Familieforhold er i Virke-

ligheden først trængt igjennem efter at have bestaaet en Kamp med det Familieforhold, hvor Alt retter sig efter Moderen, — en Kamp, der tillige var en Kamp mellem det aristokratiske og det demokratiske Princip; thi, som Munzinger har paavist, findes hint Familieforhold (i alt Fald i Afrika) hos de mere aristokratiske, dette hos de mere demokratiske Stammer.

Det patriarkalske System, der ganske vist paa visse Steder kan være blevet indført ved Landets Erobring eller Oversvømmning af fremmede, mere civiliserede Folk, maa i Almindelighed betragtes som et Resultat af Civilisationens Udvikling og særlig som et Resultat, den gradvise Fremgang og Forbedring i Ejendomsforholdene og de økonomiske Kaar har ført med sig. Oprindeligt har det været et Særkjende for de Rige og Mægtige, fra hvem det senere er trængt ned til Samfundets lavere Klasser. Endnu i en ny Tid har man i det russiske Amerika og andetsteds set, hvorledes de Rige og Høvdingene begyndte at kalde deres Børn med Faderens Navn, medens Befolkningens store, fattige Mængde holdt fast ved den Reminiscens fra den blot kvindelige Afstamning at kalde Barnet med det mødrene Navn. Giraud-Teulon slutter sine Undersøgelser med at udtale den Formodning, at det patriarkalske Familieforhold, da det først viste sig, kun var Slægtskabets aristokratiske Form, kun var de Riges og Mægtiges særlige Ret. I den patriarkalske Familie maa man ikke se Samfundsordningens Udgangspunkt; men den er en af Civilisationens Erobring.

Møntreformer i Danmark og i Udlandet.

Efter «Berl. Börs. Z.» Ved **M. V.**

I den af den konstituerede Møntdirektør i April Maaned f. A. til Finansministeriet afgivne Beretning og i Sammes interessante Meddelelser i Nationaløkonomisk Forening*) foreligger der et saa betydeligt Materiale til en Vurdering af, hvorledes Møntsagens praktiske Gennemførelse er bleven foretaget, at det har været fuldt berettiget allerede nu at udtale en Dom, der maatte blive en Anerkjendelse. Hvad der er udrettet er i og for sig meget betydeligt og taaler ogsaa meget vel Sammenligning med, hvad der er udrettet andetsteds, hvor en Møntreform i samme Retning som vor har staaet eller endnu staar paa Dagsordenen. Det viser sig nemlig, at Danmark ved i rette Tid at beslutte Reformen, ved at forberede den med Omsigt og gennemføre den med Energi heldigt har undgaaet de store Tab for Statskassen og de Gener og Besværligheder for Befolkningen, som man i andre Lande maa finde sig i. I saa Henseende er det af stor Interesse at iagttage Forholdene i Holland, der endnu ikke har besluttet Reformen, og i Tyskland, hvor man befinder sig midt i den; vi meddele nedenfor efter «Berliner-Börsen-Zeitung» (1875, Nr. 40 og 104) to Artikler, der give interessante Oplysninger om enkelte Punkter, vedrørende disse Landes Møntvæsen. —

I Holland er det endnu ikke lykkedes at bringe Spørgsmaalet om Indførelsen af Guld møntfoden til endelig Afslutning.

*) Nationaløk. Tidsskrift, 3 Bd. S. 122 og 462, 5 Bd. S. 62.

Det vil jo erindres, at et Lovforslag om en Møntreform i Begyndelsen af forrige Aar blev forelagt Generalstaterne, der imidlertid forkastede det med overvejende Majoritet, og siden den Tid har det ny Ministerium befattet sig med dette vigtige Angiggende uden noget Resultat. Alt, hvad man hidtil har besluttet sig til, er ikke Andet end foreløbig indtil 1ste Juli d. A. at unddrage Publikum den Ret, som det hidtil har haft, til at faa udmøntet for egen Regning, og denne Beslutning var ogsaa paatrængende nødvendig, naar man vilde befri Staten for det Tab af 4 pCt., som Holland har lidt Aar ud og Aar ind som Følge af Publikums Udmøntningsret, der kunde benyttes og virkelig blev benyttet til at realisere en Gevinst af den nævnte Størrelse. Til Forstaaelse heraf maa det erindres, at 100 hollandske Gylden veje 1 Kilogram, medens den hollandske Sølv mønt ikke bestaar udelukkende af Sølv, men kun har en Finhed af $94\frac{1}{2}$ pCt., saaledes at 100 Gylden vel veje 1 Kilogram, men kun indeholde 945 Gram fint Sølv. Naar nu 945 Gram fint Sølv give 100 Gylden, ville jo 1000 Gram f. S. give 105,81 Gylden, og ganske vist udbetaler den hollandske Mønt ikke mere end 104,70 eller højst 104,75 Gylden for indleverede 1000 Gram fint Sølv, idet den lille Forskjel 1,11 eller 1,06 gaar med til Prægningsomkostninger og til Betaling af det Kobber, der maa iblandes for at faa 1000 Gram Møntmetal ud af 945 Gram Sølv; men naar man hidtil for 1000 Gram fint Sølv endda blot har faaet 104,70 Gylden, var der en ikke ubetydelig Fortjeneste at realisere. Hvad man gav mindre end 104,70 Gylden for 1000 Gram fint Sølv, var jo ren Fortjeneste, og Sølv kunde i Virkeligheden andetsteds faas til billigere Pris. Der var to Spørgsmaal at besvare:

1) Hvad er Prisen paa Sølv i London, der er Hovedmarkedet for ædle Metaller?

2) Hvad er Prisen paa Sterling i Amsterdam?

Naar den første er 58 Pence pr. Unze Standard og den sidste, som i Slutningen af forrige Aar, 11,90 Gylden, bliver Regnestykket simpelt hen dette:

$x = 1000$ Gram fint Sølv

31,1 Gram = 1 engelsk Unze

0,925 eng. Unze = 58 Pence

1 Unze Stand. = 58 Pence

240 pence (1 £) = 11,90 Gylden

$x = 99,97$ Gylden.

Hertil maa imidlertid lægges Kurtage, Fragt,

Assurance og Rentetab 3 pCt. eller 0,75 —

Et Kilogram fint Sølv koster altsaa 100,72 Gylden.

For et Kilogram giver Mønten 104,70 Gylden,

medens det kun koster 100,72 —

Ren Gevinst . . . 3,98 Gylden,

eller næsten 4 pCt.s Fortjeneste.

Naar Situationen var saaledes, kommer man uvilkaarlig til at opkaste det Spørgsmaal, hvorfor ikke alle Bankiers indkjøbte Sølv og opnaaede denne betydelige Fordel. Svaret er ganske simpelt: For at opnaa et Resultat som det ovenfor fremstillede maatte man nødvendigvis lade det indkjøbte fine Sølv udmønte; men dette lykkedes kun ganske enkelte Bankiers, eftersom Mønten, der i Løbet af en Uge kan udmønte omtrent én Million Gylden (hvad den for Øvrigt har gjort hele sidste Halvdel af forrige Aar), havde maattet indrømme den Nederlandske Bank en Forrettighed til at faa udmøntet, og Banken havde den 1 Maj f. A. et Forraad af 17 Millioner fint Sølv, for hvilke den gjorde sin Forrettighed gjældende, medens Andre først efter den kunde benytte Udmøntningsretten og derigjennem realisere den omtalte Gevinst. — Hollands Tøven med at indføre Guldmondfoden paafører saaledes Staten et Tab af 4 pCt. af hver Million, der ugenlig udmøntes; thi naar man, som det kan forudses, bliver nødt til at erklære sig til Fordel for Guldmondfoden, maa Staten indløse al den udmøntede Sølvmønt med Guld eller sælge den til Markedsprisen for fint Sølv, og den vil derved tabe 4 pCt., selv under den Forudsætning, at

Sølvprisen ikke gaar ned under 58 Pence*). Dette Tab vil naturligvis formindskes, hvis Sølvprisen eller Vexelkursen paa London stiger; men begge Dele ere lidet sandsynlige, da Tyskland paa den ene Side er i Færd med at formindske sin Sølvbeholdning, og Vexelkursen paa London er i stadig Synken**), paa samme Tid som England fremdeles er Hollands Debitor for betydelige Summer. —

Det ligger nær, i Anledning af ovenstaaende Artikels Indhold, bl. A. at mindes, at Danmark, ved betimeligt at bringe en saa betydelig Del af den til Inddragelse bestemte Sølvmonet som de fra Norges Bank modtagne Rd. 4,462,000 i Dobbelt-dalere paa Markedet, opnaaede at faa den solgt til en Pris af 58 $\frac{1}{2}$ Pence pr. Unze Standard.

— Den anden Artikel i «Berl.-Börsen-Zeitung» er af følgende Indhold:

«Sem. financière» opstiller følgende Beregning: «Man havde allerede i lang Tid ventet, at Tyskland vilde komme i den Nødvendighed at maatte henvende sig til det engelske Marked for at faa sit Guldforraad forøget, og i den forløbne Uge (det paa-gjældende Nr. er af 3 Marts) ere Guldindkjøbene ogsaa begyndte, endskjønt Vexelkurserne ikke ere gunstige for Operationer af denne Art. Som bekjendt udmøntes der 69 $\frac{3}{4}$ 20-Mark-Stykker af et Pund fint Guld, altsaa 139 $\frac{1}{2}$ af et Kilogr. fint Guld, der saaledes repræsenterer 2790 Rigsmark. For Øjeblikket koster et Kilogr. fint Guld i London 2800,97 Rmk.***), saaledes at der paa hvert Kilogram udmøntet Guld er et Tab af 10,97 Rmk., bortset fra Transportomkostninger, Rentetab osv. Dette Guldindkøb kan kun have sin Grund i en tvingende Nødvendighed.» Vore Efterretninger stadfæste fuldstændig denne Meddelelse; den tyske Regering har i Virkeligheden igjen i den sidste Tid begyndt at gjøre betydelige Indkøb af Guld i

*) For Øjeblikket er den kun 57.

**) — — — 11,80.

***) Efter dette Prisforhold vilde Danmark altsaa være kommen til at give omtr. 9,75 Kr. mere pr. Kilogram, end det gav, for de 10,802 Kilogr. fint Guld, som det hidtil har udmøntet.

London, og naar dette Faktum ikke endnu gav sig Udtryk i den sidste Opgjørelse af Englands Bank, maa det tilskrives Indflydelsen af modvirkende Omstændigheder; men sandsynligvis ville vi i den nærmeste Tid høre ny Klager over, at Guldets gaar ud af Englands Bank, og Udtalelser af Frygt for en forestaaende Diskontoforhøjelse. Man kan ikke lukke Øjet for, at vi endnu ere meget langt fra den fuldstændige Gjennemførelse af Møntreformen, og Regeringen vil vistnok atter og atter faa at høre, at den har miskjendt den hele Foranstaltnings Betydning og har undladt at foretage, hvad der var nødvendigt for hurtigt og sikkert at indføre Guldmondfoden og virkeliggjøre den hele Reform. Endskjønt der er udmøntet 1114 Millioner Mark Guldmonnt, cirkulerer der nu som tidligere for Størstedelen kun Sølvmonnt og Banknoter; Guldmonnten ligger inde-spærret i Bankens og Regeringens Kasser, og naar den undtagelsesvis kommer i Omløb i større Beløb, hjemfalder den meget hurtigt til den Skjæbne at blive indsmeltet og udført af Landet. Ganske vist vil der for en Del blive raadet Bod her-paa, for saavidt som der i Følge Loven af 21 December 1874 om Udgivelsen af Banknoter vil blive inddraget henimod 250 Millioner Mark Banknoter, lydende paa mindre Beløb, og man haaber, at disse Noters Inddragelse vil blive erstattet ved Udgivelsen af Guld; men det er dog et Spørgsmaal, om dette lader sig realisere. Mere Berettigelse forekommer det os, at den af flere Statsøkonomer udtalte Frygt har, nemlig at Bankerne ved denne Lejlighed nærmest ville udgive deres Sølvmonnt. Man er endnu for langt tilbage med Udmøntningen af den ny Guldmonnt, Inddragelsen af den gamle Mønt er ikke foretagen med tilstrækkelig Energi, og det er af Vexelvirkningen mellem disse to Fejl, at den ubehagelige Situation er voxet frem, som vi nu have befundet os i mere end et Aar, og som vi ikke i lang Tid ville komme ud af.

Michel Chevalier om den økonomiske Frihed.

(Brev fra Paris.)

Paa en Tid, hvor Principer og Anskuelser om sociale, økonomiske og politiske Spørgsmaal overalt ryste og vakle, er det af Interesse at høre, hvorledes en Mand, der med Rette regnes for at høre til Videnskabens Ypperste, staar fast paa sit Standpunkt, efter mange Aars Forskning holder fast ved den samme økonomiske Opfattelse. Det er Michel Chevalier, hvormom Talen her er. For nogen Tid siden har han paa *Collège de France* holdt et Indledningsforedrag. Langt fra at mene, at man er gaaet for vidt i Retning af den fri Konkurrence, omtaler han tværtimod i stræng Overensstemmelse med sig selv, at den økonomiske Frihed bør udvides og ikke indskrænkes. Af hans Foredrag skal jeg i det Følgende give et Uddrag. Det lød omtrent saaledes:

«Det Spørgsmaal, jeg i Dag skal behandle, har Krav paa Deres særlige Interesse, da det staar i nøje Forbindelse med vort Fædrelands nuværende Situation. Jeg tænker mig en Stat, som af tvingende Omstændigheder ser sig nødsaget til stærkt og hurtigt at forøge sine Indtægter for at kunne afholde sine allernødvendigste Udgifter, der ere stegne stærkt i en Række af Aar. Hvilke Principer og Regler bør man nu følge for at kunne bære en saadan Byrde uden at blive overlæst? I de sidste 50—60 Aar er dette Spørgsmaal blevet stillet adskillige Stater i Evropa til Løsning. Jeg kunde nævne Frankrig efter 1815, Nederlandene og Belgien i Aarene efter 1830 og nærmere ved den nuværende Tid Østrig og Italien. Jeg kunde

endelig ogsaa nævne den store amerikanske Republik efter Krigen 1861—65. De her nævnte Nationer have afgivet Bevis for, at det stillede Problem ikke er uløseligt. Krisens Vanskeligheder ere blevne overvundne ved et samdrægtigt Samarbejde mellem Nationerne og Regeringerne. Denne Folkeslagenes Iver efter at være Regeringerne behjælpelige med den offentlige Velstands Gjenfødelse er en lykkelig Tilbøjelighed, som spores overalt, hvor Civilisationen er trængt igjennem, men som dog navnlig findes hos de Nationer, der under Et kunne kaldes den vestlige Civilisation eller den kristelige Civilisation, disse energiske Racer, der bebo Evropa, hvorfra de have udbredt sig til Amerika, hvor de spille en betydelig Rolle, navnlig i den nordlige Halvdel. Det er altsaa paa Atlanterhavets to Bredder, at vi træffe disse Folkeslag, som elske Arbejdet, som forstaa at vurdere en god Oplysning, som ere fortrolige med Udøvelsen af nyttige Kunster, og som nu til Dags ikke forlange Andel end at være fri for saakaldte Beskyttere. — Under den nuværende Tilstand ere Alle, baade Arbejdere, Arbejdsherrer og Kapitalister, opfyldte af den Tanke at drage saa megen Nytte som mulig af deres Evner, deres Indsigt og deres Kapital for at frembringe Rigdom. Dette er deres Tilværelses Program. Herved lettes i betydelig Grad Statens Virksomhed, da den saaledes ikke behøver at ordne Arbejdet. Tværtimod, dens Virksomhed kommer til at bestaa deri, at den lader Individerne følge deres egne Indskydelser, at lade dem arbejde, som de selv ønske, at rydde de kunstige Hindringer af Vejen, der ere opstaaede ved reglementariske og fiskale Love og Anordninger, og som lægge Individernes Handlefrihed i Lænker og ere dem til Besvær, naar de ønske at forbedre deres Fremgangsmaade og deres Produkter, eller som forhindre dem i at være ligestillede med deres fremmede Konkurrenter baade i Henseende til deres Produkters Godhed og Billighed. — Alleerede paa Colberts Tid hørte man de Industridrivende, nedslaaede over de indskrænkende Reglementer, udtale de Ord, der forgjæves bleve gjentagne med større Styrke under Ludvig den 15de: *Laissez nous faire*. — Staten har Intet lidt ved at trække sig tilbage fra denne reglementerende Virksomhed, tværtimod,

hvis Staten nu skulde ordne Arbejdet, saa vilde den snart bukke under for et saa uoverkommeligt Arbejde, som det er at holde det udviklede Samfundsmaskineri i Bevægelse paa en kunstig Maade. Men derfor er paa ingen Maade Statens Virksomhed overfor Produktionen bleven overflødig. Der er for Staten meget at gøre, og navnlig kan saaledes nævnes den Virksomhed, der bestaar i at forbedre Kommunikationsmidlerne, at rydde alle fysiske Hindringer af Vejen for Varernes Transport; thi det er jo nemlig kun meget faa industrielle Lande, der saaledes som England kan skaffe sig alle nødvendige Kommunikationsmidler ved de Producerendes egen Virksomhed. Ogsaa Undervisningen bør Staten paa alle Maader søge at fremme; thi baade den almindelige Undervisning og Fagundervisningen ere Midler til Rigdoms Frembringelse, og mange andre Statsvirksomheder kan nævnes, saaledes den, der gaar ud paa at skaffe sig en dygtig Administration og en stærk Hær.

Enhver véd, at Menneskets produktive Evne stadig er stigende. Dyret arbejder altid paa samme Maade, Mennesket forbedrer sin Arbejdsmaade. Spørgsmaalet bliver nu, efter hvilket Forhold Menneskets produktive Evne stiger. Det er vanskeligt ganske i Almindelighed at besvare dette Spørgsmaal, men lad os betragte nogle enkelte Brancher. Siden Trojas Belejring — idet man ser hen til nogle Udtalelser i Odysseen — er Menneskets produktive Evne med Hensyn til at male Korn stegen 150 Gange, det vil altsaa sige, at det Kvantum Korn, der nu males af 1 Mand — f. Ex. i Løbet af en Dag — paa hin Tid udfordrede 150 Arbejdere, der hver især ligeledes arbejdede en Dag. I Jernindustrien er Menneskets produktive Evne i de sidste 600 Aar stegen 30 Gange. I andre Industrigræne er den stegen endnu stærkere; saaledes saa man paa Pariserudstillingen i 1867 en Strikkemaskine, ved Hjælp af hvilken en enkelt Arbejder gjorde 6000 Gange flere Masker, end den flinkeste Arbejder før Maskinens Opfindelse havde kunnet strikke i samme Arbejdstid, og Opfindelsen er ikke gammel.

Jeg skal nu nævne Dem en Kraft, som er i Stand til at forstærke Menneskets produktive Evne og det i en saadan Grad,

at man kunde forudsige al Elendigheds Tilintetgjørelse, hvis alle Mennesker vilde komme overens om at være udholdende i Arbejdet, at være forudseende og sparsommelige, og dersom de — ved den Undervisning, der gives dem, og ved den, som de forskaaffe sig selv — kunde erhverve sig noget Initiativ.

Denne Kraft er Arbejdets Frihed, paa hvilken jeg ikke noksom kan henlede Deres Opmærksomhed. Den bestaar deri, at Enhver har Frihed til at arbejde i den Gren, som behager ham bedst, at sætte sit Arbejde i Værk i det Omfang, han maatte ønske, at følge de Fremgangsmaader, han maatte anse for de bedste, at anvende de Materialer, Maskiner og Redskaber, som han maatte mene ere de fordelagtigste, at forskaaffe sig dem dér, hvor det maatte behage ham bedst, saavel i Landet selv, som fra Udlandet; og Arbejdets Frihed vilde være meget ufuldstændig, dersom der med Friheden til at producere ikke forbandt sig Frihed til at foretage de Omsætninger og træffe de Overenskomster, der kunne finde Sted mellem Mand og Mand.

Naar den politiske Økonomi anbefaler Arbejdets Frihed, saa maa man ikke tænke sig Forholdet saaledes, at den foreslaar at indføre et System uden Orden, hvor der hverken findes Skranker eller Regler, en Tilstand, hvor man kunde drage Fordel af Godtroenheden og bedrage Kjøberen baade hvad Værnens Natur, Kvalitet og Kvantitet angaar, hvor det skulde være tilladt at bemægtige sig de Handelshuses Mærker, der ere bekjendte for deres Redelighed og Dygtighed, hvor det skulde staa Arbejdsherrer uden Skam og uden Hjerte frit for at udsætte deres Arbejderes Liv for Farer, at gjøre hele Byer ubeboelige ved at fylde dem med væmmelige eller dræbende Dunster og at udsætte dem for Explosioner; hvor List og Svig havde Forsædet ved Omsætningerne, og hvor Menneskene vilde indgaa Foreninger navnlig i den Hensigt at bedrage deres Næste.

Den Arbejdets Frihed, hvorom der her tales, fører ikke den Virkning med sig, at Virksomheder, der staa i Strid med Billighed og Moralitet, avtoriseres; denne Frihed finder sig meget vel i Love, som straffe Handelssvig; den tilsteder uden Vanskelighed Forskrifter, som, i Tilfælde af usunde, ubehage-

lige eller farlige Beskæftigelser for Naboerne, paabyde strenge Forholdsregler, ja endog deres Bortfjernelse fra Befolkningens Centrer. Arbejdets Frihed er den erklærede Modstander af alle Reglementer, ved hvilke man, under Paaskud af at ville sikre sig Fabrikatets Godhed, bestemmer Formen, de Materialer, der skulle benyttes, og den Maade, hvorpaa disse skulle anvendes, hvilke Reglementer vare talrige og uheldsvangre i hele Evropa lige indtil det attende Aarhundredes Slutning. Først Slutningen af det attende Aarhundrede fordømte de Indskrænkninger, ved hvilke det saa længe havde været Mode at undertvinge Associationsaanden, og som saaledes havde lagt en af Menneskehedens største Magter i Lænker. Naar undtages de Tilfælde, hvor Talen er om ubehagelige, skadelige eller usunde Industrier eller saadanne, ved hvilke der kunne befrygtes Explosion, udelukker Arbejdets Frihed Alt, hvad der henhører til det præventive System og anerkjender udelukkende Anvendelsen af det repressive System.

For at Individet og Samfundet kunne siges at være stillede under de gunstigste Betingelser overfor Produktionen, saa maa den menneskelige Indsigt være stillet under de gunstigste Forhold for at kunne bevæge sig, for at kunne gjøre Opfindelser, anstille Forsøg med dem som man ønsker, og anvende dem. Disse Forhold rummes i et eneste Ord: Frihed; thi Frihedens Luft er den eneste, som bekommer Menneskeaaften vel, og navnlig naar Talen er om at skabe Rigdom, frembyder en udstrakt Frihed kun forsvindende Ulemper i Sammenligning med dens umaadelig store Fordele.

Der er da Anledning til at betragte og behandle Arbejdets Frihed ikke blot som en gavnlig Opmuntring, men som en absolut Nødvendighed, for at Forøgelsen af den produktive Kraft kan skride fremad og komme til at staa i Forhold til Samfundets Fornødenheder.

Heraf følger, at man for at forøge Samfundets Rigdom, at man for at faa Rigdommen til at holde Skridt med de svære Byrder, eller at man for at bringe det i lykkelige Forhold levende Folks Lykke til at stige, ikke kan gjøre noget Bedre end at paakalde Arbejdets Frihed og at give denne en større Plads

i Lovene og i den administrative Praxis. Arbejdets Frihed er en Talisman for ethvert Samfund, som har den faste Villie at forøge sine Hjælpekilder.

I 1776 havde Frankrig, hvor Arbejdet i lang Tid havde været Gjenstand for alle Slags Forskrifter, saa at det næsten befandt sig i Trældom, den Lykke at se en af sine Statsmænd tage Initiativet til en fredelig Revolution, der skulde bestaa i at frigjøre Arbejdet, saaledes at det efter en vis Tids Forløb skulde være saa frit som muligt.

Men Kong Ludvig den 16de, som i Begyndelsen havde understøttet denne berømte Minister i disse Reformforsøg, havde den Svaghed at forlade ham, og det franske Folk — ret som om det var det magtpaaliggende at retfærdiggjøre den Bebrejdelse for Letsindighed, som man tillægger dets Nationalkarakter — var uden at harmes Vidne til denne fremragende Mands Unaade.

Den konstituerende Forsamling af 1789 proklamerede paa Ny Principet: Arbejdets Frihed, men det er et Faktum, hvorpaa jeg her ikke nærmere skal gaa ind, at vi endnu i 1875 ikke have Arbejdets Frihed, saaledes som Turgot forstod den og vilde den, og — dersom Fyrsten og Folket vare forblevne ham tro i Stedet for at skille sig af med ham som en farlig Lykkeridder — saaledes som denne store Mand havde givet vort Fædreland den førend 1789.

En anden Nation er traadt i vort Sted i den lige saa ædle som nyttige Bestræbelse at give Arbejdet den størst mulige Frihed: det er England. Man kan nøjagtig datere dette Foretagende fra 1820, det vil sige fra den af Thomas Tooke redigerede Petition fra et stort Antal af Londons Cityhuse til Regeringen og Parlamentet. Men det var først, da Robert Peel kom til Magten i 1841 med Manchesterliguens store Frihedsmænd, at Forvandlingen foregik efter en stor Maalestok. Fra dette Øjeblik af er England mere og mere bleven Forbilledet for de civiliserede Folk ved den Frihedsaand, der gaar igjennem dets Love angaaende den produktive Udøvelse af de menneskelige Evner eller med andre Ord ved dets Respekt for, jeg kunde næsten sige dets Dyrkelse af, Arbejdets Frihed.

Den Tid, i hvilken vi leve, vil i Historien navnlig udmærke

sig ved den Udvidelse, der er bleven givet Arbejdets Frihed. Det er tilstrækkeligt, at en enkelt Nation højt og lydeligt har erklæret sig for dette Princip og anstrenger sig for at drage den størst mulige Fordel deraf; dette er tilstrækkeligt til, at de andre Nationer blive nødsagede til at gjøre det Samme, hvis de ikke ville dale i Rigdom og altsaa i Magt. I 30 Aar har England med Udholdenhed og til uberegnelig Fordel for Befolkningens Lykke og for de nationale Finanser udfyldt denne Rolle. Barnet er kommen til Verden, det er sundt og kraftigt — det vil ogsaa voxe.»

Og en Garanti for, at ogsaa i Frankrig Arbejdets fuldstændige Frigjørelse kun er et Tidsspørgsmaal, ligger blandt Andet deri, at en saa udmærket Videnskabsmand som Michel Chevalier fra sit Katheder paa *Collège de France* indpøder den franske Ungdom disse Grundsætninger.

H. S.

Smaa Meddelelser.

Emissionerne i 1874. (Efter «Mon. d. int. mat.» og «Stat. Corr.».) Beretningerne om Emissionerne i 1874 ere af væsentlig Interesse, fordi de vise, at man nu er i Færd med at vende tilbage til mere normale Forhold paa Kreditmarkedet. De Forordringer, som 1874 stillede til dette, vare i Sammenligning med de to foregaaende Aar meget beskedne.

Emissionerne beløb sig nemlig i Evropa (undt. Spanien) og Nordamerika i Aaret 1874 til en samlet Sum af 3372 $\frac{1}{2}$ Millioner Mark tysk; i Aaret 1873 (med Udeladelse af foruden Spanien ogsaa af Portugal, men medregnet Ægypten) beløb Emissionerne sig til 8726 Mill. Mark, og i 1872 (med Udeladelse af foruden de ovennævnte Lande tillige af Ægypten, Sverige og Norge) beløb de sig endog til 10103 Mill. Mark.

Hovedaarsagen til denne Reduktion er Frankrigs og tildels ogsaa Amerikas, Storbritaniens, Østerrig-Ungarns, Tysklands, Tyrkiets og Ruslands Tilbageholdenhed. Frankrig stod endnu i 1872 øverst paa Listen med et Beløb af 3279 Mill. Mark, derefter fulgte Amerika med 1720 Mill. Mark, Storbritanien med 1151 Mill., Tyskland med 1098 Mill., Østerrig-Ungarn med 790 Mill., Tyrkiet med 788 Mill., Rusland med 620 Mill., Italien med 459 Mill. Mark. I Aaret 1873 havde Forholdet forskudt sig saaledes, at Amerika aabnede Rækken med Laan til et Beløb af 3813 Mill. Mark, derefter fulgte Storbritanien med 1152, Tyskland med 972, Ægypten med 640, Tyrkiet med 568, Østerrig-Ungarn med 480, Italien med 476 og Belgien med 290 Millioner Mark. Aaret 1874 møder frem med

Amerika og Storbritanien som de to Lande, der gjøre de største Fordringer til Krediten; hint udstedte Laan til et samlet Beløb af 849,687000 Mark, dette til et Beløb af i Alt 775,311000 Mark. Efter disse to Lande følger Tyrkiet med et Beløb af 350,175000 Mark, Schweiz med 252,226000, Tyskland med 231,524000, Rusland med 218,737000, Østerrig-Ungarn med 212,563000, Frankrig med 181,416000, Belgien med 158,803000 Mark osv.

Hvad angaar Fordelingen mellem de forskjellige Arter af Laan i Aaret 1874, da falder af den ovenfor nævnte Hovedsum 3372,484000 Mark

paa Stats- eller Kommunelaan 1269,482000 Mark,

Kreditinstitutioner 237,781000 —

Jernbane- og industrielle Selskaber. . 1865,221000 —

Hvor forskjelligt i Øvrigt dette Forhold stiller sig for de forskjellige Lande fremgaar af efterfølgende Oversigt*):

Lande.	Stats og Kommunelaan.	Kreditinstitutioner.	Jernbane- og industrielle Selskaber.	I Alt.
Tyskland	17800	49000	164724	231524
Østerrig-Ungarn	167000	"	45563	212563
Amerika	247116	6911	545660	849687
Belgien	134392	16000	8411	158803
Frankrig	4387	3500	174529	181416
Storbritanien	100000	80000	595311	775311
Luxembourg	"	6400	112	112
Italien	17903	"	22696	46999
Norge	24000	5750	"	24000
Nederlandene	39775	"	44426	89951
Donavfyrstendømmerne.	13600	"	"	13600
Portugal	"	"	1200	1200
Rusland	61600	12149	144988	218737
Sverig	"	18000	1180	19180
Schweiz	126109	9696	116421	252226
Tyrkiet	319800	30375	"	350175
I Alt . . .	1,269482	237781	1,865221	3,372484

*) Alle Talstørrelserne ere givne i Tusinder af Mark.

Til Slutning skulle vi endnu til Sammenligning meddele en kort Oversigt over de tilsvarende Hovedresultater for de to foregaaende Aar:

Stats- og Kom- munelaan.	Kredit- institutioners Laan.	Jernbane- og industr. Sel- skabers Laan.	I Alt.
1873 . . . 3472	1398	3857	8726
1874 . . . 1269	238	1865	3373

Som det vil ses, har man ikke medtaget Danmark i denne Sammenligning; Grunden hertil har rimeligvis været, at man har savnet det nødvendige Materiale.

Anmeldelser.

1. *Revue de droit international et de législation comparée*, organe de l'Institut de droit international, publiée par M. M. Asser (Amsterdam), G. Rolin-Jaequemyns (Gand) et J. Westlake (Londres). 6me année. 1874.
2. *Archives de droit international et de législation comparée*, publiées par M. M. Asser, Rolin-Jaequemyns et Westlake. 1ère année. 1874.

En Samling Hefter af de to ovennævnte statsvidenskabelige (særlig folkeretlige) Tidsskrifter er af Hovedredaktøren, Rolin-Jaequemyns, blevet tilsendt os. Idet vi ønske, at der maa blive skænket disse Tidsskrifter, hvoraf det ene er et sex Aar, det andet et kun ét Aar gammelt Foretagende, den Opmærksomhed, de fortjene, skulle vi kortelig gjøre Rede for det Formaal, de have sat sig.

Det yngste («Archives») er for Størstedelen, men dog ikke udelukkende, en Samling af Dokumenter og Aktstykker. Dels findes her optaget de i de forskjellige Lande i de sidste Aar udkomne Love af mere almindelig Interesse, dels en Række Traktater og Overenskomster af international Karakter (international Voldgift, Fredstraktater, Handels- og Søfartstraktater, Udleveringstraktater, Traktater om Mønt-, Maal- og Vægtfællesskab, den internationale Meterkommission, Traktater om det internationale Kommunikationsvæsen, St. Gothardbanen f. Ex., osv. osv.)

Det ældre Tidsskrift («Revue» etc.) indeholder derimod navnlig selvstændige Afhandlinger, skrevne af Forfattere fra alle

forskjellige Lande. Saaledes findes en Artikel af Hippert (Bryssel) om «Self-Government», af Genferprofessoren Brocher om Vexelretten, af Legationsraad Kusserow (Berlin) om den neutrals Regerings Pligter, af Lawrence (Newport) om den internationale Voldgifts Historie osv. osv. Indholdslisten frembyder en særdeles rig Afvexling baade hvad Emner og Forfatternavne angaar. Fremdeles findes der mindre Meddelelser om, hvad internationalt Nyt der fremkommer paa det politiske og økonomiske Omraade. Endvidere gives der udførlige bibliografiske Oversigter. Særlig Betydning har Tidsskriftet endelig derved, at det virker som Organ for «l'Institut de droit international». Det kæmper for dette Selskabs Ideer; det giver Referater af dets Forhandlinger, og det indeholder en Række Meddelelser, Selskabet vedrørende. Det er netop i dets Egenskab af Organ for det nysnævnte «Institut», at vi ønske at henlede Opmærksomheden paa det.

Det saakaldte *Institut de droit international* er den nyeste eller i alt Fald en af de nyeste Former for de talrige, men hidtil resultatløse Bestræbelser for at gjøre Ende paa den bestaaende lovløse Tilstand Nationerne imellem. Det bruger de til dets Raadighed staaende Midler for at den permanente Krigsfod, hvorpaa Nationerne nu leve, maa blive afløst af en med Fornuften og Moralen mere stemmende Orden, og det gjør, hvad Videnskaben kan gjøre, for at Retfærdighedens og Menneskelighedens Principer (— ikke, som nu, den raa Magt —) maa herske i Forholdet mellem Nationerne, ikke mindre end i Forholdet mellem Individerne. Forsaaavidt ligner Selskabet de Fredssamfund, hvoraf der siden Abbeden af Saint-Pierres Dage er fremstaaet saa mange under de forskjelligste Former. Men om det end, hvad Maalet angaar, har Berøringspunkter med dem, ere Midlerne af en hel forskjellig Art. Det er ikke en saadan politisk Agitationsforening som Amand Göggs «internationale Freds- og Frihedsliga», der i sin Tid blandt sine Koryfæer talte Garibaldi, Victor Hugo, Edg. Quinet, Odgers, Naquet, Bakounin og lignende mere eller mindre røde Demokrater. Men ligesaa langt som «Institutet» holder sig fra den nævnte «Ligas» højst krigerske Maade at virke for Freden paa,

ligesaa langt som det er fra at anbefale Victor Hugos Middel: den «sidste store Krig», — ligesaa langt holder det sig fra forskellige andre Fredssamfunds Sukkervands-Filantropi. Det saakaldte «Institut» er hverken nogen politisk Forening eller nogen blot filantropisk: det er et rent videnskabeligt Selskab.

Som Selskabets Ophavsmand maa betragtes G. Rolin-Jaequemyns, en højt begavet og sjelden kundskabsrig belgisk Forfatter. Det grundlagdes i September 1873 paa en Sammenkomst i Gent, hvor Statutterne vedtoges. Dets Formaal er ad ren videnskabelig Vej at arbejde for Folkerettens Udvikling. Men det stiler ikke imod den «evige Fred». Ja, nogle af dets Medlemmer have endog kun sluttet sig til Selskabet paa den udtrykkelige Betingelse, at al Tale om Muligheden af at virkeliggjøre den evige Fred og al ubetinget Fordømmelse af Krigen skal være udelukket fra Selskabets Forhandlinger. «Det har aldrig», siger Besobrasoff i sin Beretning om Institutet til det kejserlige Videnskabernes Akademi i St. Petersborg, «været i Stifternes Tanke, at Selskabet skulde faa en afgjørende Magt imellem de mægtige historiske Elementer, hvoraf Krigene opstaa; de ønske blot at arbejde paa Udviklingen af og paa at fastslaa Retsprinciper, der kunne virke til at bevare fredelige Forhold imellem Folkene og til at bringe mere Menneskelighed ind i de krigsførende Magters gjensidige Forhold.» Og i en Artikel af Bluntschli i «die Gegenwart», hvoraf der ogsaa findes et Uddrag i Tidsskriftet, hedder det: «Institutet har ikke Magt til og gjør heller ikke Fordring paa ved Tvangsforholdsregler at kunne sikre Overholdelsen af de Menneskelighedens Love, der forbinde alle Stater. Institutet vil heller ikke kunne beskytte Verden mod ødelæggende Krige. Men det er ikke desmindre vist, at Folkeretten er en af de sikreste Garantier for fredelige Forhold mellem Folkene, og at den i en betydelig Grad mildner Krigens Onder og Farer. Idet Institutet bestræber sig for at fjerne de Tvivl, der findes med Hensyn til den nærværende Folkeret; idet det gjør sig til offentligt Organ for de juridiske Sandheder, som Menneskeheden anerkjender som nødvendige Betingelser for dens Velvære; idet det søger at klare

og udjevne Uoverensstemmelserne mellem Nationerne ved at udtale sin upartiske Mening om Ret og Uret; idet det endelig ved Udviklingen af den internationale Ret virker for Freden og Alles Fremskridt, — opfylder det en høj og hellig Mission i Menneskehedens Tjeneste. Det er derfor, at det er blevet stiftet. Det er i denne Aand, at det vil arbejde. Det er i dette Øjemed, at det trænger til, og at det ønsker den offentlige Menings Støtte.»

I September 1874 afholdtes i Genève den første større Sammenkomst («Kongres» maa den dog ikke kaldes), der dog nærmest var privat, omend nogle af Pressens Repræsentanter og enkelte andre Udenforstaaende vare indbudte. Nogle Ord om denne Sammenkomst og om de Emner, der diskuteredes dér, vil give en Forestilling om den Aand, der besjæler Foreningen, og om de Punkter, mod hvilke den særlig retter sin Opmærksomhed.

Det første Punkt, der diskuteredes, var et Forslag om Ordningen af internationale Voldgiftsdomstole. Diskussionen herom varede flere Dage; men desuagtet, og uagtet saavel Indlederen Dr. Goldschmidt — tidligere Professor i Heidelberg, nu Medlem af den øverste Handelsret i Leipzig — som de øvrige Medlemmer mødte omhyggelig forberedte, vedtoges der intet endeligt Forslag, men det besluttedes at tage Sagen for igjen paa næste Møde (der vil blive afholdt i Aar den 25 August og følgende Dage i Haag). Dette vidner noksom om den Alvor, hvormed Spørgsmaalene behandledes. At utopiske Anskuelser just heller ikke gjorde sig stærkt gjældende, derom vidner den Bestemthed, hvormed Indlederen hævdede, at den internationale Voldgift kun kunde faa en meget begrænset Anvendelse; «thi», siger han, «det er vanskeligt at tænke sig, at suveræne Stater, især hvis det er Stormagter, nogensinde skulde gaa ind paa i Forvejen og i alle mulige Stridspunkter at bøje sig for en Voldgiftsdomstols Kjendelser. Politiske Stridigheder af sammensat Natur, der skyldes Spørgsmaal om Nationaliteten, om Lighed i Rettigheder eller om Overmagt, saadanne Stridigheder, der ikke saa meget ere Retsspørgsmaal som Magtspørgsmaal, ville altid unddrage sig en slig Afgjørelses-

maade. Aldrig ville Stater, der have nogen Modstandskraft, bøje sig for en Dommer, naar det gjælder deres højeste Interesser eller dem, de betragte som saadanne. Imod disse Interesser og mod de Lidenskaber, de vække, ville de mest velmente Bestræbelser altid nødvendigvis strande. Ingen Voldgiftsdomstol vilde have kunnet forebygge de hundredaarige Kampe mellem England og Frankrig om de engelske Fordringer paa Dele af det franske Territorium eller Kampen mellem Frankrig og Østerrig-Spanien om Overherredømmet i Italien eller Kampen mellem Hollænderne og Spanierne eller Trediveaarskrigen eller den østerrig-italienske Krig eller den preussisk-østerrigske eller den fransk-tyske eller den amerikanske. Hverken Ludvig d. Fjortende eller Napoleon d. Første vilde nogensinde have samtykket i at lade deres Fordringer paa et Verdensherredømme afgjøre ved Voldgift. Og hvis man vil undersøge de Exempler paa international Voldgift til forskellige Tider, som fremhæves af forskellige Forfattere, vil man se, at det dér drejer sig om Stridigheder, der kunde afgjøres ved en Retskendelse, fordi det omstridte Punkt var nøjagtig afgrænset og kunde afgjøres efter Retsvidenskabens Principer. Dette er særlig Tilfældet med de vigtige engelsk-amerikanske Overenskomster om Alabama og San-Juan-Sagen. I intet af disse Tilfælde stod Nationens Livsinteresser paa Spil. — Men man maa dog ikke overse, at de store Konflikter imellem Nationerne sjelden med ét Slag træde frem i deres fulde Styrke. I Almindelighed have de Spirer, der oprindeligt vare smaa og lidet betydende, men som modnes og gradvis udvikle sig, indtil de blive truende for Freden. Det er derfor meget muligt, at en Mægling eller en Voldgiftskendelse, der sker i rette Tid, kan forhindre Uenigheden i at forværre sig.» Det vil dog forhaabenlig indrømmes, at Voldgiftsretten saaledes opfattet ikke er noget saa forfærdeligt Fantasteri. — Dr. Goldschmidts Afhandling findes, ligesom de øvrige indledende Afhandlinger, optaget i Foreningens Tidsskrift *in extenso*. Forhandlingerne findes refererede.

Det næste Diskussionsemne var Washington-Traktatens (Alabama-Sagens) tre Regler om en neutral Regerings Pligter. Der forelaa her bl. A. en meget udførlig, grundig Afhandling

af Carlos Calvo. Ogsaa dette Spørgsmaal fremkaldte en meget omhyggelig Diskussion. — Fremdeles diskuteredes: »Nytten af, under Form af en eller flere internationale Traktater, at gjøre et vist Antal almindelige Regler af den internationale Privatret obligatoriske for alle Stater, for at sikre en ensartet Afgjørelse af Uoverensstemmelser mellem de forskjellige civile og kriminelle Lovgivninger.« — Endelig gaves forskjellige Meddelelser, saaledes af Bluntschli om Kongressen i Bryssel, af de Parieu om Møntkonferencen i Paris 1874 og om Bestræbelserne for et universelt Møntsystem.

Men hvad er det for Mænd, af hvem det omtalte «Institut» bestaar? vil man spørge. Det er Mænd, hvis Navne yde al ønskelig Garanti for, at Selskabet vil repræsentere Viden- skaben paa den værdigste Maade. Vi anføre nedenfor nogle af disse Navne, idet vi forudskikke den Bemærkning, at Selskabet strengt holder paa sin ikke-officielle, sin neutrale og internationale Karakter, af hvilken Grund, i Følge Statutterne, tjenstgjørende Diplomater ikke optages til Medlemmer, ligesom det ogsaa er fastsat, at en enkelt Stats Repræsentanter ikke maa udgjøre mere end en Femtedel af det samlede Tal. Dette er stærkt begrænset: foreløbig er det fastsat, at de «effektive Medlemmers» Tal ikke maa overskride et Maximum af 50.

Institutets Præsident er den italienske Deputerede Kommandør P. S. Mancini, forhenværende Minister, nu Professor ved Universitetet i Rom. (Han har i det italienske Parlament virket for Institutets Ideer ved at indbringe et Forslag om, at Regeringen, forsaavidt det staar i dens Magt, skal virke hen til, at Voldgift kan blive et anerkjendt og hyppigt Middel til i Overensstemmelse med Retfærdigheden at afgjøre internationale Stridigheder i Spørgsmaal, hvor det overhovedet er muligt at anvende Voldgift, og at der i fremtidige Traktater skal optages Bestemmelser herom, — et Forslag, der, efter at Udenrigsministeren Visconti-Venosta havde erklæret sin Tilslutning til det, enstemmig vedtoges.) Vicepræsidenter ere Bluntschli og E. de Parieu. Som Generalsekretær fungerer Rolin-Jaequemyns. Af andre Belgiere skal her eksempelvis nævnes Emile de Laveleye. Af Franskmænd: Drouyn de Lhuys. Af Italienere:

Greverne Sclopis og Mamiani, Professorerne Pasquale Fiore, Pierantoni, Esperson og Vidari. Af Tyskere: Professorerne v. Bar, Ahrens, v. Holtzendorff og Heffler. Af Østerrigere: Professorerne L. Stein og Neumann. Af Englændere: Sir Travers Twiss og Westlake. Af Amerikanere: Washburn og Lawrence. Af Hollændere: Prof. Asser. Af Schweizere: Gustave Moynier. Af Sydamerikanere: Carlos Calvo, fh. Perus Gesandt i Paris. Af Russere: Professorerne Bulmering og F. Martens. Af Svenskere: Højesteretsassessorerne Olivecrona og Naumann. Af Normænd: Professor Aschehoug. Af Danske findes derimod Ingen. Imidlertid turde det dog være, at heller ikke danske Videnskabsmænd behøvede at rødme ved Tanken om at slutte sig til et Samfund, der tæller Mænd som de ovennævnte i sin Midte, et Samfund, om hvilket Besobrasoff siger i den alt citerede Beretning, at «om det end fremtræder under en beskeden Form, er det dog muligt, at Fremtiden har forbeholdt det en betydningsfuld Plads ikke blot i den folkeretlige Videnskabs Historie, men ogsaa i den civiliserede internationale Praxis».

A. P.

Økonomisk Revue.

Nationaløkonomisk Kongres i Wien. — Bankspørgsmaalet i Schweiz. —
Brehon Laws.

Kjøbenhavn d. 15 Maj 1875.

Det nysstiftede «Gesellschaft österreichischer Volkswirthe» har i Dagene 5—7 April holdt sin første Kongres. Medens Tyskland i en Aarrække har haft aarlige nationaløkonomiske Kongresser, er denne «Kongress österreichischer Volkswirthe» den første lignende Sammenkomst af Østrigs theoretiske og praktiske Økonomer. Kongressen var bleven meget grundigt forberedt*), og der forelaa en længere Række af Forslag til Beslutning i forskellige af de økonomiske Spørgsmaal, der for Tiden lægge stærkest Beslag paa Østrigernes Opmærksomhed. Forhandlingerne ere i Østrig blevne fulgte med stor Interesse, og de vedtagne Beslutninger have været Gjenstand for en meget livlig Debat. Vi skulle i det Følgende fremhæve nogle Hovedpunkter.

Mandagen d. 5 April aabnedes Kongressen i Wien. Ved dens Aabning taltes et Par Hundrede tilstedeværende Medlemmer, hvoraf en forholdsvis meget betydelig Del synes at have været «praktiske Folk». Som Æresgjæst saas Dr. Eras som Repræsentant for den tyske nationaløkonomiske Kongres's Comité. Til Kongressens Præsident valgtes Generaldirektør Dr. Grosz; til Vicepræsidenter: Gögl, v. Zimmermann-Göllheim, Escher (fra Triest) og Prof. Dunajewski.

*) De udførlige Indledningsforedrag ere allerede for nogen Tid siden udkomne hos Manz i Wien.

Det første Spørgsmaal, der diskuteredes, var Beskatningsspørgsmaalet. Østrigske Blade udtale sig meget rosende om Diskussionen herom. Det fremhæves, at medens Rigsraadet ikke vil tage ordenlig fat paa Skattereformen, og medens alle forskellige underordnede Bihensyn dér trænge sig frem paa en utilbørlig Maade, har Kongressen set Sagen fra et højere Standpunkt og spurgt om, hvad der baade theoretisk og praktisk taget er det Rette. Beslutningsforslaget, der var formuleret af Dr. G. v. Höfken og Dr. Emil Sax, fastslog som første Punkt, at en grundig Reform af de direkte Skatter kun lader sig gennemføre, naar der indføres en almindelig Indkomstskat. Den almindelige Indkomstskat bør, udtales det fremdeles, rette sig efter Svingningerne i Statsforholdene, og ved dens Indførelse, indtil der vindes et fast Skattegrundlag, skal den mest maadeholdne Skattefod bringes i Anvendelse.

Endnu større Vægt tillægges der dog Diskussionen om nogle andre Spørgsmaal, navnlig da Valutaspørgsmaalet. I dette Spørgsmaal vedtog Kongressen enstemmig paa Dr. Th. Hertzkas Forslag at udtale, at det er en uafviselig Nødvendighed, at der øjeblikkelig skrides til en Ordning af Valutavæsenet, «fordi ordnede Pengeforhold ere et uundværligt Grundlag for den normale Udvikling af ethvert Lands økonomiske Tilstande; fordi Noternes Disagio, langt fra, som man tror, at beskytte den indenlandske Produktion, ved en stadig fremadskridende uforholdsmæssig Forhøjelse af Produktionsomkostningerne skader alt indenlandsk Arbejdes Konkurrenceevne ligeoverfor det udenlandske; fordi Seddeløkonomiens Fjernelse ikke kan hæve, men maaske bidrage til at sænke Rentefoden; fordi en Ordning af Valutavæsenet vil vise sig fordelagtig for Staten; fordi kun ordnede Pengeforhold kunne hæve Østrigs Kredit; fordi Inddragning af Statsnoter, naar henses til Faren for fremtidige urolige politiske Tilstande, er en Selvopholdelsespligt for Staten.» — Om det Ønskelige i en Ordning af Valutavæsenet har den østrigske Regering i Øvrigt længe været overbevist, og den har ogsaa været betænkt paa Forholdsregler i saa Henseende; men hidtil er det ikke blevet til Noget, bl. A. fordi den har

frygtet Modstand hos de Industridrivende. Da disse vare forholdsvis stærkt repræsenterede paa Kongressen, som med den anførte Motivering enstemmig vedtog Beslutningsforslaget, haaber man, at denne Frygt nu vil være fjernet, og det er derfor, man tror at kunne tillægge Beslutningen den største praktiske Betydning.

Bankspørgsmaalet har i Østrig-Ungarn en særlig baade økonomisk og politisk Betydning i dette Øjeblik, da den østrigske Nationalbanks Privilegium udløber med 1877, og da talrige Stemmer i Ungarn forlange, at der til den Tid oprettes en selvstændig ungarsk Notebank eller maaske endog flere Seddelbanker. Der vedtoges imidlertid i denne Sag ingen Beslutning, naagtet der var stillet to udførlig motiverede Forslag af Max Wirth og af Dr. Dorn (fra Triest). Max Wirth aabner sit Foredrag, der for Øvrigt i en forholdsvis kort Form behandler et rigt Materiale, og som indeholder mange interessante navnlig statistiske og historiske Data, med den Bemærkning, at der nu, efter at man har indhøstet saa talrige Erfaringer, fornuftigvis ikke kan være fjerneste Tvivl om, at Seddelbankenhed er det eneste Rette. Seddeludstedelsens Centralisation stemmer bedst med Publikums Interesse: thi jo større Mængden af de selvstændigt bestaaende Seddelbanker er, desto ringere er deres Sedlers Kredit og Omløbsdygtighed. Han foreslog, at ved den forestaaende Fornyelse af den østrigske Nationalbanks Privilegium bør Hypothekforretningen ganske udskilles af Nationalbanken og en selvstændig Hypothekbank oprettes. «Skulde Kontantbetalingerne gjenoptages, bør ved den fremtidige Ordning Frankrigs Bank i det Hele tages til Forbillede.» (Det er en ny Kompliment, som den franske Banks Direktion kan føje til dem, den tidligere har faaet fra Tyskland, England og andre Lande.) «Statens Ret til en til Renindtægten af den udækkede Notecirkulation tilnærmelsesvis svarende Andel i Nationalbankens Nettoudbytte bør principielt fastsættes og praktisk gennemføres efter at Statens Gjæld er bleven klaret.» Endelig erklærer W., at Oprettelsen af en eller flere selvstændige Seddelbanker i Ungarn maa anses som skadelig, og at Ungarn hellere maa se at komme overens med den østrigske Nationalbank. —

Dorn holdt derimod paa Bankfrihed; kun forsaavidt denne foreløbig ikke i Østrig-Ungarn var praktisk gennemførlig, maatte man finde sig i Bankénhed. I sit Forslag udtaler han: Det eneste sikkert virkende Middel, hvorved Seddelcirkulationen beskyttes mod skadelige Udskejelser, ligger i den fri Konkurrence mellem Banker, der udstede Sedler paa solidt Grundlag. Ret til Udstedelse af Banknoter skal derfor lovmæssigt kun gjøres afhængig af Opfyldelsen af almindelige Normativbetingelser, der hovedsagelig skulle forfølge det Maal, at Noternes ubetingede og øjeblikkelige Indløselighed og Muligheden af at skaffe sig Kjendskab til de seddeludstedende Bankers Status sikres. Disse Principers Gennemførelse i Østrig-Ungarn er ønskelig, men betinges af Valutavæsenets Ordning, Statspapirpengenes Ophør og Metalcirkulationens Indtrængen i alle Omsætningens Aarer. Endelig fremsatte Dorn et detailléret Forslag til en Overenskomst mellem Staten og Nationalbanken, hvorved han haabede, at Opfyldelsen af disse Betingelser vilde blive lettet. — Dorn blev imødegaaet af Ridder v. Lucam, den østrigske Nationalbanks Generalsekretær, og ved en Afstemning vilde hans Forslag utvivlsomt være blevet forkastet: Kongressen var ingenlunde gunstig stemt for Seddelbankfrihed. Paa Wirths Forslag blev det imidlertid besluttet, at der i den foreliggende Sag slet ikke skulde afstemmes.

I Jernbanetarifsspørgsmaalet var der stillet et detailléret Forslag af Dr. Leon v. Bilinski. Men ligesom af Bankspørgsmaalet udsattes den endelige Afgjørelse heraf til næste Kongres.

Den sidste Dag var helliget Told- og Handelsspørgsmaalet. Om den Interesse, hvormed denne Sag omfattedes, vidner alene den Kjendsgjerning, at der ved Mødets Begyndelse var indtegnet ikke mindre end to og tredive Talere, der dog selvfølgelig langt fra alle kunde faa Ordet. Det kom her til en skarp Fægtning mellem Beskyttelsesmændene og Frihandelsmændene. For hine talte navnlig Peez, Max Menger, Bazant, Harpke og Neuwirth; for disse talte Baron Max Kübeck, Ferd. Buchaczek, Prof. F. X. Neumann, Dorn og Hertzka.

Peez og Menger foreslog: «Med Undtagelse af Told- og

Handelsforbundet med Ungarn, der skal fornyes paa Basis af det nuværende Told- og Handelsomraades fuldstændige Enhed, skulle de bestaaende Told- og Handelstraktater, der alle udløbe i 1875 og 1876, ikke mere fornyes eller skulle, hvor dette er nødvendigt, opsiges, og den fremtidige Tarif skal paa Grundlag af en omhyggelig Undersøgelse af Rigets Fornødenheder fastsættes paa autonom Maade. 2. Som principiel Basis for denne Tarif skal en Udligningstold tjene, der svarer til den indenlandske Produktions Meromkostninger, forsaavidt disse skyldes almindelige Vanskeligheder, som den Enkelte vanskeligt eller slet ikke kan overvinde. Denne Told maa i Reglen kun bevæge sig mellem fra 10 til 20 Procent af Varnes Værdi. 3. I det Store og det Hele skal Vægttoldsystemet bibeholdes. Dog maa ikke, hvad tidligere har været Tilfældet, aldeles forskellige Vareklasser sammenfattes under én Position, men ved de vigtigere Artikler skal der være flere Trin, for at den hidtidige Begunstigelse af de grovere Varer fremfor de finere kan ophøre, og for at der til stor Fordel for Arbejderbefolkningen ogsaa for Textilindustriens Vedkommende kan aabnes det intelligente og mere kunstmæssige Arbejde en lønnende Mark. 4. Den paa saadan Maade intern og autonom fastsatte Tarif skal gjælde for Omsætningen med de Stater, der behandle os som de mest begunstigede Nationer; men ligeoverfor de Stater, der nægte dette, skal den nuværende «Allgemeine Zolltarif» gjælde, der efter Handelstraktaternes Udløb træder i Kraft af sig selv.»

Peetz søgte navnlig at begrunde dette Forslag ved at henvise til England, der ganske vist i de sidste 30 Aar har haft Frihandel, men i 300 Aar havde Beskyttelse. Menger mente, at Frihandelen nu har udspillet sin Rolle! Endog Videnskaben gik nu, efter hans Mening, i Retning af Beskyttelse. Paa hvad Standpunkt han end stillede sig, maatte han bestemt tilraade Staten at forlade Frihandelen og slutte sig til Beskyttelsen.

Kübeck og Buchaczek havde stillet følgende Forslag: «1. Idet Kongressen erklærer, at det Princip, som har faaet Udtryk i de nu bestaaende Told- og Handelstraktater, naar

henses til de derved hidtil opnaaede Resultater, i det Store og det Hele stemmer med det østrig-ungarske Monarkis Interesser, vil den betragte en simpel Opsigelse af disse Traktater, som om Staten forlod den betraadte nationaløkonomiske Udviklings Bane, og den mener, at den økonomiske Udvikling derved bringes i Fare. Det synes at være selvindlysende, at de internationale Overenskomster om Tarifens Højde og den rigtige Fordeling af de deri indeholdte Positioner fra Tid til anden (dog indenfor et Tidsrum af ikke mindre end 10 Aar) maa undergaa Revision i Forhold til Østrig-Ungarns økonomiske Stilling og Udvikling. 2. I Betragtning af Nødvendigheden af, at denne Revision sker paa Grundlag af et sagkyndigt Votum af alle Vedkommende, anser Kongressen det for gavnligt, at Regeringen betimelig før den tiaarige Traktatperiodes Udløb indkalder en Enquête af Industriens forskellige Grene saavelsom Repræsentanter for Handelsstanden og Urproduktionen, der skulle gjøre deres Forslag indenfor de ved de nuværende Traktatarifsatser afstukne Grænser. 3. I Overensstemmelse med denne Opfattelse erklærer Kongressen, at den i en Forhøjelse af Tarifen maa se et økonomisk Tilbagekridt, hvorfor den ikke er i Stand til at anbefale et saadant. Derimod mener den, at den omtalte Enquête burde tage under den alvorligste Overvejelse: Ophævelse af Indførselstolden paa alle Industriens Raastoffer, navnlig Raajern, Korn, Bælgrugter, Mel og andre formalede Produkter; fremdeles Afskaffelse af Udførselstold paa Huder, saavelsom paa Klude og andet i Papirfabrikationen anvendeligt Affald; endelig en yderligere Nedsættelse eller delvis Ophævelse af Indførselstolden paa Industriens Hjælpstoffer.»

Buchaczek gjendrev i sit Forsvar for dette Forslag Beskyttelsesmændenes Indvendinger Punkt for Punkt. Han spurgte Beskyttelsesmændene, om det ikke vilde være bedre at søge at lette de østrigske Produktionsbetingelser, hvis disse vare vanskeligere end andre Landes, end at forhøje Tolden. Han spurgte de Beskyttelsesmænd, der klagede over, at Industrien var for stærkt beskattet, om de for høje Skatter da paa en heldig Maade korrigeredes ved en høj Told. Han spurgte dem, der klagede over Kommunikationsvæsenets Ufuldstændighed, om

man da vilde fuldstændiggjøre det, naar man ved en høj Jern-told fordyrede Jernbaneskinneerne. Kūbeck henviste til de Erfaringer, Schweiz havde gjort med Hensyn til Frihandelens heldige Virkninger, og fremhævede, at Beskyttelsestolden satte Samfundets Interesser til Side for nogle Enkeltes. F. X. Neumann fremhævede særligt, hvorledes den høje Told ikke blot hindrede Vareombytning, men fuldt saa vel rejste Skranker mod Nationernes gjensidige Tankeudvexling.

Ved Afstemningen vedtoges det Peetz-Mengerske Forslag med meget betydelig Majoritet: kun 24 stemte for Frihandelsmændenes Forslag. Dette mærkelige Resultat skyldtes dels den Omstændighed, at der af Beskyttelsesmændene var blevet udfoldet en meget energisk Agitation, hvorimod Frihandelsmændene — formodentlig i den Overbevisning, at de dog under ingen Omstændigheder vilde kunne overstemme de meget talrigt mødte Fabrikanter og Industridrivende — udviste nogen Kulde; dels den Omstændighed, at Frihandelsmændene drev deres Ligegyldighed saa vidt, at en stor Del af dem endog ikke oppebiede Afstemningen, men forlod Salen forinden. At de egenlige Nationaløkonomer og det store oplyste Flertal af dem, der ikke ere privat interesserede i Beskyttelsen, ogsaa i Østrig er stemt for Frihandelen, kan dog fornuftigvis vel ikke betvivles. For Øvrigt tro wienske Blade at kunne betegne den Sejr, som Beskyttelsesmændene vandt ved at sammentronme et Par Hundrede wienske Fabrikanter, som en «Pyrrhussejr».

— Schweiz har nu ogsaa, siden den reviderede Forbundsforfatnings Vedtagelse, faaet sit Bankspørgsmaal. Men det er en anden Luftning, der slaar os imøde i Schweiz — i alt Fald i nogle af dets Kantoner, Genève f. Ex. — end i de centralisationslystne Lande. Netop derfor er det interessant at kaste et Blik paa de schweiziske Bankdiskussioner: naar man har hørt saa meget om Centralisationens Fortrinlighed, kan det gjøre godt til Afvexling at faa lidt af en anden Smag.

Schweiz's Møntforhold have i de sidste fem og tyve Aar maattet undergaa den ene Revolution efter den anden. Inden 1852 herskede den enkelte Sølvod der. I det nævnte Aar

indførtes det franske Decimalsystem, og Sølvfoden blev afløst af Dobbeltfoden. I nogen Tid holdt Guldet og Sølvet sig nogenlunde ved Siden af hinanden; men snart skulde Sølvet helt forsvinde: de store Guldopdagelser i Avstralien og Kalifornien fremkaldte et saa stærkt Prisfald i Guld, at dette Metal blev det mest cirkulerende, og Sølvet forsvandt i den Grad, at det en Tid næsten var umuligt at faa et Tyvefrankstykke vexlet. Allerede i 1856 var Situationen yderst vanskelig, men Intel skete. I 1860 erklærer Møntdirektøren, at nu er, takket være Dobbeltfoden, Sølv i den Grad forjaget, at Landet kun har Guld og Nikkel. Men fra 1861 begynder man at udmønte Sølvet saa slet, at Sølvmønter faktisk blev Skillemønter; det kunde følgelig ikke længere betale sig at udføre dem, og Møntkrisen var foreløbig endt. Men i 1865 tiltræder Schweiz det latinske Møntforbund i det Haab at virke med til et internationalt Møntsystems Gjennemførelse. Dobbeltfoden faar herved en ny Bekræftelse. I de nærmeste Aar mærkes der dog ikke nogen væsenlig Virkning; men efter at Sølvprisens Fald i 1872 er begyndt, indtræder en ny Revolution, men i omvendt Retning af den tidligere: Guldet forlader Dobbeltfodens Lande, og Sølvet bliver tilbage; Napoleondorer ere nu en Vare, der betales med Opgjæld. Samtidig med Guldcirkulationens Aftagen træder imidlertid en anden Omstændighed til: Seddelcirkulationens Tiltagen.

Seddelcirkulationen var tidligere paafaldende lille i Schweiz: i 1868 beløb den kun 7,5 Fr. pr. Hoved, medens den samtidig i Danmark beløb c. 43 Fr. (c. 15 Rdl.), i Tyskland 17,5, i England 29, i de Forenede Stater 36 eller, naar Greenbacks regnes med, 80. Den stærkt udprægede Kantonalisme kan have været en medvirkende Aarsag til Schweizes tidligere saa svage Seddelcirkulation: man holdt ikke af i det ene Kanton at modtage det andets Noter; Kantonerne stod i saa Henseende næsten ligesaa skarpt overfor hinanden som fremmede Stater. Men efterhaanden som Guldet forsvandt, stiftede Folk nøjere Bekjendtskab med Noterne, ogsaa med fremmede Kantons Noter. Handel og Industri tog Opsving og forlangte rigere Omsætningsmidler, og da de schweiziske Banker, efterhaanden som

Bankvæsenet blev mere fuldkommengjort, kom i nøjere Forbindelse med hinanden, blev det muligt ved en større Seddelcirkulation at erstatte det forsvindende Guld. Seddelcirkulationen, der i 1869 havde naaet 21 Mill. Fr., hæver sig derfor ved Udgangen af 1873 til over 47 Mill., omtr. 18 Fr. pr. Hoved, og antages nu at overskride 60 Mill. Denne Udvikling har ganske naturligt styrket Ønsket om et Eftersyn af Forbundets Seddelbankforhold. Et saadant Ønske havde Flere allerede i længere Tid næret: man fandt, at der trængtes til mere Ensartethed i Seddelbankvæsenet; man fandt det urigtigt, at strenge Bestemmelser gjaldt i nogle Kantoner, og slappe eller maaske slet ingen i andre; man fandt det urigtigt, at endog Privatpersoner skulde have ubetinget Frihed til at udstede Sedler (en Ret, enkelte Kantoner indrømme, og hvoraf Huset Marcuard & Co. i Bern en Tid benyttede sig, men dog snart lod falde paa Grund af manglende Afsætning); man fandt det urigtigt, at Bankernes Forretningskreds var saa forskelligartet, at medens nogle næsten udelukkende indskrænkede sig til Diskontoforretninger, paatog andre sig næsten alle mulige Kreditforretninger, lige ned til almindelig Pantelaanervirksomhed. Der var nok ogsaa dem, der længtes efter fuldstændig Centralisation og Monopol, og som fandt, at nogle og tyve Seddelbanker i et Land paa 2,6 Mill. Mennesker — mere end noget andet evropæisk Land besidder — var formeget af det Gode. Denne Længsel kunde dog ikke ganske tilfredsstilles; thi den ny Forbundsforfatnings § 39, der har givet Stødet til den nu forestaaende Forandring, bestemmer udtrykkelig, at Forbundet, om det end ad Lovgivningens Vej er beføjet til at give almindelige Forskrifter for Sedlernes Emission og Indløsning, dog paa ingen Maade maa indrømme noget Monopol paa Seddeludstedelsen. Forbundsraadets Lovforslag gaar følgelig ikke ud paa at skabe nogen Bankénhed; det indeholder nærmest kun kontrollerende Bestemmelser af forskellig Art, der imidlertid paa mange Steder have mødt stærk Kritik.

Forbundsraadets Forslag til en Forbundslov om Udstedelse og Indløsning af Banksedler udgik d. 16 Juni 1874. Det blev først behandlet i en af Nationalraadet nedsat Kommission,

der d. 11 Novbr. 1874 afgav sin med talrige, meget væsentlige Ændringsforslag forsynede Betænkning. Derefter er det blevet behandlet af de enkelte Kantoner, og endelig har der rejst sig en livlig offentlig Diskussion derom, der endnu er staaende. Af de fra de enkelte Kantoner fremkomne Udtalelser holde vi os til Genève. Man vil se, at man her, hvor man kjender Bankfriheden af Erfaring, ikke tiltræder den moderne Mening om dens Farlighed.

I Slutningen af forrige Aar nedsattes paa det genfske Statsraads Beslutning en af syv ansete, større Handlende bestaaende Kommission, hvis Formand var Bankieren A. Chenevière, og hvis Betænkning er affattet af den bekjendte Alex. Lombard. Heri hedder det bl. A.:

En Omordning af Seddelbankvæsenet bør kun finde Sted, forsaavidt den bestaaende Ordning lider af Mangler; men Kommissionen tror at kunne hævde, at de to genfske Seddelbanker afgive al den Sikkerhed og alle de Lettelser, som billigvis kunne fordres. Disse to Banker, hvis Seddelcirkulation beløber omtr. 15 Mill. Fr. eller næsten $\frac{1}{3}$ af hele Schweiz's Seddelcirkulation, have imidlertid udviklet sig under Bankfrihedens System, og ønske ingenlunde Statens Indblanding. »Nogle Personer, der maaske mere holde sig til Theorien end til Kjendsgjeringerne, have udtalt Frygt for, at Bankfriheden og den ubegrænsede Ret til Seddeludstedelse skulde udsætte Publikum for Farer. De have forestillet sig, at denne Lethed, hvormed der kan slaas Mønt, kunde ved at medføre en for stor Seddelcirkulation i et givet Øjeblik foraarsage finansielle Ulykker og forjage Metallet. De have sluttet deraf, at en Banklov var nødvendig, og paa Grundvold af denne Frygt have de forlangt Forbundsmyndighedens Indskriden. Men Kommissionen mener, at denne Fare snarere eksisterer i Theorien end i Praxis. Publikum forstaar i Almindelighed meget vel at vise sin Mistillid ligeoverfor de Banksedler, der ikke afgive det de ønskelige Garantier, og paa den anden Side er det meget vanskeligt for Seddelbankerne paa en kunstig Maade at drive deres Udstedelse ud over Publikums Fornødenheder.» Kommissionen vilde derfor have foretrukket, at Sagen blev stillet i Bero; men skal

der endelig vedtages en ny Banklov, maa den i alt Fald anbefale en Del Ændringer til Forbundsraadets Forslag. — Følgende Punkter fremhæves heraf:

Efter Forbundsforlaget bør enhver Seddelbank godtgjøre at have mindst en Kapital paa 2 Mill. Fr. Den genfske Kommission mener, at 1 Mill. er nok. — Efter Forbundsforlaget bør Bankens Seddelcirkulation ikke være mere end tre Gange Kapitalen. Nationalraadet vil endog ikke tillade en Cirkulation, der er mere end to Gange Kapitalen, og foreslaar derhos, at alle de forenede Bankers Totalemission ikke maa overskride et Forhold af 50 Fr. pr. Individ af Befolkningen. Den genfske Kommission foreslaar disse Bestemmelser strøgne, idet den erklærer slig Begrænsning for aldeles vilkaarlig. «Det virkelige Pant, som Seddeludstederen giver, er ikke Kapitalen, men, foruden Metalbeholdningen, Porteføljen. Hvis Publikum har Tillid til Bankens Administration, vil det ogsaa have Tillid til Porteføljens gode Sammensætning. Dette er det Væsenlige. . . . Belgiens Nationalbank og den hollandske Bank have en Cirkulation 6 og 10 Gange Kapitalen. Ingen falder dog paa at betvivle deres Sedlers fuldkomne Soliditet. . . . Hvad et Maximum af 50 Fr. pr. Individ angaar, forkaster Kommissionen det som vilkaarligt. Den ønsker ikke at fastsætte et vist Forhold eller absolute Grænser for de forskjellige Banker. I forskjellige Lande er dette Maximum ogsaa overskredet*). I et givet Øjeblik vil det ogsaa nødvendigvis skabe et faktisk Monopol: inden Maximum er naaet, vil man se Banker opstaa, der ønske at benytte sig af Retten til at udstede Sedler; saasnart Maximum er naaet, kan der ikke mere stiftes nogen Seddelbank, hvilket vil stride mod den Industriens Frihed, Forbundet indrømmer. Det kan ganske i Almindelighed siges, at Seddelcirkulationen har en naturlig Grænse i selve Publikums Fornødenheder. Saasnart de ere tilfredsstillende, ere Bankerne nødt til at standse deres Udstedelse.»

*) I Danmark har saaledes dette Maximum til sine Tider været ikke saa lidt overskredet. For Øjeblikket cirkulerer her omtr. 33 Fr. pr. Individ 3: omtr. 46 Fr.

Med Hensyn til Bankernes Forretninger hersker der Enighed om, at Seddelbankerne kun maa indlade sig paa Diskonteringsforretninger og hvad deraf følger. Kun Diskontering af Vexler afgiver en sand Garanti for Sedlerne, der jo selv ere en Slags Vexler.

Efter Forbundsforlaget bør de mindste Sedler lyde paa 50 Fr. Kommissionen foreslaar, at 20-Fr.-Sedler tillades. (For Tiden udstede nogle schweiziske Banker Sedler paa 10 Fr., enkelte endog paa 5 Fr.). — Kommissionen foretrækker, at de forskellige Bankers Sedler bevare deres individuelle Præg, og fraraader Forslaget om et ensartet Præg, der kunde faa Folk til at anse de forskellige Banker som solidariske. — Der er Enighed om, at Bankerne for at sikre Sedlernes øjeblikkelige Indløselighed bør have en Metalbeholdning paa mindst $\frac{1}{3}$ af de cirkulerende Sedlers Beløb. — Spørgsmaalet om, hvorvidt den ene Bank skulde være forpligtet til at modtage i Betaling og indløse den anden Banks Sedler, har været Gjenstand for nogen Tvivl. Det synes nemlig i Principet noget vilkaarligt at paalægge aldeles uafhængige Banker en slig Forpligtelse. Men man har dog troet, at der herved kunde opnaas Fordele, der paastaas at følge med en eneste Centralbank, og i det Øjemed at give Sedlerne en større Cirkulationsdygtighed har man besluttet at indføre Bankernes gjensidige Forpligtelse til at indløse hverandres Sedler. — For at lette og fuldkommengjøre de forskellige Bankers Samkvem med hverandre, foreslaas der paa et bekvemt Sted oprettet et *Clearing-house*. — Med Hensyn til Kontrollen finder Kommissionen det oprindelige Forslag mindre hensigtsmæssig og foreslaar: «Forbundsraadet vaager over Lovens nøjagtige Overholdelse af Seddelbankerne. I dette Øjemed ere Bankerne forpligtede til hver Uge at sende et Uddrag af Balancen til Finansdepartementet, der øjeblikkelig skal offentliggjøre en almindelig Oversigt over Balancerne. Forbundsraadet har Ret til at lade den opgivne Status's Paalidelighed undersøge.» — Forbundsforlaget indeholder Bestemmelse om en aarlig Skat paa 2 p. M. af Bankernes gennemsnitlige Seddelcirkulation. Genferkommissionen mener, at $\frac{1}{2}$ p. M. er nok, og foreslaar derhos, at saafremt der ved en

saadan Skat indkommer mere, end hvad der medgaar til Forbundets Kontrol, bør der finde en forholdsmæssig Reduktion Sted. — Endelig findes der Bestemmelser om Forbrydelse af Retten til Seddeludstedelse, nogle midlertidige Bestemmelser m. M. —

Handelsstandens Ordførere ere saaledes i Kanton Genève — den Stat, hvor man da maa have en særlig fortrinlig Lejlighed til at bemærke Bankfrihedens formodede Mangler — ingenlunde gunstige stemte for en Indskrænkning af den fri Konkurrences Princip paa Bankvæsenets Omraade. Ogsaa Theoretikerne drage tilfælts imod en saadan Indskrænkning. Blandt de mange Bidrag til Spørgsmaalets Belysning, der ere fremkomne, skulle vi blot nævne en Række Artikler af Professor H. Dameth i «Journal de Genève». Dameth indrømmer, at der kan være Grund til at omordne det schweiziske Bankvæsen. For Tiden frembyder det, som ovenfor bemærket, et noget broget Skue: nogle af Bankerne ere højst ubetydelige, andre forholdsvis stærke; en har en Kapital paa 9 Millioner, en anden kun paa nogle hundrede tusinde Fr.; en («Banque du Commerce» i Genève) har i 1874 diskonteret for 145 Mill., en anden ikke engang for to Millioner; en har en Seddelcirkulation paa 12 Millioner, en anden kun paa 38000 Fr. Disse Forskjelligheder vilde imidlertid være helt naturlige, hvis de kun skyldtes Forskjellighederne i de forskjellige Kantoners eller Byers Størrelse og kommercielle Udvikling. Men der er en anden, nok saa vigtig Aarsag: de forskjellige Kantoners højst forskjellige Banklovgivning: det strenge Monopol, der findes i et Kanton, modsat den ubegrænsede Frihed, der findes i et andet. Dameths Forslag gaar derfor ud paa, at den ny federale Banklov skal gennemføre Bankernes Frihed og Selvstændighed i alle Kantoner, at den skal bringe de forskjellige Kantoners kommercielle Lovgivning i Samklang, at den skal forlange Offenliggjørelse af de forskjellige Bankers Status, og at den skal indføre et *Clearing-house*.

— I «Revue des deux Mondes» for d. 15 April har Emile de Laveleye leveret en interessant Artikel, der tildels kan be-

tragtes som et Supplement til hans tidligere Undersøgelser om de primitive Ejendomsforhold. Artiklens Gjenstand er de saakaldte «Brehon Laws». «Brehon Laws» er Navnet paa en Samling af gamle irske Love, hvis Oversættelse og Udgivelse for en halv Snes Aar siden blev paabegyndt af to for nylig afdøde Lærde O'Donovan og O'Curry. Den videre Offenliggjørelse er nu bleven overdraget til en videnskabelig Kommission, «the Brehon Laws Commission». De nævnte Love, der i det Mindste skrive sig fra det tiende Aarhundrede og sandsynligvis ere meget ældre, ere blevne opkaldte efter de saakaldte «Brehons», — Mænd, der ganske svare til de galliske Druider. Druiderne vare baade Præster og Øvrighedspersoner; de bestemte Straffen for begaaede Forbrydelser; de fældede Kjendelser i Retstvister; paa deres aarlige Møder i den hellige Skov afgjorde de Stridighederne mellem de forskjellige Stammer; de stod i Spidsen for Galliens videnskabelige Skoler. En aldeles tilsvarende Stilling indtog «the Brehons» i Irland: de vare Voldgiftsmænd i alle Stridigheder om Arv, Gjæld osv.; de stod i Spidsen for de i det gamle Irland saa udbredte Literatur- og Retsskoler; de udtrykte sig i Almindelighed ligesom Druiderne paa Vers, og ligesom Druiderne holdt af at sysle med Spørgsmaal om Jordens naturlige Forhold, om Stjernernes Bevægelser osv., saaledes behandles lignende kosmologiske Spørgsmaal i «the Brehon Tracts».

«The Brehon Laws», der i Almindelighed vise os de Traditioner, Sædvaner og Retsbegreber, der herskede dengang de bleve forfattede, have en særlig Interesse derved, at de gjøre os bekendte med det gamle Irlands agrariske Forhold og Ejendomsforhold i det Hele. De synes at være blevne forfattede dengang det irske Samfund gik over fra det oprindelige Fællesskab til Privatejendommen. Stammens kollektive Besiddelse af Jorden, som det russiske «Mir» og det javanesiske «Dessa» endnu i vore Dage afgive Exempel paa, er — hvad Laveleye har vist i sit Værk om Ejendomsretten, og hvad Sir Henry Maine paa den mest afgjørende Maade bekræfter ved sine Undersøgelser om «the early history of institutions» — et Civilisationsstandpunkt, som alle Folkeslag have tilbagelagt. Da

«the Brehon Laws» affattedes, var Irland netop i Færd med at forlade dette Standpunkt for at gaa over til den private Ejendomsret: i Theorien hersker det oprindelige Stamme-fællesskab vel endnu, men faktisk have enkelte Familier dog tilegnet sig en permanent og udelukkende Ret. Den private Ejendomsret begynder paa de nævnte Loves Tid, omend endnu kun ufuldstændigt, at skille sig ud af det oprindelige Fællesskab.

A. P.

Nationalekonomisk Forening

afholdt Møde Onsdagen d. 17 Marts. Til ny Medlemmer optoges dHrr. Politidirektør Etatsraad Crone, Grosserer S Meyer, Fabrikdirektør Phil. Schou, Fuldmægtig i Indenrigsministeriet, cand. jur. Sørensen, Assistent i Indenrigsm., cand. jur. A. Thiele og Grosserer Tutein.

Docent Dr. phil. **Julius Petersen** indledede en Diskussion om

Visse Beskatningsmaanders Indflydelse paa Produktion og Fordeling.

Dr. **Jul. Petersen** vilde anstille en væsenlig theoretisk og abstrakt Undersøgelse, og derimod overlade Andre Sagens mere praktiske Side. Først gjaldt det at komme paa det Rene med, hvilke Forudsætninger der burde vælges; thi Forudsætninger maatte der gaas ud fra, men disse burde dog ikke gjerne ligge alt for fjernt fra de virkelige Forhold. Taleren vilde da først forudsætte, at Kapitalen var fuldstændig bevægelig, saa at den vilde søge derhen, hvor det betalte sig bedst. Kapitalen er ganske vist ikke nu saaledes fuldt bevægelig, men en Forudsætning herom var dog kun en Forudsætning af den ideelle Tilstand, som vi stræbe henimod. Under denne Forudsætning vilde Renten i Landet overalt være den samme; men Kapitalen forudsættes ikke alene fuldt bevægelig i selve Landet, men ogsaa bevægelig fra det ene Land til det andet; derfor kan Rentefoden godt være forskjellig her og i Udlandet, idet vi forlange en vis Sikkerhedspræmie for at sende vore Penge ud af Landet, men Rentefoden hos os maa gaa op og ned samtidig med Rentefoden paa Verdensmarkedet. Endvidere forudsatte Taleren, at Arbejdernes Antal var uforandret. Det var jo vel muligt, at en Skat kunde bevirke Ind- eller Udvandring; men herfra vilde Taleren se bort. Fremdeles skulde her kun tænkes

paa et lille Land, et Land, der — som Danmark — var saa lille, at det ikke kunde øve nogen Indflydelse paa Verdensmarkedet. Danmark havde, saalænge Kapitalens Bevægelighed forudsattes, ingen Indflydelse paa Rentefoden i Udlandet, ligesom heller ikke paa Priserne. At vi saaledes kunne betragte Rentefoden og Priserne paa Varer, vi handle om med Udlandet, som bekendte, letter meget Undersøgelsen. — En Skat kunde jo bevirke en Formindskelse af Forbruget; det gjaldt derfor at være paa det Rene med, hvilken Indvirkning en Formindskelse af Forbruget vilde have paa Produktionen, idet vi først betragte den direkte Virkning af Formindskelsen af Forbruget og senere den indirekte ved Kapitalbesparelsen fremkaldte Virkning. Var den paagjældende Vare en Vare, der produceredes her i Landet, og af hvilken der fandt Udførsel Sted til Udlandet, f. Ex. Korn, vilde en Formindskelse af Forbruget ikke have nogen Indflydelse paa Produktionen: forbrugte vi 1000 Tdr. Korn mindre, behøvede vi ikke derfor at producere 1000 Tdr. mindre; men vi vilde sælge 1000 Tdr. mere til Udlandet. Ligesaa lidt vilde Produktionen paavirkes deraf, at vi formindskede Forbruget af en Vare, som vi indførte fra Udlandet. Tilbage stod saaledes kun Spørgsmaalet om, hvorledes Forholdene vilde stille sig, naar den Vare, hvis Forbrug formindskedes, hverken blev solgt til eller kjøbt af Udlandet, men produceret i Landet netop i den Mængde, vi forbrugte. Her vilde ganske vist en Formindskelse i Forbruget medføre en tilsvarende Formindskelse i Produktionen af den paagjældende Vare; men det vilde kun have den Følge, at Kapitalen, der jo forudsattes fuldt bevægelig, vilde gaa over til Produktion af Varer til Udførsel, saalænge dette kunde ske uden Anvendelse af daarligere Produktionsredskaber. Dersom der ikke gaves saadanne, blev Forholdet mere sammensat, men havde neppe videre Betydning. Med denne Begrænsning virkede Formindskelse i Forbruget altsaa kun gennem Kapitalbesparelsen. — Taleren gik derefter over til at undersøge, hvad Indflydelse en Skat som Indkomstskatten vilde øve. Han bemærkede, at han ikke vilde fordybe sig i Spørgsmaalet om, hvorledes Skatten blev anvendt, men kun fremhæve, at dens Anvendelse ikke var ligegyldig; han

vilde kun forudsætte, at den blev brugt paa en saadan Maade (f. Ex. til Opkøb af Kanoner), at den ikke vilde faa Indflydelse paa Produktionen i Landet; — hvilken Virkning vilde det da have, at Skatten gjorde et Hul i Kapitalen lig Skatten minus Besparelsen i Forbruget? Skatten vilde ikke blive taget af den flydende Kapital, ej heller af den faste; Produktionen vilde da blive fordelagtigere for Kapitalisten, og Kapitalen strømmede til fra Udlandet, til den tidligere Rentefod atter var naaet. Af samme Grund kan Produktioner med Jordrente ikke paavirkes. For saadan fast Kapital, hvis Mængde man kan forøge uden at gaa til daarligere (f. Ex. Maskiner af samme Slags som de gamle) var Forholdet ubestemt. Med denne Begrænsning blev saaledes Resultatet, at Skatten maatte tages af de Penge, der ellers vilde blive laante til Udlandet. Skatten vilde altsaa kun paavirke vort Forhold til Udlandet, den vilde være uden Indflydelse paa Arbejdsløn og Rentefod. — Ved sin Omtale af Skatter paa Varer fremhævede Taleren særlig Udførselstoldens Betydning. Udførselstold paa Korn vilde bevirke, at Priserne faldt saa meget som Toldens Størrelse, ligesom den ogsaa vilde medføre, at de sletteste Jorder vilde udgaa af Dyrkning. Vilde dette ikke give et Nationaltab? Jo, ganske vist; men det vilde ikke være saa stort, som man muligvis tænkte sig det. For det Kornets Vedkommende, der blev i Landet, vilde der ikke være noget Tab; det kunde gjerne være, at Landmanden vilde faa 1 Rdl. mindre for 1 Td. Korn; men saa vilde Forbrugerne faa det saameget billigere, og naar den Ene taber 1 Rdl., medens den Anden vinder 1 Rdl., kan der ikke tales om Nationaltab. Det, at Landejendommene faldt i Værdi, burde heller ikke regnes som Nationaltab, naar Staten i den kapitaliserede Skat vandt ligesaameget som Landmanden tabte. Dette gjaldt imidlertid kun under Forudsætning af, at vi nu vilde udføre ligesaameget som før; men denne Forudsætning holdt ikke Stik: der vilde ikke blive produceret saameget som før; der vilde altsaa heller ikke blive udført saa meget som før. Her havdes Tabet. Hvor stort vilde det være: det vilde være lig Halvdelen af Tolden paa saa stor en Mængde Korn, som der nu udførtes mindre end før. Der tabtes nemlig den tidligere Jord-

rente paa den Jord, der gik ud af Dyrkning, og denne Jordrente varierede fra Intet til Skattens Beløb, og var altsaa i Gjennemsnit Halvdelen af denne. Dette var Mangelen ved Udførselstolden, men den kunde ogsaa have sine gode Sider; særlig burde det fremhæves, at den vilde bringe den reelle Arbejdsløn til at stige. En Skat, der lagdes paa Produkter, hvor der var Jordrente, vilde altid medføre et Tab lig det Halve af Skatten paa hvad der i det ene Tilfælde vilde frembringes mindre end i det andet. Om end Udførselstold saaledes var et Onde, vilde den dog ikke under alle Omstændigheder være forkastelig. I ethvert Tilfælde maatte der vælges mellem den eller lignende Midler og det andet, endnu større Onde, som Kommunikationsmidlernes Udvikling havde ført med sig: den uretfærdige Fordeling. Udviklingen af Kommunikationsmidlerne havde bragt Landejendommene til at stige i Værdi; men dette var en Kapitalforøgelse, som Ejerne ikke selv havde fremkaldt. Denne Fordel burde være kommet hele Samfundet, ikke en enkelt Klasse til Gode. Nu derimod var hele Fordelen og mere til (ved de dyrere Fødemidler) udelukkende gaaet til den ene Part. Her var der et Punkt, hvor Økonomien burde have vist sin Betydning ved at forandre denne Udvikling af Forholdene. Forøvrigt behøvede man ikke at vælge mellem det Nationaltab, Udførselstolden gav, og den nuværende kolossal uretfærdige Fordeling: istedetfor at tage en Udførselstold, der havde den Mislighed, at den vilde træffe alle Landmænd lige haardt uden Hensyn til, hvormegit de havde profiteret ved Kommunikationsmidlerne, vilde det være bedre at lægge en Skat paa Befordring af Varer. Med Hensyn til en saadan Skats Størrelse og Paaligning vilde der rejse sig praktiske Spørgsmaal, hvis Afgjørelse maatte overlades til de praktiske Folk. En paa Vurdering støttet Grundskat var maaske det Bedste. For Taleren kom det kun an paa, at man var enig om Principerne; saa fandt man nok de rigtige Veje til Maalet.

Professor **Frederiksen** tilstod, at han havde lidt ondt ved at følge den ærede Indleders Abstraktioner. Indlederen var Matematiker, og det var maaske derfor, at han jævnlig kjædede Tankerne sammen paa en for Ikke-Mathematikere vanskelig

forstaaelig Maade. Taleren indsaa ikke, hvorfor en Indkomstskat skulde bevirke, at vi laante mindre til Udlandet. Her havde Indlederen dog sikkert abstraheret urigtigt. Der fandtes ikke en saadan Fasthed som den, Dr. Petersen forudsatte; tværtimod vilde den ene gjøre Et, den anden et Andet. I det virkelige Liv var der ikke noget aldeles Fast og Bestemt. — Udførselstolden var en Bruttoafgift, og virkede derfor meget skadeligt paa det økonomiske Liv. Den norske Udførselstold paa Træ viste dette tilstrækkeligt. I andre Tilfælde, Sukkertolden i de vestindiske Øer, kunde denne Beskatningsmaade dog bedre forsvares. Udførselstolden vilde i visse Tilfælde, nemlig naar vedkommende Land havde Monopol paa Varens Produktion, blive baaret af Udlandet; i andre af Indlandet. Dr. Petersen vilde have Udførselstolden som en Modvægt mod den Fremgang i Landejendommenes Værdi, som Kommunikationsmidlernes Udvikling havde bevirket. Men Kommunikationsmidlerne havde i Virkeligheden kun forøget visse Ejendommers Værdi i en betydelig Grad; andre Ejendommers Værdi var ikke stegen særdeles meget, og nogle havde endog tabt. Ganske vist havde de forbedrede Kommunikationsmidler bevirket, at nogle Produkter vare blevne dyrere, men mange andre vare blevne billigere; næsten Alt, hvad vi indføre, er blevet billigere. Imidlertid maatte det indrømmes, at man burde være varsom med at gjøre Afgiften af Kommunikationsmidler altfor lav.

Jul. Petersen havde ikke paastaaet, at Kommunikationsmidlerne havde skadet Alt og slet ikke gjort nogle Varer billigere. Men dette havde ingen Indflydelse paa Regnestykket; Alle havde jo nydt godt af den Prisnedgang, der var indtruffen for nogle Varers Vedkommende. Han havde kun betragtet det, der ikke var fælles for Alle, men var tilfaldet en enkelt Klasse. Fra dem, der ikke havde vundet Noget ved Kommunikationsmidlerne, vilde Taleren ikke tage Noget.

Direktør **Bing** ytrede, at den af Dr. Petersen her benyttede Methode adskilte sig fra den, der almindeligst benyttedes i Økonomien, derved at den gav en skarpere Angivelse af Forudsætningerne og var maaske af denne Grund Økonomerne noget fremmed. Imidlertid maatte der ikke indvendes Noget imod

Brugen af Abstraktioner; thi de Økonomer, der vilde behandle det Komplicerede, maatte ogsaa kunne behandle det Simple; kunde de ikke sige Noget om Dette, vilde de heller ikke kunne sige Noget om Hint. — Muligheden af, at en dyr Transport kunde medføre et vist Nationaltab, turde ikke benægtes. Blev Brugen af Jernbanerne 1 $\frac{1}{2}$ dyrere, vilde Folk tabe 1 $\frac{1}{2}$ og Jernbaneselskabet eller Staten vinde 1 $\frac{1}{2}$; forsaavidt vilde der ikke være noget Nationaltab, da det Ene gik op mod det Andet; men det var jo muligt — noget Sikkert kunde ikke vides herom —, at den dyrere Transport vilde medføre en Tilbagegang i Produktionen, og forsaavidt vilde der fremkomme et vist begrænset Nationaltab. Spørgsmaalet var, om Gevinsten paa Jernbanen eller Tabel paa Jorden var størst, eller hvad Landmændene med størst Fordel kunde gjøre, hvis de selv ejede Jernbanen.

Falbe Hansen havde det imod Dr. Petersens Udvikling, at den benyttede Methode var altfor abstrakt. Økonomien var en Realitetsvidenskab, der maatte arbejde med reelle Faktorer. Ligesaa absurd som det vilde være at gjøre Læren om Menneskelivet til Gjenstand for en mathematisk Behandling, ligesaa absurd var det at gjøre Læren om Samfundslivet α : Økonomien til en Gjenstand for abstrakt mathematisk Behandling, Livets uendelige Vexelvirkning lod sig ikke indrangere i mathematiske Ligninger. Økonomiens Love vare desuden ikke exakte og taalte derfor ikke det Konsekvensmageri, som dHrr. Mathematikere gjorde dem til Gjenstand for. Matematikens Betydning for Økonomien var kun at give en bekvem Fremstillingsform for visse Sætninger og yde en Støtte for Tanken ved dens Undersøgelser af de virkelige Forhold; et selvstændig gyldigt Bevis kunde Mathematiken derimod ikke give i Økonomien.

I Anledning af, at Indlederen havde omtalt en Skat paa den Fordel, som visse Samfundsklasser havde af Kommunikationsmidternes Udvikling, mindede Taleren om, at Kommissionsforslaget til en Omordning af de kommunale Skatter i Kjøbenhavn foreslog, at et lignende Hensyn burde tages ved saadanne kommunale Foranstaltninger i Kjøbenhavn, der bragte enkelte Individuer eller Ejendomme særlig Fordel. T. Ex. Anlægget af

den nye Knippelsbro havde forøget Værdien af Ejendommene i Slotsholmsgade, en Del af denne Formuestilvæxt burde efter Forslaget Kommunen tilegne sig gennem Skatterne; Konsekvensen heraf vilde jo imidlertid føre til, at der burde gives Erstatning til de Gader, som Trafikken forlod. En saadan Udmaaling af Fordel og Tab var i ethvert Fald vanskelig og ikke uden sociale Farer.

Frederiksen udtalte, at man i Økonomien ganske vist maatte abstrahere; men dHrr. Petersen og Bings Anvendelse af Mathematiken var ikke heldig; de gik for vidt. Taleren kunde ikke erkjende, at Kommunikationsmidlernes Udvikling skulde have forrykket Fordelingen.

Efter et Par korte Bemærkninger af de foregaaende Talere sluttede Diskussionen.

Prof. Frederiksen gav derefter Meddelelse om den i Øst-rig nysstiftede Nationaløkonomiske Forening (jfr. «Økonomisk Revue» S. 275).

Paa Bestyrelsens Vegne erholdt han Bemyndigelse til at tilsende visse fremmede nationaløkon. Foreninger Beretningerne om den danske Nationaløkonomiske Forenings Virksomhed samt til at anvende et mindre Beløb til en lønnet Sekretær.

Foreningens næste Møde afholdtes d. 14 April. Til ny Medlemmer optoges dHrr. cand. polit. Hjørt og Grosserer S. Slomann. Referatet af Forhandlingerne (om «de danske Sparekasser») vil komme i næste Hefte.

De danske Sparekasser.

Indledningsforedrag til Diskussionen om dette Emne i National-
økonomisk Forening.

AF **M. Rubin.**

Sparekasserne ere oprettede til Fordel for fjerde Stand. Ved fjerde Stand forstaar jeg da den, hvis Medlemmer ikke have anden Kapital og Eje end deres Person. Meningen var, at Kasserne skulde modtage de Skillinger, Arbejderne kunde afse af deres daglige Løn, disse skulde da sammenspares og forrentes og blive til en lille Kapital, til Understøttelse i Alderdom og Sygdom, til Arv for Hustru og Børn. At dette var Meningen, ses ikke blot af de Planer og Indbydelser, der fremkom ved Kassernes Oprettelse, men man forstaar det ogsaa, naar man husker, paa hvilken Tid det var, at Institutionen fremkom. Det var paa Revolutionskrigenes og Napoleonskrigenes Tid og i Perioden umiddelbart derefter; Handel, Industri og Søfart vare dels standsede, dels bragte ud af deres gamle Fuger, den materielle Tilstand var over hele Evropa særdeles elendig, og dertil kom uheldige Fattigforhold, der naaede deres Kulmination i det berygtede engelske «allowance»-System, hvor en antikveret Lovgivning gik Haand i Haand med Folks Letsindighed og daglig forøgede Proletariatet. Men det var ogsaa samtidig med, at den unge økonomiske Videnskab havde afsat sine ypperste Frugter:

Malthus' og Ricardos klassiske Værker, og disse lagde Forholdene klart for Alles Øjne. Da var det, man vilde raade Bod paa Ulykken ved det Middel, man senere atter og atter er tyet hen til: Understøttelse fraoven i Forening med Selvhjælp franeden, og det fik her sit Udtryk i Sparekasserne.

Der har været Strid om, hvorvidt den første Sparekasse oprettedes i England, Skotland, Tyskland eller Schweiz; sandsynligvis har Sparekassen i Tottenham i England, der oprettedes 1798, været den første; omkring Aaret 1810 var Institutionen kjendt over hele Evropa. Samme Aar opstaar den første lille Sparekasse herhjemme (Holsteinborg-Kassen, der dog ikke er den samme som den nu bestaaende); en anden Sparekasse oprettes 1816 i Odense, men ingen af dem faar nogen varig Betydning. Det er først med Aaret 1820, at Institutionen kan siges at være grundlagt herhjemme: Sparekassen i Kjøbenhavn aabnes den 1 Maj dette Aar, omtrent samtidig stiftes en Sparekasse i Ærøskjøbing, og endelig udkommer 1820 en god lille Bog af Clauswitz om Sparekassevæsenets Theori, et af de faa Arbejder om dette Emne, vi har herhjemme.

Det vilde blive meget for vidtløftigt, naar jeg skulde give Dem vore Sparekassers Historie, selv kun i meget store Omrids. Lad mig med to Tal vise Dem, med hvilken Frodighed de florere. Indtil 1867 var Kassernes Antal i jævn Stigen og beløb sig ved Begyndelsen af dette Aar til 86; siden da ere de skudte frem hele Landet over som Paddehatte, og deres Tal er nu langt over 300 med en Kapital paa henved 200 Millioner Kroner, for to Aar siden nøjagtigt 174 Millioner. Og naar jeg i det Følgende fremstiller og hævder denne og hin for vore Kasser

almindelig gældende Regel, da vilde det ogsaa føre for vidt at omtale de forskjellige Undtagelser, der kunde synes at afkræfte Reglen, skjøndt de tværtimod yderligere bekræfte den. Det gælder om at samle Opmærksomheden bestemt og afgjørende paa de Hovedpunkter, hvor Kritiken har Noget at gjøre.

Jeg har nævnet, at Sparekasserne ere oprettede til Fordel for fjerde Stand. At vore Kasser nu ere Intet mindre end Sparekasser i oprindelig Forstand, det tror jeg er gaaet fuldkomment over i den almindelige Bevidsthed; men jeg skal dog tillade mig at illustrere det ved nogle Oplysninger. Sammenligne vi vore Sparekasser med Kasserne i England, Skotland og Frankrig, Lande, hvor Institutionen er blevet sit oprindelige Formaal tro, da finde vi en overordenlig væsenlig Forskjel mellem deres og vores Virksomhed. Der har Lovgivningsmagten saagodtsom fra den første Dag, Institutionen fremkom, truffet Bestemmelser for at sikre sig, baade at Kasserne ikke overskrede Grænserne for deres oprindelig stipulerede Virksomhed og tillige ydede den tilstrækkelige Garanti. Man har fastsat bestemte lave Maxima; de indsatte Midler blive anlagte i Skatkammerbeviser eller Rentes; i England har man jo endog sat Kasserne i direkte Forbindelse med de kongelige Postkasser, og Intet ligger fjernere for alle disse Instituter i de forskjellige Lande end Omdannelsen til Laanekasser og Fravigelsen af det oprindelige Formaal: en over enhver Tvivl hævet sikker Anbringelse af Smaafolks smaa Sparepenge. Hos os er der vide eller ingen Maxima for Kontiernes Størrelse; Midlerne anvendes til Udlaan til Private eller til Anlæggelse i alle Slags Papirer; Omsætningen er meget stor og for en væsenlig Del af den Art, der er ejendommelig for Bank-

virksomheden; kort sagt, man staar netop ligesaa fjernt fra de engelske og franske Kollegaer, om man kan kalde dem saaledes, som fra den oprindelig paatænkte Virksomhed. Nogle Tal angaaende Kontiernes Art og Størrelse ville yderligere belyse dette.

I de skotske Sparekasser er Maximum for en Konto 10 Pd. Sterl., hvorefter Summen for Kontohaverens Regning sættes over i en Bank. Jeg formoder da, at man ved at anslaa den gennemsnitlige Sparekassekonto i de Lande, hvor man har holdt sig det oprindelige Formaal tro, til c. 100 Kroner vil træffe nogenlunde det Rette. I vore Sparekasser har Gjennemsnitskontoen i en Række af Aar været c. 450 Kr. Men se vi paa Kontierne paa 100 Kr. og derunder, finde vi, at disse f. Ex. i 1867, det sidste Aar, fra hvilket der fra det statistiske Bureau foreligger samlede detaillerede Oplysninger om vore Sparekasser, kun indtage godt en Fjerdedel af samtlige Sparekassekonti, medens 74 pCt. af Kontierne ere paa over 100 Kr.; det paa disse Kontier indestaaende Beløb udgjorde ikke halvtredie Procent af den hele Sparekass kapital, medens næsten 98 pCt. af Kapitalen var paa Kontierne over 100 Kr. Se vi saa hen til selve Kontohaverne, da vil det ganske vist være vanskeligt her at faa et nogenlunde nøjagtigt Billede, dels paa Grund af, at adskillige af vore Sparekasser, hvoriblandt nogle af de største, aldeles ikke fordre opgivet Navn og Stilling, dels paa Grund af den forskjellige Klassificering, idet nogle f. Ex. henregne under Daglejere, hvad andre kalde Husmænd uden Jord osv., men idet vi da nøjes med en omtrentlig Nøjagtighed og — for hellere at medtage for meget end for lidt — ind under «fjerde Stand» tage Arbejds mænd, Tyende og Husmænd baade med og uden

Jord (mange Kasser gjøre ingen Forskjel under Klassificeringen «Husmænd»), finde vi endda, at «fjerde Stand» i 1867 kun har besat to Femtedele af samtlige Landets Konti med kun godt en Femtedel af Kapitalen. Tage vi nu særligt «Kjøbenhavns Sparekasse», denne Landets første og største Kasse, der, som det hedder i de oprindelige Statuter, skulde virke «med Guds Bistand . . . til Fordel for de arbejdende og tjenende Klasser», da lære de sidste Aars Regnskaber os, at disse arbejdende og tjenende Klasser kun have besat en Femtedel af Kassens Konti med en Syvendedel af dens Kapital. Endelig er det værd at lægge Mærke til, at fra 1854, det første Aar, for hvilket det statistiske Bureau har udgivet en samlet Sparekasseberetning, indtil 1867 er Antallet af Arbejdernes Konti — det, hvorom vi i Regnskaberne finde de nøjeste Oplysninger — hele Landet over gaaet jevnt nedad, saaledes at det i det sidste Aar udgjorde 10 pCt. mindre af samtlige Konti end i det første.

Man kan saaledes let blive enig om, at vore Sparekasser ikke mere ere Særkasser til Fordel for fjerde Stand. Nuvel, vil man da sige, dette er hverken mærkeligt eller uheldigt; man har saa tidt set en Institution i Løbet af over et halvt Aarhundrede skifte Karakter og dog i sin ny Form være særdeles hensigtsmæssig, maa-ske netop fordi den er saameget mere tidssvarende. Dette er rigtigt; og det vilde være en ligesaa stor Misforstaaelse at nægte den overordenlige Gavn, vore Sparekasser gjøre som en Slags Folkebanker Landet over, som det vilde være en taabelig Anakronisme at skrue dem et halvt Aarhundrede tilbage i Tiden for igjen at lade dem blive Sparekasser i oprindelig Forstand. Tværtimod, de skulle fortsætte den Vej, de ere komne ind paa, konse-

kvent og fuldt ud. Men Ulykken er, at vore Sparekasser, der staa med det ene Ben langt inde paa Bankvejen, om jeg tør kalde det saaledes, har en Lænke om det andet. De virke under en Administration, der maaske kan passe for smaa Velgjørenheds- og ikke Forretningsinstituter, men som for de sidste bliver en Absurditet, og selve den Maade, de virker paa, er præget af Minderne og Traditionen, de véd selv ikke, om de ere «Sparekasser» eller Banker eller begge Dele. Og dog er det jo aldeles givet, at de nu ere Forretningsinstituter, at deres Administration og Virksomhed maa rette sig derefter, og at hvad Minde, der er om «Velgjørheden», er af det Onde.

Se vi nu først hen til vore Sparekassers Bestyrelse, da træffe vi der det mærkelige «Cooptationssystem». Stifterne af en Sparekasse betragte sig som fødte Bestyrere; undertiden danne de et lille Grundfond og ere en Del i Antal, dette er dog væsenlig kun Tilfældet ved de ny smaa Sparekasser; ved de store gamle er der intet Grundfond og Antallet har kun været 5 til 10. Men det er principielt ligegyldigt. Som Hovedregel gælder det, at de veldædige Mænd, der med Raad og Daad og med eller uden Tilskud af Pengemidler, Faa eller Mange i Antal, oprette og understøtte en Sparekasse, ogsaa direkte eller indirekte tage Styret for den. Disse «Stiftere», der danne den første Bestyrelse, supplere stadig selv Bestyrelsen; Kontinuiteten vedligeholdes, og de ere som de 10,000 udødelige. Der er et Sparekasseinstitut i Øvre-østrig, hvor Stifterne ved engang at have givet 200 Gylden erhverve sig Ret ud over Graven, thi Stifterretten er dér erklæret arvelig — dette er der Methode i, og det er Systemets Konsekvens. — Revisorerne vælges nogle Steder af Kommunaløvrigheden, den al-

mindelige Regel er, at — Bestyrelsen vælger dem. — Ansvar et er noget forskjellig bestemt. Det er jævnlige fastsat, at enhver Bestyrer skal indestaa for, at et modtaget Pant kan realiseres til den Sum, der er laant derpaa; andre Steder fastsættes i Almindelighed Ansvar for Uforsigtighed; men Kriteriet for Ansvar et er det: at Bestyrelsen ikke er personlig ansvarlig og hæftende for de indsatte Midler.

Haves der da aldeles ingen Sikkerhed, ingen Retræte ligeoverfor de Ulykker, saadanne selvvalgte, ukontrollerede, uansvarlige Bestyrelser kunne paaføre? Nogen ligger der i de Grundfond, der nu i Almindelighed dannes ved ny Kassers Oprettelse, og deri, at der ved enkelte andre ere Garanter eller «Tillidsmænd», der have erklæret sig personlig, solidarisk ansvarlige for de indsatte Midler. Men den almindelige Sikkerhedsform er kun Reservefondet, og dette ville vi da ofre en lidt nøjere Undersøgelse. Reservefondet dannes jo af Differencen mellem hvad der indkommer for Udlaanene og hvad der da, efter Fradrag af Administrationsomkostninger m. V., betales Kontohaverne. Her er dog et meget ejendommeligt Forhold, et Forhold, der er karakteristisk for den bestaaende Administration: man er veldædig med Pengene. Det Karakteristiske ligger i, at det jo ingenlunde er uhæderligt, uretskaffent el. L. at være velgjørende med disse Penge, men det kunde dog ikke falde enhversomhelst anden Forretning ind at benytte Midlerne paa denne Maade; her er netop et af Minderne om Fortiden, om Velgjørenhedssystemet, og fordi det er skjønnere at give end at tage, saa tager man Pengene ind paa Forretningsmaner og giver dem ud i «velgjørende Øjemed». Det er ikke overdrevent store Summer, der gives ud paa denne Maade, maaske

det nu vilde beløbe sig til en halvandethundrede Tusind Kroner aarlig; 1867, det sidste Aar, hvorfra nøjagtige Oplysninger haves, gav alle ikke-kjøbenhavnske Sparekasser saameget ud til velgjørende Øjemed, at det, lagt til Renten, vilde have forøget denne fra c. 4 til c. $4\frac{1}{12}$ pCt. Den Tolvtedelsprocent er virkelig ikke Meget, men i England regner man dog baade Administrationsomkostningerne og Renteudbetalingen til Kontohaverne ud i Fireogtyvendele, og hvad den ikke er for et enkelt Aar, det bliver den Aar efter andet. Tænker man sig en Mand i sin produktive Alder — det er fra det 20de til 60de Aar — aarlig lægge den samme Sum op og lade Summerne samle sig og forrentes til 4 pCt. i Løbet af de 40 Aar, og en Anden gjøre det Samme til en Rente af $4\frac{1}{12}$, da vil Differencen imellem de to Summer, der haves efter de 40 Aars Forløb, være lig to Gange et aarligt Indskud. Med andre Ord: Bestyrelsen siger til Manden med de 4 pCt., vi bestyre dine Penge gratis i de 40 Aar, men saa ville vi ogsaa have Lov til at benytte dine to sidste Aars Sparepenge til «velgjørende Øjemed». Det er ganske vist i Reglen smukke Øjemed, Pengene benyttes til: til Hospitaler og Stiftelser, til Almueskoler og lærde Skoler, til Industri og Kunst; ogsaa til Politik — og ogsaa til, saadan for forskellige jyske Kassers Vedkommende, f. Ex. en Statue for Olaf Rye. Det er altsammen baade fromt og patriotisk, men det gaar stærkt ind under Ordsproget «at skære en bred Rem af anden Mands Hud». I vore Nabolande Sverig og Tyskland og i Østrig, i hvilke Lande Sparekasseforholdene i høj Grad ligne vore, gjør man det Samme i endnu større Maalestok end her, men dér have de dog bedre Raad til det, thi der haves et klække- ligt Reservefond, medens vore Kasser, og det gjør Sagen

endnu mere mærkelig, have et meget ringe. Vi anføre de Lande, hvor vi kjende Reservefondets Størrelse. I Sverig er det 9 pCt. af Indsætternes Kapital, i Bayern er det, forsaavidt Oplysningerne strække til, henved $8\frac{1}{2}$, hvortil kommer Kommunernes Garanti, i Schweiz haves, efter statistiske Meddelelser fra for en halv Snes Aar siden, et Reservefond paa henved 5 pCt., et Garantifond paa over 3 pCt. af Kapitalen og dertil kommer endnu atter Kommunegarantien. I Danmark var Sparekassernes Reservefond efter en Gjennemsnitsberegning for Tiaaret 1863—72 knap 4 pCt. (3,98); «Sparekassens» og «Bikubens» i Kjøbenhavn i samme Tidsrum respektive henved 6 (5,95) og henved halvanden (1,42) pCt.; til «Bikubens» maa der jo dog nu føjes et Garantifond paa 2 Millioner Kr., for hvilket der betales en Tredjedel af det aarlige Overskud. Det ses altsaa, at de danske Kassers Reservefond gjennemsnitlig er Halvdelen og derunder af de tilsvarende Institutters i Udlandet.

Er saaledes ogsaa denne Garanti kun forholdsvis ringe, da staar der endelig det Spørgsmaal tilbage: hvad har da Lovgivningen gjort for at sikre Indsætterne i Sparekasserne? Svaret er: meget Lidet, mindre end i noget andet Land i Evropa. Den eneste obligatoriske Bestemmelse, der findes, er Kancelliskrivelsen af 28 Juli 1827, som paalægger enhver Sparekasse aarlig ved Trykken at offentliggjøre sit Regnskab. Men der kræves intet detailleret Regnskab, og det faas heller ikke altid; og er virkelig et én Gang aarlig offentliggjort Regnskab nogen Garanti? I de senere Aar er der for de ny smaa Kasser sat visse Betingelser for Opnaaelsen af Stempelbegunstigelser; iblandt disse er kun Forbudet mod at anlægge Midlerne i udenlandske Værdipapirer af nogen, om end

tvivlsom, Betydning. Det Mærkeligste er dog, at end ikke Statutterne skulle gjenneemes af det Offenlige; ogsaa i den Retning er Danmark enestaaende. Man vil maaske sige, at det jo dog altid er Egnens anseteste Mænd, der forfatte dem, at de i Reglen ligne hverandre, og at de i det Væsenligste staa aftrykt foran i Sparekassebøgerne, saa at ingen Misligheder er at befrygte. Jeg vil da heller ikke dvæle ved, hvor vanskelig man skal finde Meningen eller Kriteriet i en af vore større Sparekassers Statuter, hvor der er en Bestemmelse saalydende: «Kassens Overskud anvendes alene (!) til Kassens Tarv eller til en eller anden velgjørende offentlig Indretning.» Jeg vilde — hvis det ikke var en Bestemmelse, der gik igjen i forskellige Statuter — anse det for et spøgefuldt Forsøg paa, hvorvidt man kan gaa, naar det andre Steder fastsættes, at «Udbetalingen saavidt mulig skal ske strax, ellers efter 4 Ugers Opsigelse eller ogsaa, naar Kassen faar Pengene fra sine Debitorer». Men jeg har et Exempel tilbage, som i hvert Fald ikke tillader nogen Tvivl om, at Alt ikke er som det burde være; jeg anfører det som en Slutningsillustration til den ydre Garanti, vore Sparekasser byder. For faa Aar siden udkom der fra en af Landets største Sparekasser en 25 Aars Beretning, der meddelte Sparekassens Historie. Efter at have udviklet, hvorledes Kassen i 1857 ved Regeringens Hjælp kom ud af Forlegenheden, omtaler den Folks Ængstelse i 1864 og forbauses over, at de ikke kunne indse, at «en solid Sparekasse i kritiske Tider er et fortrinligt Opbevaringssted for private Midler» — fuldkomment glemmende, at Spørgsmaalet jo netop er, om Sparekassen i de kritiske Tider er solid. Men derefter gaas videre paa følgende Maade: «I Erkjendelse af det Berettigede i, at Kassens

Interessenter igjennem et Repræsentantskab eller paa anden Maade erholdt Indflydelse paa og Kontrol med dens Styrelse, tog Direktionen efter nøje Overvejelse den Beslutning at oprette et Repræsentantskab, der som Kontrolkomité skulde, foruden i Forening med Direktionen fremtidig at danne Kassens samlede Bestyrelse, føre stadig Tilsyn med Direktionens Forretningsgang og dens Styrelse af Kassen. I saa Henseende vedtog man — skulde man nu ikke tro, at man gjorde Et eller Andet for at «Kassens Interessenter (dengang efter den indestaaende Kapital vel over halvsjette Tusinde) kunde erholde Indflydelse»? Ikke destomindre vedtog man kun — at indbyde følgende tre Kjøbstadborgere og tre Landboere til at udgjøre et saadant Repræsentantskab, der danne det nuværende Repræsentantskab.» Det synes mig fuldkommen ubegribeligt, at det, at man (d. e. Bestyrelsen) tog sex, om end nok saa hæderlige, formodenlig Kontohavere i Kassen, med ind i Bestyrelsen, kunde bringe den den Tro, at der derved gaves samtlige Kontohavere større Del i at administrere deres dengang indestaaende halvtredje Mill. Kroner. Men det Mærkeligste staar tilbage. Regnskabet, der hidtil var gennemset af to af Kommunalbestyrelsen valgte Revisorer, hvorved dog altsaa Kontohaverne havde en vis, om end indirekte og delvis Kontrol, overgaves nu til Revisorer, valgte af — det af Bestyrelsen selv dannede Repræsentantskab! Denne «Reorganisation», hvis Formaal var at skaffe Kontohaverne «Indflydelse paa og Kontrol med Kassens Styrelse», naaede altsaa at udelukke dem fra selv Skyggen af en saadan Indflydelse og Kontrol, stillede dem endnu mere værgeløse end tidligere. — Under det ikke morsomme Arbejde at gennempløje en overvældende Masse af Sta-

tuter og Regnskaber er Opdagelsen af saadanne Kuriosa ret adspredende, men for Sparekasseindsætterne, der skulle lide under disse Absurditeter, kan det ikke være fornøjeligt.

Jeg gaar nu over til at omtale selve Sparekassernes Virksomhed. Her skal jeg fatte mig i Korthed. Der kan jo, som alt nævnet, ingen Tvivl være om, at Sparekassernes Virksomhed stempler dem som Forretnings- og Bankinstituter. Omsætningen stiger stadig og er i de kjøbenhavnske Kasser enorm; Kasserne benyttes jo hyppigt som midlertidigt Opbevaringssted for Forretningsmændenes Penge — det er et stærkt Ord, naar en Sparekassedirektør sagde, at der var dem, der brugte hans Kasse som Portemonnaie. Midlerne vare i 1867 anbragte saaledes: 0,06 pCt. i Statskassen, 8,67 pCt. i indenlandske Statspapirer, 3,52 pCt. i fremmede Statspapirer, 8,51 pCt. i andre indenlandske offentlige Papirer, 2,71 pCt. i andre fremmede offentlige Papirer, 4,32 pCt. i Banker, 69,97 pCt. til private Udlaan, 0,84 pCt. Diverse, 1,40 pCt. kontant Beholdning. I Løbet af Femaaret 1863—67 var Anbringelsen i Statskassen sunket ned til en endnu større Ubedydelighed end i Begyndelsen; Anlægget i Værdipapirer var i Stigen, dog med Undtagelse af fremmede Ikke-Statspapirer, Indsættelsen i Banker var i jævn og stærk Tiltagen (fra 1,03 pCt. i 1863 til 4,3 pCt. i 1867), de private Udlaan i Aftagen (fra 76,50 pCt. til 69,97 pCt.). Af de private Udlaan var anbragt mod Sikkerhed i Prioriteter gennemsnitlig noget over Halvdelen af alle Midlerne med nedadgaaende Tendens; mod Sikkerhed kun i Kavtion var anbragt gennemsnitlig en 7 pCt. af samtlige Midler med, skjøndt vaklende, dog nærmest opadgaaende Tendens. — Er det blevet klart, at «Sparekasserne»

nærmest ere Bankforretninger, gjælder det jo om at tage Konsekvensen heraf fuldt ud og arbejde som Banker. Jeg skal minde om, hvorledes Sparekasserne, efter baade frivilligt og nødtvungent at have opgivet Indsættelsen af Midlerne i Statskassen og Nationalbanken, ansaa Anlæggelsen deraf i Prioriteter for det Sikreste, ligesom det vil være heldigt nu at erindre, hvormeget Disponibiliteten derved beskæres, ikke blot saaledes, at en Realisation i kritiske Tider vil være baade vanskelig og kostbar, men ogsaa saa at under ordinære Forhold Prioritetsanlægget jo medfører, at mangfoldige Sparekasser blot for nogle Hundrede Kroners Udtagelse af Kassen kræve Halvaars-, ja Helaars-Opsigelse. Jeg skal endvidere omtale, at jo mere vore Sparekasser udvikle sig som en Slags Folkebanker Landet over, des større og des mere heldbringende Betydning vil sikkert Kavtionsudlaanet faa; det er Pfalz i Bayern, der i Tyskland gaar i Spidsen med dette Udlaan, og dér er Renten størst, Opsigelsesfristen og Administrationsomkostningerne mindst; det er dette Udlaan, der altid fører Tanken hen til den berømte skotske Smaabanksinstitution, i saa Meget lignende vore Sparekasser; Kavtionsudlaanet har dér naaet sin højeste Udvikling sammen med, at Bankernes Soliditet er blevet en Truisme. Det er i sine atter og atter udsendte Ministerialskrivelser til Sparekasserne, at den preussiske Regering minder om, hvor varsom man maa være med Hypotheklaanet paa Grund af Indisponibiliteten, og hvor heldbringende det hidtil saa lidet anvendte Kavtionsudlaan vil være til Ophjælp af den lille Industri. Jeg skal dernæst kortelig berøre, at hvor berettiget det end kan være at vise Forsigtighed overfor udenlandske Papirer, saa maa man ikke glemme, at solide fremmede Værdipapirer ere som

Guld i kritiske Tider, Kasserne ville jo selv deprimere Kursen ved under vanskelige Forhold at kaste deres Beholdning af indenlandske Værdipapirer ud paa Markedet, medens en Realisation fra vor Side af udenlandske Papirer kun vil have en forsvindende, om overhovedet nogen Betydning for Kurserne paa Verdensmarkedet, saa ringe kan i hvert Fald vort Forraad kun være; jeg tænker dog her navnlig kun paa Reservefondens Anlæggelse. Men jeg skal for Øvrigt ikke gaa nærmere ind paa, hvorledes Midlerne skulle anbringes. Jeg gaar heller ikke ind paa, hvor faa eller mange Procent med hvor stor eller liden Opsigelse, der skal sættes som Konditioner for Forretningen, ikke paa det saa omtvistede Rentespørgsmaal for Foliopenge — i Amerika stempler den Bank sig som Svindlerbank, der giver Rente af Folio —, ikke paa hvorvidt *checks*systemet har nogen Fremtid for sig, eller om det skulde bekræfte sig her, hvad der har vist sig i det langt fremmeligere Tyskland og det saa kreditudviklede Skotland, at dette System ikke synes at kunne faa rigtig fast Fod udenfor England, den Jordbund, hvor det har sin Hjemstavn, og hvor dets Betydning er større end noget andet Kreditmiddels, — jeg skal ikke fordybe mig i alle disse indre Bankspørgsmaal. Det er jo ikke Bankvæsenets Theori, jeg vil tale om. Jeg vil kun hævde, at er det først gaaet op for vore «Sparekasser», at de ere Banker, da maa de stille sig til Formaal den størst mulige Sikkerhed + den størst mulige Mobilitet. Men ogsaa mine Evner vilde forbyde mig her at gaa videre i Detaillen, og jeg siger dette saa meget tryggere, som Forsamlingen af Tysklands og Øst-rigs største Økonomer og Bankmænd paa den national-økonomiske Kongres under Verdensudstillingen i Wien, netop i Anledning af Spørgsmaalet om Sparekassernes

Overgang til Banker, udtalte, hvor umuligt det er theoretisk at give detaillerede Bestemmelser om, hvorledes en Bank skal virke; den maa selv bestemme det efter de givne Forhold, og den vil kunne det, naar den har en dygtig Administration. Men derved føres vi da atter tilbage til, at saaledes som vore Sparekasser ere indrettede, have de slet ingen Forretningsadministration og virke, som vi have set, under et ligesaa antikveret som absurd System. Paa hvilken Maade skal dette da forandres?

Jeg har alt flere Gange omtalt, at Forholdene i Landene Nord og Syd paa ligne vore. Noget større Garanti er dér, idet navnlig Statutterne gennemses af en eller anden offentlig Myndighed, før de benyttes. Men den samme svævende Stilling mellem Sparekasse og Bank indtage de dér som her, det samme forældede Administrationssystem tynger i det Hele og Store ogsaa disse Landes Sparekasser. I Sverig paabegyndtes i Slutningen af 1867 Forberedelsen til et Lovforslag om en Reform af Sparekassernes Administration. Efter ikke mindre end fire Aars Forhandlinger, hvor Sagen gennemgik en hel Række af Betænkninger fra forskjellige Komiteer og begge Behandlinger i Rigsdagen, naaede man til — intet Resultat. Men de foreliggende Udtalelser af en stor Mængde theoretiske og praktiske Mænd indeholder, ved Siden af meget Udtværet og Overflødigt, en Del Interessant og kan betragtes som en hel *enquête* om dette Spørgsmaal. Som før omtalt var den samme Sag under Debat paa Kongressen i Wien 1873, hvor ligeledes, ved Siden af en forbavsende Mængde Uklarhed, en stor Del gode Oplysninger og Betragtninger fremkom. For Øvrigt er Literaturen om det foreliggende Spørgsmaal, saavidt jeg kjender til den, ikke betydelig. Da Institutionen opstod,

blev der skrevet en Del derom, og meget heraf læses endnu baade med Interesse og Nytte. I de engelske og franske økonomiske Tidsskrifter er der i Tidens Løb kommet forskjellige mere eller mindre væsentlige motiverede Forslag til Forandringer i Sparekassernes Virksomhed, dog ingen Forslag om gennemgribende Forandringer. Men ligesaa lidt har dette været Tilfældet i Tyskland ligeoverfor den helt forskjellige Udvikling, Sparekasserne dér fik. Herhjemme har David i Meddelelserne fra det statistiske Bureau Aar efter andet givet Vink om den fra det oprindelige Formaal saa stærkt divergerende Retning, vore Sparekasser efterhaanden tog. Men nu er Spørgsmaalet i vore Nabolande sat under en mere radikal og gennemgribende Debat. De Resultater, man er kommet til, afhænger af, hvorvidt man har haft Mod til, som i Tyskland, at se Sagen skarpt og klare sig fuldstændig Sparekassernes bankmæssige Karakter, eller man ikke har gjort det, som i Sverige, hvor kun navnlig selve den meningsløse Bestyrelse af de mange Midler er sprunget i Øjnene. For det førstnævnte Synspunkt forekommer det mig, at Spørgsmaalet om en forandret Administration — kort resumeret — stiller sig paa følgende Maade.

Det naturligste er vistnok, at vore Sparekasser omdannes til Aktiekasser, man give dem nu Navn af Folkebanker, Sparekasser, Banker eller hvad man vil. Disse kunne da til yderligere Sikkerhed slutte sig sammen i Bankforbund eller som Filialer af en større Kasse. Aktiekasseinstitutionen har staaet sin Prøve i Ungarn, hvor Forholdene medførte, at den indførtes i Fyrreerne, og hvor den har givet et heldigt Resultat. For Dannelsen af Forbund eller Filialer giver jo det store skotske Bankkomplex Forbilledet, hvor c. 600 Smaabanker, spredte

over hele Landet, ere Filialer af et Dusin Hovedbanker i de store Byer. Disse Kasser maa da være underkastede de almindelige Regler for Aktieforehavender og en almindelig rationel Lovgivning for Aktieselskaber. Gaar man ikke ind paa denne Omdannelse, bliver der — selvfølgelig fraset Tilladeligheden af Driften af Sparekasser som almindelige Forretninger imod Ejernes personlige og direkte Ansvar — tilbage at beholde den nuværende Basis, men søge Sikkerhed i Lovgivningsmagten og Statens Kontrol. Er denne nødvendig og har givet sig Udtryk i Fimalovgivningen m. v. ligeoverfor alle andre Forretninger, ses det ikke, hvorfor Sparekasserne skulde være den aldeles unddragne. Hvorvidt Statens Indgriben skal strække sig, er derimod et mere omtvisteligt Spørgsmaal. Der er en negativ Bestemmelse, som maa sættes udenfor al Tvivl, det er, at Staten ikke kan gribe ind i selve Sparekassernes Virksomhed, ikke fastsætte Regler for Midlernes Anlæggelse osv.; at tænke paa dette vilde være fuldkomment at misforstaa Sparekassernes Stilling som Banker og Forretninger; man kunde ligesaa gjerne forlange, at Staten skulde drive tre til fire Hundrede Bankforretninger Landet rundt. Der ere andre Forhold, der ligesaa klart ligger indenfor Statens indgribende Myndighed, det er Gjennemsyn og Stadfæstelse af de bestaaende eller ny Statuter og Paabud om hyppig — jeg bestemmer det ikke nøjere — og fuldkommen detailleret Offentliggjørelse af Regnskaberne. Hvad Bestyrelsen af Sparekasserne angaar, da frembyder dette Forhold store Vanskeligheder, thi ligesaa uheldig den nuværende Valg- eller Suppleringsmethode er, ligesaa vanskeligt vil det, som Forholdene nu have udviklet sig, være at finde nogen anden. Den «konstitutionelle» Methode: at lade Konto-

haverne vælge den, en Methode, der meget tidligt og meget hyppigt er bragt i Forslag, er — hvad man end for Øvrigt kunde sige for eller imod den — af en Uendelighed af praktiske Grunde umulig. Ikke meget bedre er det at lade Kommunalbestyrelserne vælge Bankdirektioner. Idet man da maa finde sig i de uheldige historiske Forhold, bliver der neppe Andet tilbage end at beholde Selvsuppleringsmetoden, dog med Kommunalbestyrelsens Stadfæstelse af Valgene og dennes Valg af Revisorer som Korrektiv. Dette Korrektiv sammen med Myndighedernes Gjennemsyn af Statutterne og hyppige detaillerede Regnskabsaflæggelser vil sikkert bøde en Del paa Bestyrelsens Ansvarsløshed og Maade at komme til Styret paa. Større Garanti kan det Offenlige i hvert Fald neppe yde. Thi Bestemmelser om Reservefondets Størrelse — Udlandets Theori og Praxis gjør 10 pCt. af Indsætternes Kapital antagelig — eller Fastsættelse af, hvornaar en Sparekasse skal opløse sig paa Grund af Underbalance (kfr. § 46 i Konkursloven af 25 Marts 1872) ligger sikkert udenfor, hvad Lovgivningsmagten bør tage ind under sig. Bestemmelsen vil altid være mere eller mindre vilkaarlig, tidt praktisk umulig at gennemføre (for Reservefondets Vedkommende bl. A. paa Grund af den vexlende indestaaende Kapital), og Staten vil have paataget sig et særdeles farligt moralsk Ansvar, hvortil intet juridisk svarer, og som gjør Folk trygge, saa at de ikke, hvad der dog er den sikreste Garanti, og hvad man godt kan vente og fordrer af dem, der benytte en saadan Folkebank, selv kontrollere Kassens Forhold igjennem de detaillerede Regnskaber. Hvad der derimod kan forbydes, er Benyttelsen af Midlerne til Øjemed, der ikke strengt vedkomme Sparekassen; Overskuddet bør enten direkte tilfalde Konto-

haverne (hvad Statutterne nu endog hyppigt ligefrem forbyde) eller Reservefondet. Endelig vil ogsaa Spørgsmaalet om, hvem Reservefondet tilkommer, naar en Kasse opløses, og hvad der skal gøres med de bestaaende Reservefond ved Kassernes Omdannelse til Aktiekasser komme frem. At Reservefondene, da de ingen Andre tilhøre, tilhøre Staten, er der ingen Tvivl om; men Ingen vil kunne forhindre Bestyrelserne fra direkte eller indirekte Maade at bemægtige sig dem og saa Dagen efter lukke Kassen, og herimod kan vel, som Forholdene ere, neppe Andet end de ovenfor anførte Kontrolbestemmelser værge. — Som man Alt i Alt vil se, er det det Naturligste, at vore Sparekasser for at blive ordenlige og reglementerede Forretninger med sædvanlig lønnet og interesseret Bestyrelse og for at komme ud af de forkvaklede, overleverede Forhold gaar over til at blive Aktieforetagender; nogle Aktiesparekasser have allerede her i Landet, det kan maaske haabes, at det bliver Reglen.

Der bliver nu naturligt det Spørgsmaal tilbage, naar man gjør Sparekasserne til Folkebanker eller Lignende: hvad skal der da gøres for at opfylde det Formaal, man satte sig ved Institutionens Oprettelse? hvad skal der gøres for «fjerde Stand»? Ja, her faar man vel enten begynde forfra, lære af Fortiden, hvorledes man ikke skal bære sig ad, skille ud hvad fejlt og falskt man finder i de vestevropæiske Sparekasseforhold og tage det Gode dér som Forbillede, idet da navnlig den engelske Postsparekasseinstitution — med Maximum for en Kontos Størrelse, Forpligtelse til at indsætte Midlerne til Forrentning hos Regjeringen og fuldkommen offentlig Kontrol og Administration — sandsynligvis vil komme til at staa som Formaal. Eller man opgiver helt Sparekasseinstitu-

tionen i oprindelig Forstand, motiverer dette ved, at det ikke er Kasserne, der har forladt fjerde Stand, men omvendt, eller rettere tvivler om, at det frivillige Selvhjælps-system overhovedet kan gennemføres; man søger da hen til Realisationen af det Forslag, som flere Gange er fremkommet herhjemme, som for Øvrigt allerede i begrænset Form er fremført hos Oldtidens Forfattere, som i Slutningen af forrige Aarhundrede et Par Gange bragtes paa Bane i det engelske Parlament, som man jevnlig i dette Aarhundrede finder behandlet i de engelske *reviews*, som i Tyskland er kjendt i Theorien og delvis udført i Praxis — jeg tænker her paa Forslaget om Tvangssparekasser. Men dette Emne har jo været undergivet en særlig Diskussion i Foreningen, og der er da ingen Grund til at dvæle derved. Spørgsmaalet, om hvorledes fjerde Stand skal hæves, er for stort til at behandles i Forbigaaende.

Vilde man dog ikke nu imod hele min Betragtning af Sparekasseforholdene kunne gjøre en tilsyneladende plausibel Indvending, omtrent saalydende: Sparekasserne ere spredte over hele Landet, hver Dag opstaar der ny, Kasserne ere fyldte, Tilliden stor, Renterne udbetales, Alt er i Orden — hvad kan der da ønskes mere? hvortil Forandringer? Jeg svarer hertil: Sparekasserne ere oprettede til Fordel for fjerde Stand og opfyldte kun i ringe Grad eller aldeles ikke deres oprindelige Formaal, dette er det nødvendigt at gjøre opmærksom paa og at slaa fast, om ikke for Andres Skyld saa for fjerde Stands, thi det maa forebygges, at Nogen hilder sig i den Illusion, at der existerer en saadan Institution til Fordel for fjerde Stand, naar den i Virkeligheden ikke existerer. Sparekasserne ere gaaede over til at blive Bankforretninger i ringere eller videre Udstrækning, men de have en

alt andet end forretningsmæssig Administration, dette maa indvirke paa deres Virksomhed, som yderligere hæmmes ved, at det end ikke staar fuldkomment klart for Sparekasserne, at de ere Forretninger, og disse to Ting tilsammen medføre Kapitalspild og ere til Skade for Landets materielle Stilling. Sparekasserne raade endelig over den efter vore Forhold enorme Sum af henved 200 Mill. Kr., der forvaltes af selvvalgte, uansvarlige, ukontrollerede Bestyrelser, uden avtoriserede Statuter, uden stadige detaillerede Regnskaber og uden Nødfond af Betydning; Kontohavernes Stilling er derfor prekær. Der mangler ikke Exempler baade paa store Forlegenheder i kritiske Tider og paa administrative Misligheder. I vore Nabolande, hvor baade den sunde Handel og Svindelen er større end her, har Misligheder og Bedragerier fra Bestyrelsernes Side og store finansielle Kalamiteter, Standninger af Betalingen og ligefremme Insolvenser bragt Sagen under Debat. Der er ingen Grund til at vente, til Saadant er sket hos os, thi det er i hvert Fald, for at slutte med Stuart Mills Ord, med de slette Mennesker — og man kan føje til: med de daarlige Tider — for Øje, at man skal skrive Love og danne Institutioner.

Kommunistiske Samfund i Nordamerikas Forenede Stater.

The communistic societies of the United States; from personal visit and observation: including detailed accounts of the Economists, Zorrites, Shakers, the Amana, Oneida, Bethel, Aurora, Icarian, and other existing societies, their religious creeds, social practices, numbers, industries and present condition. By Charles Nordhoff. With illustrations. London. John Murray. 1875.

Af Aleksis Petersen.

De talrige praktiske Forsøg paa at skabe en ny Samfundsordning, der i Amerika ere blevne gjorte navnlig siden Robert Owens Dage, vare for et Aarstid siden Gjenstand for en Artikel i dette Tidsskrift*). Naar vi idag atter kaste et Blik paa de amerikanske kommunistiske Forsøg, da er Grunden den, at det Værk, der afgav Hovedstoffet til vor Artikel om «Amerikansk Socialisme», — I. H. Noyes's «den amerikanske Socialismes Historie» — paa en meget væsenlig Maade suppleres af nærværende Artikels Kilde: Charles Nordhoffs i indeværende Aar udgivne Bog om «de Forenede Staters kommunistiske Samfund».

Med Hensyn til Indholdet adskille Noyes's og Nordhoffs Bøger sig bl. A. derved fra hinanden, at medens

*) «Amerikansk Socialisme». Nationaløkon. Tidsskr. 3 Bd. S. 397.

hin giver den amerikanske Socialismes Historie, holder denne sig i en overvejende Grad til de kommunistiske Samfunds Stilling i nærværende Øjeblik. Hvad Fremstillingsmaaden angaar, maa Noyes's Værk utvivlsomt sættes øverst. Noyes har en højst genial Opfattelse af den amerikanske Socialisme og forstaar at udtrykke den i et særdeles karakteristisk Sprog, hvorimod Nordhoffs Fremstilling ganske vist er god, forstandig og sindig, men ikke kan kaldes glimrende. Til Gjengjæld har Nordhoffs Bog det Fortrin, at den, som det synes, giver en sandtru og forholdsvis upartisk Fremstilling. Noyes er derimod mere Prokurator end Historieskriver. For Noyes gjælder det at fremhæve «Oneida-Samfundet» paa de andre Samfunds Bekostning; det er ham om at gjøre at hugge de Samfund ned, der ikke virke for hans Ideer, for at hans Samfund kan komme til at tage sig saameget bedre ud, og han bryder af denne Grund Staven over hele den kommunistiske Bevægelse, som han ikke kan bruge i sit private Øjemed. Nordhoff, der ikke har nogen særlig kommunistisk Theori at agitere for, kan der skænkes mere Tiltro, og hans Fremstilling, der ganske vist er langt mere velvillig mod de kommunistiske Samfund end Kommunisten Noyes's, bærer i det Hele Præg af Paalidelighed.

Nordhoffs smukt udstyrede med talrige Illustrationer forsynede Værk indeholder udførlige Oplysninger om alle for Tiden eksisterende kommunistiske Samfund i de Forenede Stater. Der gives Meddelelser om de enkelte Samfunds historiske Udvikling, om deres nuværende Omfang og Tilstand, om deres religiøse Tro, om deres industrielle Virksomhed, om deres Regeringsform, om det Liv, der leves i dem osv. Hvert Samfund behandles for sig; men i nogle Slutningskapitler anstilles nogle sammen-

lignende Betragtninger over de vigtigste Samfunds Resultater.

Som virkelig heldige kommunistiske Forsøg tør efter Nordhoffs Mening kun otte Samfund betragtes. Det ældste af dem er det vidtudbredte Shaker-Samfund, der blev stiftet i 1787, altsaa for 88 Aar siden. De øvrige syv heldige Forsøg ere Harmonisternes Samfund i Economy, stiftet 1805, Zoariternes, stiftet 1817, Eben-Ezer-nes eller Amana-Kommunisternes, stiftet 1844, Bethel-Kommunisternes, stiftet 1844, Oneida Perfektionisternes, stiftet 1848, Ikarernes, stiftet 1849, og Aurora-Kommunisternes, stiftet 1852. Foruden disse 8 er der ganske vist stiftet en meget stor Mængde andre mere eller mindre rent kommunistiske Samfund, hvoraf nogle faa endnu leve; men dels ere de meget ubetydelige, dels ere de af saa ung Dato, at de endnu ikke kunne have haft Lejlighed til at gjøre mange Erfaringer. Endnu i 1874 stiftedes ny kommunistiske Samfund (saaledes «the Social Freedom Community»); men saa unge Samfund kan der aabenbart ikke tillægges nogen Betydning. Endvidere omtaler Nordhoff nogle Samfund, der vel ikke ere kommunistiske, men hvor «Arbejdet er saaledes organiseret, at det bliver lønnet i Forhold til sin Produktivitet og ikke lider af den Mangel paa Tiltrækningskraft, der følger med den sædvanlige Arbejdsorganisation.» Et saadant Forsøg paa at gennemføre Fouriers «attraktive Industri» har en Franskmand, E. V. Boissiere, nylig gjort i «the Prairie Home Colony»; men hverken dette eller andre lignende Forsøg kan der tillægges nogen stor Betydning. En virkelig Rolle have kun de ovennævnte ældre Samfund spillet. I kun to af dem lever den oprindelige Stifter: i Oneida

lever Noyes, i Aurora Dr. Keil, de respektive Samfunds Grundlæggere.

Tilsyneladende bestaar der altsaa kun 8 ældre Samfund, men i Virkeligheden maa der siges at være ikke mindre end 72, idet Shaker-Samfundet bestaar af 58 Kommuner, Amana-Samfundet af 7 og Oneida-Samfundet af 2. Af det Kort, der ledsager Værket, ses det, at disse Kommuner ere spredte over en stor Mængde af de Forenede Stater, lige fra Atlanterhavet i Øst til det Stille Hav i Vest. De nordøstlige Stater ere dog de stærkest forsynede. I 1874 talte disse 72 Kommuner omtrent fem tusinde Medlemmer, hvilket giver et Gjennemsnit af 70 Medlemmer pr. Kommune eller 625 Medlemmer pr. Samfund; Eben-Ezerne og Oneidafolkene ere for Tiden de eneste, hvis Tal er i Tiltagende. De besad henved 180000 Akre Land, og Kommunernes Værdi ansloges til mindst 12 Millioner Dollars eller henved halv tredje Tusinde Dollars pr. Hoved; men denne Formue er meget ulige fordelt, idet Broderparten falder paa de ældre Samfund. — Ikarerne ere af fransk, Shakerne og Oneida-Perfektionisterne af amerikansk, de Øvrige af tysk Herkomst. Tyskerne synes at være det Folk, der bedst egner sig for Kommunismen; dog tror Nordhoff, at Kineserne ville blive dem farlige Konkurrenter, hvis de engang skulde forsøge sig i Kommunisme. — Agerbrug er Kommunernes Hovederhverv, og Kommunisterne ere i det Hele ansete for at være dygtige og omhyggelige Landmænd; kun blandt Oneidafolkene spiller Fabrikvirksomhed første Rolle. Saavidt muligt selv at producere Alt hvad de forbruge, staar som et Ideal vel ikke for alle, men dog for de fleste af Kommunisterne. Mange af Samfundene have dog helliget sig en Specialitet, som de særlig glimre i.

Uldtøjer fra Amana, Silketøjer fra Oneida have saaledes vundet sig et særlig godt Navn paa Markedet. En Shaker-Kommune fabrikerer Vaskemaskiner og Ruller efter stor Maalestok. Men i Almindelighed findes der dog ikke mange andre fabrikmæssige Foretagender end Savmøller og Kornmøller, Uldfabriker og Værksteder for Fabrikation og Istandsættelse af Agerbrugsmaskiner. At der i de enkelte Kommuner udøves de Haandværk, som det lokale Forbrug udkræver, er en Selvfølge.

Et Element, der har den største Betydning i de kommunistiske Samfund, er Religionen. I saa Henseende er der imidlertid betydelige Forskjelligheder. Medens Ikarerne i Grunden ere ganske religionsløse, og medens Aurora- og Bethelkommunisternes Religion i det Væsenlige kun gaar ud paa at indskærpe Kjærlighed til Næsten, Uegennyttighed og Selvopofrelse, som hvis nødvendige Konsekvens Ejendomsfællesskabet betragtes, — have de fleste andre Samfund en meget stærkt udpræget positiv Tro. Vi ville tage nogle af disse Samfund for os, og vende os da først mod Harmonisterne i Economy.

I Pennsylvania, i en smuk, frugtbar Egn ved Ohio-flodens Bredder, ligger der en Del Smaabyer med Navne som: Freedom, Industry, Economy o. lign. Sidstnævnte By er Hovedsædet for det af Georg Rapp grundlagte «Harmony Society»^{*)}. Det var d. 15 Febr. 1805, at Rapp, der paa Grund af Religionsforfølgelser havde maattet

^{*)} Tidligere var ikke Economy, men Byen Harmony Samfundets Hovedsæde. I 1824 solgte Rapp imidlertid Harmony til Robert Owen, der dér grundlagde sit Samfund «New Harmony» (jfr. Artiklen «Amerikansk Socialisme»). Fra 1825 op slog Harmonisterne eller Rappisterne deres Hjem i Economy.

forlade sit Fædreland, Würtemberg, stiftede sit Samfund, hvor Privatejendom ikke maatte kjendes, hvor Alle skulde arbejde i Fællesskab, og hvor Jesu Samfundslære skulde virkeliggjøres. Rapp lærte sine Tilhængere, der oprindeligt beløb over syv Hundrede Mænd, Kvinder og Børn, at deres Bestræbelser fremfor Alt burde gaa ud paa at leve et alvorligt, strængt religiøst Liv; at de ikke ængsteligt skulde tænke paa, hvorledes de kunde blive rige, men at de derimod burde mindes, at Herrens Komme var nær. Ægteskab var i de første Aar tilladt; men snart indførtes Celibat. Oprindelig blev der ført Bog over, hvad hvert enkelt Medlem havde medbragt til den fælles Formue; men i 1818 blev denne Bog paa Rapps Raad og med alle Deltagernes Samtykke brændt, og fra da af maatte der ikke føres nogen Fortegnelse over, hvad de enkelte Medlemmer bragte. Og nogle Aar senere blev det i nogle Tillægsartikler til Samfundets Forfatning udtrykkelig indskærpet, at «al Samfundets Ejendom skal, fra hvem den saa skriver sig, altid og bestandig være en fælles og udelelig Formue; ethvert enkelt Medlem giver ved sin Tilslutning til Selskabet et endeligt og uigjenkaldeligt Afkald paa Alt, hvad han maatte have medbragt, det være sig Jordejendomme, Varer, Penge eller Arbejde, og ved sin Udtræden af Selskabet har han intetsomhelst Retskrav paa dettes Ejendomme.»

«Fader Rapp», der vedblev at virke, ligetil han i 1847 døde, 90 Aar gammel, indprentede bestandig sine Tilhængere, at Rigdom og materielle Goder vare noget aldeles Underordnet, og at det kun gjaldt at adlyde Gud og paa den mest bogstavelige Maade at tro paa Bibelens Ord. Nogle Hovedpunkter i den Religion, der uddannedes under hans Vejledning, indeholdes i følgende Sætninger:

1. Rappisterne tro, at Adam skabtes «i Guds Billede», og at han var et Dobbeltvæsen, der i sin Person indeholdt begge kønslige Elementer, idet de forstaa Bibels Ord (Gen. 1, 26-27) bogstaveligt: «Og Gud sagde: Lader os gjøre et Menneske i vort Billede, efter vor Lignelse, og de skulle herske» osv. «Og Gud skabte Mennesket i sit Billede, i Guds Billede skabte han det, Mand og Kvinde skabte han dem.» Heraf uddrage de den Slutning, at baade Skaberen og det første Menneske vare Dobbeltvæsener. De tro, at hvis Adam havde følt sig tilfredsstillt ved sin oprindelige Tilstand, vilde han uden nogen Kvindes Hjælp kunne have formeret sig og opfyldt Jorden. 2. Men Adam var ikke tilfreds med denne Tilstand. Og Gud udskilte den kvindelige Del af hans Legeme og gav ham Kvinden, saaledes som han ønskede det. Netop heri bestod Syndefaldet. 3. Heraf udledes, at Cølibatet behager Gud mere end Ægteskabet; og i den fornyede Verden vil Mennesket faa sin gudlignende adamske Skikkelse igjen. 4. Kristi Gjenkomst er nær. 5. Jesus blev født «i Faderens Billede», det vil sige som et Dobbeltvæsen, ligesom Adam før Syndefaldet. 6. Jesus lærte Ejendomsfællesskab. De første Kristnes Liv vidner herom. 7. Alle Mennesker ville blive forløste; men kun de, der leve i ugift Stand og for Øvrigt følge Kristi Bud, ville strax indgaa til Herrens Herlighed; de Andre maa først gennemgaa en Renselsesild.

Ledet af disse Grundsætninger har «the Harmony Society» nu bestaaet i halvfjerdsindstyve Aar. Med Hensyn til Medlemsantallet er Tilbagegangen imidlertid vedvarende: de oprindelige 7 à 800 Medlemmer ere nu svundne ind til 110, af hvilke de fleste ere gamle, og neppe nogen under 40 Aar. Henved tredive Børn har Samfundet adopteret. Hele Befolkningen er tysk. I pekuniær Henseende er det gaaet Samfundet glimrende: det anslaaes nu til 2 à 3 Millioner Dollars, en meget betydelig Rigdom for et saa lille Samfund. Nogen Regnskabsaflæggelse er der aldrig blevet forlangt; og det synes virkelig, at Selskabets Forretningsførere ikke have svigtet den ubegrænsede Tillid, der er bleven sat til dem, hvor

store Midler der end ere blevne dem betroede. — Et flittigt, udholdende og forstandigt Arbejde har utvivlsomt lagt Grunden til Samfundets Rigdom; men det maa dog fremhæves, at ikke alene en stræbsom Arbejden, men fuldt saa vel gode Spekulationer have gjort Medlemmerne til Millionærer; Medlemmerne have stedse mere udviklet sig som Kapitalister, i den Grad, at det legemlige Arbejde, de nu selv udøve, vistnok er meget ubetydeligt; derimod bruge de i høj Grad lejet Arbejde; de anbringe deres Kapitaler i fjerne Foretagender, leve af Dividenden og optræde i det Hele som Kapitalister. Dette stemmer rigtignok ikke med den almindelige Lære, at Kommunismen kun passer for «Arbejdere», ikke for «Kapitalister».

Et mindre udpræget, men dog bestemt religiøst Samfund er det kommunistiske Samfund i Zoar.

Separatisternes Samfund i Zoar i Ohio er stiftet 1817 af en Würtemberger ved Navn Josef Bäumer eller, som Amerikanerne kaldte ham, Bemeler (død 1853, 75 Aar gammel). Forfølgelser i Hjemmet, fordi de vægrede sig ved at gjøre Krigstjeneste og ved at sende deres Børn til de af Gejstligheden bestyrede Skoler, bevægede «Separatisterne» til at følge det af «Harmonisterne» tolv Aar tidligere givne Exempel: i den ny Verden at søge et nyt og bedre Hjem. Efter at den kommunistiske Ordning i 1819 var bleven endelig fastsat, er Samfundet i materiel Henseende stadig gaaet fremad: det ejer 7000 Akre meget frugtbar Jord i Ohio og desuden en Del i Jowa; dets Formue anslaaes til over en Million Dollars; Medlemsantallet er nu omtr. 300; men for en Menneskealder siden var det dobbelt saa stort. I følgende tolv Sætninger har Josef Bäumer formuleret Separatisternes Troesbekjendelse:

«1. Vi tro og bekjende den treenige Gud: Fader, Søn og den Helligaand. 2. Tilbagevenden til Gud, vor Fader, gennem Kristus. 3. Den hellige Skrift som vort Livs Maalestok og Vejleder, som Prøvesten paa det Sande og det Falske. 5. Alle Ceremonier banlyses fra os, og vi erklære dem at være unyttige og skadelige. (Daaben og den hellige Nadver forkastes derfor.) 6. Vi vise ingen Dødelig Æresbevisninger, der kun skyldes Gud, saasom at blotte Hovedet, at bøje Knæ. Vi tiltale ligeledes Alle med «du». 7. Vi ville ikke have noget at gjøre med gejstlige Former: fastslaaede Former og Ceremonier have fremkaldt Sekter; men i det sande kristne Liv bør der ikke være Sekter. 8. Vore Giftermaal indgaas efter gjen-
 sidig Overenskomst og i Vidners Nærværelse. De forkyndes for den politiske Avtoritet; men Præster bør Intet have at gjøre hermed. 9. Alt Samkvem mellem Kjønnene betragte vi, forsaavidt det ikke er nødvendigt for Slægtens Bevaring, som syndigt og stridende mod Guds Bud. Fuldstændig Jomfruelighed og fuldstændig Afkald paa kønslig Omgang er mere anbefalelsesværdig end Ægteskab. 10. Vi kunne ikke sende vore Børn til Bablyons Skoler, hvor der læres andre Grundsætninger end disse. 11. Vi kunne ikke tjene Staten som Soldater; thi en Kristen kan ikke dræbe sin Fjende, langt mindre sin Ven. 12. Vi betragte Statsmagten som absolut nødvendig til Ordenens Opretholdelse, til de Godes Beskyttelse og Forbrydernes Afstraffelse, og Ingen vil kunne sige om os, at vi ere utro mod de indstiftede Øvrigheder.»

Inspirationisternes Samfund i Amana*) i Jowa, ogsaa kaldet Eben-Ezer-Samfundet eller «die wahre Inspirations Gemeinschaft», bestaar ligesom de to foregaaende saa godt som udelukkende af Tyskere. Det er et af de mægtigste kommunistiske Samfund i Amerika, idet det tæller 1485 Medlemmer, ejer 25000 Akre Land, bestaar af syv forskellige smaa Byer og i det Hele er i

*) Navnet «Amana» er taget af Bibelen. Det hedder i Højsangen 4, 8: «Med mig, min Brud! skal du komme fra Libanon, med mig fra Libanon, Du skal skue ned fra Amanæ Top, fra Senirs og Hermons Top, fra Levns Boliger, fra Panterdyrenes Kamre.»

god Fremgang. Samfundet er stiftet i Begyndelsen af Fyrreerne af en Tysker ved Navn Kristian Metz, og dets nuværende Fører er en firsindstyveaarig Kvinde, Barbara Landmann, fra Elsass, en af Metz's første Tilhængere. Hvad der vel væsenligt har bidraget til Samfundets udmærkede materielle Fremgang, er den Omstændighed, at det strax fra første Færd af havde betydelige Midler at raade over. Et af de stiftende Medlemmer skal endog have medbragt 50 à 60000 Dollars; flere andre fra to til tyve Tusinde. Agerbrug er Hovederhvervet. Samfundet ejer for Tiden 3000 Faar, 1500 Stk. Kvæg, 200 Heste og 2500 Svin. Lejet Arbejde anvendes, ligesom i Economy, i ikke ringe Omfang. Medlemmerne ere meget dygtige og hæderlige Handelsmænd; de betale altid kontant; de ville kun handle med ærlige Folk: den, der engang har narret dem, skal ikke oftere forsøge paa at indlade sig med dem. Befolkningen i Amana er i det Hele rolig, flittig, arbejdsom, tilfreds og agtet. Religionen danner Grundvolden for deres Samfundsordning. «Vi tro kun», sige de, «paa Biblen.» Daabshandlingen bruge de ikke, da de betragte Daaben som en unyttig Ceremoni, der ikke er foreskrevet af det Ny Testamente; derimod nyde de den hellige Nadver. De tillægge Ord, der ytres af visse «inspirerede» Medlemmer, en ganske særdeles stor Vægt. «I det Ny Testamente lære vi, at Disciplene fyldtes med den hellige Aand. Den samme Gud lever endnu, og det er da rimeligt at tro, at han i vore Dage lige saa fuldt som i hine vil beaande dem, der følge ham, og saaledes vejlede sit Folk.» «Inspiration» siger Medlemmerne, hvem de skulle betro Samfundets Tillidshverv, og hvem de skulle optage som ny Medlemmer. Ved «Inspiration» opdages begaaede Synder i Menigheden; «Inspi-

ration» bestemte Samfundet til at drage fra Tyskland til Amerika, til at ombytte Eben-Ezer med Amana, kort sagt til at tage alle store afgjørende Beslutninger. De «inspirerede» Ord udtales sædvanligvis ved offentlige Møder, Begravelser eller andre højtidelige Lejligheder af visse, særligt begavede Medlemmer («Werkzeug», «instruments», svarende til Spiritisternes «Medier»). Naar Aanden kommer over «Redskabet», naar han «falls in inspiration», overfalder han jævnlig af stærke Krampetrækninger. Ofte knæler han ned; men «Broder Metz plejede at vandre om i Forsamlingen med lukkede Øjne; dog vidste han altid, hvem han talte til, og til hvem han rettede sit dadlende, advarende eller opmuntrende Ord.» De Profetier, Irettesættelser, Opfordringer til at leve et helligt Liv, eller Advarsler mod Selviskhed, Stolthed osv., der udtales af de «inspirerede Redskaber» nedskrives alle med stor Omhu, og aarlig trykkes der et Bind af dem. Fra Samfundets Trykkeri i Eben-Ezer og i Amana er der udgaaet en hel lille Literatur, navnlig af religiøst Indhold.

Det af de amerikanske religiøs-kommunistiske Samfund, der har spillet størst Rolle, og som endnu har en Del Betydning, er Shakersamfundet. Nordhoff heliger det omtrent halvandet Hundrede Sider og giver udførlige Oplysninger om hvert enkelt af de 18 forskellige Samfund; Hensynet til Pladsen byder imidlertid, at vi indskrænke os til nogle faa Bemærkninger:

Shakersamfundet er stiftet for omtr. halvfemssindstyve Aar siden (det bestemte Stiftelsesaar angives forskjelligt). Det bestaar af 18 Samfund, der atter udgjøre 58 adskilte Kommuner eller «Familier». Det samlede Medlemsantal skal for nogle Aar siden have været henved 6000, men var i 1874 smeltet ind til 2415 (selvfølgelig

uden at medregne de «Tusinder» af Shakerne, der paa-
staas at leve i Aande verdenen); lidt over 1500 ere Kvinder.
Samfundenes samlede Landeejendomme udgjøre omtrent
100,000 Acre Land. Shakerne have udviklet en temme-
lig rig Literatur, som de tillægge stor Betydning. I deres
Fremtræden ere de jævne, ligefremme og fordringsløse:
de ere flittige, fredsommelige, ærlige, udholdende og i
en ganske overordenlig Grad renlige.

Den af Stifterinden Ann Lee, «Mother Ann», frem-
satte og af hendes Efterfølgere nøjere udviklede Lære kan
sammenfattes i følgende Sætninger:

1. Gud er baade mandlig og kvindelig, et Dobbelt-
væsen; Adam var ogsaa et Dobbeltvæsen, eftersom han
var skabt i Guds Billede; Forskjellen mellem Kjønne
er evig. 2. Kristus er en Aand, og en af de højeste,
der første Gang viste sig i Jesu Skikkelse, idet han da
repræsenterede det mandlige Element i Gud; anden Gang
i Ann Lees Person og repræsenterede da Guds kvindelige
Element. 3. Ann Lee bragte Verden ind i dens sidste
Udviklingsstadium. 4. Shakerkirken er «the Church of
the last dispensation»; Kristi Rige paa Jorden vil være
fuldkomment, naar denne Kirke har naaet sin fulde Ud-
vikling. 5. Den første apostoliske Kirke hvilede paa
sande Principer, som de senere kristne Kirker hurtigt og
ulykkeligvis have forladt; blandt hine Grundsætninger maa
mærkes: Ejendomsfællesskab, Cølibat, Lydighed mod Øv-
righeden, Overvinden af legemlige Lidelser. Shakerkirken
gjennemfører disse Grundsætninger; kun er det endnu
ikke lykkedes den ganske at besejre legemlige Lidelser;
men den er overbevist om, at ogsaa dette tilsidst vil lyk-
kes den, da Sygdom er en Fornærmelse mod Gud, og
da det staar i Menneskenes Magt at være raske, naar de
kun ville det. 6. Treenighedslæren og Læren om den
legemlige Opstandelse forkastes. Jesus og Ann Lee skulle
ikke tilbedes som Guder, men æres og elskes som Kirk-
ens Ældste. 7. Shakerne ere Spiritister. «Vi ere fuldt
og fast overbeviste om Menneskenes Samkvem med Aande-
verdenen. Vor Spiritisme har tilladt os at samtale, An-
sigt til Ansigt, med afdøde Personer, af hvilke vi selv
have kjendt nogle, ja med Personer, der fødtes før Synd-

floden.» I visse Dele af Himlen er der blevet dannet talrige Shakersamfund. 8. Ihvorvel Cølibat og Kommunisme ere nødvendige i Shakerkirken, i «the Gospel Order», betragtes Ægteskab og Privatejendom dog ikke som ligefremme Forbrydelser, men som Kjendetegn paa en lavere Samfundsudvikling.»

Som ovenfor bemærket ere Shakersamfundene i Tilbagegang, og for nogle af Samfundenes Vedkommende har Tilbagegangen endog været meget stærk: «Mount Lebanons» Medlemstal er gaaet ned fra 600 til 380, «Union Village's» fra 600 til 215, «Watervliets» fra 53 til 4, «Alfred Society» fra 200 til 70 osv. I Betragtning af den frodige Jordbund, Amerika ellers afgiver for spiritistiske Foreninger, kunde denne Tilbagegang synes paa-faldende; men den lader sig dog ganske naturligt forklare. Shakerne leve i Cølibat, og maa altsaa udelukkende rekruteres ude fra. At adoptere Børn ere de imidlertid nu næsten ganske ophørte med, da de ikke havde Held med deres Opdragelsesforsøg. «Naar Mænd eller Kvinder», siger «Elder» Evans, «komme til os i en Alder af 21 eller 22 Aar, kan der blive de bedste Shakere af dem: i den Alder medbringe de deres fulde Kraft, og Erfaringen har vist os, at de da have set nok af Verden til at tilfredsstille deres Nysgjerrighed og til at blive rolige. Vi ville naturligvis gjerne bevare vort Medlemstal; men vore Grundsætninger opofre vi selvfølgelig ikke.» Og disse Grundsætninger ere saa strenge og det hele Liv, der føres i Samfundet, saa asketisk, at Folk ganske vist ikke kunne føle sig stærkt fristede til at melde sig ind. Ønsker man ikke desmindre at optages som Medlem, saa maa man dog ikke tro, at dette saa let lader sig gjøre. I sit Skrift «Fifteen years in the senior order of the Shakers» siger Hervey Elkins herom bl. A.:

Ingen indlades indenfor Zions Mure, der ikke nøjagtigt har skriftet alt Urigtigt, han mindes at have gjort sig skyldig i; ogsaa enhver Handling, der, selv om de menneskelige Love muligvis tillode den, fra den ny og højere Guddoms Standpunkt maa anses syndig, skal han bekjende. Alt skal aabenbares; ingen Omstændighed, der kunde gjøre Synden endnu større, maa skjules; ingen Sten maa man undlade at vende; intet Smuds maa blive tilbage. Guds Tempel, Sjælen, maa omhyggelig renses, førend det ny Medlem kan optages. Hustruer, der have vantro Mænd, maa ikke optages uden deres Mænds Samtykke, eller før de lovligt ere blevne løste fra det ægteskabelige Baand og *vice versa*. Der er i Samfundet tre Grader: «the novitiate», «the junior» og «the senior»; kun ved en tro og samvittighedsfuld Opfyldelse af Evangeliets Bud bliver det muligt at rykke op fra de lavere til de højere Grader. Naar de unge Medlemmer have fyldt 21 Aar, faa de «the Church Covenant» til Gjennemgranskning, og det henstilles til dem, om de ville underkaste sig de Betingelser, der dér findes opstillede. Kun ved at underskrive opnaa de fulde Borgerrettigheder; men «den der, efter at være undflyet Ægyptens Trældom, atter ønsker sig tilbage til dets Kjødgryder, er uværdig for Guds Kongerige»; og den, der udstødes eller falder fra, er, naar han efter en velovervejet Beslutning har underskrevet hint Dokument, udelukket fra at forlange nogen Erstatning for den Ejendom, han maatte have medbragt, eller det Arbejde, han maatte have gjort i et helligt Formaals Tjeneste.

Endnu et af de kommunistiske Samfund, i hvilke Religionen spiller en fremtrædende Rolle, maa her nævnes: det er det af J. H. Noyes stiftede, i den tidligere Artikel omtalte Oneida-Samfund. Dette er et af de faa Sam-

fund, hvis Medlemstal er i Tiltagen: i Februar 1874 udgjorde det 283, hvoraf 238 leve i Oneida og Willow Place og 45 i Wallingford; 131 Mænd, 152 Kvinder. I 1873 indkom der omtr. 200 Ansøgninger om Optagelse; men for Øjeblikket ere de ikke i Stand til at optage ny Medlemmer. Derimod ville de vistnok gjerne grunde en ny Koloni, og hvis der hertil melder sig Folk med fornødne Midler, ere de neppe uvillige til at forsyne dem med Lærere og Vejledere. Samfundets Formue anslaaes til $\frac{1}{2}$ Million Dollars. Det er væsenlig industridrivende og har i flere Brancher drevet det vidt. Lejet Arbejde anvendes, men Arbejderne behandles i enhver Henseende godt. Medlemmerne kalde sig «Perfektionister» eller «Bibelkommunister» og paastaa, at Biblen er Alfa og Omega for dem; men de fortolke den rigtignok paa deres egen Maade.

Ved at nævne Oneida-Samfundet henledes Tanken paa det Punkt, der, næst Religionen, har størst Betydning for det sociale Liv i de kommunistiske Foreninger: Forholdet mellem Kjønne, de ægteskabelige Forhold, Familielivet.

Det vil erindres, at der hos Oneidafolkene hersker Pantagami eller Komplexgiftermaal, dels fordi dette Forhold menes at være foreskrevet i Biblen, dels fordi Kjønnes Promiscuitet betragtes som en nødvendig Konsekvens af Ejendomsfællesskabet, og endelig fordi Børneavlingen ved Komplexgiftermaalene kan ordnes paa en formentlig mere videnskabelig rigtig Maade. Den «selviske Kjærlighed», det vil sige: en Mands og en Kvindes «udelukkende og afgudiske Hengivenhed» for hinanden og deres Ønske om at være hinanden tro, betragtes som en Synd, der maa bekæmpes med alle Vaaben, — en

Synd, der imidlertid selv blandt Oneidafolkene viser sig at være vanskelig at faa udryddet. Dog ere Medlemmerne ikke ligefrem forpligtede til under alle Omstændigheder at tage imod de «Opmærksomheder», Personer, de ikke synes om, ønske at vise dem. Tværtimod fordres til Stiftelsen af Kjærlighedsforholdet, at de to Parter ere blevne enige herom; men denne Enighed maa ikke bringes tilveje ved privat Samtale eller Kurmageri, men hellere ved en Tredjemands Mæglen. Det anses som heldigst, at Personer af forskjellig Alder, en Gammel af det ene Kjøen og en Ung af det andet, bringes i Forbindelse med hinanden, og da Samfundets ældre Medlemmer ordne denne Sag, er dette ogsaa det Sædvanlige. Samfundet ordner i det Hele saavidt muligt Børneavlingen, og paa staar i saa Henseende at lade sig lede af «videnskabelige Principer». «For et Par Aar siden», siger Noyes i sit Skrift «Essay on scientific propagation», «tillod vi ikke, af finansielle og andre Grunde, at der her fødtes Børn efter samme Forhold som i andre Samfund. Senere have vi forsøgt at avle det sædvanlige Antal Børn, som Folk af Middelklassen ere i Stand til at give en forstandig moralsk og aandelig Pleje og i det Hele en god Opdragelse. Til dette Forsøg have vi udvalgt fire og tyve Mænd og tyve Kvinder blandt dem af vore Medlemmer, der paa den fuldstændigste Maade have gennemført vor sociale Theori.» — Oneidafolkene paastaa at have al Grund til at være tilfredse med de Resultater, deres Experimenter have ført til. Det fortjener særligt at fremhæves, at Kvinderne ere i Flertal i dette pantagamiske Samfund.

Ganske anderledes er Forholdet mellem Kjønnene ordnet i andre kommunistiske Samfund. I Amana, der dog ikke hører til Cølibat-Kommunerne, holdes Kjønnene

strengt adskilte. Mændene advares mod Kvinderne som mod «en i højeste Grad farlig Magnet og magisk Ild». Drengene maa kun lege med Drengene, Pigerne kun med Piger. Søndag Eftermiddag faa baade Drengene og Piger Lov til at gaa ud at spadserere; men de skulle gaa i forskjellig Retning. «Det er muligt», sagde et Medlem til Nordhoff, «at de mødes undervejs, men det er ikke tilladt.» Men hvormeget der end gjøres for at holde Kjønne bestemt adskilte, hvormeget der end gjøres for ved en uklædelig Dragt at faa de unge Kvinder til at se ud som gamle, grimme Kjærlinger, — er Koketteri, Kurmageri, Forelskelse og Ægteskab ligesaa lidt ukjendt i Amana som andetsteds i Verden. «Den unge Mand bliver forelsket og forstaar at finde Midler til at gjøre den elskede Gjenstand bekjendt med sin Kjærlighed; han fryder sig uden Tvivl ved at vise hende sin Kjærlighed, og de Hindringer, hans forsigtige Brødre lægge ham i Vejen, gjøre kun hans Fryd saa meget stærkere; og naar han er bleven fire og tyve Aar gammel, ægter han hende trods hendes sorte Hætte og simple Klæder.» Men før han har naaet den nævnte Alder, maa han i ethvert Tilfælde ikke gifte sig. Naar saa Bryllupsdagen endelig kommer, fejres den med Sang og Bøn og saa meget Alvor, at det unge Par i ethvert Tilfælde ikke ser hen til den som til en ublandet Glæde. De Gamle forklare det nygifte Par «med stor Grundighed» de ægteskabelige Pligter og indskærpe dem, at de ved at gifte sig ikke gjøre sig skyldige i nogen fortjenstfuld Handling, men at Ægteskabet fører til Verdslighed, hvorfor de Nygifte kun ved at udvise en ganske særdeles stor Gudsfragt kunne bevare den Anseelse, de tidligere nød i Samfundet.

Kommunerne i Aurora, Bethel og Zoar tillade ogsaa

det almindelige monogame Ægteskab. I Zoar gives der dog kun ugjerne Tilladelse hertil: Ægteskab fører til Verdslighed; Gud synes ikke rigtigt om det, og i det himmelske Rige vil Hustru og Mand ikke gjenkende hinanden; der vil ikke dér være Forskel paa Kjønnene, — lærte Bäumeler. Hos Icarerne er derimod Ægteskab ikke blot tilladt, men Cølibat er endog under Straf forbudt. Derimod hersker Cølibatet hos Harmonisterne og i Shakersamfundene; men naar der ses hen til den Ængstelighed, hvormed der sørges for, at Kjønnene komme i saa liden Berøring som mulig med hinanden, kan man ikke vægre sig ved at tro, at Samfundenes Ledere have frygtet, at Mændene skulde være tilbøjelige til at vise Svaghed ligeoverfor den «farlige Magnet og magiske Ild». Hos Shakerne maa en «Broder» aldrig gaa ind i en «Søsters» Værelse undtagen i aldeles nødvendige Ærinder, og han maa ikke opholde sig dér over et Kvarter. En «Søster» maa ikke gaa til Brødrenes Arbejdsplads, medmindre hun er ledsaget af en anden. «Brødre» og «Søstre» maa ikke gaa forbi hverandre paa Trapperne. En Broder maa paa ingen Maade tale med en Søster, medmindre en tredje Person er tilstede. De maa ikke give hverandre Gaver. Naar en Søster ønsker Noget udført af Brødrene, maa hun derom henvende sig til Forstandersken for Søstrene, der besørger hendes Bud videre til Brødrenes Forstander, der derefter ordner Sagen med Brødrene. Da de to Kjøen bør undgaa al unødvendig Berøring med hinanden, men da det dog undertiden af Høflighedsgrunde kan være vanskeligt strengt at overholde denne Regel ligeoverfor Udenforstaaende, bør der, hvis der sker Brud paa den, f. Ex. hvis et Medlem giver en Person af andet Kjøen Haanden, gøres Anmeldelse derom til Samfundets «Ældste», inden

han (eller hun) paany tager Del i Gudstjenesten. Det tillades ikke noget Medlem at have Sovekammer for sig selv; endog Samfundets «Ældste» maa dele Værelse med et andet Medlem.

Oneidafolkene bo sammen i et stort fælles Hus. Ligesaa Shakerne. En Shaker-«Familie» eller Kommune, der i Almindelighed bestaar af fra 30 til 80 Personer, Mænd, Kvinder og adopterede Børn, leve sammen i en stor, overordenlig tarveligt udstyret Kaserne, hvor Kvindernes og Mændenes Værelser selvfølgelig omhyggelig ere skilte ad. I Icaria og Amana spise Medlemmerne i Fællesskab; men for Øvrigt lever her hver enkelt Familie for sig. I de andre Samfund har hver enkelt Familie i Almindelighed sit eget, af de andre uafhængige Hjem.

Medens det saaledes ikke er Reglen, at Samfundene med Hensyn til Familielivet have gennemført Kommunismen, hersker der i dem alle et mere eller mindre fuldstændigt Ejendomsfællesskab.

I de fleste Kommuner forpligte Medlemmerne sig til Ejendomsfællesskabet ved Tilslutning til en eller anden i højtidelige Udtryk affattet Pagt (*covenant*). Hos Shakerne er det «en i Kirken fastslaaet Trossætning, at Alle, der optages som Medlemmer, frit og frivilligt med velberaad Hu hellige, opofre og indvie sig selv med Alt, hvad de eje, til Guds Tjeneste for stedse.» Det nyoptagne Medlem («the neophyte») bringer sin Ejendom med sig; men da han endnu kun er paa Prøve, og da det er muligt, han viser sig ikke at være skikket til at optages som virkeligt Medlem, eller da han maaske ikke selv har Lyst til at blive i Samfundet, faar han ikke Lov til ubetinget at afstaa sin Ejendom: kun paa Brugen af den giver han Afkald, og han gaar ind paa, at han, saalænge han bliver

i Samfundet, ikke vil forlange Rente af, hvad han har medbragt, eller Løn for sit Arbejde. Men naar han endelig optages til virkeligt Medlem, giver han fuldstændig og for stedse Afkald paa Alt, hvad han ejer. Der indgaas da en Pagt, hvori det hedder:

«Højtideligen og samvittighedsfuldt hellige, opofre og hengive vi os og vore Tjenester med alle vore timelige Interesser til Gud og hans Folk under Omsorg og Vejledning af de Ældste, Diakoner eller Tillidsmænd, der ere eller maatte blive udnævnte i Kirken. Vi fastsætte og beslutte fremdeles, at det er og skal være disse Diakoners og Tillidsmænds særlige Pligt at have den umiddelbare Bestyrelse af og Tilsyn med Alt og særlig med Ejendommene; og det skal ogsaa være de nævnte Diakoners og Tillidsmænds Pligt at træffe Bestemmelse om, benytte og fremme Medlemmernes forenede Interesser til Kirkens Gavn, til de Fattiges Lindring og i saadanne barmhjertige og religiøse Øjemed, som Evangeliet forlanger, og de nævnte Diakoner og Tillidsmænd i deres Visdom anse for gavnlige, forudsat dog, at alle de nævnte Diakoners og Tillidsmænds Bestemmelser om Brugen, Bestyrelsen og Benyttelsen af Medlemmernes forenede Formue er til Gavn og Fordel for Kirken (ligeoverfor hvilken de nævnte Diakoner og Tillidsmænd ere og skulle være ansete for ansvarlige) og ikke for noget personligt eller privat Øjemed. Da Formaalet, Øjemedet og Planen med vor Sammenslutning til en Kirke eller en evangelisk Forening fra Begyndelsen af udelukkende var og fremdeles er: trofast og hæderligt at arbejde paa Udviklingen af Guds mangfoldige Gaver, baade af aandelig og timelig Natur, for saaledes at fremme vor gjensidige Beskyttelse, Støtte, Lindring og Lykke, saavel saadanne andre fromme og barmhjertige Øjemed, som Evangeliet kræver, — erklære, love og udtale vi i Kraft af denne Pagt højtideligen og paa Samvittighed, i Fællesskab og enkeltvis, for os selv og vore Arvinger, ligeoverfor Gud og alle Mennesker, at vi aldrig herefter hverken middelbart eller umiddelbart ville gjøre eller forlange Regnskab for de Ejendomme, det Arbejde og de Tjenester, som vi eller nogen af os har helliget eller vil hellige de nævnte Formaal; og ligesaa lidt ville vi gjøre nogen Gjældsfordring eller Krav paa Erstatning eller hvilket som helst andet Krav gjældende

ligeoverfor Kirken eller noget af dens Medlemmer i Anledning af de Ejendomme eller Tjenester, vi have givet, overleveret, opofret og helliget de førnævnte hellige og barmhjertige Øjemed.»

Separatisterne i Zoar underskrive følgende *covenant*:

«Vi Undertegnede, Medlemmer af Separatisternes Samfund, erklære herved paa egne og Arvingers Vegne, at vi for stedse give al vor Ejendom af enhver Slags, ikke blot hvad vi alt besidde, men ogsaa hvad vi senere maatte komme i Besiddelse af ved Arv, Gave eller paa anden Maade, baade reel og personlig Ejendom, alle Rettigheder, Adkomster eller Forventninger, til det nævnte Samfund, saaledes at de skulle være og forblive Samfundets udelukkende Ejendom, ikke blot saalænge vi leve, men ogsaa efter vor Død. Ogsaa love og forpligte vi os til at lyde alle Tillidsmændenes Bud og Befalinger med den yderste Iver og Flid uden Modstand eller Knurren, og til i Samfundets fælles Tjeneste og til dets Tillidsmænds Tilfredshed at udfolde al vor Kraft, gode Vilje, Flid og Dygtighed, saalænge vi leve. Ogsaa overantvorde vi paa lige Maade vore Børn, saalænge de ere umyndige, til Tillidsmændenes Varetægt, idet vi give dem de samme Rettigheder og den samme Magt over dem, som om de ved Statens Love vare blevne dem kontraktmæssig overdragne.»

Ved at tiltræde *covenants* af lignende Art forpligte Medlemmerne sig i flere andre Kommuner til et fuldstændigt Ejendomsfællesskab.

Ejendomsfællesskabet omfatter Alt, hvad Medlemmerne have medbragt, og Alt, hvad de producere efter at være indtraadte i Samfundet. Dog ses der paa enkelte Steder (i Aurora f. Ex.) lidt igjennem Fingre med, at nogle Medlemmer gjøre sig individuelt — og ikke Samfundet i dets Helhed — en lille Pengefordel ved Forhandlingen af forskellige Gjenstande. Dette er et Brud paa Kommunismen, som Førerne ikke holde af at tale om, men hvis Existens ikke kan nægtes. Anvendelsen af lejede Arbejdere, der er temmelig almindelig, stemmer vel heller ikke ret med Kommunismens Aand. Rettest vilde det være,

om Kommunisterne producerede Alt selv uden de Vantros Bistand. — Om Forbruget findes der forskellige Bestemmelser. Paa nogle Steder synes det, at Medlemmerne frit kunne henvende sig til Fællesmagasinerne og forlange, hvormeget de ville; kun den offentlige Mening lægger her et Baand paa dem. Andre Steder findes der derimod bestemte Forskrifter om, hvormeget de maa forlange udleveret til deres Forbrug. I Amana tillades det enhver voxen Mand at forlange sig udleveret Klæder og andre Fornødenhedsgjenstande (med Undtagelse af Fødevarer) til et samlet Beløb af fra 40—100 Dollars om Aaret (Beløbets Størrelse retter sig efter, om Vedkommendes Stilling og Arbejde kræver flere eller færre Klæder osv.). Kvinder tilstaaes der et aarligt Beløb af fra 25 til 30 Dollars, og for Børnene varierer den aarlige Ration mellem fem og ti Dollars. Naar en Mand trænger til en ny Dragt, gaar han hen til Magasinet og forlanger sig Klædet udleveret; i en Bog, han medbringer, debiteres han for dets Værdi. Saa gaar han til Skræderen og lader ham sy Dragten; Skræderen debiterer ham for den fastslaaede Syløn. Trænger han til Sko, Hat, Ur osv., gaar det til paa samme Maade. Paa denne Maade kan han lade sig debitere for en Række af Beløb, der dog tilsammen ikke maa overskride den ham aarlig tillagte Ration. Har han ikke i Alt ladet sig debitere for de ham tilstaaede 40 Dollars, men kun for 30 f. Ex., bliver de 10 Dollars, det overskydende Beløb, skrevet ham til gode for næste Aar. Næste Aar er hans Ration altsaa saameget større. Dog er det ham ogsaa tilladt at forære det saaledes opsparede Beløb bort. Under Borgerkrigen skænkede Medlemmerne store Summer bort af deres paa denne Maade opsparede Midler.

Om de i Samfundene gennemførte politiske Systemer bør der anføres et Par Ord:

I Icaria er der gjort et Forsøg paa at gennemføre et rent Demokrati. Stifteren, Etienne Cabet, har givet sit Samfund en Forfatning, der stærkt indskærper Menneskenes Lighed og Broderskab og Forpligtelsen til Kommunisme. Ved Forfatningen er Trældom og Tjenesteforhold afskaffet; Ægteskab er paabudt under Straf; der er truffet Bestemmelser om Opdragelsen: Børn skulle gaa i Skole til deres sextende Aar; endelig er et fuldstændigt Flertalsherredømme gennemført. Aarlig vælges en Præsident; men hans Magtfuldkommenhed er meget stærkt begrænset, idet han kun har at udføre Medlemmernes Ordre; ja, «end ikke en Skjæppe Korn kan han sælge uden først at indhente Samfundets Tilladelse dertil.» Hver Lørdag Aften holdes der et almindeligt Møde, paa hvilket der tages Beslutninger, som Præsidenten har at rette sig efter i den følgende Uge. Paa Møderne have Kvinderne Ret til at tage Del i Diskussionen; men de ere ikke stemmeberettigede. Hver Maaned aflægges der Regnskab for Forretningernes Udførelse. Forfatningen forbyder Luxus; men hidtil har der ikke været Fare for, at Medlemmerne skulde gjøre sig skyldige heri: de 65 nuværende Medlemmer — Resterne af de 1500, Cabet i sin Tid havde samlet i Nauvoo — ere ynkelig fattige. Samfundet, der i enhver Henseende er langt fra at virkeliggjøre Cabets skønne Drømme, skildres i det Hele som det uheldigste af alle de endnu levende kommunistiske Forsøg. En Discipel af Cabet, der hørte om Nordhoffs Besøg i Icaria, skrev til ham: «Jeg beder Dem indstændigt, om at behandle Icaria med Varsomhed og Forsigtighed. Den, der kun ser den ynkelige, fattige, uordenlige

Landsby, og som kun beretter herom, vil gjøre sig skyldig i en alvorlig Vildfarelse. I denne Landsby findes store Formuer, ædle Forhaabninger og store og gode Mænds, som Cabets, Bestræbelser begravne. Icaria er blevet frugtbargjort herved, og en stor og heldig Udvikling venter det. Icaria har en indholdsrig og overordentlig interessant Historie; men dets Fremtid vil blive endnu interessantere. Dette Samfund, og det alene, repræsenterer i Amerika en stor Idé: — en rationel demokratisk Kommunisme.»

Cabet var — i Theorien — Demokrat; men i Praxis skal han, efter hvad nogle af hans tidligere Disciple paa-staa, have foretrukket et Enevoldsherredømme, — selvfølgelig forudsat, at han var Enevoldsherren. Samme Forhold ses i andre Kommuner: Oneidasamfundet er ogsaa i visse Retninger et demokratisk Samfund, men dets Fører, Noyes, lægger et kraftigt Baand paa Samfundets demokratiske Tendenser.

Separatisterne i Zoar have gennemført Flertalsherredømmet mere konsekvent end Icarerne, forsaavidt de indrømme Kvinderne ikke blot Ret til at tage Del i Forhandlingerne, men ogsaa Stemmeret. Den anden Torsdag i Maj foretages Valg paa Samfundets øverste Embedsmænd; Valgene ske ved Kugleafstemning. Tre *trustees* bestyre Samfundets Ejendomme. De ere forpligtede til «uden Persons Anseelse» at anvise ethvert Medlem Bolig, Klæder og Livsunderhold. De bestyre Samfundets Arbejdsvæsen, og de foreskrive ethvert Medlem, hvad han skal gjøre; men, hedder det, «i Alt, hvad de foretage, maa de rette sig efter den almindelige Mening i Samfundet.» — *The agent* er Samfundets Forretningsfører, afslutter Kjøb og Salg og ordner Samfundets Forretninger

med den ydre Verden. — *The Standing Committee of Five* er et Udvalg, med hvilket *the Trustees* og *the Agent* i vanskelige Spørgsmaal skulle pleje Raad. Det fungerer derhos som en Slags Voldgiftsdomstol og Højesteret. — Kassereren, der vælges paa fire Aar, bestyrer Samfundets Pengesager. *The Trustees* og *the Agent* skulle overgive ham Alt, hvad de modtage. Han er tillige Bogholder, og skal aarlig aflægge Regnskab for *the Trustees*. — Forfatningen skal mindst én Gang aarlig oplæses for alle Medlemmerne paa et offentligt Møde. I over fyrretyve Aar har denne ikke meget indviklede Forfatning virket og, efter hvad der siges, til Tilfredshed.

Endnu mindre indviklet er Forfatningen i andre Samfund. I Aurora er Dr. Keil, Samfundets Stifter, Præsident og Selvhersker. Han vælger selv fire ældre Medlemmer til Raadgivere, der imidlertid nok altid ere enige med ham. Naar der paatænkes en for Samfundets hele Liv meget vigtig Foranstaltning, diskuteres Spørgsmaalet dog af hele Samfundet, og saavidt muligt gjøres da Intet uden Medlemmernes Samtykke. I flere andre Samfund er der koncentreret en saa temmelig uindskrænket Magt i de øverste Tillidsmænds Hænder, og den politiske Interesse er derfor ikke meget udviklet hos Medlemmerne. Ofte fordres slet intet Regnskab af Bestyrerne: Medlemmerne have den Forvisning, at Samfundets Anliggender ville blive bestyrede paa bedste Maade. I Oneida føres der et fuldstændigt Bogholderi; men ellers er dette i Almindelighed yderligt simpelt. I Aurora ræsonnerer man saaledes: Vi arbejde Alle for det fælles Vel og faa Alle vore Fornødenheder tilfredsstillede af de fælles Oplag; trænger man til Mel, gaar man uden Videre til Møllen og faar saameget, man behøver; trænger man til Smør, faar man hvad man

ønsker; — hvorfor skulde vi da føre Bog? Kun over hvad vi sælge til eller købe af Yderverdenen kunde der føres Bog; men disse Kjøb og Salg opveje jo hinanden og afgjøres kontant, saa heller ikke de nødvendiggjøre et indviklet Bogholderi.

Naar Medlemmerne paa saamange Steder vise Samfundets «Ældste», Ledere eller Førere en saa ubetinget Lydighed, da er det kun, fordi disse Tillidsmænd betragtes som Repræsentanter for Almenvellet, og for Almenvellet maa den Enkelte ubetinget bøje sig; men for Øvrigt indtage disse Mænd aldeles ikke nogen exceptionel Stilling i Samfundet: ogsaa de maa finde sig i legemligt Arbejde; de leve ikke bedre end de andre Medlemmer; hos Shakerne kan den øverste Høvding end ikke opnaa at faa sit eget Værelse. Brud paa Lighedsgrundsætningen taales ikke. Forhold som mellem Fyrste og Under-saatter, Herre og Tjener kjendes ikke; kunne Tjenestefolk ikke undværes, søges de i den kjætterske Omverden, ikke i selve Kommunen. At give Kvinderne lige Rettigheder med Mændene er dog Noget, man kun paa enkelte Steder har vovet at gjøre: i Zoar have Kvinderne Valgret, og for Shakerne staar Kvindernes Ligeberrettigelse med Mændene som et Maal, der overalt bør stræbes hen imod; de paastaa at have gjort den Erfaring, at Kvinder ere lige saa skikkede som Mænd til at beklæde Embeder, og i Shakersamfundene betros ogsaa de højeste Poster til Kvinder.

De Medlemmer, hvoraf de kommunistiske Samfund bestaa, ere i Almindelighed simple Arbejdere og jævne tarvelige Folk uden højtflyvende Tanker, uden syndelig Dannelse og uden store Fordringer. Dog gives der Undtagelser: hist og her findes universitetsdannede

Mænd, og Førerne ere ofte virkelig fremragende Folk: Shakerføreren Fredr. W. Evans er en begavet Skribent og dygtig Taler, Noyes er en aandrig Forfatter*).

Paa Videnskab og boglig Dannelse sættes der ikke megen Pris. Den Literatur, der haves, er næsten udelukkende af religiøst Indhold; men i nogle af Samfundene er den dog forholdsvis ingenlunde fattig. Oneida-folkene have altid flittigt benyttet Pressen; en Mængde Tidsskrifter ere blevne udgivne af dem, saaledes «The Perfectionist», «The Way of Holiness», «The Witness», «The Spiritual Magazine», «The Free Church Circular», «The Bible-Communism», «The Oneida Circular»**) osv.

*) Dr. Keil, Aurorasamfundets endnu levende Stifter, kan ganske vist ikke kaldes nogen meget belæst Mand, da han ikke røber Kjendskab til nogen anden Bog end Bibelen; men han er i Besiddelse af andre Egenskaber — Fanatisme, udpræget Religiositet, Hang til Mysticisme, stærk Vilje — der formodenlig have gjort ham særlig skikket til socialistiske Experimenter. Allerede i en ung Alder begyndte han i sit Fødeland, Preussen, at spekulere i den dyriske Magnetisme. Senere nedsatte han sig som Læge i Amerika. Sine Lægekundskaber øste han af en stor hemmelighedsfuld Bog, «skreven med Menneskeblod»; men da han gik over til Methodismen, brændte han under skrækindjagende Ceremonier dette hellige Værk. Methodismen blev han imidlertid snart kjed af, og han fandt det fordelagtigere at stifte en egen Sekt, af hvilken han lod sig tilbøde som et næsten overnaturligt Væsen. Tildels af Bestanddelene af denne Sekt har han dannet sit nuværende Samfund.

**) «Oneida Circular» er et Ugeblad, der har bestaaet i en Snes Aar eller mere. Abonnementsbetingelserne ere saa ejendommelige, at de fortjene at gjengives. I Spidsen for Bladet staar følgende avis: «The Circular» sendes til Alle, der anmode om det, hvadenten de betale eller ej. Bladet koster og har en Værdi af mindst to Dollars pr. Bind. De, der ønske det og bør faa det, deles i tre Klasser: 1) de, der ikke have Raad til at betale to Dollars; 2) de, der have Raad til at betale kun to Dollars; 3) de, der have Raad til at betale mere end to Dollars. De Første bør faa det gratis; anden Klasse bør betale, hvad det

Hos Shakerne udgive «Elder» Evans og «Elderess» Antoinette Doolittle et Maanedsskrift under Titelen «The Shaker and the Shakeress».

koster; tredje Klasse bør betale saameget mere udover, hvad det koster, at det Deficit, de Første forårsage, derved bliver dækket. Dette er Kommunismens Lov. Vi have intet Middel, hvorved vi kunne tvinge Folk til at overholde denne Lov, og vi ønske heller ikke at forsøge derpaa paa anden Maade end ved at nævne den og overlade til alle Vedkommendes sunde Forstand at tage Hensyn til den. Vi løbe den Risiko at tilbyde Alle Bladet gratis; men gratis Abonnement modtages kun af Folk, der enten direkte anmode om Bladet eller give dem, der paa deres Vegne anmode herom, en udtrykkelig Bemyndigelse hertil. — Abonnenter i Udlandet maa med deres Bestillinger sende Penge til Frankeringen. • Bladet trykkes i omtrent 2000 Exemplarer; men uagtet Forfatterne ikke honoreres, havde det i 1874 en Underbalance paa 600 Dollars, saa det synes, at «Kommunismens Lov» ikke har gjort stærkt Indtryk paa Abonnenterne af tredje Klasse.

Bladet beretter med den største Aabenhed om Oneidasamfundets religiøse og sociale Theorier og Forhold og meddeler foruden Artikler herom velskrevne Smaastykker af mere almindeligt Indhold. Det søger ivrigt at gøre Publikum bekendt med det Samfund, for hvilket det er Organ, og forsmaar intet Agitationsmiddel. Det har udfundet en ret pudsigt Maade, paa hvilken det stadig minder Folk: Bibelsteder eller andre Ord, som den Troende altid bør mindes, indrykkes i Bladet i den sædvanlige Avertissementsform. Et Par af disse «Avertissementer» hidsættes her som Prøve:

For Juvellerer!

En eneste Perle af stor Værd! Denne uskaterlige Juvel kan erholdes, naar man derom henvender sig til Jesus Kristus, for den uhyre lave Pris «Alt hvad man haver».

Den brillante Restauration!

Paa Zions Bjerg vil den Herre Zebaoth gøre alle Folk et fedt Gæstebud, et Gæstebud af Vin foruden Bærme, af herlige Ting, fulde af Marv, af længe gjemt Vin, som er aftappet fra Bærmen; og han skal borttage paa dette Bjerg det Ansigts Svøb, som alle Folk ere svøbte udi, og det Slør, der er spredt over

Kunsten er ikke i høj Kurs. Malerier ere paa flere Steder forbudte, saaledes hos Shakerne, dels fordi de i og for sig ikke ere til nogen Nytte, dels fordi de, naar de hænge paa Væggene, blive Opsamlingssteder for Støv og Smuds. Arkitektonisk Skjønhed sættes der ikke Pris paa. Paa Spørgsmaal af Nordhoff, om Shakerne, naar de fremtidig skulle bygge Huse, ikke vilde gjøre dem lidt kjønnere end deres nuværende, svarede Evans: «Nej! Det «Skjønne», som du kalder det, er meningsløst og abnormt. Det har ikke Noget at gjøre hos os. Den hellige Mand har i sit Hus og sit daglige Liv ikke Ret til at ødsle Penge paa, hvad du kalder «det Skjønne», saalænge der er Folk, som leve i Elendighed. Ved fremtidige Byggeforetagender vil der blive taget Hensyn til

alle Folk. Han skal opsluge Døden til Sejr, og den Herre Gud vil borttørre Taarer af alle Ansigter, og borttage sit Folks Formædelse af al Jorden. Thi Herren haver talet det. (Es. 25, 6-8.)

Vejledning

til Dyrkning af Aandens Frugter kan gratis erholdes hos
Ydmyg & Sagtmodig
Nadensgade Nr. 1.

Sammesteds kan nogle praktiske Betragtninger over Kristi Bjergprædiken erholdes.

Huslejlighed tilbydes.

Nogle Værelser ere at erholde til Leje i de «mange Boliger», som Kristus har beredet dem, der elske Ham.

Attention!

Soldater, der paastaa at have «kæmpet Troens Kamp», ville finde det stemmende med deres Fordel, om de lod deres Krav prøve. Enhver, der er i Stand til at godtgjøre sit Krav, er berettiget til et Stykke Jord i Himmerigs Rige samt til en Pension for Evigheden.

Lys og frisk Luft og Renlighed og Varme, fordi disse Ting fremme Sundheden og forlænge Livet; men det Skønne bryde vi os ikke om.»

Luxus ere Kommunisterne ofte bestemte Fjender af. Undertiden, f. Ex. hos Shakerne, er Brugen af Tobak og spirituøse Drikke strængt forbudt; men Øl kunne de tyske Kommuniste i ethvert Fald ikke give Afkald paa. Af mange Shakere og Oneidafolk nydes Kjød aldrig eller næsten aldrig; thi Vegetarianismen betragtes af moralske og sanitære Grunde som et Ideal, henimod hvilket der bør stræbes. — Klædedragten er altid tarvelig. Blandt Shakerne og i Economy er der baade af økonomiske og moralske Grunde foreskrevet en ensartet Dragt. Ogsaa i Amana og i Oneida bære alle Kvinder samme Dragt. I Amana er Dragten ualmindelig hæsliq, for at Kvinderne ikke skulle være for bedaarende. I Oneida bære Kvinderne korte Kjoler, der kun naa til Knæet, og en Slags Mandfolkebenklæder, en ikke skøn, men praktisk Dragt.

Fornøjelser og Adspredelser kjendes der ikke meget til. Dog maa Oneidasamfundet undtages fra denne Regel: i Oneida sørges der endog særdeles meget for ved musikalske og dramatiske Underholdninger at oplive Medlemmerne. Men Nordhoff paastaar, at Manglen paa Fornøjelser ikke forhindrer Medlemmerne i at være muntre og livlige: det nøje Forhold, de staa i til hverandre, giver dem mangesidige Interesser, og Afvexling i Arbejde liver op. Fouriers Forslag, at Arbejderen stadig bør gaa fra den ene Virksomhed til den anden, og altid vælge den, han i Øjeblikket føler størst Interesse for, er paa nogle Steder tildels søgt virkeliggjort: i Oneida oplæres de unge Mennesker til flere forskellige Haandteringer; i Aurora er den samme Mand i Dag Skomager, i Morgen Tegl-

brænder. Arbejdet bliver saaledes mindre mekanisk og aandssløvende, men selvfølgelig ogsaa mindre produktivt.

Kommunisterne skildres som hæderlige, uegennyttige, barmhjertige og menneskekjærlige Folk, som sindige Folk, for hvem Rigdommen ikke staar som det Øverste. — Naar de unge Kvinder i Amana finde sig i den dem foreskrevne afskrækkende Dragt, saa kan det ikke nægtes, at de vise Selvfornægtelse. Hvilke overordenlige Savn paalægge Shakersamfundene ikke deres Medlemmer? Egenlig kun Oneidasamfundet, skulde man synes, kunde friste Folk med almenmenneskelige Svagheder. Misundelse synes ikke at være nogen udbredt Last blandt dem. «Giver Misundelse eller Skinsyge ikke ofte Anledning til Splid?» spurgte Nordhoff Dr. Keil. «Nu kun meget sjældent», fik han til Svar. «Medlemmerne ere blevne oplærte, og de ere overbeviste om Kommunismens Goder. De ere blevne vænnede til Selvopofrelse og vide, at Egenkjærlighed er Roden til alt Ondt og al Ulykke. I Samfundets tidligere Dage kunde Misundelse ofte volde os Bryderier. Et Medlem kunde saaledes sige: «jeg har bragt Samfundet Penge, han dér derimod ikke; hvorfor skal han have ligesaa meget som jeg?» Paa saadanne Indvendinger svarede jeg: «her er dine Penge; tag dem! vi trænge ikke til dem; men husk paa, saalænge du er her, at du ikke er bedre end de Andre.» Undertiden kunde man sige til mig: «mit Arbejde indbringer Samfundet tusinde Dollars om Aaret; hans kun to hundrede.» Men jeg svarede: «tak du Gud, at han har gjort dig saa meget dygtigere og stærkere, at du kan hjælpe din Broder; men pas paa, at han ikke engang, naar du er bleven Krøbling eller syg, maa komme til at hjælpe dig.»»

Kommunisterne i Amerika ere sunde og kraftige, og

deres Middellevetid er ualmindelig høj. Dette er ikke overraskende; thi Levemaaden er i Almindelighed sund, naturlig og regelmæssig; nervøs Ophidselse og Overanstrengelse kjendes ikke her. Da Formuen besiddes i Fællesskab, er der ingen Grund for den Enkelte til at anspænde alle Kræfter for at vinde Rigdom. Arbejdet gaar derfor sindigt og roligt fremad, og udmattende Arbejde paatage Kommunisterne sig ikke. «To lejede Arbejdere udrette ligesaa meget som tre af vore Folk», tilstaa Shakerne; ja i Amana indrømmes det endog, at en lejet Arbejder udretter det Dobbelte af, hvad en Inspirationist gjør. «Arbejdet skal være en Fornøjelse, ikke en Lidelse», sige de.

Af Nordhoffs Bog faar man ganske vist det Indtryk, at Arbejderen i de amerikanske kommunistiske Samfund fører et Liv, som i Sammenligning med det, han fører i det moderne, individualistisk ordnede Samfund, har visse moralske og ikke ganske er blottet for materielle Fordele. Nordhoff synes imidlertid at være bleven vel meget indtagen i de Samfund, han har besøgt; han overser en Del af de Farer, de medføre; han synes ikke ret at se, at Individualiteten er udsat for at blive underkuet, at den menneskelige Personlighed i ethvert Tilfælde ikke kan udfolde sig frit og naturligt, og de Misligheder, der nødvendigvis maa følge med den unaturlige Maade, hvorpaa Forholdet mellem Kjønnene er ordnet i flere Samfund, burde fremhæves med langt stærkere Eftertryk end Nordhoff har gjort. Det er i det Hele raadeligst at slaa en god Del af paa hans Lovtaler. Men det maa man i alt Fald give ham Ret i, at naar de kommunistiske Samfund have kunnet holde sig i flere Menneskealdere, saa maa deres Medlemmer dog have følt sig tilfredsstillede ved

dem. Religiøse Theorier have ganske vist spillet en vigtig Rolle ved Stiftelsen af flere af dem; men om dem alle kan det med Sandhed siges, at den Grundvold, hvorpaa de hvile, er: Misfornøjelse med den bestaaende Samfundsordning. Kommunisterne have gjort Oprør mod det moderne Samfund; de have paa egen Haand forsøgt at stifte noget Nyt, og naar de ikke opgive disse Forsøg, men tværtimod fortsætte dem gennem Menneskealdre, saa maa det fornuftigvis antages, at de betragte dette Ny ogsaa som noget Bedre. Det er deres Mening; vi Andre have maaske en anden Mening; men at strides om, hvis Mening der er den sande, kan ikke nytte: om Smags-sager kan der jo ikke disputeres.

En Ting er sikker: de kommunistiske Samfund vidne om, at der hos mange hæderlige og ikke altid uforstandige Mænd og Kvinder hersker en levende Overbevisning om, at den bestaaende Samfundsordning er slet, at den ikke er nødvendig og uundgaelig, men meget vel for-anderlig, og at — hvad særlig bør fremhæves — de ere villige til at gjøre noget Energisk, for at faa den for- andret. De kommunistiske Samfunds Fremtid vil neppe blive lys. Deres Fortid har heller ikke været lys. Men der ses dog i Mørket nogle Lyspunkter. Mange ville mene, at de kommunistiske Samfunds Historie først og fremmest vidner om Menneskenes utaalmodige Misfornøjelse med det Bestaaende og taabelige Higen efter det Ukjendte; man vil paastaa, at de amerikanske Kommuniste have vist sig at være ude af Stand til at skabe noget Sundt og Naturligt, at det Grundlag, hvorpaa det moderne Samfund hviler — selv om det maatte have Fejl — i ethvert Tilfælde har vist sig og vil vise sig kraftigere end det, hvorpaa man i Amerika har forsøgt at bygge ny

Samfund; og man vil forudsige, at ligesom de fleste kommunistiske Forsøg ynkelig ere strandede, saaledes vil det ikke gaa de endnu bestaaende en Smule bedre. Dette er ikke blot muligt, men i den højeste Grad sandsynligt. Dog vogte man sig for af denne Grund at spotte og haane; thi den amerikanske Socialismes Historie vidner ogsaa om Uegennyttighed, Selvopofrelse, Kjærlighed til Næsten og om det mægtige Indtryk, dette Evangeliets Ord har gjort: «Og alle de Troende holdt sig tilsammen og havde alle Ting tilfælles; og de solgte deres Ejendom og Gods og delte det ud iblandt Alle, eftersom Nogen havde behov.»

Adam Smiths System.

Af Buckles: History of civilisation in England. (Undersøgelse af den skotske Videnskab i det 18. Aarhundrede.)

Ved J. S.

Et stort Forsøg paa at studere Menneskenes Handlinger videnskabeligt og paa at opstille almindelige Principer for deres Handlemaade uden overnaturlige Ideers Mellemkomst blev gjort af Adam Smith, som 1759 offentliggjorde sin «Theory of Moral Sentiments» og 1776 sin «Wealth of Nations». For at forstaa denne uden Sammenligning største af alle skotske Tænkeres Filosofi, maa man betragte begge Værker i Sammenhæng og som en Enhed, da de i Virkeligheden ere to Dele af en og samme Gjenstand. I «Moral Sentiments» undersøger han den sympathetiske Side af den menneskelige Natur; i «Wealth of Nations» undersøger han den egoistiske Side. Og da vi Alle baade have Samfølelse og egoistisk Følelse, da vi med andre Ord Alle baade rette vore Blikke udefter og indefter, og da denne Inddeling er en oprindelig og udtømmende Bestemmelse af Bevæggrundene til vore Handlinger, er det indlysende, at hvis Adam Smith fuldstændig havde udført sin omfattende Plan, vilde han med ét Slag have hævet Studiet af den menneskelige Natur til en Videnskab og ikke ladet Andet tilbage for kommende

Undersøgere end at bestemme Drivfjederne til de mindre betydende Anliggender, som alle vilde kunne finde Plads i dette almindelige Skema og blive bedømte i Forhold til det. Under sit Forsøg paa at gennemføre denne uhyre Plan og gennempløje den umaadelige Mark, som han saa ligge for sig, bemærkede han snart, at en induktiv Undersøgelse var umulig, fordi det vilde kræve mange Menne-skealderes Arbejde blot at samle det Materiale, ud fra hvilket Principerne skulde drages. Bevæget af denne Tanke og sandsynligvis endnu mere af den Maade at ræ-sonnere paa, som var den herskende blandt hans Om-givelser, besluttede han at anvende den deduktive Methode i Stedet for den induktive, men da han søgte efter de For-udsætninger, fra hvilke han skulde gaa ud, og paa hvilke hans Bygning skulde opføres, fandt han paa et mærke-ligt Kunstgreb, som er fuldkommen forsvarligt, og som han havde en utvivlsom Ret til at bruge, skjønt der for at gøre det anvendeligt fordres en saa udsøgt Takt og saamegen Udrensning, at overordenlig faa Forfattere med Virkning have benyttet det i sociale Spørgsmaal enten før eller siden.

Den Fremgangsmaade, jeg hentyder til, er den, at naar man ikke kan anvende den induktive Methode paa et Emne enten paa Grund af det Umulige i at anstille Forsøg eller paa Grund af dets indviklede Natur eller paa Grund af, at det er omgivet af en umaadelig Mængde vildledende Enkeltheder, maa man i alle saadanne Til-fælde foretage en tilsyneladende Adskillelse af uadskille-lige Fakta og ræsonnere paa Grundlag af en Række For-udsætninger, som ikke have nogen virkelig og selvstændig Tilværelse, og som ikke findes andetsteds end i Under-søgerens Tanke. Et Resultat, man er kommet til ad

denne Vej, kan ikke være fuldkommen rigtigt, men hvis man har ræsonneret skarpt, vil det være ligesaa rigtigt som Forudsætningerne, fra hvilke man gik ud. For at gjøre det aldeles rigtigt maa man sammenligne det med andre Resultater, som man har naaet ad lignende Vej, idet man er gaaet ud fra det samme Emne. Disse adskilte Slutninger maa fremdeles forenes til et eneste System, saaledes at, naar hver enkelt Slutning kun indeholder en ufuldstændig Sandhed, skal Konklusionen, naar man forener dem, indeholde den fuldstændige Sandhed.

Til Grund for en saadan hypothetisk Bevisførelse ligger tydeligt nok en bevidst Tilsidesættelse af Kjendsgjerninger, men Kunstgrebet er nødvendigt, fordi Kjendsgjerningerne uden denne Tilsidesættelse ikke vilde være til at haandtere. Hver Bevisgrund fører til en Slutning, som nærmer sig til Sandheden, og naar Forudsætningerne ere saa omfattende, at de saa nær som muligt udtømme de Kjendsgjerninger, til hvilke de referere sig, vil Slutningen være Sandheden saa nær, at den faar den største Betydning, ogsaa før den er sammenstillet med andre Slutninger, som ere uddragne af den samme Underøgelsesgren.

Geometrien [frembyder det tydeligste Exempel paa dette logiske Kunstgreb. Dens [Formaal er at opstille almindelige Love for Rummet α : at opstille de nødvendige og almengyldige Forhold mellem dets forskjellige Dele. Da Rummet imidlertid ikke vilde have Dele, naar det ikke blev delt, er Geometrien nødt til at foretage en saadan Deling, og den tager den simplest mulige Form for en saadan: en Deling i Linier. Men en Linie, betragtet som Gjenstand α : som den findes i den virkelige Verden, maa overalt have to Egenskaber: Længde og Brede. Hvor

ringe de end kunne være, saa har dog enhver Linie dem begge. Men hvis Mathematikeren tog Hensyn til dem begge, vilde han staa ligeoverfor et Problem, der var altfor indviklet for den menneskelige Forstands Hjælpekilder, til at de kunde manøvrere med det, i ethvert Tilfælde paa vore Kundskabers nuværende Standpunkt. Derfor er han saa fornuftig at benytte sig af det videnskabelige Kunstgreb at stryge den ene af disse Egenskaber og sige, at en Linie har Længde, men ikke Brede. Han véd, at denne Paastand er urigtig, men ogsaa, at den er nødvendig, idet man Intet kan bevise, naar man nægter den. Hvis man holder paa, at han skal optage Breden blandt sine Forudsætninger, kan han ikke gaa videre, og Geometriens hele Bygning falder til Jorden. Da imidlertid den tyndeste Linies Brede er saa ringe, at den er umulig at maale undtagen ved Hjælp af et Instrument under Mikroskop, følger deraf, at den Paastand, at der kan gives Linier uden Brede, er saa nær ved at være sand, at vore Sanser, naar de ikke faa kunstig Hjælp, ikke kunne opdage Fejlen. Tidligere, før Opfindelsen af Mikrometeret i det 17 Aarhundrede, var det aldeles umuligt at opdage den. Som Følge heraf nærme Geometriens Slutninger sig saa nær til Sandheden, at vi ere berettigede til at tage dem for sande. Kløften er for lille til at bemærkes, men at der er en Kløft, forekommer mig dog ganske vist. Det synes at være vist, at naar Noget er stukket tilside i Præmisserne, maa der mangle Noget i Konklusionen. I alle saadanne Tilfælde er Undersøgelsens Omraade ikke bleven fuldstændig dækket, og naar en Del af de forudgaaende Fakta er bleven undertrykket, antager jeg, at det maa indrømmes, at man ikke kan naa den fuldstændige

Sandhed, og at intet geometrisk Problem til Dato er blevet udtømmende løst.

De overvældende Triumfer, man har fejret i denne Gren af Mathematiken, vise, hvilket mægtigt Redskab denne Maade at udvikle paa er, som fremkommer ved en kunstig Adskillelse af Kjendsgjæringer, der i sig selv ere uadskillelige. Saa lidt blev imidlertid Principet for denne Methode forstaaet, at da den politiske Økonomi i Slutningen af det 18 Aarhundrede antog en videnskabelig Form, bebrejdede Mange, der ellers vare meget vel oplyste, dens Dyrkere deres Haardhjertethed, idet de, der gjorde denne Indvending, ikke vare i Stand til at se, at Videnskaben slet ikke kunde opstilles, hvis det var nødvendigt at tage hele Rækken af ædelmodige og velvillige Følelser med ind i den. Økonomen vil opdage Lovene for Formuen, der ere altfor indviklede til at studeres under alle Synspunkter. Derfor vælger han et af disse Synspunkter og opstiller Lovene, som de ville lægge sig for Dagen under Synspunktet af den menneskelige Naturs Selvinteresse. Og han har Ret til at gjøre saaledes, af den gode Grund, at Menneskene, naar de ville erhverve Formue, tage mere Hensyn til deres egen Fordel end til Andres. Derfor stryger han ligesom Mathematikeren den ene Del af sine Præmisser for med større Lethed at kunne beherske den tiloversblevne. Men vi maa stadig erindre, at den politiske Økonomi, skjønt den er en dybsindig og smuk Videnskab, kun omhandler én Side af Livet og er grundet paa en Tilsidesættelse af nogle af de Kjendsgjæringer, som alle store Samfund i rigt Maal frembyde. Den tilsidesætter eller, hvad der kommer ud paa Et, ignorerer mange dybe og højsindede Følelser, som vi kun vare daarligt tjente med at miste. Vi kunne derfor ikke

indrømme dens Slutninger nogen Ret til at gaa forud for alle andre. Vi maa modtage dem i Videnskaben, men støde dem tilbage i Praxis. Økonomen siger, naar han holder sig indenfor sine egne Grænser, med fuld Føje, at det baade er dumt og uheldigt, at en Regering paa-tager sig at skaffe den arbejdende Klasse Arbejde. Denne Paastand kan han som Økonom bevise, men uagtet dens videnskabelige Sandhed kan det være praktisk rigtigt, at en Regering gjør det stik Modsatte. Det kan være rigtigt af en Regering at skaffe Erhverv, naar Folket er saa uvidende, at det fordrer det, og samtidig har Magt til at styre Landet i en anarkisk Tilstand, naar dets Forlangende bliver afslaaet. Her medtager nemlig Politikeren i sin Betragtning alle de Forudsætninger, af hvilke Økonomen kun har taget en Del. Paa samme Maade er det — fra den økonomiske Videnskabs Standpunkt — urigtigt, naar Nogen vil understøtte den Fattige, idet Intet er mere sikkert end, at det at ophjælpe Fattigdommen forøger den, idet det opmuntrer til Mangel paa Forudseenhed. Men tiltrods derfor vil det modsatte Princip: Sympathien komme med i Betragtning og vil paa Nogles Tanker virke med en saadan Styrke, at det gjør det til-raadeligt for den, der har denne Følelse, at give Almisse, fordi den Vold, han maa gjøre paa sin Natur, naar han afholder sig fra at give den, kan virke mere uheldigt paa ham, end hans Kjærlighedshandling vil virke paa Samfundets almindelige Interesser.

Naar jeg har søgt at klare det almindelige Spørgsmaal om den videnskabelige Bevisførelses Natur, har jeg kun gjort det i den mere specielle Hensigt at belyse Adam Smiths System og at forklare den Methode, som denne højst dybsindige og originale Tænkere har benyttet

sig af. Vi skulle nu se, hvor fuldstændig deduktiv hans Fremgangsmaade var, og hvilken særegen Slags Deduktioner han brugte. I sine to store Værker statuerer han først visse Ideer, og derfra gaar han saa ud til Kjendsgjerningerne i den ydre Verden. Og i hvert enkelt Værk ræsonnerer han kun ud fra en Del af sine Præmisser, idet han tilføjer den anden Del i det andet Værk. Ingen er udelukkende egoistisk, og Ingen er udelukkende sympathetisk, men Adam Smith adskiller i sin Tænkning Egenskaber, som i Virkeligheden ikke ere til at adskille. I sin «Moral Sentiments» henfører han vore Handlinger til Sympathien; i sin «Wealth of Nations» til Selvinteressen. En kort Betragtning af disse to Værker vil vise denne Grundforskjel og vil sætte os i Stand til at se, at det ene supplerer det andet, saa at man for at forstaa det ene nødvendigvis maa studere dem begge.

I «Theory of Moral Sentiments» nedlægger Adam Smith det ene store Princip, fra hvilket han gaar ud, og som alle andre ere underordnede. Dette Princip er, at de Regler, vi foreskrive os, og som bestemme vor Handlemaade, ere vi kun komne til ved at iagttage Andres Maade at handle paa. Vi bedømme os selv, fordi vi først have bedømt dem. Vi have faaet vore Begreber udenfra og ikke indenfra. Hvis vi derfor levede ganske ene, kunde vi ikke have Idé om, hvad der var fortjenstfuldt og hvad ikke, og det vilde være os umuligt at danne os en Mening om, hvorvidt vore Følelser vare rigtige eller urigtige. For at erhverve os denne Kundskab, maa vi se til Siden. Men da vi imidlertid ikke have nogen direkte Erfaring om, hvad andre Personer virkelig føle, kunne vi kun faa Underretning derom ved at slutte, hvad vi vilde føle, dersom vi vare i deres Sted. Derfor skifte alle Mennesker

stadig i Fantasiens Plads med andre; og skjønt Forandringen er uvirkelig og kun varer et Øjeblik, er den dog Grundvolden for den store og almindelige Drivfjeder, som kaldes Sympathien.

Ved at gaa ud fra disse Forudsætninger kan man forklare et stort Antal sociale Fænomener. Vi sympathisere af Naturen mere med Glæde end med Sorg. Deraf kommer vor Beundring af lykkelige og heldige Folk, som er fuldstændig uafhængig af, om vi vente nogen Velgjørelse af dem, og derfra hidrører Existensen af forskjellig Rang og sociale Udmærkelsetegn, som alle udspringe fra samme Kilde. Heraf kommer ogsaa Loyalitetsfølelsen, som er en Følge ikke af Fornuft eller Frygt eller af Sansen for det offentlig Sømmelige, men snarere af Sympathi med dem, som staa over os, som avler en usædvanlig Følelse endog for deres almindelige Bekymringer. Vane og Mode spille en stor Rolle i Verden, men ogsaa de skyldes fuldstændig Sympathien deres Oprindelse, og det Samme gjøre de forskjellige filosofiske Systemer, som have blomstret til forskjellige Tider, og hvis Uforenelighed afhænger af det Faktum, at hver Filosof har sympathiseret med sine Ideer, idet den ene mest har sympathiseret med Begreberne Harmoni og Kongruens, den anden med Begrebet Klogskab, den tredje med Begrebet Velvilje, og enhver af dem saa har udviklet den Opfattelse, som har været den fremherskende i hans Tanke. Sympathien maa vi dernæst tilskrive Opstillingen af Belønninger og Straffe og vore Straffelove, hvilket Altsammen ikke vilde have været til, naar vi ikke havde Anlæg til at sympathisere med dem, der enten gjøre Godt eller lide Ondt; thi at Samfundstilstanden bliver beskyttet af Straffelove, er en sildigere og underordnet Opdagelse, som bestyrker vor

Følelse af deres Berettigelse, men ikke tilfører den noget Nyt. Det samme Princip er Aarsag i den forskjellige Karakter, forskjellige Klasser have, som f. Ex. Digternes Irritabilitet, sammenlignet med Matematikernes Kulde; det foraarsager ligeledes den sociale Forskjel mellem Kjønne, som gjør Mændene mere bemærkede for Gavnildhed og Kvinderne for Humanitet. Alle disse Resultater oplyse om Sympathiens Virkninger og ere indirekte og dog direkte Udslag af dette Princip. Vi kunne tilregne det nogle af de mindste Karakterejendommeligheder; Stolthed og Forfængelighed ere saaledes afhængige af det, endskjønt disse to Følelser ofte blive sammenblandede og ofte ere mærkelig blandede i samme Sind.

Sympathien er altsaa Hovedkilden til den menneskelige Handlemaade. Det kommer ikke saa meget af, at man kjender andre Folks Følelser, som af, at man kjender den Situation, som vækker disse Følelser. Denne ene Proces skyldte vi ikke alene de højeste Principer, men ogsaa de dybeste Følelser. Thi den største Bevægelse, vi kunne komme i, er kun forklædt Sympathi; og den Kjærlighed, som bestaar mellem de nærmeste Slægtninge, er ikke oprindelig, men er afledet af dette mægtige og ledende Princip, som leder Sagernes hele Gang.

Ved denne dristige Hypothese begrænsede Adam Smith med ét Slag Undersøgelsens Mark, saaledes at han udelukkede fra den enhver Betragtning af Egenkjærlighed som oprindeligt Princip og kun indlod sig med dens Hoved-Modsætning: Sympathien. Denne Modsætnings Tilstedeværelse erkjender han klart; han vil nemlig paa ingen Maade indrømme, at Sympathien maa betragtes som et egoistisk Princip. Skjønt han véd, at den vækker Glæde, og at al Glæde indeholder et Element af Egen-

kjærlighed, passer det dog ikke med hans filosofiske Methode at underkaste Sympathiens Princip en saadan induktiv Analyse, som skulde opløse det i dets Elementer. Hans Sag var det at ræsonnere ud fra det, men ikke til det. Idet han koncentrerede sin Virksomhed om den deduktive Fremgangsmaade og anvendte den dialektiske Færdighed, som er hans Landsmænd egen, og i hvilken han selv var en af de mest fuldkomne Mestere, som Verden nogensinde har set, dannede han et filosofisk System, rigtignok kun ufuldstændigt, fordi Forudsætningerne vare ufuldstændige, men dog nærmende sig Sandheden saa nær, som det var muligt for Nogen at gjøre det, som ikke vilde give tilstrækkelig Agt paa den egoistiske Side af den menneskelige Natur. Men paa Ytringer af dens sympathetiske Side saa han med en Nøjagtighed og ræsonnerede ud fra den med en Skarpsindighed, som gjorde hans Værk til det vigtigste, der nogensinde er skrevet om denne saa interessante Gjenstand. Men forsaavidt som hans Fremgangsmaade nødvendiggjorde en vilkaarlig Tilsidesættelse af oprindelige og væsenlige Kjendsgjæringer, svare de Resultater, han er naaet til, ikke strængt til dem, som ere iagttagne i den virkelige Verden*). Dette er imidlertid, som jeg har vist, ikke nogen virkelig Indvending, efterdi en saadan Uforenelighed af det Ideelle og det Reelle eller af det Abstrakte og det Konkrete er den nødvendige Følge af vor Kund-

*) Dette er bemærket af Sir James Mackintosh, hvis Skitse af Adam Smith er flygtig og noget overfladisk, men som ikke destomindre rigtig bemærker, at Smith har udsat sig for Indvendinger, grundede paa Erfaring, paa hvilke det ikke er muligt at give noget Svar. (Mackintosh: Dissertation on Ethical Philosophy, 239—40.) Se ogsaa et Brev fra Hume til Adam Smith i Burtons *Life and Correspondence of Hume*, II. 60.

skabs endnu primitive Standpunkt, som tvinger os til at studere indviklede Spørgsmaal stykkevis og hæve dem til Videnskaber ved adskilte og fragmentariske Undersøgelser.

At Adam Smith saa denne Nødvendighed og at det, at han havde Øje for den, var Grunden til den Methode, han fulgte, fremgaar deraf, at han i sit følgende Værk fulgte den samme Plan og, idet han argumenterede ud fra ny Forudsætninger, omhyggelig undgik at argumentere fra nogen af de gamle. Overbevist, som han var, om, at han i sin Moraltheori havde ræsonneret saa skarpt som muligt ud fra de Principer, der havde deres Oprindelse i Sympathien, drev hans omfattende og umættelige Tanke, som syntes, at Intet var gjort, saalænge der stod Noget tilbage at gjøre, ham til at gaa over til den modsatte Følelse: Selvinteressen og behandle den paa samme Maade, saa at det hele Tæknings-Omraade kunde blive udfyldt. Det gjorde han da i sin «Wealth of Nations», der, skjønt det er et endnu større Værk end hans «Moral Sentiments», er ligesaa ensidigt i Henseende til de Principer, det har optaget. Det omhandler Selvinteressen som Hoveddrivfjederen i de menneskelige Forhold, ligesom hans tidligere Værk handlede om, at Sympathien var det. Mellem de to Værker var der forløbet en Mellemtid af 17 Aar, idet «Wealth of Nations» først blev offentliggjort 1776. Men hvad der viser, at de for deres Forfattere begge stode som to Dele af en enkelt Plan, er den mærkelige Omstændighed, at allerede 1753 havde han opstillet de Principer, som det sidste Værk indeholder*). Det var medens han endnu havde sit første

*) «Mr. Smiths politiske Forelæsninger, indeholdende Grundprinciperne for hans Undersøgelse, bleve holdte i Glasgow allerede Aar

Værk under Overvejelse, før det havde set Lyset. Det er deraf klart, at det Studium, han foretog først af den ene Følelse og dernæst af dens Modsætning, ikke var noget lunefuldt eller tilfældigt Paafund, men var Konsekvensen af den omfattende Tanke, som hvilede over alle hans Arbejder, og som, naar de blive rigtigt forstaaede, giver dem den glimrende Enhed. Og det var en udmærket Gjenstand for Ærgjerrighed. Hans ivrige og omfattende Aand, der strejfede den fjerne Horisont og opfattede det mellemliggende Rum i ét Glimt, søgte at gjenneumløbe det hele Omraade i to adskilte og indbyrdes uafhængige Retninger, idet han nærrede det Haab, at ved at opstille i den ene Række af Argumenter de Forudsætninger, som manglede i den anden, vilde han finde de modsatte Slutninger forenelige snarere end uforenelige, og at de vilde tjene til en bred og fast Grundvold, hvorpaa en stor Videnskab om den menneskelige Natur sikkert kunde bygges.

«Wealth of Nations» er, som jeg andetsteds har bemærket*), sandsynligvis den mest betydende Bog, som nogensinde er bleven skrevet, hvad enten vi betragte den Mængde originale Tanker, den indeholder, eller dens praktiske Virkning. Dens praktiske Raad vare overordenlig gunstige for de Doktriner om Frihed, som det 18 Aarh. indførte; og det sikrede dem en Opmærksomhed, som de ellers ikke vilde have vakt. Medens derfor

1752 eller 53. • (Dugald Stewart: Life of Adam Smith, p. LXXVIII som Fortale til Smiths «Posthumous Essays», London 1795.

*) (I. Bind, 197.) Forf. nævner Grundlæggelsen af den pol. Økonomi som Videnskab som en af de Aarsager, der ved Siden af Krudtets Opfindelse og Kommunikationsmidlernes store Opsving har virket og skal virke til Krigenes Afskaffelse.

«Wealth of Nations» var den nærmeste Grund til en stor Forandring i Lovgivningen*), vil en dyberegaaende Undersøgelse vise, at Bogens Held og følgelig Lovenes Forandring afhang af Virkningen af meré indirekte og almindelige Aarsager. Det maa ogsaa indrømmes, at de samme Grunde forberedte Adam Smiths Tanke for Frihedsdoktrinerne og gav ham et Slags Præjudikat til Fordel for de Slutninger, som begrænsede Lovgiverens Indblanding. Saameget skyldte han sin Tid, men én Ting skyldte han ikke den. Hans omfattende og klare Tænkning var hans egen. Den vilde have gjort ham stor under alle Omstændigheder; til at give ham Indflydelse udfordredes der en særegen Forbindelse af Omstændigheder. Denne Forbindelse nød han godt af og anvendte den paa bedste Maade. Hans Samtidiges Indflydelse var nok til at gøre ham liberal; hans egen Dygtighed var nok til at give hans Ord Vægt. Han havde i en højst mærkværdig Grad det Overflod af Tanker, som er en af Aandens højeste Ytringsformer, men som leder dem, der besidde det, til vidtsvævende Udflugter, der skjønt de ere besjælede af én Aand, ofte blive stemplede som Digressioner, blot fordi Bedømmeren ikke er i Stand til at bemærke det store Princip, som gaar igjennem det Hele og forener de adskilte Dele til ét System. Det har især været Tilfældet med Adam Smith, hvis udødelige Værk ofte har været udsat for slige intetsigende Indvendinger. Og «Wealth of Nations» udfolder i Sandhed en Brede i

*) «Maaske den eneste Bog, som har foraarsaget en almindelig, øjeblikkelig og uigjenkaldelig Forandring i nogle af de vigtigste Dele af alle civiliserede Staters Lovgivning.» (Mackintosh: Eth. Philos. 232.) Men det er et for stærkt Udtryk, som Frankrigs og Tysklands økonomiske Historie bestemt viser.

Behandlingen, som maa forekomme dem, der ikke ere med i den, omtrent latterlig. Ikke blot Formuens Fænomener, men ogsaa Samfundets i Almindelighed ere klassificerede og ordnede i deres forskjellige Former; Oprindelsen til Arbejdets Deling og de Følger, denne Deling har forarsaget, de Omstændigheder, som gav Anledning til Pengenes Opfindelse og til de paafølgende Forandringer i deres Værdi, disse Forandringers Historie i forskjellige Tidsaldere og en historisk Fremstilling af de Forhold, hvori de ædle Metaller have staaet til hinanden; en Undersøgelse af Forbindelsen mellem Arbejdsløn og Kapitalrente og af de Love, som beherske begges Stigen og Fald; dernæst en Undersøgelse af paa hvad Maade de staa i Forbindelse paa ene Side med Jordrenten, paa den anden med Prisen paa Livsfornødenheder, en Undersøgelse af den Maade, paa hvilken Kapitalrenten varierer i forskellige Erhverv og til forskellige Tider; en begrænset, men indholdsrig Betragtning af Byernes Fremgang i Europa siden det romerske Kejserriges Fald; Fluktuationerne gennem flere Aarhundreder i Priserne paa Folkets Fødemidler og en Begrundelse af, hvorfor paa forskellige Samfundstrin den forholdsmæssige Pris paa Jord og Fødemidler varierer; Korporationers, Lavs og kommunale Anordningers Historie, og hvorledes de hvilede paa de fire store Klasser: Lærlinge, Industriadrivende, Købmænd og Agerdyrkere; en Fremstilling af den umaadelige Magt og Rigdom, Kirken tidligere besad, og af den Maade, paa hvilken den under Samfundets Udvikling efterhaanden har tabt sine udelukkende Privilegier; de religiøse Stridigheders Natur og Grunden til, at den bestaaende Kirkes Gejstlighed aldrig kan staa sig i dem paa lige Vilkaar og derfor kalder Staten til Hjælp og ønsker at forfølge, naar

den ikke kan overbevise; hvorfor nogle Sekter hylde mere asketiske Principer og andre mere luxuriøse; hvorledes Adelen i Lenstiden erhvervede sin Magt, og hvorledes denne Magt siden bestandig gradvis er aftagen; hvorledes Retten til territorial Jurisdiktion er opstaaet, og hvorledes den forsvandt; hvorledes Evropeas Monarker fik deres Indtægter, hvad der er Kilderne til dem og hvilke Klasser, der blive tungest beskattede for at yde dem; Aarsagen til, at visse Dyder, som f. Ex. Gjæstfrihed, blomstre i barbariske Tidsaldrer og forfalde i civiliserede; Opfindelsers og Opdagelsers Evne til at forandre Magtfordelingen mellem de forskjellige Samfundsklasser, en rask og mesterlig Skildring af de forskjellige Fordele, som Evropa har draget af Amerikas Opdagelse og Omsejlingen af Kap; Universiteternes Oprindelse, deres Skejen-ud fra deres oprindelige Formaal, den Fordærvelse, som efterhaanden har sneget sig ind i dem, og Grunden til, at de ere saa uvillige til at optage Forbedringer og slutte Fred med Tidsalderens Ønsker, en Sammenligning mellem offentlig og privat Opdragelse og en Vurdering af Fordelene ved dem; disse og en uhyre Mængde andre Gjenstande, vedrørende Samfundets Organisation og Udvikling, som Lensvælden, Slaveriet, Livegnes Frigivelse, Oprindelsen til staaende Hære og til Lejetropper, Virkningerne af Tien- den, Lovene om Førstefødselsretten, Luxuslovgivningen, internationale Handelstraktater, Oprettelsen af evropæiske Banker, Statsgjæld, Komediens Indflydelse paa den offentlige Mening, Fremmedhandelens Indflydelse derpaa, Kolonier, Fattiglovgivningen, — alle disse Emner af en meget blandet Karakter og mange af dem afvigende fra hinanden, Alt dette dannet til ét stort System og bestraaet af én

stor Aands Glans. I denne tætte og uordenlige Masse indførte Adam Smith Symetri, Methode og Love.

Under hans Haand forsvandt Uordenen, og Mørket blev til Lys. Meget laante han naturligvis af sine For-gængere, skjønt ikke saameget, som man almindelig antager. Til det Slags Laan ere imidlertid de bedste og mest samvittighedsfulde iblandt os nødte. Men selv efter at vi have gjort enhver mulig Indrømmelse til hvad han har samlet fra Andre, maa vi dog for Retfærdigheds Skyld tilstaa, at ingen enkelt Mand nogensinde er gaaet saa stort et Skridt fremad paa et saa vigtigt Omraade, og at intet enkelt Værk, som vi endnu have, indeholder saamange Synsmaader, som dengang vare ny, men som den følgende Erfaring har stadfæstet. Hvad der imidlertid for vort nærværende Formaal har mest Interesse at iagttage, er, at han erholdt disse Resultater ved at argumentere ud fra Principer, for hvilke den menneskelige Naturs egoistiske Side ene laa til Grund, og at han udelod de sympathetiske Følelser, af hvilke ethvert menneskeligt Væsen dog besidder en stor Del, men som han ikke kunde tage i Betragtning uden at opstille et Problem, der var saa indviklet, at der ikke vilde have været noget Haab om at løse det.

For altsaa at undgaa at tage fejl, simplificerede han Problemet ved at udtage af sin Betragtning af den menneskelige Natur de Forudsætninger, som han nylig havde omhandlet i sin «Theory of Moral Sentiments». I Begyndelsen af «Wealth of Nations» nedlægger han to Paa-stande: 1) at al Formue hidrører ikke fra Jorden, men fra Arbejdet og 2) at Formuens Forøgelse afhænger dels af den Dygtighed, med hvilken Arbejdet bliver ledet, dels af Forholdet mellem Antallet af dem, som arbejde, og

Antallet af dem, som ikke arbejde. Den øvrige Del af Bogen er en Anvendelse af disse Principer paa at forklare Samfundets Væxt og Indretning. Idet han anvender dem, antager han, at den store bevægende Magt for alle Mennesker, alle Interesser og alle Klasser i alle Tidsaldere og alle Lande er Selvinteressen. Sympathiens modsatte Indvirkning udelader han helt, og jeg kan neppe erindre et eneste Exempel paa, at dette Ord møder En i det hele Værk. Dets Grundpaastand er: at ethvert Menneske udelukkende følger sin egen Interesse eller hvad han antager for at være sin egen Interesse. Og et af Hovedtrækkene i Bogen er at vise, at naar man betragter Samfundet som et Hele, hænder det næsten altid, at Menneskene, idet de fremme deres egne Interesser, ubevidst tillige ville fremme Andres. Deraf kommer hans store praktiske Læresætning: ikke at holde Selvinteressen tilbage, men at klare den, fordi der er en Plan i Tingenes Natur, ved hvilken Individets Selvinteresse paaskynder det Heles Fremskridt. I Følge denne Betragtning beror et Lands heldige Stilling paa Størrelsen af dets Kapital; Størrelsen af dets Kapital afhænger af Vanen til at spare d. e. af Sparsommelighed i Modsætning til Gavnildhed; medens Vanen til at spare ledes af det Ønske, vi Alle føle, om at forbedre vor Stilling — et Ønske, der ligger saa dybt i vor Natur, at det ledsager os fra Vuggen og først forlader os i Graven.

Denne ethvert Menneskes uafbrudte Anstrængelse for at forbedre sin egen Stilling er, siger Smith, saa heldbringende saavel som saa mægtig, at den i Almindelighed er i Stand til at sikre Samfundets Fremskridt til Trods for Menneskeslægtens Herskeres Daarskab og Urimelighed. Hvis denne Tilbøjelighed ikke var til, vilde Forbedringer

være umulige; thi de menneskelige Institutioner standse stadig vore Fremskridt ved at lede vore naturlige Tilbøjeligheder i en fejl Retning. Og det er intet Under, at det er Tilfældet, naar man ser, at de Mænd, som staa i Spidsen for Tingene og af hvem Institutionerne ere opfundne, maaske vel have en vis raa og praktisk Dygtighed, men da de paa Grund af deres begrænsede Indsigter ere ude af Stand til omfattende Betragtning, ere deres Beslutninger bestemte af de blot tilfældige Svingninger, som de ere i Stand til at se. De kunne ikke se, at vi ere gaaede frem ikke paa Grund af deres Bestemmelser, men til Trods for dem, og at den virkelige Grund til vor Fremgang er den Kjendsgjerning, at vi uforstyrrede nyde Frugten af vort Arbejde. Naar den Ret er nogenlunde sikret, vil enhver Mand være tilbøjelig til at forskafe sig enten øjeblikkelig Nydelse eller fremtidig Fordel, og hvis han ikke bryder sig om nogen af disse to Ting, har han ikke sund Sans. Hvis han har nogen Kapital, vil han sandsynligvis attraa begge Dele, men idet han gjør det, vil han aldrig bryde sig om Andres Interesse; hans eneste Bevæggrund vil være hans egen private Fordel. Og det er heldigt, at noget Saadant er Tilfældet. Thi ved saaledes at forfølge sin personlige Interesse, hjælper han Samfundet mere, end om hans Betragtningssmaade var ædel og ophøjet. Nogle affekttere at hengive sig til Handelen til Bedste for Andre; men det er kun Affektation, skjønt det — for at sige Sandheden — er en Affektation, der ikke er meget almindelig blandt Kjøbmændene, og der behøves ikke mange Ord for at tale dem fra et saa taabeligt Kunstgreb.

Paa denne Maade skifter Adam Smith fuldstændig de Forudsætninger, som han gik ud fra i sit første Værk.

I det andet forestiller han sig Menneskene som egenkærlige af Naturen, i det tidligere som sympathetiske. I hint fremstiller han dem som søgende Formue af lave Bevæggrunde og for de snævre personlige Nydelsers Skyld; i dette fremstillede han dem kun af Hensyn til Andres Følelser og for at erhverve deres Sympathi. I «Wealth of Nations» høre vi Intet mere om denne personlige og sympathetiske Aand; saadanne elskværdige Grundsætninger ere fuldstændig glemte og Verdens Op-gaver ere regulerede af ganske forskellige Principer. Det synes nu, som om Velvilje og Hengivenhed aldeles ingen Indflydelse have paa vore Handlinger. Ja, Adam Smith vil neppe indrømme almindelig menneskelig Følelse Plads i sin Theori om vore Bevæggrunde. Naar et Folk emanciperer sine Slaver, er det, siger han, et Bevis — ikke paa at Folket er paavirket af høje moralske Betragtninger, eller at dets Medfølelse er vakt ved de Grusomheder, der ere udøvede mod disse ulykkelige Skabninger — paa ingen mulig Maade. Saadanne Bevæggrunde ere Indbildning og gjøre intet virkeligt Udslag. Alt, hvad Emancipationen beviser, er: at Slavernes Antal var ringe og derfor af ringe Værdi. Ellers vilde de ikke være blevne emanciperede.

Medens han altsaa i sit tidligere Værk tilskrev Sympathiens Magt de forskellige Moralsystemer, tilskriver han i dette Værk fuldstændig Selvinteressens Magt dem. Han bemærker, at i Samfundets lavere Lag er Adspredelse mere uheldig end det er i de højere. De Udskejelser, som Adspredelsen bevirker, kunne gjøre en rig Mands Formue Skade, men paa den Skade kan der i Almindelighed raades Bod, eller i ethvert Tilfælde kan han hengive sig nogle Aar til Udskejelser uden fuldstændig at

ødelægge sin Formue og uden fuldstændig at ruinere sig. For en Arbejder vilde en lignende Hengivelse i en eneste Uge være skjæbnesvanger; den vilde ikke blot føre ham til Tiggerstaven og maaske i Fængsel, men den vilde ødelægge hans Fremtidsudsigter ved at berøve ham den Sans for Ædrulighed og Regelmæssighed, af hvilken hans Erhverv afhænger. Deraf kommer det, at den bedre Del af almindelige Mennesker, ledet af sin Interesse, ser med Afsky paa Udskejelser, som den véd ere skjæbnesvangre; medens de højere Klasser, der se, at en ikke altfor stor Mængde hverken skade deres Penge eller Anseelse, ansé en saadan Frihed for at være en af de Fordele, som deres Formue medfører, og de sætte Pris — som et af de Privilegier, der høre til deres Stilling — paa Friheden til at give sig hen uden at blive dadlede. Det er derfor, at de, som afvige fra den herskende Kirke, have et renere Moralsystem eller i ethvert Tilfælde et strængere end de, som slaa sig til Ro i den. Thi ny religiøse Sekter begynde i Almindelighed blandt det lavere Folk, hvis tænkende Del af deres egne Interesser føres til et strængt Syn paa Livets Pligter. Som Følge deraf ytre den ny Menings Talsmænd en lignende Strænghed, idet de se, at det er den sikreste Maade at gjøre Proselyter paa. Saaledes er det, at Sekterere og Kjættere, ledede af Interesse snarere end af Princip, antage en Morallovbog, som er afpasset efter deres eget Formaal, og hvis Strænghed staar i stærk Kontrast til de mere orthodoxe Troendes Katekismus. Som Virkning af det samme Princip se vi altsaa, at blandt selve de Orthodoxe hylder Gejstligheden et strængere Moralsystem i Lande, hvor Præstekaldene ere nogenlunde ens, end i Lande, hvor de ere meget ulige. Grunden dertil er, at naar alle Kaldene ere nogen-

lunde ens, kan Ingen være videre rig og selvfølgelig ville endog de berømteste Gejstlige kun have smaa Indtægter. Men en Mand, som ikke har Noget at give ud, kan ikke have nogen Indflydelse, med mindre hans moralske Liv er exemplarisk. Da han ikke har nogen Formue, som kan give ham Betydning, vilde Letsindigheds-Udskejelser gjøre ham latterlig. Til at undgaa Ringeagt og for tilige at undgaa de Udgifter, som en letsindig Opførsel foraarsager, har han kun ét Hjælpemiddel, og det anvender han. Han beholder sin Indflydelse og skaaner sin Lomme ved at protestere mod de Fornøjelser, som han ikke passende kan deltage i, idet han i dette og alle andre Tilfælde følger den Levemaade, som hans egen Interesse opfordrer ham til at følge.

I disse slaaende Udviklinger, der, skjønt de indeholde en stor Del af Sandheden, ere langt fra at indeholde den hele Sandhed, er der ingen Plads til at virke paa tilovers for de højsindede Sider af vor Sjæl. Men det Moralsystem, som er det herskende til en eller anden Tid eller i en eller anden Samfundsklasse, tilskrives ene en ublandet Selvinteresses Bud. Idet Adam Smith argumenterer ud fra dette Princip med den udsøgte Skarpsindighed, som er karakteristisk for hans Tænkning, udvikler han mange andre Omstændigheder, som Samfundet frembyder, og som ved første Øjekast synes ikke at stemme dermed. I Følge det gamle Begreb, som endnu ikke er ganske udryddet, havde de, som modtog Arbejdsløn, en personlig Forpligtelse ligeoverfor dem, der betalte den; det vil sige: de havde en moralsk Forpligtelse foruden Forpligtelsen til at udføre visse Tjenester. Man mente, at en Herre ikke blot kunde tage hvilke Tjenestefolk, han havde Lyst til, men ogsaa kunde betale dem, hvad han

havde Lyst til, eller i ethvert Tilfælde, at det var Her-
rernes Vilje, taget som et Hele, der fastsatte den bruge-
lige og forholdsmæssige Størrelse af Arbejdslønnen. De
lavere Klasser stode derfor i stor Gjæld til de højere,
fordi de gav dem saameget som de gjorde; og det paa-
laa Alle, som modtog Arbejdsløn, at tage den med yd-
myg Tak og med en Følelse af Taknemmelighed for den
Gunst, som blev dem vist ved deres Overordnedes Gav-
mildhed.

Denne Doktrin, som var de højere Klasser i Sam-
fundet saa velkommen og saa naturlig for den gennem-
gaaende Uvidenhed, som tidligere herskede angaaende
disse Gjenstande, begyndte allerede de spekulative Tænk-
ere i det 17 Aarh. at rokke ved, men det var det 18
Aarhundrede forbeholdt at omstøde den ved at indføre
Nødvendighedens store Idé og bevise, at den i et Land
existerende Arbejdsløn var den uundgaaelige Følge af den
Stilling, hvori dette Land befandt sig, og ikke stod i For-
bindelse med noget Individ's Ønsker saa lidt som med
nogen Samfundsklasses. Det er nu en almindelig an-
erkjendt Sandhed blandt alle oplyste Mennesker. Opdag-
elsen af den udelukkede Begrebet Taknemmelighed fra
Pengeforholdet mellem Arbejdsgivere og Arbejdere og har
gjort det almindeligt bekjendt, at Tjenestefolk og Arbejd-
ere, som faa Løn, ikke have mere Grund til at være tak-
nemmelige end de, som betale den. Thi da der ikke er
blevet udøvet nogen Vilkaarlighed ved Fastsættelsen af
Lønnen, kan der ikke fremkomme nogen Begunstigelse
ved Betalingen af den. Den hele Fremgangsmaade sker
med Nødvendighed og er Resultatet af, hvad der tidligere
er sket. Og neppe var det 18 Aarhundrede forbi, før
denne højst vigtige Opdagelse blev fuldstændiggjort. Det

blev bestemt bevist, at Arbejdslønnen kun afhænger af to Ting, nemlig: Størrelsen af det nationale Fond, af hvilket alt Arbejde bliver betalt, og Antallet af de Arbejdere, mellem hvilke dette Fond skal deles.

Dette store Fremskridt i vor Kundskab skyldes i Hovedsagen, skjønt ikke fuldstændig, Malthus, hvis Værk om Befolkningen, foruden at gjøre Epoke i den spekulative Tæknings Historie, ogsaa har frembragt betydelige praktiske Resultater og sandsynligvis endnu vil give Anledning til andre endnu betydeligere. Det blev offentliggjort 1798, saa at Adam Smith, som døde 1790, gik Glip af, hvad der vilde have været ham en overordenlig Fornøjelse at se, hvorledes i det hans egne Synsmaader mere vare udvidede end forandrede. Det er imidlertid sikkert, at uden Smith vilde der ikke have været nogen Malthus, det vil sige: med mindre Smith havde lagt Grunden, kunde Malthus ikke have oprejst sin Bygning. Det var Adam Smith, som langt mere end nogen anden Mand indførte Forstaaelse af den ensartede og nødvendige Forbindelse mellem de tilsyneladende vilkaarlige Fænomener i Formueverdenen, og som studerede disse Fænomener ved Hjælp af Principer, til hvilke Selvinteressen alene ydede Kjendsgjærningerne. I Følge hans Betragtningssmaaede have Arbejdsgiverne som Arbejdsgivere hverken nogen Velvilje, Sympathi eller Dyd af nogen Art. Deres eneste Attraa er deres egen Interesse. De staa stadigvæk i et stiltiende, om ikke aabenlyst Forbund for at forhindre de lavere Klasser i at nyde Godt af en Forhøjelse af Lønnen, og de træde sommetider i Forbund med hinanden netop i det Øjemed at trykke Lønnen ned under dens nærværende Størrelse. Da de ikke have nogen Medlidenhed, tænke de kun paa sig selv. Den Tanke, at

de skulde ønske at mildne Ulighederne i Formue, maa kun forklares som et af den Beskyttelsesaands Luftkasteller, som indbilder sig, at Samfundet ikke kan eksistere, med mindre de rigere Klasser komme de fattigere til Hjælp og have Medlidenhed med deres Ulykker. Denne forældede Tænkemaade bliver desuden modbevist af det Faktum, at Arbejdslønnen er højere om Sommeren end om Vinteren, skjønt de Udgifter, en Arbejder har om Vinteren, tynde haardere end de om Sommeren, saa at han efter almindelige Menneskelighedsprinciper skulde have mange flere Penge i den dyreste Aarstid. Paa samme Maade foranlediger i Dyrtidsaar Fødemidlernes Dyrhed mange Mennesker til at give sig i Tjeneste for at underholde deres Familier. Og i Stedet for af Menneskekjærlighed at betale saadanne Tjenestefolk mere af Hensyn til den uheldige Stilling, i hvilken de befinde sig, benytte Herrerne sig af deres Stilling til at betale dem mindre. De sætte Betingelserne bedre for sig selv; de sætte Arbejdslønnen ned netop i det Øjeblik, da de af Medlidenhed med Ulykken maatte have sat den op, og da de finde, at deres Tjenestefolk foruden at være daarlig forsynede blive gjorte mere underdanige ved Fattigdommen, anse de denne Dyrtid for en Velsignelse og mene, at dyre Aar maa anses som mere gunstige for Industrien end billige.

Adam Smith saa derfor, skjønt han tog fejl med Hensyn til den indirekte Grund til at bestemme Arbejdslønnens Størrelse, klart nok, at dens nærmeste Grund maatte søges ikke i den menneskelige Naturs Ædelmodighed, men i dens Selvinteresse, og at Spørgsmaalet drejede sig om Tilbudet og Efterspørgselen, idet begge Dele stræbe efter at drage saameget som mulig til sig fra den

anden. Ved Hjælp af det samme Princip forklarede han et andet mærkeligt Faktum, nemlig den overordenlig store Løn, man gav nogle af de mest foragtede Samfundsklasser, som f. Ex. Balletdansere, som faa overordenlig stor Løn for ubetydelige Tjenester. Han bemærker, at en af Grundene til, at vi betale dem saa højt, er, at vi se ned paa dem. Hvis det at være offentlig Danser var en anset Beskæftigelse, vilde flere Personer blive opdragte til den, og naar Tilbudet af offentlige Dansere blev større, vilde Efterspørgselen forringe deres Løn. Som Sagerne nu staa, betragte vi dem med Ringeagt. Ved at lægge denne Ringeagt for Dagen blive vi nødte til at give dem rigelig Løn for at bevæge dem til at vedblive med deres Bestilling. Vi se her, at den Løn, den ene Samfundsklasse giver den anden, bliver foretaget — ikke paa Grund af Sympathi, men paa Grund af Foragt, saaledes at vi, jo mere vi foragte vore Medskabningers Smag og Levevej, ere desto mere gavmilde i at give dem Løn. Idet Adam Smith dernæst gaar over til en anden og noget forskjellig Samfundsklasse, kaster han nyt Lys over Grunden til den Gjestfrihed, for hvilken Gejstligheden var berømt gennem hele Middelalderen, og til den Pragt, for hvilken den har faaet saa stort Lov. Han viser, at skjønt den utvivlsomt raadede Bod paa en stor Mængde Elendighed, kan det ikke tilskrives den som en Fortjeneste, da det kom af dens særlige Stilling, og da den desuden gjorde det for sin egen Fordels Skyld. I Middelalderen besad Gejstligheden umaadelige Rigdomme og dens Indtægter bleve for største Delen betalte, ikke i Penge, men i Naturalier som Korn, Vin og Kvæg. Da man neppe kjendte til Handel og Industri, kunde Gejstligheden ikke gjøre andet Brug af disse Goder end give

andre Folk dem, og ved at anvende dem saaledes lønnede den sig selv paa den virksomste Maade. Den fik Navn for udstrakt Godgjørenhed, den forøgede sin Indflydelse, fordoblede Antallet af sine Tilhængere og hævdede sig ikke alene til stor timelig Magt, men sikrede sine «aandelige Gjæstebud» en Ærbødighed, som de uden denne Indretning ikke vilde have opnaaet.

Læseren vil nu være i Stand til at forstaa den Undersøgelsesmaades Natur, som er brugt i «Wealth of Nations», og paa hvilken jeg har givet flere Exempler, end jeg ellers vilde have gjort, dels fordi Spørgsmaalet om den filosofiske Methode staar som den sande Kilde til vor Kundskab, dels fordi intet Forsøg hidtil er blevet gjort paa at analysere Adam Smiths Tanke ved at betragte hans to store Værker som de hinanden modsatte, men dog forenelige Dele af en eneste Plan.

Anmeldelse.

I. E. Sars: Udsigt over den norske Historie. Første Del. Kristiania 1873.

Forfatterens Navn er her i Danmark bekendt fra den Strid, der har været om hans Ansættelse ved Universitetet paa Grund af den formentlig irreligiøse filosofiske Aand, der skulde findes i hans Skrifter. Det var en Strid, som, uagtet vi her i Danmark have Brandes, dog neppe engang er forstaaelig for os. Her vilde neppe noget Menneske finde Andet i hans historiske Betragtning end ren Videnskabelighed.

Det ovenfor nævnte Værk af Hr. Sars staar saa højt, at enhver dannet Nordbo burde kjende det. At dette ikke er Tilfældet, at kun Faa her i Danmark have læst det, er Bevis paa, hvor ufattelig mangelfuld selv den rent aandelige Forbindelse mellem Landene er.

Forf. anerkjender de paaviste Fejl hos Munch og Keyser. Men det kan dog nok være, at han endnu, paa samme Tid som han tilfulde har Blik for Betydningen af den klassiske Oldtid og af den hele Vexelvirkning mellem den almindelige europæiske Civilisation og de gamle nordiske Samfund, dog vel meget holder paa den ejendommelige norske Udvikling som noget Særligt udenfor den almindelige nordiske. I det Væsentlige har han dog vistnok Ret, naar han med stor Iver bekæmper den gamle Lære om «den nordiske Folkeaand», «den hellige Arv», som blev fordærvet ved Forbindelsen med de andre Nationer og den øvrige historiske Udvikling.

Disse overfladiske abstrakte Fremstillinger af Oldtidens Idealer ere ofte endogsaa farlige for Nutidens praktiske Liv. Vore egne politiske Tilstande bære den Dag i Dag tilstrækkelig

Spor baade af de franske revolutionære Forfatteres idealiserede Fremstillinger af de antike Staters Frihed og Lighed og tillige af vore egne allfor stærke Venden tilbage til det formentlig Oprindelige hos os selv, baade til Fortidens Folkelighed og til Nutidens folkelige Klasser. Alt, hvad vi Dannede faa igjen fra de andre Samfundslag, kjende vi saa godt fra vore egne Filosofer, Digtere og Historikere. Selv vor egen fortræffelige Allens Ensidighed vil sandsynligvis komme igjen i adskillig fremtidig Bondevenlighed.

Hr. Sars er nu fri for disse ensidige abstrakte Synspunkter, og han er det navnlig, fordi han helt igjennem har Øjet aabent for Udviklingens Betydning, baade de indre Fremskridt og Paavirkningen udefra. Han søger idelig at vise det Urimelige i Forudsætningen om den tidligere betydelige Kultur, der senere skulde være gaaet til Grunde. Han vil ikke være med til fra et Spænde eller en Kasserolle, der graves op af Jorden, at konstruere en hel Civilisation og Aandsdannelse. Det er efter ham netop den senere Forbindelse med den almindelige Civilisation, som navnlig fandt Sted i Vikingetiden, der har skabt den betydelige Udvikling. Selv vore Runer ere komne fra Latinen. Det er Vikingetiden, der er det gamle nordiske Livs Blomstring, og netop denne er et Produkt ikke alene af den tidligere Udvikling herhjemme, men ogsaa af Forbindelsen med Omverdenen.

I det aldrig erobrede Norden udvikler Oldtidens Kultur sig mere end andre Steder uden stærkt Brud. Medens de andre germaniske Folk ikke kunne modstaa den Civilisations Fordærvelse, hvormed de saa pludselig ere komne i Berøring, og medens dette navnlig stærkt gjør sig gjældende der, hvor de især hurtigt optages i den romanske Verden, i Italien og Gallien mere end i Tyskland og hos de neustriske Franker mere end hos de austrasiske, bliver det her i Norden, at den germaniske Kraft særlig bevares og derved bliver i Stand til gennem Folkevandringens sidste Afdeling, Vikingetogene, atter at indgyde Verden friskt Blod og saaledes i en vis Forstand at afslutte den ny Verdens Dannelse. Worsaae har skildret os Betydningen af de Danskes Kraft og Frihedsfølelse for det angel-

sachsiske Samfund og af de svenske Varegers Duelighed og Evne til at styre for Rusland. Det er ganske vist i højeste Grad ejendommeligt, hvorledes Normannerne i Frankrig og senere i Sydevropa blive et Mønster for Ridderskabet og den ny Kirkes troeste Sønner. Med deres djærve Foretagelsesaand og praktiske Sans gaa de i Spidsen for Middelalderens stærkeste Bevægelser, og det er med fuld Føje, at Forfatterne ideelig fremhæve, hvorledes det i Virkeligheden er dem, der have grundlagt den engelske Statsorden, idet de bl. A. fra Vikingetiden medførte den krigerske Ligheds store Grundsætning og navnlig derved bleve i Stand til at grundlægge et Lensvæsen af en hel anden Beskaffenhed end det øvrige Evropeas indviklede og efter sin egen Natur svage Dannelser.

Sars fremhæver nu navnlig det sydvestlige Norges store Betydning i denne gamle nordiske Samfundsudvikling. Her blev Befolkningen sidst indordnet under den ny kristne Kulturs stramme Baand. Og her var der dog paa den anden Side, samtidig med at den nationale Udvikling bevaredes, tillige den mest levende Vexelvirkning med Øerne i Vesterhavet, Skotland og Irland, med hele denne ejendommelige keltiske kristelige Udvikling, den religiøs-filosofiske hos Irenne og den romantisk-poetiske hos Kymrerne. Her er det efter Forf.s Mening, at ogsaa den skønneste nordiske Literatur, saaledes den ældre Eddas Sange, opstaa. Og det er denne ejendommelige Kultur med dens Aristokrati, dens Love, dens Literatur, som atter under helt særegne Forhold fortsættes og afsluttes paa Island. Forf. har vistnok Ret i at fremhæve den særegne aristokratiske Udvikling i Norge i Modsætning til det nivellerende Kongedømme i Sverig og især i Danmark. Det er sandsynligt nok, at Fjeldlandets Natur, der nødte til Bebyggelse i Form af enkelte Gaarde i Modsætning til Landsbyerne paa Sverigs og Danmarks Sletter, endvidere Landets store Udstrækning, dets afsondrede Beliggenhed og endnu andre Forhold her have skabt i disse norske Herser, Hølder og Odelsbønder et Bondearistokrati en Del forskjelligt fra Samfundsordningen i de andre Lande. Skjønt, ligesom Hr. Sars ikke med nogen sær Forkjærlighed dvæler ved Paavirkningen af den danske og dansk-

engelske Kultur, er han dog vistnok ogsaa noget vel tilbøjelig til at fremhæve Forskjellighederne mellem Norge og de andre Lande, og naar han særlig taler om det nivellerende og demokratiske Kongedømme i Danmark i Modsætning til det aristokratiske Norge, turde der dog nok være Anledning til at minde om de store danske Slægter, af hvilke Hvidernes ikke var den eneste, og uden hvilke Aristokratiets hurtige Fremblomstring under Valdemarerne heller ikke vilde have været tænkelig. At dømme efter Kong Valdemars Jordebog, foruden hvad vi derom ellers véd, var saaledes ogsaa Forpågtningsforholdet — modsat hvad Sars mener — snarere mere udbredt i Danmark end i Norge.

Det er vistnok væsentlig rigtigt at fremhæve, hvorledes man finder de samme Samfundselementer hos alle de ariske Folk, en aristokratisk Høvdingemagt over Slægterne, et Kongedømme som Førerskab i Krig og en demokratisk Folkeforsamling. Hos Kelterne udvikles nu af disse Elementer Stammen eller Klanen saa stærkt, at den tilintetgør baade de Enkeltes Frihed og Statens Flor. I Rom er Familieretten udviklet til den yderste Grænse uden at hindre den samme Statsabsolutisme overfor Individerne, som vi kjende fra Grækenland. Det er sandt nok, at Theokratiet er gunstigt for den absolutistiske Udvikling. Men det forekommer os desuagtet ikke rigtigt, naar Forf. søger Grunden til Germanernes personlige Frihed i Modsætning til de antike Staters Almagt i det militære Princip, der særlig skulde have gjort sig gjældende ved hines Statsdannelse. Sparta og Rom vare endnu i højere Grad end noget af de nordiske Samfund lagte an paa Krig, og vel udvikledes der derved — saaledes som Krigens Form var i disse Staters ældre Tid — en vis Lighed imellem de krigsvante Borgere indbyrdes af samme Art som den vi kjende fra vore egne Forfædres Liv; men paa den anden Side var netop denne Statens Almagt, Opofrelsen af det Private overfor det Offentlige, aabenbart fremkaldt ved den stadige Krigstilstand. Ogsaa Platons despotisk kommunistiske Statsideal var væsentlig bygget, som det var, fordi Krigen stod som det Vigtigste. Forskjellen mellem Germanerne og de antike Folk maa efter vor Opfattelse væsentlig

søges i noget ganske Andet. Allerede Aristoteles gjør opmærksom paa, hvorledes de barbariske Folk i de kolde Klimaer ere fulde af Mod og derfor forstaa at bevare deres Frihed, medens de derimod kun ere slet ordnede, hvorledes paa den anden Side Orientalerne staa højt i Indsigt og Kunstfærdighed, men derimod ikke have Hjerte i Brystet og derfor vedblive at leve i Trældom. Dengang vare Grækerne det lykkeligste Exempel paa en Forening af begge Dele, af Orientens Kultur og Barbarernes Frihedsfølelse. Senere var det Germanerne, hvis Udvikling var fremkommet ved en lykkelig Forening af Oldtidens Kultur og af det evig anstrængende Liv, som deres Klima og andre Naturforhold paalagde dem. Hvorledes taler ikke ogsaa Montesquieu om det kolde Klima som bidragende til Germanernes Mod, Selvfølelse og Ro? Og det er tilstrækkelig ofte fremhævet, i hvilken Grad Nutidens mest udviklede Nation, Englænderne, skyldte deres Storhed til det Klima, der i saa høj en Grad tvinger til Anstrængelse, samtidig med at dets Vanskeligheder dog lade sig overvinde, foruden til Landets heldige Belliggenhed, der paa én Gang har skabt den levende Vexelvirkning med andre Nationer og tillige har gjort det let for Folket stedse at udvide sig og derved har tilskyndet det til i fortsat Anstrængelse og Kamp at tumle sig over hele Verden i Stedet for i Ro at blive hjemme. Det er saameget mere forunderligt, at Forfatteren har kunnet fæste sit Blik paa «det militære Princip» i Stedet for paa denne Naturforholdenes Tilskyndelse til Anstrængelse og Kamp, som han ellers saa godt har Øjet aabent for alle de naturlige Betingelser og endogsaa selv i flere Maader jævnfører de ydre Vilkaar i Grækenland med dem i Norden og navnlig med dem i hans kjære sydvestlige Norge. Deri finder man en af de væsentligste Kilder til det virksomme Liv, den Selvfølelse, den Individualitetens og Frihedens Aand, som Vikingerne bragte med sig udover Evropa. Det er nok muligt, at de Forfattere heller ikke have helt Uret, som have ment, at det nordiske Klima med dets store Forskjel paa Sommer og Vinter, dette Klima, som er mere ejendommeligt for Sverig end for de andre Riger, men ganske vist atter langtfra karakteristisk for noget af dem saaledes som f. Ex. for Rus-

land — at det tillige skulde lære os mindre Stadighed i Anstrængelserne, altfor stor Afvexlen mellem Anstrængelse og Slaphed, og det turde vel være, at i al Fald Noget af dette ikke lidet gjenfindes i vore Forfædres Liv, saaledes som det den Dag i Dag er karakteristisk for vore Befolkninger og mulig ikke mindst hos Svenskerne. Nu er det som sagt vel især vore Frænder Englænderne, der repræsentere hine heldige Sider af vore Forfædres Aand. Men det turde være et Spørgsmaal, om de i samme Grad ville vedblive at gjøre det under Fremtidens forandrede Betingelser for Livet og dets Samfærdsel.

N. C. F.

Ny udenlandsk Literatur.

J. E. Cairnes: Some leading principles of political economy, newly expounded. London 1874.

Professor J. E. Cairnes anføres ofte som Englands største nulevende Økonom. Efter Mills Død er der i England ganske vist heller ikke Mange, som kunne gjøre ham Rangen stridig. Som Lærer i politisk Økonomi har han virket først som «Whately Professor» ved Universitetet i Dublin, sidst som Professor ved University College i London. Det var som Indehaver af Whately-Professoratet, at han for en Snes Aar siden udgav sin «The character and logical method of political economy», en god Bog, der nu for ganske nylig er udkommen i anden forøgede Udgave. Hans «The Slave Power» vakte i sin Tid betydelig Opsigt. I forskellige Tidsskrifter har han skrevet en Mængde Artikler, af hvilke flere i 1873 samledes i to Bind, hvoraf det ene, «Political essays», indeholder Artikler om Revolutionen i Amerika, den internationale Ret, Kolonisation, de irske Spørgsmaal, det engelske Hærespørgsmaal m. m. I det andet Bind, «Essays in political economy», finder man de fortrinlige Artikler om Guldspørgsmaalet, den ypperlige, særdeles læseværdige Gjendrivelse af Comtes Paastand, at den politiske Økonomi ikke er en Videnskab, de interessante Artikler om Bastiat og om *laissez-faire*-Systemet m. m. Endelig har han i 1874 udgivet et Hovedværk, kaldet: «Some leading principles of political economy, newly expounded.»

Denne Bog er delt i tre Afsnit. I det første gennemgaaes Værdilæren, Udbud og Efterspørgsel, den normale Værdi, Pro-

duktionsomkostningerne, Markedsværdien. Det andet behandler Kapital og Arbejde. Det tredje vedrører den internationale Handel, de internationale Værdier, Frihandel og Beskyttelse. Alle Emner ere behandlede med Mesterhaand; originale Tanker, træffende Bemærkninger, sund, kraftig Kritik findes overalt. Fremstillingen er helt igjennem overordenlig tiltalende, og hvad enten man er enig eller uenig med Forfatteren, vil man ikke lægge Bogen fra sig, naar man først er begyndt paa den. Den Dom, der fældes i de i Bogen fremdragne Stridsspørgsmaal, vil ikke blive betragtet som inappellabel; men til de Indlæg, Forf. har leveret, maa alle fremtidige Forskere nødvendigvis tage Hensyn. Den nyere engelske Økonomi har ikke mange saa interessante Værker som det foreliggende.

Det Afsnit, der vil tiltrække sig de fleste Læseres Opmærksomhed, er Afsnittet om Kapital og Arbejde. Dermed være ikke sagt, at det er det bedste; tværtimod: Meget af hvad der fremføres i det, er af en noget omtvistelig Beskaffenhed; særlig er Gjenoplivelsen af Arbejdslønsfondstheorien af tvivlsom Nytte.

Læren om, at Arbejdslønnens gennemsnitlige Højde bestemmes af Forholdet mellem den arbejdesterspørgende Kapital og den arbejddudbydende Befolkning, er bleven fremsat af adskillige ældre Økonomer; men den egenlige saakaldte *wages-fund-theory* er dog navnlig trængt igjennem, fordi den doceredes i et Værk, der har vundet større Udbredelse end noget andet tilsvarende, Stuart Mills «Politiske Økonomi». *The wages-fund* defineres som den Del af Kapitalen, hvoraf Arbejdslønnen udredes. Al Arbejdsløns udredes af *the wages-fund*, og hele dette Fond gaar til Arbejdslønnen. Den gennemsnitlige Arbejdsløns bestemmes derfor af Forholdet mellem det nævnte Fond og Arbejdernes Tal. Arbejdslønnen kan kun stige derved, at enten Fondet forøges eller Arbejdernes Tal formindskes; den kan kun falde derved, at enten Fondet formindskes eller Arbejdernes Tal forøges (J. S. Mill: *Princ. of p. e. b. II, ch. XI, 1*). — Dette er med faa Ord den berømte *wages-fund-theory*. Den er i sin Tid bleven brugt til at forklare Spørgsmaalet om Strikers og Trades-unions Virken og alle andre Spørgsmaal vedrørende

Arbejdslønnens Højde. I Virkeligheden forklarer den imidlertid Intetsomhelst. Den udtaler kun den ubestridelige, men ikke meget ny Sandhed, at Kvotienten bestemmes af Dividend og Divisor. Derom ere vel nu de Fleste enige. Men at denne Overbevisning ikke for længe siden er trængt igjennem, at særlig Stuart Mill først i 1869 opgav denne «Theori», at han og andre tænkende Mennesker nogensinde have kunnet lade sig tilfredsstille af den, som om den indeholdt en Forklaring, — det er ganske vist højst forbavsende

Allerede i 1832 maatte «Theorien» — om en saadan Betegnelse tør bruges om de nævnte Sætninger — udholde et Angreb af den tyske Økonom Hermann. Men Hermanns «Staatswissenschaftliche Untersuchungen» have ingen Indflydelse øvet paa den engelske Økonomi, og det var derfor noget Nyt for de engelske Videnskabsmænd, da Francis D. Longe i 1866 udgav en «Refutation of the wage-fund theory of modern political economy as enunciated by Mr. Mill and Fawcett». Tre Aar hengik imidlertid, uden at der toges Spor af Notits af Longes «Refutation». Saa kom i 1869 Thornton med sit berømte Værk «On labour» (der, i Parenthes bemærket, mærkelig nok endnu venter paa en dansk Oversætter). Angrebet mod Arbejdslønfondslæren gjentoges her under en ny Form. Dette vakte en Del Opmærksomhed; men endnu større Opmærksomhed vakte det, da Stuart Mill allerede i Maj samme Aar, som Thorntons Værk saa Lys, i «Fortn. Review» offentliggjorde en Artikel, hvori han — den første Ordfører for *wage-fund*-Theorien — erklærer: «Den Lære, der hidtil er bleven doceret af alle eller de fleste Nationaløkonomer (ogsaa af mig), den Lære, der benægtede Muligheden af, at Striker og Trades-unions kunne bevirke Arbejdslønnens Stigning, eller som begrænsede deres Virken i saa Henseende til en lidt tidligere Opnaaelse af en Stigning, som Konkurrencen paa Markedet uden dem vilde have bevirket, — denne Lære har mistet sit videnskabelige Grundlag og maa kastes til Side. Om Trades-unions handle rigtigt eller urigtigt, er et simpelt Klogskabs- og Samfundspligts-Spørgsmaal, men ikke et Spørgsmaal, som peremptorisk afgjøres af den politiske

Økonomis ubøjelige Nødvendigheder.» (Stuart Mills Anmeldelse af Thorntons Værk, der, som anført, oprindelg stod i «Fortn. Rev.», findes nu optaget i det i disse Dage udkomne 4. Bind af hans «Dissertations and Discussions».)

Den Pludselighed, hvormed Mill erklærede sig slaaet, vakte selvfølgelig stort Røre, og man har forsøgt paa forskellige, mere eller mindre sandsynlige Maader at forklare den paafaldende Beredvillighed, hvormed han opgav sin tidligere Lære. Man har saaledes ment, at det Hele var et aftalt Spil mellem Mill og Thornton: Mill, siger man, ansaa ikke *wages-fund*-Theorien for holdbar efter Longes Angreb, men havde dog ikke Lyst til at tilstaa, at Longe — en Mand, der ikke var indrulleret i det økonomiske Lav, og en Mand, der havde tilladt sig at kritisere Mills Økonomi paa en lidt nærgaaende Maade, at en saadan Mand skulde kunne belære Englands største Økonom; derimod kunde han nok finde sig i at lade sig besejre af en agtet Ven og anset Forfatter som Thornton. — Denne Forklaring synes dog ikke vel at stemme med Mills Karakter, saaledes som vi ellers kjende den, og lyder i det Hele lidt urimelig. — En anden Forklaring gaar ud paa, at Mill søgte en Lejlighed og et Paaskud til at slippe bort fra sin tidligere Lære, fordi han ikke kunde faa den til at stemme med sine Ønsker for Arbejdernes Vel; med andre Ord: Økonomen Mill skulde have ladet sig besejre af Arbejdervennen Mill. Hvorledes dette nu end er, saa have disse Forklaringer dog væsentlig kun Interesse, fordi de ere et Udtryk for den Forbavselse, Mills pludselige Omvendelse vakte. Nu paastaas det imidlertid, at Mill slet ikke havde nogen Grund til at omvende sig. Cairnes kalder denne Omvendelse en «perplexing» Kjendsgjerning og hævder, at Mill aldrig havde doceret *wages fund*-Læren netop i den Form, der var Gjenstand for Thorntons Angreb, at han ikke kunde tilbagekalde, hvad han aldrig havde sagt, og at han ikke kunde lade sig omvende fra en Tro, han aldrig havde hyldet. Cairnes søger derefter at indpuste den af Mill saa ubesindigt forladte Theori nyt Liv. Hans Stilling til Spørgsmaalet er i Korthed denne:

Læren om Arbejdslønfondet, saaledes som den fremsættes

i Mills «Politiske Økonomi», indeholder efter Cairnes's Opfattelse Følgende: 1) «Wages-fund» er et almindeligt Udtryk, der i Mangel af et andet bruges for at betegne den samlede Sum af al den Arbejds løn, der i et givet Øjeblik er i Arbejderbefolkningens Besiddelse; 2) den gennemsnitlige Arbejds løn bestemmes af Forholdet mellem dette Fond og Arbejdernes Tal; 3) Fondets Størrelse bestemmes ved det Beløb af den almindelige Formue, der gaar til direkte Kjøb af Arbejde. Disse Sætninger ere ubestridelige, men fortælle ikke stort Andet end, at det Hele er ligesaa stort som alle dets enkelte Dele tilsammenlagte, og at Kvotienten bestemmes af Dividend og Divisor. Cairnes indrømmer ogsaa, at Læren om Arbejds lønfondet, forsaavidt den ikke indeholder Andet, ikke giver nogen Løsning af Spørgsmaalet om Arbejds lønnen; den er en «statement of the problem», men heller ikke videre. «Problemet's Løsning vil bestaa i at forbinde disse Faktorer med disse den menneskelige Naturs Principer og disse den ydre Verdens Kjendsgjerninger, der danne den økonomiske Videnskabs Forudsætninger.» Det forslaaer ikke at sige, at Arbejds lønnens Højde bestemmes af Forholdet mellem Udbud og Efterspørgsel; det gjælder at paavise, hvad det er, der paavirker hint, og hvad dette. Cairnes mener nu, at der saa temmelig er tilvejebragt Enighed med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvoraf Arbejdsudbuddet afhænger, da Malthus's Lære jo nu, takket være Darwin, ikke ret vel længere kan bestrides (?). Derimod er Striden om, hvoraf Efterspørgselen afhænger, des livligere.

Hvoraf bestemmes da Samfundets Efterspørgsel efter Arbejde? Cairnes svarer, at Samfundets samlede Kapitalmængde ikke absolut bestemmer Efterspørgselen, da den ikke udelukkende gaar til Kjøb af Arbejde, men ogsaa til Anskaffelse af Raastof og Anbringelse i fast Kapital (særlig Maskiner): under forskellige Omstændigheder vil den samme Kapitalmængde afgive forskellige Lønningsfond; det Forhold, hvori Kapitalmængden deles mellem fast Kapital, Raastof og Arbejds løn, maa tages i Betragtning, og dette Forhold afhænger af de nationale Industriers Beskaffenhed, idet nogle Industrier kræve

forholdsvis megen fast Kapital og lidet Arbejde, hvorimod det Modsatte er Tilfældet med andre. Cairnes kommer da til følgende Resultat: de for Lønningsfondet bestemmende Aarsager ere: 1) Landets samlede Kapitalmængde; 2) de nationale Industriens Natur; 3) Udbuddet af Arbejde.

Den Udvikling, hvorigennem Cairnes kommer til dette Resultat, forbyder Pladsen os at referere. Derimod kunne vi ikke vel undlade at gøre opmærksom paa, at Cairnes blandt de Lønningsfondet bestemmende Aarsager opfører «Udbuddet af Arbejde». Selv har han følt sig overrasket ved sit Resultat, thi han siger, at heraf følger en hidtil upaaagtet «unexpected consequence», nemlig den, «at en Forøgelse eller Formindskelse af Udbuddet af Arbejde, hvor det er af en saadan Natur, at det anvendes i Forening med fast Kapital og Raastof, virker paa den gennemsnitlige Arbejdsløn med en Styrke, der er mere end proportional til Udbuddets Forøgelse eller Formindskelse; thi den virker samtidig paa begge de Faktorer, hvoraf Resultatet afhænger, og modificerer dem i modsat Retning: Lønningsfondet formindskes, naar Tallet paa dem, der skal dele det, stiger, og udvides, naar deres Tal formindskes.» Dette er et Resultat, der ganske vist ikke er glædeligt for Arbejderne; men det stemmer ret vel med den Malthus'ske Doktrin, der jo ganske overser, at en Forøgelse af Arbejdernes Tal ikke blot forøger Konsumenternes, men ogsaa Producenternes Tal, ikke blot Mundenes, men ogsaa Armenes Tal, og at der er Mulighed, om ikke Sandsynlighed for, at en Befolkningstilvæxt vil medføre en mere end tilsvarende Kapitaltilvæxt og derigennem Forøgelse af Lønningsfondet. Cairnes har som andre Malthusianere kun fæstet sit Blik paa den ene Side af Sagen og kommer derved til et Resultat, der nødvendigvis er falsk, og som han ogsaa, som sagt, selv har følt sig underlig berørt af. Han ønsker derfor, som det lader til, ikke at dvæle længere end strængt nødvendigt ved det og foretrækker at tage fat paa Thornton*).

*) Cairnes mener, at Økonomerne hidtil ikke have paapeget, hvorledes en Forøgelse af Befolkningen i dobbelt Henseende er til

Thornton har bestridt, at der eksisterer noget national Lønningsfond. Naturligvis kan det ikke benægtes, at et vist Beløb til en given Tid maa fordeles som Arbejds løn. Men ved «the wages-fund» forstaas et Fond, der udelukkende og nødvendigvis gaar til Betaling af Arbejds løn. Et saadant Fond eksisterer ikke; thi det kunde jo kun være sammensat af mindre lignende Fond, der besades af de individuelle Arbejdsgivere; men ingen bestemt Del af den individuelle Arbejdsgivers Kapital kan udskilles som «Lønningsfond»; Arbejdsgiveren kan ikke paa Forhaand bestemme, hvormeget der skal anvendes til Betaling af Arbejde, da dette afhænger af Forhold, hvorover han ikke er Herre, og han har Lov til at anvende sine Midler ganske som han vil, og kan saaledes udvide eller formindske sit «Lønningsfond» efter Behag. Naar det nu er umuligt at paapege individuelle Lønningsfond, er det ligesaa umuligt at paapege et nationalt Lønningsfond; thi dette maatte jo være sammensat af hine. Al Tale om et bestemt («determinate») Lønningsfond er derfor meningsløs; men det formodede *wages-fund* fremsætter netop Bestemthed. — Til dette Thorntons Ræsonnement svarer Cairnes: Naturligvis er det ikke ved nogen Parlamentsakt bestemt, hvor stor en Del af Kapitalen, der skal gaa til Arbejds løn; men «naar der i den politiske Økonomi

Arbejdernes Skade, idet der bliver Flere om at dele et mindre Beløb. Ja, maaske er han den Første, der udtrykkeligt fremhæver dette; thi Malthusianerne pleje ellers at tale om Befolkningsforøgelsen, som om den kun paavirkede Udbudssiden. Mill, der er enig med Cairnes i, at «forsaavidt angaar Udbuddet, staar Loven, saaledes som Økonomerne have fastslaaet den, urørt», siger saaledes i sin Anmeldelse af Thornton: «jo talrigere den arbejdsøgende Befolkning er, des lavere vil, *ceteris paribus*, Arbejds lønnen være.» Ja, selvfølgelig er dette rigtigt under Forudsætning af, at alt Andet forbliver uforandret. Her er kun den lille Omstændighed at bemærke, at naar Arbejderbefolkningens 3:de Producerendes Tal forandres, vil alt Andet ikke forblive uforandret. Forudsætningen vil aldrig være tilstede. Nu gjælder det, om Forandringen vil gaa i den af Cairnes paapegede Retning (Kapitalformindskelse) eller i den modsatte (Kapitalforøgelse)!

tales om en «Lov», menes herved ikke enten legal Tvang eller fysisk Nødvendighed eller endog moralsk Forpligtelse; ej heller betyder den «determination», der udtrykkes i en økonomisk Lov, den nødvendige Virkeliggjørelse af visse Resultater, uafhængig af den menneskelige Vilje. Hvad en økonomisk Lov hævder, er ikke, at Folk maa handle saadan eller saadan, hvad enten de synes om det eller ej, men at de under givne Omstændigheder ville synes om at handle saadan eller saadan, at deres Selvinteresse eller andre Følelser ville bevæge dem hertil. Den «predertimation», hvorom der er Tale, er af den Art, som faar en sulten Mand til at spise sin Middagsmad og en ærlig Mand til at betale sin Gjæld. . . . Det er i denne Forstand, at jeg mener, at en vis Del af Landets Velstand er «forudbestemt» til Betaling af Arbejds løn.»

Hvad Longe angaar, saa gør Cairnes det hurtigt af med ham. Longe har i sit Skrift forsvaret den Mening, at Arbejds lønnen bestemmes af «Efterspørgslen efter Varer». Dertil svarer Cairnes, at «Efterspørgslen efter Varer» kan bestemme det Forhold, hvori Arbejds lønnen fordeles mellem de forskellige Industrier, men ikke den samlede Mængde Kapital, der udgives i Arbejds løn; Efterspørgslen efter Varer bestemmer den Retning, hvori Produktionen skal gaa, men ikke den større eller mindre Sum, som Arbejderne gennemsnittlig modtage.

Trades-unionismen helliger Cairnes to Kapitler. Han bekæmper her stærkt de af Thornton forsvarede Anskuelse om Trades-unionismens Magt. Han indrømmer, at Trades-unions maaske kunne fremskynde en Forhøjelse af Arbejds lønnen, «der allerede saa at sige ligger i Luften, og som til Syvende og sidst vilde komme ogsaa uden deres Intervention. Hvor Strejker have vundet varige Sejre, hvor de ikke blot have vundet i Dag, hvad de tabe i Morgen, men hvor de have virkeliggjort en vedvarende Forbedring af Arbejdernes Kaar, dér vil Forklaringen til deres Held altid findes i exceptionelt gunstige Forretningsforhold, der i ethvert Tilfælde inden lang Tids Forløb vilde hidbringe en Kapitalforøgelse og medføre en stærkere Efterspørgsel efter Arbejde.» Dette er «den yderste Magt», Cairnes vil indrømme Strejker. Mange ville finde, at det er

vel Lidet; men selv de, der i sin Tid lod sig overbevise af Thorntons Værk, ville maaske dog blive mere tilgængelige for de cairnes'ske Anskuelse ved en Betragtning af den Reaktion i Arbejdslønnen, der (i England) saa hurtigt fulgte paa den stærke Fremgang i 1872.

Cairnes udtaler sig saaledes i det Hele imod Tradesunionismen. Han gjør det, fordi han mener, at den videnskabelige Sandhed byder det. Men kunde der findes et virksomt Middel til Forbedringen af Arbejdernes Kaar, skulde Ingen villigere end han modtage det; thi Cairnes hører ikke til dem, der mene, at Arbejderne have det brilliant. Han indrømmer tværtimod, at de have det slet, og at «de senere Tiders uhyre industrielle Fremskridt» i forholdsvis kun ringe Grad have været til Fordel for dem, bl. A. fordi Forbedringerne kun efter en mindre Maalestok have berørt Arbejdernes Forbrugsartikler (med Undtagelse af Klæder), og fordi den Fremgang, der virkelig har været, er bleven modvejet, ophævet og tilintetgjort af en paafølgende Befolkningstilvæxt. De senere Aars uhyre Rigdomsforøgelse er hverken kommen Arbejderne eller Publikum i det Hele til Gode. Hvem da? Det «Fond, der stedse voxer, selv naar dets Ejere sove —: Landejendomsbesidderens Jordrente!» «Derfor se vi, at trods de omfattende Fremskridt i Agerbruget, der i det sidste Aarhundrede have fundet Sted, er der neppe et eneste vigtigt Agerbrugsprodukt, der nu ikke er i det Mindste ligesaa dyrt som for hundrede Aar siden, — ligesaa dyrt ikke blot i Penge, men i virkelige Omkostninger.» Medens vor Ricardo-Malthusianer saaledes just ikke ser Nutiden i et rosenrødt Skjær, gjør han sig sandelig heller ikke Illusioner med Hensyn til Fremtiden. Han anstiller meget melankolske Betragtninger over Arbejdernes «discouraging prospects». At Nationalvelstanden gaar fremad, hjælper ikke Arbejderen; at Tilvirkningen af hans Forbrugsartikler bliver billigere, hjælper ham heller ikke, hvis han ikke vil høre op med at formere sig. *Limitation of population* er Omkvædet. Men Cairnes gjør sig, som sagt, ikke Illusioner i saa Henseende. «Da det», siger han, «vilde være taabeligt at vente af den fattigste og mest uvidende Del af Befolkningen en Selvfornægtelse og Klog-

skab, der er større end den, de højerestillede Klasser, hvis Livsforhold langt mere begunstige Udviklingen af saadanne Dyder, udvise, føres jeg til den Slutning, at hvor ulige Fordelingen af Velstanden end alt er, saa gaar den industrielle Udvikling — forudsat at den nærværende Adskillelse mellem Arbejdere og Arbejdsherrer vedvarer — dog i Retning af endnu større Ulighed: de Rige ville blive rigere, og de Fattigere, i det Mindste forholdsvis, fattigere.» Et saadant Forhold kan ikke, tror Cairnes, afgive Samfundet en heldig og fast Grundvold at hvile paa. Hvor ivrig en Malthusianer han end er, saa indser han dog, at det ikke gaar an at blive staaende ved de malthus'ske Raad om Børneavling: det Negative — ikke at faa Børn — forslaar ikke; her maa noget Mere til, og dette Mere skal da bestaa deri, at Arbejderen hæves op fra at være slet og ret «Modtager af Arbejdsløn» til at blive Kapitalist. Her have vi Demokraten. Cairnes bekæmper den nuværende Adskillelse mellem Kapitalister og Ikke-Kapitalister, Arbejdere og Arbejdsherrer, og ogsaa han skuer hen imod en saadan fremtidig Samfundsordning, som den Stuart Mill har skildret paa det bekjendte Sted i Avtobiografien, der findes citeret i nærværende Tidsskrifts 4 Bd. p. 265. Men han vil ikke lade sig kalde «Socialist», og han misbilliger, at den store Mand, hvem han er «stolt af at kalde sin Ven og Lærer», har brugt en saadan vildledende Betegnelse om sig; thi om Maalet end er det samme som Socialisternes, saa ere Midlerne dog af en hel anden Art. Spørgsmaalet er netop, hvorledes Socialisternes Maal kan naas uden Benyttelse af deres Midler. Cairnes ser kun én Udvej: Samarbejdet, Produktionsforeninger, Cooperationen. Cooperationen afgiver Arbejderklassen *the sole means of escape from a harsh and hopeless destiny*. Man vil maaske indvende, at Cooperationen ikke kan indføres efter større Omfang, fordi Arbejderne mangle Kapital, og at de ikke kunne sammenspare større Kapitaler, selv om de vilde. Cairnes benægter denne Paastand paa det Bestemteste. Han hævder, at Arbejderne, hvis de ville, ogsaa have Evne til at sammenspare. Han henviser i saa Henseende til et Faktum, der ganske vist har en ikke ringe Betydning:

der forbruges i England aarlig for 120 Millioner Pund Sterling Brændevin og Alkohol; Broderparten heraf forbruges af Arbejderne til deres fysiske og moralske Fordærv; man gaar derfor sandelig ikke for vidt, naar man hævder, at Arbejderne aarlig kunne spare over 60 Millioner Pund St. Og støttende sig paa dette Resultat udkaster Cairnes saa Planen til en Bygning, der ganske vist tager sig net ud, men som har den Fejl, at der ikke er Udsigt til, at den vil blive bygget i de nærmeste Menneskealdr.

Hvad kan det nytte at anstille dejlige Betragtninger over, hvad Arbejderne kunde spare, naar man kan sige sig selv, at Beløbene ikke ville blive sparede? Ingen virkelig Forbedring i Arbejdernes Stilling kan man vente, saalænge deres intellektuelle og moralske Oplæring og Opdragelse ikke er undergaaet en Totalforandring. Vi ser jo herhjemme, ligesaa fuldt som i andre Lande, hvad de senere Aars Forhøjelser af Arbejdslønnen har ført til. Den højere Løn har gjort det muligt for Arbejderen at leve noget bedre og arbejde noget mindre; — men bliver hans Børn bedre opdragne? Samtidig med den materielle Fremgang er Upaalideligheden i Arbejderforholdene stedse stigende. Nogen moralsk Fremgang spores ikke. Og en saadan kan heller ikke ventes, saalænge man ikke er villig til at ofre noget Alvorligt paa Almueundervisningen. Bygge Panserskibe og give 30 Millioner til Fæstninger, det er patriotisk; men give 30 Millioner til Skoler, det er i allerhøjeste Grad upatriotisk, og saadanne Galskaber vogter man sig vel for. Men saalænge man er uvillig til at gennemføre en radikal Forbedring af hele Opdragelses- og Undervisningsvæsenet, er det til ingensomhelst Nytte at fremtrylle Cooperationens Fata Morgana eller at tale om en Udslettelse af Forskjellen mellem Arbejdere og Ikke-Arbejdere. Underligt nok, at Cairnes har ladet sig forlede hertil, uagtet han dog har haft en Følelse af det Unyttige heri, og uagtet han ellers er saa langt fra at være Optimist.

A. P.

Nationalekonomisk Forening

afholdt sit sidste Møde i Sæsonen 1874—75 Onsdagen d. 14 April. Hr. cand. polit. Rubin holdt et Foredrag om: **De danske Sparekasser.** Efter et fra flere Sider ogsaa under Mødet udtalt Ønske er dette Foredrag blevet udarbejdet til en Afhandling. Idet vi henvise til denne, der findes trykt foran, Side 297, meddele vi her Referatet af den Diskussion, der knyttede sig til Indledningsforedraget:

Fuldmægtig **Marius Gad** mente, at Rubins Udtalelse om, at Sparekasserne vare beregnede paa fjerde Stand, burde modificeres derhen, at de overhovedet vare beregnede paa dem, der kunde lægge Smaasummer tilside. Rubin havde for en stor Del Ret i, at vore Sparekasser vare gaaede over til at gjøre Bankforretninger, der laa noget fjernt fra det oprindelige Formaal. At bringe Sparekasseinstitutionen tilbage til dens oprindelige Formaal vilde vistnok være det Retteste. Det kunde være meget hensigtsmæssigt, at ansete lokale Mænd sattes i Spidsen for Sparekasserne; men naar Talen var om at anvende Kassens Midler som Bankmidler, var det ganske vist, at Bestyrelsen led af Mangler. Det stod noget tvivlsomt for Taleren, om man skulde se at udvikle Sparekasserne til fuldstændige Banker, eller om man ikke snarere skulde se at føre Institutionen tilbage til det Oprindelige. Han var mest stemt for det Sidste.

Landinspektør **Ring** fremdrog et Par Exempler paa, hvorledes visse Sparekasser ved at tilstaa nogle Bestyrelsesmedlemmer Løn snarere end at værne om Sparekassens Interesser havde søgt at skaffe ansete Folk et Supplement til deres Livsunderhold.

Professor **Frederiksen** var i det Væsenlige enig med Rubin. Der var ganske vist en Modsigelse mellem den Maade, hvorpaa Sparekasserne oprindelig vare fremkomne, og den Maade, hvorpaa de havde udviklet sig. Nu da de havde udviklet sig til Banker, lod det sig imidlertid umuligt gjøre at skrue dem tilbage til at blive rene Sparekasser. Det var bedst at se at faa dem til paa en tilfredsstillende Maade at udfylde den Stilling, de nu engang havde valgt sig. Mange Sparekasser anvendte deres Midler paa en meget uheldig Maade; de satte dem fast, saa at de ikke let kunde disponere over dem. Bedre vilde det dog være, om de for Exempel anbragte dem i Krediforeningsobligationer, der baade vare et sikkert og et let realisabelt Papir. Men den nuværende Anbringelsestmaade medførte stor Risiko. En Krise vilde bringe vore Sparekasser i en højst uheldig Stilling. Man havde jo set, hvorledes «Bikuben» for et Par Aar siden var blevet bestormet, og hvilke meget betydelige Kapitaler, der i Løbet af et Par Dage var blevet taget ud, — uagtet der dengang ikke var nogen som helst virkelig Grund til Frygt. Hvorledes vilde det da ikke gaa, i hvilken mislig Stilling vilde Kasserne da ikke blive bragte, naar der kom en virkelig Krise! I Stedet for at anbringe sine Midler i Hypotheker og paa mindre forsvarlige Maader, burde der søges sikre og let realisable Anbringelser. Diskontering var for visse Kasser en god Maade at bruge Midlerne paa. Der maatte gjøres en bestemt Forskjel mellem, om Kapitalerne vare satte ind for at tages ud den næste Dag eller for at blive staaende i længere Tid. Intet andet Lands Bankvæsen undlod at tage Hensyn til denne Forskjel; i intet andet Land gav man samme Rente, hvadenten Kapitalen indestod kort eller lang Tid. Der maatte ske Forandring i disse Forhold, om det end for enkelte Instituter vilde være vanskeligt at gennemføre den. Det var nødvendigt, at der førtes Kontrol med Sparekasserne. Taleren kunde i alt Fald være tilbøjelig til at anse en Statsundersøgelse med paafølgende Publikation af Anstaltens Status for heldig.

Overretsprokurator **Hein** hævdede, at der fornuftigvis ikke kunde være Tale om at føre de enkelte Sparekasser tilbage til

det Oprindelige; det var Sparekasseinstitutionen, der skulde føres tilbage. Arbejderne burde hæves ved Selvhjælpen, fordi kun den kunde hæve den moralske Bevidsthed; som et Bidrag til at hæve denne Bevidsthed, som et Led i Selvhjælpsbestræbelserne havde Sparekasserne stor Betydning. En Statskontrol var nødvendig, ihvorvel dennes Form kunde være omtvistelig; dog saameget kunde siges, at Kontrollen ikke maatte være blot nominel, men effektiv.

Gad sluttede sig i det Væsenlige til **Hlein**. Ogsaa han mente, at det var Sparekasseinstitutionen, ikke de enkelte Kasser, der burde bringes tilbage til den oprindelige Bestemmelse. Der burde skjælnes skarpt mellem Banker og rene Sparekasser. Med disse sidste var Statskontrol nødvendig.

Rubin fremhævede Vanskelighederne ved Gjennemførelse af Statskontrol. Regeringen kunde ikke godt indføre Kontrol uden samtidig at paalage sig et vist Ansvar.

Redaktionssekretær **Nathansen** mente, at Vanskelighederne ved at udskille Sparekassevæsenet fra Bankerne nok kunde overvindes, men han maatte fremhæve, at der dog vare virkelige Vanskeligheder tilstede, og at man burde vogte sig for at se sig blind paa Theorien om det Ønskelige i ganske at adskille Sparekasser og Banker. At blot Theoretikerne vare enige herom, nyttede ikke; det maatte ogsaa gaa op for praktiske Folk og det store Publikum. Ude paa Landet, hvor man havde en saa fast Tillid til Sparekasserne, vilde de her i Foreningen fremsatte Anskuelser vække Forbavselse. Det var glædeligt, at Universitetet havde fremsat en Prisopgave om Sparekassevæsenet, og at denne havde fremkaldt en Besvarelse, der syntes at indeholde meget Materiale; men dette Materiale burde videre bearbejdes, saaledes at der i det store Publikum kunde blive vakt Bevidsthed om det Farlige i den nuværende Ordning.

Assistent, cand. jur. **Jacobi** syntes ikke, at de foregaaende Talere, der havde talt om Adskillelse af Sparekasse og Bank, ret havde paavist, hvori den store Modsætning egenlig bestod.

Rubin svarede, at Forskjellen laa i den hele Forretningsordning og Maade at drive Forretninger paa.

Nathansen ytrede, at der vel ikke kunde dekretes Over-

gang til Sparekassevæsen, men Staten skulde gribe ind og sætte Betingelser, som Sparekasserne maatte opfylde, hvis de ikke vilde gaa over til anden Virksomhed.

Gad fremhævede, at Midlerne kunde søges anbragte paa to Maader: enten kunde man ved Anbringelsen af dem søge at gjøre dem saa materielt frugtbringende som muligt; eller ogsaa kunde Hovedøjemedet være at finde en sikker og disponibel Anbringelse, saaledes at alle Indsættere øjeblikkelig kunde faa deres Indskud tilbage, naar de ønskede dem. Forsaavidt det første Formaal søgtes naaet, maatte Staten i det Hele overlade Folk til sig selv; med Hensyn til sidstnævnte Formaal var Statsindblanding derimod nødvendig. Denne kunde ske paa flere Maader: enten kunde Staten overtage en ligefrem Garanti; eller den kunde undlade at overtage Garanti, men føre Kontrol. Taleren foretrak Statskontrol fremfor Statsgaranti.

Bankdirektør **Bech** advarede imod i Sparekassespørgsmaal at uddrage for bestemte Slutninger af Statistiken; thi Sparekassestatistiken var særlig upaalidelig. Indlederen havde fremhævet, at forbavsende faa Arbejdere havde Indskud i Kasserne; men Sagen var, at mange Folk ikke holdt af at opgive deres Livsstilling, og mange Indsættere skjulte sig bag Andre. Taleren vidste af personlig Erfaring, at ikke faa Konti tilhørte Arbejdere, uagtet dette ikke lod sig oplyse gennem Statistiken. — Det vilde være heldigt, om Sparekasserne omdannedes til virkelige Pengeinstituter, saaledes at der altid var en Aktiekapital, der kunde tjene som Reserve- og Garantifond; men det vilde være ønskeligt, om Forholdene fik Lov til at udvikle sig ganske naturligt; Folk vilde nok lære, hvor de sikrest kunde henvende sig.

Efter at de foregaaende Talere samt Bankassistenterne **Bing** og **Witte** havde vexlet en Række Smaabemærkninger, sluttedes Diskussionen.

Foreningens næste Møde vil blive afholdt i September.

Bibliografi.

- Arntzen og Ring, Nationaløkonomien. 192 S. P. G. Philipsen.
- Reiss, G. R., Om Følgerne af Norges Tilslutning til Møntkonventionen mellem Sverig og Danmark. 130 S. Kristiania.
- Svedelius, Studier i Sveriges Statskunskap. I. Land och Folk. 496 S. Upsala.
- Arnault, L., Le Socialisme et la Commune, Insurrection du 18 mars 1871 étudiée au point de vue du droit et de l'économie politique. A. Picard. 2 fr. 50.
- Courtois fils, A., Histoire de la Banque de France et des principales institutions françaises de crédit depuis 1716. Guillaumin et Cie. 7 fr. 50.
- Dauby, J., Les Entretiens du Lundi, sur la théorie économique des rapports du capital et du travail. A. Ghio. 2 fr.
- De Seigneux, G., et Christ, H., De l'unification du droit concernant les transports internationaux par chemins de fer. 1 fr. 50.
- Franqueville, Ch. de, Du Régime des travaux publics en Angleterre. 2e édit. 4 vol. Hachette et Cie. 30 fr.
- Gandillot, R., Principes de la science des finances. 3 vol. Guillaumin et Cie. 24 fr.
- Goschen, G.-J., Théorie des changes étrangers. Trad. et précédé d'une introduction par Léon Say. 2e édit. suivie du rapport fait au nom de la commission du budget de 1875, sur le payement de l'indemnité de guerre, etc. Guillaumin et Cie. 6 fr.
- Guillard, Edmont, Les Opérations de bourse. Histoire, pratique, législation, jurisprudence, réformes. Guillaumin et Cie. 10 fr.
- Hittorff, La Question des sucres au point de vue international. Le sucre dans le commerce et envers le fisc, etc. E. Lacroix. 3 fr. 50.
- Hudault, Anatole, Économie politique. Notions générales. Production, distribution, circulation et consommation des richesses. Guillaumin et Cie. 1 fr. 50.

- Lallier, R., De la Condition de la femme dans la famille athénienne au Ve et au IVe siècle. E. Thorin. 5 fr.
- Laveleye, Émile de, Essai sur l'économie rurale de la Belgique. 2e édit. revue et augm. A. Lacroix et Cie. 3 fr. 50.
- Mannequin, Th., La Monnaie et le double étalon. Théories et pratiques fausses. Principes tirés de l'expérience. Guillaumin et Cie. 1 fr. 50.
- Meunier, Ch., Électeur et contribuable. D'un moyen pratique d'équilibrer le budget de l'État. Guillaumin et Cie. 1 fr.
- Mülinen, le comte de, Les Finances de l'Autriche. Étude historique et statistique sur les finances de l'Autriche cisleithanienne, comparées avec celles de la France. (Vienne, Braumüller.) Guillaumin et Cie. 10 fr.
- Périn, Charles, Les Lois de la société chrétienne. 2 vol. Lecoffre fils et Cie. 15 fr.
- Tixier, Em., De l'Asiette de l'impôt foncier depuis les Romains jusqu'à nos jours. Guillaumin et Cie. 6 fr.
- Vraye, C., Le Budget de l'État, comparé, expliqué, mis en lumière dans ses détails. Réformes financières, judiciaires, administratives. Guillaumin et Cie. 14 fr.
- Bulst, Isaac, Protection and Free Trade. pp. 190. New York.
- Cairnes, J. E., The Character and Logical Method of Political Economy. 2nd and enlarged ed. Macmillan. 7 sh. 6.
- Harrison, Frederic, Order and Progress. Part I. Thoughts on Government. Part 2. Studies of Political Crises. 1 vol. pp. 406. Longmans. 14 sh.
- Kellogg, Edward, A New Monetary System: The only Means of securing the respective Rights of Labour and Property, and of protecting the Public from Financial Revulsions. 5th ed., to which is prefixed a Biographical Sketch of the Author. pp. 374. H. C. Baird (Philadelphia). 7 sh. 6.
- Noble, John, National Finance. Longmans. 7 sh. 6.

Professor Frederiksens Politiske Økonomi.

Den politiske Økonomis Begreber. Fjorten Forelæsninger, holdte ved Universitetet i Efteraaret 1873, samt et Foredrag om Befolkningen, holdt i Studenterforeningen i Februar 1874 af N. C. Frederiksen.

Kjøbenhavn 1874.

Af **Hans Suenson.**

Vor økonomiske Literatur er ikke rig; derfor skyldte vi altid Forfattere med økonomisk Indsigt Tak, naar de berige denne Gren af Literaturen. Og navnlig fortjener det Paaskjønne, naar en Mand som Professor Frederiksen, der tager en saa ivrig Del i det praktiske Livs Rørelser, ogsaa giver sin stille Forsken i Studerekammeret et synligt Udtryk.

For et Par Aar siden udkom af samme Forfatter ligeledes en Række Forelæsninger, «Den politiske Økonomis Udvikling», der nærmest gav en historisk Fremstilling af de forskjellige økonomiske Spørgsmaals Fremkomst og Behandling; det var paa en vis Maade en økonomisk Literaturhistorie i store Træk. I den nu udgivne Række Forelæsninger tages fat paa selve disse økonomiske Spørgsmaals Analyse, saa at vi altsaa gennem den givne Begrebsudvikling kunne gjøre os bekendte med, hvad der saa at sige er Forfatterens økonomiske Anskuelse.

Det er ikke Opgaven her at skrive nogen egenlig Anmeldelse af Bogen; Opgaven er den at levere en Studie angaaende Forfatterens økonomiske Grundanskuelse, hans

økonomiske Sangbund — om man saa vil —, hvilket Spørgsmaal det er af Interesse at faa klaret for Enhver, der interesserer sig for den politiske Økonomi herhjemme, da det er en Anskuelse, der doceres for den Ungdom, der ved vort Universitet helliger sig til Studiet af den politiske Økonomi.

Hvad der først og fremmest er karakteristisk for Professor Frederiksen er, at han er Økonom, dette Ord taget i stræng videnskabelig Betydning. Jeg tror nemlig ikke, at man bør tillægge alle de Forfattere, der beskæftige sig med Nationaløkonomien, Navnet Økonomer, og jeg skal forsøge at gjøre Rede hvorfor.

Naar man gjør det ombytende Samfund til Gjenstand for sine Studier, naar man vil forsøge at analysere alle disse Begreber, med hvilke ethvert Menneske daglig færdes ude i Livet, og som næsten alle kunne sammenfattes i et eneste Ord: Værdibegrebet, med alle dets forskellige Fremtoninger som Kapital, Penge, Rente, Løn osv., saa vil denne videnskabelige Analyse meget snart føre Undersøgeren til en bestemt Opfattelse, til et Enten—Eller, han maa gjøre sit Valg og erklære sig enten for det Ene eller for det Andet.

Den Methode, der fra Videnskabsmændenes Side maa anvendes, naar det økonomiske Liv skal forskes, er for Alles Vedkommende i Hovedsagen den samme. Man kan nu forresten give denne Methode hvad Navn, man vil, jeg vil her kalde den den hypotetisk-abstrakte Methode, «hypotetisk», fordi den opstiller sine Forudsætninger, «abstrakt», fordi de opstillede Forudsætninger ikke eller i alle Tilfælde kun med betydelige Modifikationer finde Sted i det virkelige Liv, da det bliver nødvendigt at abstrahere fra mange forskellige Slags forstyrrende Mo-

menter. Hvor vilde det for Exempel være muligt at komme til nogen klar Erkjendelse af Begrebet «Pris» — Værdien udtrykt i Penge — naar man ikke saa bort fra det virkelige Liv. Hvor ofte er det ikke, at der i samme Butik sælges de samme Gjenstande til forskjellig Pris, fordi den Ene tinger om Prisen, den Anden ikke, hvor ofte sælges der ikke billigere til Fattige end til Rige, ja maaske endog hyppigere billigere til Rige end til Fattige, og hvad vil man saa sige om Alt, hvad vi i denne Tid daglig se for vore Øjne, naar Rigsmønt skal omsættes til Kronemønt, hvor Prisen — og altsaa Værdien — for Smaabetalingernes Vedkommende næsten altid bliver forskjellig, eftersom Betalingen erlægges i den gamle eller i den ny Mønt. Hvor vilde det være muligt at komme til nogen klar Forestilling om dette vigtige Begreb «Pris», naar man ikke bortsaa fra alle det virkelige Livs forstyrrende Indvirkninger, fra al denne Gnidningsmodstand, der finder Sted.

Den Forudsætning, der maa gaas ud fra, er Frihed. Man tænker sig altsaa en Tilstand, hvor ethvert Menneske kan arbejde dér, hvor det lønner sig bedst at arbejde, altsaa en fuldstændig fri Konkurrence. Spørgsmaalet bliver da: hvorledes vilde det ombytende Samfund se ud, naar der gaves en fuldstændig fri Konkurrence, og naar Enhver altid vidste paa bedste Maade at varetage sine Interesser. Her møder da det omtalte Enten—Eller. Enten kommer man til den Betragtning, at i et saadant Samfund vilde Interesserne mødes i et harmonisk Hele, eller man kommer til den Betragtning, at Alt vilde være Disharmoni og Uorden. Enten—Eller, Harmoni eller Kaos! De Forfattere, der holde paa Harmonien, kan man i Ordets strengt videnskabelige Forstand kalde Øko-

nomer, de, der holde paa Kaos, fortjene — ligeledes i strengt videnskabelig Forstand — Navnet Socialister. De Første ønske Friheden og hævde, at den tilstedeværende Nød skyldes Tvangen, de Sidste ønske Tvangen og hævde, at den tilstedeværende Nød skyldes Friheden.

Professor Frederiksen er Økonom.

Jeg behøver blot at overlade Ordet til Forfatteren selv — og jeg skal her som i det Følgende gjøre det i saa vidt et Omfang som muligt — for at vise, at denne Opfattelse ikke er af ny Dato hos ham; lige fra sin tidligste videnskabelige Færd af har han be- kjendt sig til denne Lære. Saaledes hedder det allerede i hans Konkurrenceafhandling, som han 1863 skrev for et Professorat ved Københavns Universitet: «Betragt hele denne uendelig lange og kunstig sammenslyngede Kjæde af fri økonomisk Virksomhed, hvor hvert eneste Led holdes netop paa sin rette Plads, og hvori hvert enkelt Element ofte ogsaa er ligesaa nødvendigt for Samfundsorganismens Liv, som Kulsyren eller andre enkelte Elementer ere det for Naturens Orden — betragt den og bliv opfyldt af Beundring for den Lov, der styrer den, for den fri Konkurrence!» Og et andet Sted i samme Afhandling hedder det om den fri Konkurrence: «Den stræber efter at give Hver, efter hvad han gjør og efter den Trang der er til Tjenesten. Den bliver en stor naturlig Assuranceanstalt, hvor Mangfoldigheden af selve Tilfældene tilintetgjør den enkelte Tilfældighed og skaber Regelmæssighed; Retfærdighed og Orden.» Kort sagt, hele denne ideale Opfattelse gik igjennem den Afhandling, som Forfatteren allerede udarbejdede i 1863, overalt træffe vi denne Begejstring for Friheden og Tro paa Fremskridtet: «Ombytningen er frivillig, og hvad der er Fri-

hed, er i samme Grad Retfærdighed.» — «Den Enkeltes fri Vilje og Stræben holder den fri Konkurrence højt i Ære, thi den er grundet paa den personlige Frihed og paa Retten til Ejendom, paa den fri Brug af mine personlige Kræfter, af de Ting, jeg har underlagt min Viljes Lov, af de Rettigheder, Forholdene give mig. Men den er allerede efter Ordets Betydning tillige Samvirken mellem Kræfterne. Den sætter paa samme Tid den Saft i Bevægelse, som i Samfundets Træ fører de nærende Stoffer fra Roden op i de fineste Blade i Kronens Top. Den stræber at lade os give til hverandre og ikke tage paa hverandres Bekostning. Den søger ikke som de Systemer, der ere dens bitreste Modstandere og som netop sætte Ligheden som Maal, at gjøre os lige fattige, dens Tendens gaar mod Lighed i Rigdom. Idet den hader Uret, Krig og anden Tvang, samler den Menneskeslægten til en frivillig Enhed. Humanitet og Solidaritet høre med til dens Skjoldmærker.»

Maaske adskillige Læsere, maaske end ikke Professor Frederiksen selv vil give mig helt Ret i den ovenfor opstillede skarpe Adskillelse imellem den økonomiske og den socialistiske Opfattelse, men ikke destomindre tror jeg, at det sidst anførte Citat i Virkeligheden tyder hen paa en lignende Anskuelse; thi det hedder jo om de socialistiske Systemer, at de ere den fri Konkurrences «bitreste Modstandere». Den fri Konkurrence og den tvungne Ordning, Økonomi og Socialisme, ere Antagonister; hvorledes vilde det være muligt at betegne dem anderledes, disse to absolut uforenelige Samfundsanskuelser, af hvilke den ene hævder Friheden, den anden Tvangen. Ganske vist véd jeg, at den dagligdags Sprogbrug er tilbøjelig til at tillægge alle de Forfattere, der beskæftige sig med

Nationalekonomien, Navnet Økonomer, men som saa ofte er den dagligdags Sprogbrug i dette Tilfælde ikke korrekt. Socialisten er ikke Økonom, han beskjæftiger sig ganske vist med Økonomien, men kun som dennes Fornægter. Socialisten bliver ligesaa lidt Økonom, som den atheistiske Forfatter bliver Theolog, fordi han beskjæftiger sig med Theologien.

Det gjør altid et gunstigt Indtryk, naar man ser, hvorledes en Videnskabsmand vedblivende holder fast ved sin Grundanskuelse. Det er det, vi kunne se i Professor Frederiksens nu udkomne Forelæsninger. Tiden har ganske vist udviklet ham, den har ganske vist lukket hans Øjne op for Meget, og det er ikke umuligt, at han nu — ihvorvel han aldrig har hævdet den ubetinget fri Konkurrence — kunde ønske Friheden noget indskrænket, hvor han tidligere har ønsket dens uindskrænkede Herredømme. Men i Hovedsagen er hans Opfattelse stadig den samme: Regelen bør være Frihed, og Friheden befordre Fremskridt. Saaledes finde vi igjen den samme Tillid, den samme Tro fra hans Ungdom paa den naturlige Ordens Fortrin fremfor en kunstig Ordens, naar han strax i Begyndelsen af de nu udkomne Forelæsninger, hvor han taler om det ombytende Samfund, siger: «Hvilket Virvar, hvilken uendelig Mængde af de mest forskjellige Bestræbelser, og dog er der Samarbejde og Orden, det Ene passer nøje ind i det Andet, den hele uhyre Mængde af forskellige Kræfter ere forenede til en stor fælles Virksomhed. Ordenen er ikke fuldkommen — hvilket Menneskeligt er det — men vi kunne dog ikke tænke os nogen anden Orden, der i mindste Maade kunde komme den nær. Den nuværende Ordning kan gjøres fuldkomnere, men saa langt

vore Forestillinger naa, kunne vi ikke se nogen anden Orden til at erstatte den.»

Gjennemgaaende se vi Forfatteren stille sig paa den naturlige Ordens Standpunkt og hævde denne uden dog at være blind for Manglerne. Den naturlige Orden, det vil sige den Orden, der fremkommer gennem den fri Konkurrence, er i det Hele og Store den bedste, men dermed er ikke sagt, at Alt bør være Gjenstand for fri Konkurrence. «Den sociale Økonomi» — hedder det saaledes i Slutningen af Kapitlet om Produktionsværdien — «viser, hvorledes det gaar til med Markedsværdiens Dannelse og med Svingningerne om Produktionsværdiens Midtpunkt. Men den siger ikke, at denne Markedets og Produktionens Retfærdighed er den bedste, der altid og udelukkende skal følges. Den indlader sig slet ikke paa umiddelbart at give Regler for Indretningen af det menneskelige Liv; den fritager os ikke for den omfattende Undersøgelse af alle de enkelte Spørgsmaal, som ogsaa kræve at ses fra andre Synspunkter end fra Ombytningsens. Men idet den ved at fremstille den virkelige Sammenhæng og de naturlige Love i Ombytningsens Verden indirekte giver de vigtigste Lærdomme, lærer den ganske vist at se det, som Fortidens indskrænkede Betragtning og dens derpaa støttede Formynderpolitik saa uendelig meget har overset, Alt det, der udrettes gennem den frivillige Ombytnings Orden. Men paa den anden Side skjuler den heller ikke de Mangler, der herved altid ville findes og aldrig ganske kunne undgaas. Vi have her Udjevning og Stræben mod Retfærdighed. Men vi have tillige altid Tilfældighed, uberegnelige Konjunkturer og aabenbar Uretfærdighed.»

Overalt ser Forfatteren Fremskridt, naar man kun som Regel vil lade den fri Konkurrence raade. «Som i Naturen Stofferne idelig antage ny Former og vandre i uafsladeligt Kredsløb imellem den uorganiske Natur, Planterne, Dyrene og Menneskene, idet de dog i deres Kredsløb efterhaanden antage stedse højere Former, saaledes vexle ogsaa Værdierne i den økonomiske Verden, idet der dog i al Vexlingen i Almindelighed finder Fremskridt Sted.» Og længere henne i Kapitlet om Indkomsternes indbyrdes Afhængighed og Udviklingens Gang udtaler han ligefrem: «Jeg tilstaar, at jeg vanskelig kan tænke mig, at den menneskelige Slægt i Virkeligheden ikke skulde vedblive at gaa fremad; jeg ^{er} tilbøjelig til at være enig med Condorcet om den uendelige Perfektibilitet.» Ja, lad os følge Forfatteren videre for med Hensyn til et ganske specielt Spørgsmaal — «Arbejdslønnen» — at se, hvorledes han da tænker sig, at denne stadig fremadskridende Udvikling vil gaa for sig: Kapitalen vil vedblive at stige, og der vil finde større Opsparen Sted, altsaa større Velstand. Jo større Velstand des større Evne til at danne ny Kapital. Menneskenes Tal vil ikke stige i samme Grad, da Befolkningen bliver mindre letsindig med at forøge sit Tal, altsaa: Udbudet af Kapital stiger, Udbudet af Arbejde tager forholdsvis af, Renten falder og Lønnen stiger. Den enkelte Arbejder vil ogsaa faa Mere, fordi han udretter Mere; Lønnen vil for ham med Udviklingen stige mere, end den vil stige i Kostbarhed. Tillige vil den hele Produktion blive større med Udviklingen, der vil være et større Udbytte at dele. Arbejderne ville derfor ikke blot faa en større Del af Udbyttet eller en højere Løn betragtet som Værdi, de ville faa en endnu større reel Løn, den samme Værdi vil tillige give

dem flere Fornødenhedsgjenstande. Større Velstand og Lighed ville da følges ad.

Denne Tro paa et stadigt Fremskridt er grundfæstet hos Forfatteren, der atter og atter kommer tilbage til den samme Opfattelse. «Som Materien gennem alle sine Kredsløb stedse antager ædlere Former, saaledes maa vi dog vel ogsaa antage det Samme om Menneskeslægten. Den vil vel vedblivende tage til i Tal, men den vil dog vistnok samtidig stige endnu stærkere i Kvalitet, hvert Menneske vil i Almindelighed være Mere, udrette Mere, og da ogsaa faa Mere.»

Altsaa overalt Fremskridt! Men denne Lære om det stadige Fremskridt har sin store Interesse, fordi det er Spørgsmaal, om hvilket man i den økonomiske videnskabelige Verden ikke er ganske enig. Saaledes er det Stuart Mills Opfattelse, at Menneskene ville komme til en stationær Tilstand, hvor de baade ville ophøre med at jage efter Rigdom og med at formere deres Tal, og navnlig er det en anden Lære, der paa dette Punkt prædikes af den tyske historiske Skole, hvis betydeligste Repræsentant er Roscher, der hævder, at de kristelige Civilisationer ligesom de antike Stater have deres Ungdomsalder, Manddomsalder og Oldingealder, i hvilken de ældes og forgaa og give Plads for ny Civilisationer. Denne Opfattelse har Forfatteren kæmpet imod i den for et Par Aar siden udgivne Række Forelæsninger, til hvilke det her maa være tilstrækkeligt at henvise.

Af de økonomiske Hovedforfattere slutter Professor Frederiksen sig nærmest til Bastiat. Lige fra hans første videnskabelige Færd af have vi hos ham — om end med enkelte Modifikationer — gjenfundet Bastiats Begejstring for den fri Konkurrence og for Alt, hvad

der udrettes gennem denne, og saa denne frejdige Tro paa Fremskridtet.

Hvad det Omfang angaar, som Forfatteren giver den politiske Økonomi, saa hævder han bestemt, at Økonomien kun er en meget liden Del af de sociale Videnskaber. «Økonomien melder sig» — siger han saaledes — «sandelig klart nok som den, den er, kun en lille Del af den sociale Videnskab, ved at oplyse en enkelt Side af Sammenhængen bringende et enkelt Bidrag til Kundskaben om det store menneskelige Samfunds Tilstand og Udvikling.»

Den politiske Økonomi er for Forfatteren kun Værdilære. Denne Opfattelse er systematisk gennemført i de udkomne Forelæsninger, der maaske for en og anden Læser ved første Øjekast ville gjøre Indtrykket af en Række tilfældig sammenknyttede Forelæsninger. Ikke destomindre udgjøre de et fuldstændigt System. Først udvikler Forfatteren for os, hvorledes det ombytende Samfund ser ud, derpaa gjør han Rede for det Begreb, der saa at sige gennemsyrrer hele dette ombytende Samfund — Værdibegrebet — og endelig tager han fat paa alle de forskellige Former, under hvilke Værdien aabenbarer sig. Derimod danner Kapitlet om Befolkningen ganske vist ikke noget Led i Systemet.

Forinden jeg nu slutter denne Redegjørelse, jeg her har forsøgt, angaaende Prof. Frederiksens politiske Økonomi, maa det til Slutning endnu være tilladt at vise, hvorledes han forstaar at betragte hele Civilisationen fra et over hans Videnskab ophøjet Standpunkt. Jeg har vist, hvorledes det er karakteristisk for Forfatteren som økonomisk Forfatter at hævde Fremskridtet: «Naar vi nu spørge» — hedder det — «hvad vi vente os af hele Udviklingen, og

hvorledes vi opfatte det almindelige Fremskridt, da ere vi inde paa den store Samfundslæres Omraade og langt udenfor den snævre økonomiske Handelens og Omsættningens Logik. Ethvert af det virkelige Livs Spørgsmaal maa belyses ved Bidrag ogsaa fra andre Sider, saasom fra Lærerne om Familien eller om andre frivillige Ordninger af det menneskelige Samfund, om Staten eller om den store tvungne Ordning, til hvilken selve Økonomien staar i saa uopløselig Vexelvirkning — Forudsætning, som Staten er det for den Frihed, Sikkerhed og Ejendoms, der er Grundvolden for al Økonomi, medvirkende, som Staten er det, ved næsten enhver Tilfredsstillelse af Fornødenheder. Men langt mere viser dog allerede selve Økonomien ud over sig selv, hvor Spørgsmaalet er om selve Civilisationen. Dens Væsen, Opfattelsen af dens Væsen, beror paa noget helt Andet end paa økonomiske Betragtninger. Viser ikke allerede selve Økonomien baade tilbage og fremad ud over sig selv? Den viser tilbage til Moraliteten, til Opofrelsen, Arbejde og Afsavn, som det, der skaber Værdien, og den viser tillige, hvorledes det ganske afhænger af Moraliteten, om Værdierne som Arbejdskraft eller Kapital bevares til Fremtiden; det gjælder til Syvende og Sidst slet ikke om, hvorvidt det er Værdi, der er bragt til Veje, men det kommer ved den økonomiske Fremtid i højeste Grad an paa, hvad det er for Værdier, kort sagt, allerede Økonomien selv viser fra sig selv hen til en højere Sfære. Det er hele Mennesket, ja det hele menneskelige Samfund, der er baade Begyndelsen og Maalet.»

Fremstillingen er, som man har Ret til at vente det af en Bog af Professor Frederiksen, livlig og underholdende; uden at være egenlig populær er der dog givet

Fremstillingen et saadant Tilsnit, at Enhver selv uden særlige videnskabelige økonomiske Forudsætninger vil læse Bogen med Fornøjelse og med Udbytte. Kun endnu et Par Bemærkninger angaaende det aldeles Formelle: der burde have været læst endnu en Korrektur paa Bogen. Trykfejl kunne jo sjældent aldeles undgaas, men nogle af de Trykfejl, der findes i Bogen, ere af en saadan Natur, at de burde være undgaaede, saaledes, for at nævne et Exempel, naar der S. 32 L. 3 f. o. staar trykt, at den (o: Værdien) forandrer sig med Udbudet, skal være mod Udbudet, altsaa netop det Modsatte af Forfatterens Mening. — Endelig kunne vi ikke indse, hvad der vindes ved at forandre Betegnelser, der nu engang ere blevne gængse, hvad der, for at nævne et Par Exempler, vindes ved at forandre Ordet «Gevinst» til «Vinst» og Ordet «Amortisation» til «Amortering». Naar Folk, der ellers ikke beskæftige sig med den politiske Økonomi, støde paa saadanne Betegnelser, kan det meget vel tænkes, at der hos dem opstaar Tvivl om, hvorvidt der i den økonomiske Terminologi gjøres Forskjel paa for Exempel «Amortering» og «Amortisation». Det er sikkert at foretrække, at man i den politiske Økonomi, der jo behandler det daglige Liv og altsaa er henvist til at tage sin Exempler deraf, ogsaa holder sig til den Sprogbrug, der nu engang er bleven gængse i det daglige Liv.

Østrigs Finanser.

Efter Grev Mülinen.

«Les finances de l'Autriche. Étude historique et statistique sur les finances de l'Autriche-Cisleithanienne, comparées avec celles de la France. D'après des publications officielles de l'administration i. et r. des finances. Par le comte de Mülinen, envoyé extr. et ministre plén. de S. M. I. et R. A. Paris & Vienne 1875» — er Titelen paa et for et Par Maaneder siden udkommet Værk, der i Udlandet har vundet megen Anerkjendelse, og hvoraf der i det Følgende vil blive meddelt nogle Uddrag. Grev Mülinsens Værk forener Diplomatsens Elegance med Statistikerens Nøjagtighed, og det tør sikkert siges, at han har naaet sit Maal: at levere en nøjagtig og paa autentiske Kilder hvilende Statistik, at give Finansmændene et sammentrængt og samvittighedsfuldt Résumé af de økonomiske Resultater, Østrig har naaet navnlig siden 1867, og samtidig at levere et for et større Publikum tilgængeligt Værk.

Den berømte franske Finansminister, Baron Louis, har sagt: «giv mig en god Politik, og jeg skal give Eder gode Finanser.» Man kunde tilføje: «giv mig gode Finanser, og jeg skal give Eder en god Politik.» Ved at

gjennemgaa Nationernes Aarbøger se vi i Virkeligheden næsten ligesaa ofte slette Finanser avle en fordærvelig Politik, som vi se en fordærvelig Politik avle slette Finanser. Østrig har i en særlig høj Grad undladt at tage Hensyn til disse Sandheder. I lang Tid har Østrig betænkt sig paa at begunstige Handelens og Industriens Udvikling, og i lang Tid har det udmærket sig ved sin slette Bestyrelse af de offentlige Midler. Allerede i det 18 Aarh. se vi Østrig, bestandig kæmpende mod finansielle Vanskeligheder, tage sin Tilflugt til Laan og Papirpenge. Men det er dog først henimod Udgangen af dette Aarhundrede og Begyndelsen af det 19., at vi blive Vidne til en finansiell Uorden, der overskrider Alt, hvad vore Dage have at opvise, uagtet Nutiden dog er rig nok paa Exempler paa slet og ødsel Finansforvaltning. Papirpengene, der hurtigere slog Rod i Østrig end i det øvrige Evropa, og som dér blev et mægtigt, men farligt Redskab i Regeringens Hænder, var underkastede talrige Svingninger. Værdiforringelsen naaede en fantastisk Højde. Saaledes gjaldt 100 Gylden i Metal en Tid 200, 300 og 500 Gylden i Papir, ja der var endog et Øjeblik, da Kursen paa Papiret naaede 1200. Det var saadanne Forhold, der undergravede Landets Kraft og muliggjorde de store militære Nederlag i Slutningen af forrige Aarhundrede og i Begyndelsen af dette, og som endelig i 1811 medførte Statsbankerotten.

Fra dette Øjeblik af og navnlig efter de store Kriges Slutning og den almindelige Freds Gjenoprettelse i 1815 skete der et stort Omslag i det ny Østrig. Belært af en sørgelig Fortid, tilskyndet af Kejser Frans I og understøttet af Fyrst Metternich og den dygtige Finansminister Grev Stadion besluttede den østrigske Regering at bringe

Orden i Finanserne, og det lykkedes den fuldstændigt. Dog maa det beklages, at der blev begaaet to Fejl, hvoraf især den ene standsede Landets økonomiske Opsving, et nødvendigt Komplement til en god Finansforvaltning.

Tilskyndet af en for vidt dreven Samvittighedsfuldhed og Retskaffenhed besluttede man i 1818 tildels at holde Bankerottens Ofre skadesløse, og man bebyrdede saaledes Staten med en betydelig Gjæld, uden dog at naa det tilsigtede Maal. De gamle Ihæندهavere af Gjældsfordringer paa Staten, der i Katastrofens Øjeblik kun vare altfor glade over dog at kunne frelse nogle Rester af deres Formue, havde nemlig skyndt sig med til Spotpris at overlade dem til dristige Spekulanter. Det var disse ny Ihæندهavere af den gamle Gjælds Obligationer, der nu af en faderlig, men ikke forstandig Regering fik udbetalt den Erstatning, der egentlig tilkom de oprindelige Ihæندهavere.

Den anden, efter vor Mening alvorligere Fejl, Regeringen begik, bestaar i den Handelspolitik, Østrig slog ind paa. Man frygtede, at samtidig med Handelsfriheden skulde det revolutionære, eller nationale, Element faa Indpas i denne Mosaik af Folkeslag, hvem en historisk Nødvendighed havde samlet under Habsburgernes berømte Scepter. Denne ugrundede Frygt har for en stor Del hindret Handelen i at trives, Industrien i at udfolde sig, idet den har paatvunget dem Hindringer og Skranker af enhver Art. Landet har i 33 Aar staaet stille. Stilstand er her Tilbagegang.

Medens Østrig forblev forældede Traditioner tro, gik Omverdenen fremad: Preussen grundlagde sin Overvægt i Tyskland ved at tiltrække sig, ved at begunstige de materielle Interesser, og der er ingen Tvivl om, at Dan-

nelsen af Toldforeningen i 1834, som Østrig imod Fyrst Metternichs Raad vægrede sig ved at støtte, var den første Breche, som blev skudt i den Indflydelse, den nævnte Magt havde bevaret i Tyskland efter 1815.

I den ellevte Time indsaa Østrig det Fejlagtige i sin Handelspolitik, og der blev i 1862 gjort et frygtsomt Forsøg paa Optagelse i Toldforeningen. Hvis dette Forsøg var lykkedes, vilde Østrig have sejret. Men den østrigske Regering viste en beklagelig Vaklen og manglede Dristighed. Forlangendet om Optagelse i Toldforeningen havde kun den Følge, at det gjorde Preussen mistroisk og fik det til at stille sig i Forsvarsstilling ligeoverfor en Nabo, paa hvis Apathi det hidtil havde gjort Regning. I Nikolsburg og i Prag udtalte i 1866 den Politik, der var blevet indviet ved Stiftelsen af Toldforeningen, sit afgjørende Ord: Østrig blev udelukket af Tyskland.

Dette var de sørgelige Virkninger af en paa det økonomiske Omraade begaaet stor Fejl. Dette var de skæbnesvangre Resultater af et System, der modvejede Alt, hvad en samvittighedsfuld Forvaltning i 33 Aar havde gjort for at hæve Østrigs Finanser, og som samtidig godtgjorde, at Orden og Sparsommelighed ikke forslaa til at grundlægge gode Finanser, at det, hvis man vil være sikker paa at naa dette Maal, er uundgaelig nødvendigt at udvikle Folkets Livskraft.

Aaret 1848 fandt saaledes Østrigs Finanser i en blomstrende Tilstand, men Landet berøvet alle de Betingelser, der ene kunde sikre dets Trivsel og sætte det i Stand til at bære de Stød, som en nær Fremtid forbeholdt det. De revolutionære Storme bortjog snart den Orden i Budgettet, som en stadig Økonomi havde oprettet; Krigen i Italien og den ungarske Krig paalagde

snart Østrig tunge Byrder, og hertil kom andre Byrder, som foraarsagedes ved Helstatens Reorganisation og ved Nødvendigheden af bestandig at staa væbnet ligeoverfor de Angreb, hvorpaa Nabomagten, Piemont, pønsede. Det Sammenstød med Preussen, som det i 1850 var lige ved at komme til, den imod Rusland i 1855 rettede væbnede Neutralitet, der kostede mellem 200 og 300 Mill. Gylden og 40000 Mennesker, som Epidemierne bortmejede, endelig Krigen med Sardinien i 1859, — alt dette udtømte fuldstændig et Land, der, da det ikke ved ny Skatter kunde tilfredsstille Statskassens stedse stigende Fornødenheder, var nødt til at tage sin Tilflugt til de mest byrdefulde Statslaan, til Papirspenge, den letteste og derfor ogsaa den farligste Maade at gjøre Statsgjæld paa.

Alligevel kunde Halvdelen af de tunge Byrder, som Aarene 1848—60 testamenterede Østrig, have været undgaaet ved en dygtigere Bestyrelse af Statens Finanser. Under Ledelse af meget hæderlige, men kortsynede Mænd forværredes Situationen, fordi man undlod at bruge heroiske Midler, fordi Finansministeren undlod ved Siden af det uhyre Ansvar, der paahvilede ham, at kræve Ret til at afpasse de andre Departementers Udgifter efter de Hjælpkilder, hvorover der kunde raades.

Efter at Kapitulationen ved Vilagos havde gjort Ende paa den ungarske Krig, gjaldt det fremfor Alt at slutte et Laan paa 400 Mill. Gylden for med Kraft at søge Ligevægten i Finanserne gjenoprettet, og der burde gives Staten Midler til at frigjøre sig ligeoverfor Nationalbanken for at faa Agio'en — dette Onde, der i et Fjerdedelsaarhundrede har tæret paa Østrig og forhindret dets Finanser i at hæve sig — til at forsvinde. I Stedet for at bestemme sig for dette kraftige Slag, gik man Palliativ-

ernes Vej. Smaa successive Laan svækkede Markedet og tjente ikke til Andet end til med Nød og neppe at dække disse Underskud paa hvert Budget, der, hvis Tilstanden blev ført tilbage til normale Forhold, ganske vist ikke vilde være fremstaaede. Paa den anden Side havde Mangelen paa Kontrol medført, at en vis Løshed havde sneget sig ind i Finansforvaltningen. Finansministeren, der stod ene i Kampen ligeoverfor stigende Fornødenheder og Krav, der ikke tog tilstrækkeligt Hensyn til Statskassens Fattigdom, formaaede ikke at gjøre tilstrækkelig Modstand og var nødt til at tillade hvert Departement at fastsætte sit Udgiftsbeløb efter eget Tykke. Fra at være Leder af det Offenliges Midler stod han saaledes meget Fare for at synke ned til at blive en Slags Centralkasse, der havde at udbetale efter Ordre.

Der fandtes dog dengang en udmærket finansiell og økonomisk Kapacitet i Østrig. Fra 1849 havde denne Kapacitet forsøgt, og ikke uden Held, at bringe den østrigske Enhedsstat ind i den moderne Udviklings Strøm, forsaavidt angaar den industrielle og kommercielle Bevægelse. Baron v. Bruck — vi havde ikke behovet at nævne ham — knyttede kort efter Begivenhederne i 1848 som Handelsminister sit Navn til store Reformer, til store økonomiske Fremskridt. Da han uheldigvis kaldtes til anden Virksomhed udenfor Landet, blev han nødt til at afbryde sit Værk, og først umiddelbart forud for de store ydre Forviklinger, der nødvendigvis maatte føre til den for Østrig uheldige Krig i 1859, kom han som Finansminister til at raade for Østrigs finansielle Skæbne. Hvis han tidligere var kommen i Spidsen for dette Ministerium, vilde han have kunnet yde fortrinlige Tjenester, medens Omstændighederne nu ikke tillode ham at høste, hvad

han havde begyndt at saa, eller ret at udfolde sine Talenter.

Aaret 1860 er Udgangspunktet for Østrigs finansielle Gjenføøelse. De nærmest følgende Aar gik til Forarbejder, der dog ikke ganske vare fri for at vïdne om en vis Familien. Først 1868 begynder Gjenføøelsen at vise sine Virkninger, efter at Landets politiske Stilling i 1866 var blevet kuldkastet, og efter at det i 1867 var blevet omskabt fra en Enhed til en Tohed.

Den upartiske Historie vil ikke negte de modige Mænd, der i dette bevægede Tidsrum (1860—66) overtog Finansministeriets Portefølje, sin Anerkjendelse. Den vil anerkjende, at de — stillede imellem en uheldig Krig og en endnu fordærligere, der fulgtes af Rigsforfatningens fuldstændige Omdannelse, ligeoverfor en forviklet Situation, ligeoverfor uventede Ulykker — at de under saadanne vanskelige Forhold ved deres Samvittighedsfuldhed, Dygtighed og Energi forstod at frelse de finansielle Interesser, der vare dem betroede og at forhindre den fuldstændige Ødelæggelse af Østrigs Kredit.

I Aaret 1703 begyndte Østrig den Række mere eller mindre ødelæggende Laan, der i over halvandet hundrede Aar var Grundlaget for dets Finanspolitik. Paa den ene Side en Række af lange Krige, der stillede store Krav; paa den anden Side en slet Finansbestyrelse, der skabte et bestandigt Misforhold mellem Indtægter og Udgifter; — følgelig et Deficit, der ikke var til at fjerne i hele det 18 Aarhundrede, og som banede Vejen for Bankerotten af 1811.

I Tidsrummet 1703—1811 følger Statslaan paa Statslaan:

1. Tvangslaan 1703. Krig med Frankrig. Oprør i Ungarn.

2. Tvangslaan 1759.

3. — 1760.

4. Frivilligt Laan 1761 (Februar).

5. — 1761 (Juli).

6. — 1762 (Oktober).

7. — 1762 (December).

8. — 1763.

1759—63 Syvaarskrigen.

I 1766 blev der givet en Del af Ihænderhaverne af Statsobligationerne Valg imellem Udbetaling af deres Tilgodehavende i Metal eller en Rentereduktion til 4 pCt. Det er maaske det første Exempel i Evropa paa denne, for Øvrigt lovlige, Statslaanskonvertering.

Fra 1766 til 1787 behøvede Østrig, da dets ordinære Indtægter vare stegne, ikke at ty til Krediten. Men det maa fremhæves, at det skabte sig visse lidet regelmæssige Indtægter ved at lægge Beslag paa Gaver, der vare givne til gejstlige Stiftelser. Da Jesuiterordenen i 1773 var bleven undertrykket, tilegnede Staten sig hele den rørlige og urørlige Formue, som denne Orden besad i Østrig.

Fra 1787 af bringer Opstanden i Nederlandene, de politiske Bevægelser i Ungarn og Krigen mod Tyrkiet paany Forvirring i Finanserne. Regeringen dekretterer, at alle Kirkers, Klostres og religiøse Stiftelsers Kapitaler, at Umyndiges Midler, at Kapitaler, tilhørende forskellige andre Stiftelser, skulle indbetales i Statskassen, og at der skal udbetales Deponenterne en Rente af fra $3\frac{1}{2}$ til 5 pCt.

Samtidig suspenderes alle de Afbetalinger, Amortisationer og Konverteringer, der var bleven sat i Gang, og Regeringen erklærer sig rede til mod en Rente af fra 4 til 5 pCt. at modtage alle de frivillige Laan, Private ville yde den. Det er ubestrideligt, at alle disse Forholdsregler, der stærkt lignede Tvangslaan, maatte give Landets Kredit et haardt Stød, idet de angreb den private og kollektive Formues Frihed. Regeringen, der indsaa hvilke Farer den skabte sig, besluttede sig da i 1792 til at opheve Forpligtelsen til kun at deponere alle disse Kapitaler i Statskassen. Samme Aar støder der en forfærdelig Krise til, der hidførtes ved Overenskomsten i Pilnitz, hvorved de store Krige mod den franske Revolution aabnedes. Følgende Finansoperationer giver os en Forestilling om, hvad disse Krige kostede Østrig.

9. Frivilligt Laan 1792.

I 1793 gives der Ordre til at indbetale i Statskassen alt møntet eller ikke-møntet Guld og Sølv, der tilhører Mindreaarige, og alle Klostres og Kirkers Kostbarheder.

10. Tvangslaan 1794.

11. Frivilligt Laan 1795.

12. Lotterilaan 1796. Første Lotterilaan.

13. — 1797.

14. Tvangslaan 1796.

15. — 1797.

16. — 1798.

17. — 1799.

18. — 1798.

19. — 1800 (1 Juni).

20. — 1800 (15 Juni).

21. Lotterilaan.

I 1803 kræver Regeringen paany, at gejstlige og

religiøse Stiftelser, Undervisningsanstalter, Velgjørenhedsanstalter osv. indbetale den deres disponible Kapitaler og aarlige Overskud.

22. Frivilligt Laan 1805.

23. Lotterilaan 1805. Denne Gang uden fastsat Rente; ved de tidligere Lotterilaan havde der været stipuleret en Rente af 4 pCt.

24. Lotterilaan 1809. Rentebærende; Præmier til en Værdi af 1,4 Mill. Gylden.

De nævnte Laan ere kun nogle af de vigtigste af dem, der optoges i Tidsrummet 1703—1811. I Udlandet, London, Amsterdam, Rotterdam, Frankfurt, Leipzig, Trier, Regensburg, Zürich, Bern, Augsburg, Neapel, Genua, Livorno optoges en Mængde Laan. Østrig var i dette ulykkelige Tidsrum endog nødt til at laane hos regerende Fyrster, smaa Republiker, rige Privatmænd osv. De Laan, der optoges i London, garanteredes af den engelske Regering. Fra Aar 1800 ser man England endog komme Østrig direkte til Hjælp ved at udbetale det betydelige Subsidier.

Den østrigske Statsgjæld udgjorde

	Kapital.	Renteudbetaling.
1781 . . .	286,9 Mill. fl.	11,4 Mill. fl.
1803 . . .	792,7 —	23,5 —
1809 . . .	624,3 —	37,6 —
1810 . . .	658,2 —	39,7 —
1814 . . .	716,2 —	—

Af denne sidste Sum svarede 314 Mill. Gylden i Rente (der i 1811 blev reduceret til det Halve) 5 pCt., 49 Mill. $4\frac{1}{2}$, 282 Mill. 4, 40 Mill. $3\frac{1}{2}$, 1 Mill. 3 pCt. — Som det vil bemærkes, stiger Rentebetalingen bestandig, selv om Kapitalen formindskes.

En saa betydelig Gjæld stod, især da Forvirringen og Uordenen i Finansernes Tilstand var gjennemgaaende, i et bestemt Misforhold til det daværende Østrigs Hjælpeskilder. For at hjælpe sig ud af sin Forlegenhed besluttede Regeringen da i 1811 en Bankerot: den faste Gjælds Rente reduceredes med det Halve, Papirpengene med fire Femtedele. Naturligvis ødelagdes Landets Kredit herved. Det sidste Laan, det forsøgte inden 1818 (med hvilket Aar Reformbestræbelserne begynde), nemlig det Laan, der blev sluttet ved Efterretningen om Napoleons Tilbagekomst fra Elba i 1815, stod Østrig i $8\frac{3}{4}$ pCt. og var et tydeligt Bevis paa det Farlige i at prøve Krediten for stærkt.

I 1818 besluttede man at raade Bod paa Ulykkerne af 1811, og der udkom et Patent, hvis Bestemmelse var i Løbet af 50 Aar at reducere den gamle faste Gjæld til det Halve og samtidig at føre den Halvdæl, der forblev i Statskreditorernes Hænder, tilbage til den oprindelige Rentefod. Den Amortisationskasse, der blev oprettet i 1818, vedblev regelmæssig at virke efter den vedtagne Plan til Udgangen af 1847. Men fra 1848 til 1859 hersker den største Forvirring, og det er umuligt at faa Rede paa, hvorledes det egentlig gik med Amortisationsbestræbelserne. I December 1859 blev Amortisationskassen endelig ophævet, og fra 1860 søger Ordenen at vende tilbage i de østrigske Finansforhold. — Østrigs Bestræbelser i 1818 for at gjøre godt, hvad det i 1811 havde forbrudt, maa, efter Grev Mülinens Beregninger, have kostet Landet over 600 Mill. Gylden, — 600 Millioner, der saa temmelig maa siges at være gaaede tilspilde, da Erstatningen for den allerstørste Del ikke kom de Skadelidte, men Andre, ihænde.

I det Foranstaaende er der ikke taget Hensyn til en betydelig Døel af Gjælden, til den betydeligste — Papirpengene. Allerede i 1761 havde Grev Sinzendorf begyndt Udstedelsen af Papirpenge; men det var dog først i 1797, at Tvangskursen dekretedtes, og først med dette Aar begynder Udstedelsen af Papirpenge at antage større Dimensioner. I 1796, da Cirkulationen beløb 46 Millioner Gylden, havde Papiret omtrent staaet pari med Metal, men i 1797 stiger Cirkulationen til 74 Mill. og Kursen gaar op til 102. Fra nu af bliver Udstedelsen stedse større, og med hvert Aar forværrer Kursen sig. I 1811 havde Udstedelsen naaet et Beløb af 1061 Millioner, og Kursen var da 833. Ved Dekretet af 20 Febr. 1811 foretager Finansministeren sit Statskup: Papirpengenes Værdi reduceres med fire Femtedele, og det bestemmes, at den tilbageværende Femtedel, 212 Millioner, skulde ombyttes med et nyt Papir, «Einlösungscheine», og disse ny Sedler skulde føres tilbage til pari med Metallet ved Hjælp af et Amortisationsfond, der navnlig skulde bringes tilveje ved Salg af de geistlige Godser. Af disse Einlösungscheine blev der imidlertid udstedt altfor mange; deres Kurs faldt og de mistede al Tillid. Efter at Nationalbanken var bleven stiftet i 1816, besluttede man imidlertid saa vidt muligt at inddrage dem, og indtil Udgangen af 1847 indtoges der virkelig et Beløb af 669 Mill. w. Gylden, saa at der d. 31 Decbr. 1847 kun cirkulerede 9,7 Mill. w. Gylden af de omtalte Sedler. Med 1848 begynder der en ny Udstedelse af Papirpenge, og fra 1848 til 1865 er denne Udstedelse underkastet de største Svingninger. I 1866 tegner det til, at der nu skal komme Ro og Stadighed i Forholdene; men Krigen med Preussen nøder Øst-rig til atter at ty til Assignatpressen. Imidlertid søgte

man ved forskellige Foranstaltninger at holde Papirernes Mængde indenfor visse Grænser, og ved Lov bestemtes det, at den svævende Gjæld ikke maatte overskride 412 Mill. Gylden, hvoraf højst 100 Mill. maatte være Kreditbeviser og Resten Statssedler; forsaavidt Udstedelsen af Kreditbeviser ikke naaede de 100 Millioner, maatte det deri Manglende udfyldes af Statssedler. Ved saaledes at forbinde de to Papirer med hinanden blev der givet Stats-sedlerne en vis Elasticitet, samtidig med at der dog sørgedes for, at de ikke kunde overskride et vist Maximum; Regeringen vilde, som man har sagt, kun «arrosere» Markedet, ikke «inondere» det med Papirpenge. Da Udstedelsen derhos var undergiven en virksom Kontrol, naaede Agio'en ikke en saadan Højde som tidligere. I 1850 havde Agio'en paa Papirpengene naaet 75 pCt., i 1859 under den italienske Krig 40—50 pCt.; men i 1866 naaede den kun et enkelt Øjeblik 35 pCt., og efter at Loven om Papirpengeudstedelsen var udkommen, faldt den. Senere har den, selv i de vanskeligste Øjeblikke, selv under Krisen 1873, kun sjelden overskredet 12 pCt. Det er endog kommet saa vidt, at Mange i Østrig have ment, at Papirpengene, langt fra at være et Onde, snarere ere et Gode, som der ingen Grund er til at fjerne. Selvfølgelig deler Mülinen ikke denne Mening; han betragter tværtimod Papirpengene som et stort Onde, der dog ikke lader sig fjerne med ét Slag.

For at vende tilbage til de egenlige Laan, saa giver Grev Mülinens Bog et uhyggeligt Billede af den forfærdelige Grad, i hvilken Østrig misbrugte Krediten, ogsaa efter 1818. I de 12 Aar 1818—30 optoges der 12 Laan, fra 1830—48 10, og fra 1848 af har man prøvet alle mulige Slags, Koncessionslaan, Nationallaan, Lotterilaan, Præmie-

laan osv. osv., tildels paa meget haarde Betingelser, til 6, 7, 8, ja endnu flere pCt. Ved Udgangen af 1867 frembød den østrigske Statsgjæld en broget Forvirring, en uhyggelig Sammenblanding af heterogene Ting, der nødvendigvis maatte vanskeliggjøre en ordenlig Finansbestyrelse. Nogle Laan lød paa wienske, andre paa Konventions-, atter andre paa østrigske Gylden; nogle vare rentefri, andre svarede Rente; nogle forrentedes med 1 pCt., andre med $1\frac{3}{4}$, 2, $2\frac{1}{2}$, 3, $3\frac{1}{5}$, $3\frac{1}{3}$, $3\frac{1}{2}$, $3\frac{3}{5}$, 4, 5, 6 osv. osv. pCt.; nogle Renter udbetaltes i Papir, andre i Metal; nogle amorteredes paa én Maade, andre paa en anden, atter andre slet ikke; Renterne udbetaltes til forskellige Tider osv. osv. I Alt var der 63 forskellige Arter Obligationer og 14 forskellige Slags Rentefod. Finansadministrationen havde selvfølgelig i lang Tid haft Øjet aabent for det Mislige i dette Virvar; men Vanskelighed ved at bringe Rede i saa stor Uorden havde skræmmet den. Overenskomsten med Ungarn i 1867 tvang imidlertid Østrig til at skride til Ordningen af sine Statsgjældsforhold, og den 20 Juni 1868 udkom en Lov, der aabner en ny Æra i den østrigske Statsgjældshistorie. Det bestemtes herved, at — med Undtagelse af nogle udtrykkelig nævnte Obligationer: Lotterilaan, nogle Jernbaneobligationer, Kreditbeviser m. M. — skulde alle de forskellige Laan konverteres til en eneste 5 pCts. Gjæld, lydende paa østr. Gylden. Af den ny 5 pCt. Rente skulde der svares en Skat paa 16 pCt.; men det lovedes, at Skatten ikke vilde blive forhøjet. Konverteringen, der begyndte i den anden Halvdel af 1868, blev i det Væsentlige gennemført i Løbet af noget over fire Aar; d. 1 Jan. 1873 var den for største Delen fuldbgyrdet. Det var en storartet Finansoperation; men om den var fuld retfærdig,

navnlig ligeoverfor de udenlandske Kreditorer, betvivles; i Almindelighed har den været Gjenstand for Dadel. Ogsaa Mülinen tror, at Østrigs Kredit hurtigere vilde være kommet til Kræfter, naar Operationen var bleven udført paa en lidt mere skaansom Maade. Det være nu, som det vil: sikkert er det, at Krediten har bedret sig: Statskreditoren, der maaske i det første Øjeblik troede sig krænket i sine Rettigheder, har snart lært at indse, at en Rente, der, omend noget reduceret, garanteres af gode og vel ordnede Finanser, er at foretrække for en noget højere Rente, naar der bag denne staar en Finansbestyrelse, som bestandig maa spænde Krediten stærkere. Den forholdsvis korte Tid, der gik til Ombytningen af over to Milliarder i forskellige Papirer, har indgydt Tillid til Finansbestyrelsens Energi, og om denne Tillid vidner ogsaa Kursens stadige Stigen: I 1868, da den 16 pCts. Kupon-skat indførtes, stod de 5 pCt. Obligationer i 55,50, 1869 i 58,80, 1870 i 60,75, 1871 i 57,65, 1872 i 62,80, 1873 i 66,70, 1874 i 69,50.

Fremgangen i de østrigske Finanser bestaar navnlig deri, at der er kommet nogen Orden og Klarhed i Forholdene. Selve Gjældens Beløb er derimod betydeligt nok. I 1811 før Bankerotten udgjorde (den faste) Gjæld 512,6 Mill. østr. Gylden, der forrentedes med 25,6 Mill. (Hertil kom, som tidligere anført, 1061 Mill. w. Gylden i Papirpenge, der ved Bankerotten reduceredes til en Femtedel.) I 1811 efter Bankerotten er den faste Gjælds Kapital vedvarende 512,6 Mill. ø. Gylden, men Forrentningen er reduceret til det Halve, 12,8 Mill. Den 31 Decbr. 1847 beløber den faste og svævende Gjæld 933,5 Mill. G., med en Forrentning paa 34,0 Mill. D. 31 Decbr. 1867 er Gjældens Kapital 2317,3 Mill., Forrentningen 92 Mill.

D. 31 Decbr. 1873 henholdsvis 2303,3 Mill. og 78 Mill. Gylden.

Imidlertid er der dog ogsaa Fremgang paa anden Maade: Forholdet mellem Indtægter og Udgifter har i de senere Aar stadig forbedret sig. Sammenlignes Statsregnskabet for 1873 med Statsregnskabet for 1868, viser der sig en Indtægtsforøgelse paa 116 Mill. Gylden; samtidig ere Udgifterne rigtignok stegne med henved 95 Mill.; men der bliver dog altid saaledes et Nettooverskud paa over 21 Millioner. De direkte Skatter, der i 1868 afgav 74 Mill., have undergaaet en jævn Stigning og afgav i 1873 92 Mill., altsaa en Stigning paa 18 Mill. eller over 24 pCt. I de indirekte Afgifter har Stigningen i de nævnte Aar været langt stærkere, nemlig fra 164 Mill. til 222, eller 58 Mill. o: 35 pCt. Aaret 1872 er Glanspunktet; 1873 bringer Krisen, der bringer Reaktion i alle Forhold og paafører baade Private og det Offentlige betydelige Tab: efter Mülinens Beregninger tvang Finanskatastrofen Statskassen til at gjøre et foreløbigt Forskud paa 65 Mill. G. og medførte derhos en Tilbagegang i Indtægter i 1873 og 1874 paa 35 Millioner. At Regeringen dog har forstaaet at skærme Statens Kredit, ses deraf, at Kursen paa Statsgjælden nu noteres højere end før Krisen. Derimod har Krisen ganske vist haft den uheldige Følge, at den har gjort Gjenoprettelsen af Metalcirkulationen vanskeligere.

I Forbindelse hermed staar Møntspørgsmaalet. Mülinen mener, at Østrig foreløbig kan beholde Sølvfoden, men bør begrænse Udmøntningen af Sølv og efterhaanden forskaffe sig et Guldforraad, saaledes at det, naar det belejlige Øjeblik er kommet, kan gaa over til Guldfoden. Der bør udmøntes Ti-Gyldenstykker, der bør bære Præget: 10 fl. = 20 Mark = 1 £. En saadan Mønt vil kunne cir-

kulere over de to Tredjedele af Jordens Overflade. Som bekendt har Østrig alt i flere Aar slaaet to Guldmonter med Præget: 8 fl. = 20 fr., 4 fl. = 10 fr., der paa den «latinske Unions» Omraade har cirkuleret jævnsides med Franksystemets Monter. Grev Mülinen, der i en Række af Aar ivrig har virket i Møntsagen og stadig hævet sin Stemme til Gunst for en international Mønt, er den Første, der har fremsat Forslaget om paa Mønterne at angive deres Værdi i de forskellige Systemer, — et Forslag, som de østrigske 8- og 4-Gyldenstykker have vist er praktisk. —

Grev Mülinens Opgave har været at gennemsnøge et hidtil lidet kjendt Terræn, der fortjener at kjendes. Østrigs Finanser have hidtil været skjulte af et tæt Slør, som Forfatteren til den foreliggende Bog har søgt at fjerne. Han har paapeget de økonomiske og finansielle Fejl, Østrig har begaaet i Fortiden, de Bestræbelser, det i Nutiden gjør for at klare en byrdefuld Fortid, og dets Udsigt til i Fremtiden at naa en rig industriel og kommerciel Udvikling. Hans Tal og Beregninger støtte sig til officielle Opgivelser og kunne, om de end ville forekomme de fleste Læsere noget tørre, i alt Fald gjøre Krav paa at anses for nøjagtige. Endelig har han anstillet en Sammenligning af en Del af det østrigske med en Del af det franske Finansvæsen, der i flere Henseender kan være belærende.

Jesuiternes kommunistiske Stat i Paraguay.

Af D. C. Rumohr.

Det har ganske vist — hvad «Nationalekonomisk Tidskrift» har paavist i to tidligere Artikler — været Nordamerika forbeholdt at fremvise de interessanteste og betydningsfuldeste Exempler paa praktisk Kommunisme; men den tidligere jesuitisk-kommunistiske Stat i Paraguay havde dog ogsaa en ikke ringe Betydning. Vi skulle i det Følgende gjøre Læserne noget nærmere bekendte med dette interessante Fænomen, idet vi nærmest henholde os til den tyske Historiker D. H. Stoeber, der udførligt har beskæftiget sig med Jesuiternes Historie.

Det var omtrent i Midten af det 17. Aarhundrede, at Jesuiterne, der vare saa ivrige og nidkære efter at udbrede den ene saliggjørende Kirkes Lærdomme, bittert beklagede sig hos den spanske Regering over alle de Hindringer, som lagdes dem i Vejen under deres Iver og Nidkærlighed for at udbrede Kristendommen blandt de sydamerikanske Hedninge. Beskyldningerne herfor rettede de navnlig mod de der levende Spaniere, som baade direkte og indirekte gjorde Kristendommen og dermed de Kristne forhadte — direkte ved deres hovmodige og gru-

somme Opførsel mod de indfødte Indianere, indirekte ved deres usædelige Vandel, hvilken sidste ligefrem smittede de oprindelige Beboere. Jesuiterne tilbøde dels at afhjælpe dette Onde og dels at grunde en kristelig Koloni, dersom man vilde gaa ind paa deres Forslag, som bestod i Følgende: Der skulde overlades dem nogle nærmere angivne Landstrækninger, som ganske og aldeles skulde underlægges deres Opsyn og Bestyrelse; de vare vel villige til at anerkjende Guvernøren i Buenos Ayres som Overherre, men han maatte ikke indblande sig i Forholdet mellem dem og deres gejstlige Undersaatter, og heller ikke maatte han lægge dem nogensomhelst Hindring i Vejen med Hensyn til de Indretninger, som de agtede at indføre. De gjorde det derfor ogsaa til en af de første og fuldkomment ufravigelige Betingelser, at deres Missioner ikke maatte besøges af nogen Spanier eller anden Evropæer uden speciel indhentet Tilladelse fra Fædrene, og for at forebygge saadan Indtrængen af Fremmede, skulde det paalægges de tilgrænsende Provinsers Statholdere paa det Strengeste at forbyde og forhindre enhver Indvandring. Naar man vilde indrømme dem disse Fordringer, saa forpligtede de sig til, dels at vinde et stort Antal Sjæle for Kristendommen, dels af enhver saadan Omvendt at erlægge en Kopskat til den spanske Krone og dels, naar det forlangtes, at stille et Antal Rekruter til dens Tjeneste. Men for at kunne gjøre dette Sidste, var det derfor nødvendigt, at deres gejstlige Undersaatter fik Tilladelse til at anskaffe sig Skydevaaben og indøves i Brugen af samme.

Den spanske Regering fandt disse Forslag saa fordelagtige, at den uden Betænkning gav dem sit Bifald. Jesuiterne fik et af de frugtbareste og skønneste Land-

skaber af Provinsen Paraguay eller de la Plata langs Floden af samme Navn og Uruguaystrømmen. Her bragte de omtrent et halvt Hundrede nomadiske Indianerfamilier sammen og lagde med dem Grunden til et Herredømme, som efter hundrede Aars Forløb var stort og stærkt nok til at kunne føre en blodig og langvarig Krig med to europæiske Magter og i flere Aar hævde sin Uafhængighed.

Da man ved denne Lejlighed indhentede nærmere Underretning om dette jesuitiske Rige, fandt man et vel dyrket og af i det Mindste 300,000 Familier beboet Land, hvor der tidligere havde været lutter Ørken og ubeboede Strækninger. Man opdagede faste og regelmæssige Bølliger samt Byer, hvor 7—800 Familier, udgjørende 3—4000 Individuer, levede sammen. Enhver af disse Byer havde sine egne Haandværkere, sine egne Spinderier og Væverier, den dyrkede det tilstødende Land og drev Kvægavl. Paa nogle faa mere undværlige Produkter nær, producerede og forarbejdede den selv Alt, hvad den brugte. Den havde store Forraadshuse, der indeholdt langt mere, end Befolkningen selv kunde anvende. 20,000 Stykker Hornkvæg og 6—8000 Faar græssede paa dens Overdrev. Æsler, Muler og Heste bleve opdrættede efter en stor Maalestok; de første brugtes til Agerdyrkning og Transport, de sidste til Personbefordring, navnlig Præsternes Rejser, og til Hærens Remontering.

Overalt herskede en fuldkommen Orden og en Underdanighed, som ingen Grænser kjendte. I enhver Bys offentlige Kasse laa stedse store opsparede Summer tilrede, og selv jesuitiske Skribenter have angivet Overskudet meget højt. Alle Missioner tilsammen vare i Stand til, om det blev nødvendigt, at stille en Hær paa 60,000 Mand i Marken, og kunde udruste den med alt For-

nødent, ja endog stille Generaler af sin egen Midte i Spidsen for den.

Til ingen Tid og intet Sted paa Jorden har der existeret et mere uindskrænket Præsteherrredømme end i disse Missioner i Paraguay. Om det end ikke er Tilfældet, hvad nogle af Jesuiternes Fjender have berettet om et ligefrem Kongerige og en Konge ved Navn Nicolavs, saa er det dog fuldstændigt bevist, at det Herredømme, som Jesuiterne her udøvede, var saa uindskrænket, som ikke engang de despotisk regerte Staters var, ja ikke engang som det fandtes i Barbariet. Rigtignok stode alle Missionerne under Guvernøren i Buenos Ayres, men det var kun af Navn. I Virkeligheden var Ordenens Overhoved Suveræn; Pateren var Provinsstatholder, og enhver Præst i enhver By den højeste og i Grunden eneste Øvrighedsperson. Alle de indfødte Beboere vare uden Undtagelse Livegne i dette Ords mest udstrakte Betydning. Dette vilde ganske vist de hellige Fædre ingenlunde tilstaa, og det var ogsaa allerede for over hundrede Aar siden af flere Paver strengt forbudt i nogen Stats Kolonier at berøve de Indfødte deres oprindelige Frihed.

Jesuiterne lode dem derfor ogsaa for et Skins Skyld have nogen Del i Byernes Bestyrelse, idet der i hver By fandtes en eller to Alkalder, Politimænd, og ligeledes sade Indfødte i et Slags Raad. Men disse Værdigheder vare dog kun tomme Titler og Øvrighedspersonerne ligesaa vel som alle Andre Præsternes Slaver, og det af enhver af Missionens Præster. Enhver Præst havde under sig nogle Assistenten af sin Orden og betjente sig kun af Alkalderne som almindelige Politibetjente, ligesom han ogsaa benyttede dem til anden forefaldende Gjerning. For at blænde dem selv og Folket med et Skin af Værdighed

og Højhed, bleve disse Alkalder iførte prægtige Klæder og vare forsynede med en Stav eller et Bundt Ris som Tegn paa en Magt, de dog ikke besade. Hver Morgen efter Messen skulde de indfinde sig hos Præsten, aflægge Beretning og modtage Ordre. Begik de nogen Forseelse i deres Tjeneste eller udenfor den, saa bleve de straffede ligesom den menige Mand, for det Meste med legemlig Revselse. De bleve valgte af Folket, men under Præsternes Kontrol. I Almindelighed tog man dem imellem Kazikerne, Stammernes Høvdinge. Denne Overlevering af Kazikskaber eller Stammer havde Jesuiterne nemlig anset det for hensigtsmæssigt at lade bestaa, rimeligvis fordi de heri fandt et Middel mere til at befordre og vedligeholde den slaviske Underdanighed.

Overtro og Frygt vare især de Redskaber, hvoraf Jesuiterne betjente sig. Aldrig er Navnet Religion blevet mere vanæret end i Anvendelsen paa det, som man under denne Benævnelse indpodede disse ulykkelige Skabninger. Men den havde da heller ingen anden Virkning paa dem end at befordre en dum og dyrisk Slaviskhed. Intet højere Begreb blev vakt hos dem, og ingen Raahed eller Usædelighed udryddet. Jesuiterne selv fortælle os, at Bønderne ikke sjældent slagtede og fortærede de Oxer, som bleve dem overladte til Jordens Dyrkning, i Stedet for efter Afbenyttelsen at levere dem tilbage; endvidere, at de derfor fik det bestemte Antal Stokkeslag, takkede som Hunde for Straffen og ved den første og bedste Lejlighed gjorde det Samme igjen. Paa dette Kulturtrin vedbleve de at staa i et helt Aarhundrede, og de hellige Fædre sluttede heraf, at det manglede dem paa Perfektibilitet.

Med velberaad Hu havde de fuldstændigt afskaffet

det allerførste Motiv til aandelig Virksomhed: personlig Ejendom. Alt tilhørte Missionen, alt Arbejde forrettedes til Missionens fælles Underholdning og til dens Fordel. Arbejderne vidste lige saa lidt som Studene, der trak Ploven, hvad de Produkter, som overstege Fornødenhederne, skulde bruges til.

Enhver Familie fik en Bolig anvist eller opbygget, og den blev forsynet med det nødvendige Bohave. Enhver Husfader arbejdede — ikke for sig og sin Familie — men for dem, som befalede ham at arbejde, og som straffede ham, naar han ikke forrettede, hvad der var ham paalagt, eller udførte det daarligt. Enhver Arbejder blev det Arbejde, han skulde udføre, anvist for hver Dag, hver Time. Skulde Marken pløjes, saa blev der overladt ham et Par Oxer, som han igjen maatte aflevere, saa snart hans Arbejde var udført. Skulde der saas, saa fik han Kornet fra det fælles Forraadshus. Lige saa lidt som Nogen saaede for sig selv, høstede han for sig selv. Alt blev afleveret til Magasinerne og herfra atter uddelt af Præsterne efter Fornødenhed eller Godtbefindende. Paa samme Maade forholdt det sig med Kvæghjorderne, med Fabrikvarerne og med Haandværkernes Produkter.

Ved denne Ordning havde det hellige Selskab kvalt al Drift til Virksomhed. Underligt nok beklagede Jesuiterne sig over deres Undersaatters indgroede Dovenskab og Letsindighed. De paastode, at deres aandelige Børn bleve i Aandsudvikling og Moralitet virkelige Børn deres hele Levetid, og til Støtte herfor anførte de Erfaringen, som ganske vist stadfæstede deres Paastand. Men de forglemte jo rigtignok alene at bemærke, at de deres hele Levetid vedbleve at være Børn, fordi de deres hele Levetid bleve behandlede som Børn, og det oven i Kjøbet

som rigtig dumme Børn. En mere detailleret Beskrivelse af Politivæsenet og Disciplinen i Missionerne vil upaatvivleligt gjøre dette endnu mere klart.

Ved en Dagsorden, som ikke paa nogen Maade maatte brydes, blev det hver Dag foreskrevet ethvert Menneske af begge Kjøen, hvad det til enhver Time skulde bestille og ikke bestille. En Trommehvirvel befalede alle Indvaanerne at staa op, Klokkringning at gaa til Messe. Paa samme Maade vare Tiderne for Arbejde og Maaltider bestemte. Et bestandigt Opsyn vaagede over, at Enhver uden Undtagelse nøjagtigt iagttog denne Orden, og den haardeste Straf ramte uundgaaeligt og øjeblikkeligt den ubetydeligste Afgang derfra.

Hver Søndag Morgen til bestemt Tid samledes alle Byens Indvaanere, gamle og unge, paa Torvet. De opstillede sig stammevis, Kvinderne for sig og Mændene for sig. Enhver Mand var forpligtet til at medbringe et Stykke Brænde for at aflevere det i Præstehuset til den fælles Husholdning. Derpaa blev der set efter, om ogsaa Alle vare mødte. De Udeblevne opskreves, Grunden til deres Fraværelse undersøgte, og ifald Vedkommende ikke kunde fremføre en gyldig Undskyldning for deres Udeblivelse, straffedes de. Begge Kolonner satte sig derefter i Bevægelse til Kirken. Kvinderne marscherede ind gennem Hovedindgangen, Mændene ad en Sidedør. For at komme til denne maatte de passere Præstehusets Gaard, og her nedlagde Enhver sit medbragte Stykke Brænde. Saa snart Alle vare komne ind i Kirken, knælede hele Forsamlingen, og En iblandt dem fremsagde højt en Del Bønner foruden samtlige Spørgsmaal og Svar i Katekismus. Hele Forsamlingen efterbad dem, ogsaa højt, men dog med noget sagtere Stemme. Paa samme Maade blev

der talt indtil 100, 200, 300 — 1000 osv.; Maanedernes og Dagenes Navne bleve fremsagte efter Rækkefølge m. m. Jesuiterne paastode nemlig, at de Indfødtes Hukommelse af Naturen var saa svag, at de lige strax glemte alle disse Udtryk og Begreber igjen, naar de ikke jevnligt bleve gjentagne. Naar dette var forbi, saa optraadte en Jesuit med et stort Kors, lige saa højt som han selv, for i en Prædiken at forklare Menigheden Katekismus. Dette Kors synes forresten at have været de hellige Fædres Kommandostav; thi saa ofte de lode sig se offentligt, førte de det med sig, og deres gejstlige Undersaatter betragtede det med mere Ærefrygt end deres Personer. Efter Katekisationen fulgte Messen med tilhørende Cereemonier, hvilke bleve udførte med mere Pragt, end den bliver det selv i de evropæiske katholske Staters Hovedkirker. Naar den var sluttet, bleve begge Kjønnene førte til to adskilte Forgaarde, og her blev Hovedindholdet af den Prædiken, de havde hørt i Kirken, gjentaget for dem. Disse Andagtsøvelser varede indtil Klokken 9 eller 10 om Formiddagen. Derpaa gik Kvinderne hjem for at lave Middagsmad. Mændene fik først fra Magasinet udleveret en Portion Paraguayurt, som brugtes af dem i Stedet for The og udgjorde en af deres vigtigste Fornødenhedsgjenstande, endvidere noget Tobak og Salt; af dette sidste imidlertid paa Grund af de ringe Forraad kun sjældent, saa at de for det Meste maatte tillave og nyde deres Mad uden dette Kryderi.

Efter Middagsmaaltidet samledes Alle atter paa Torvet og opfordredes til at anstille forskellige Legemsøvelser og Lege. Herfra bleve de til en bestemt Tid atter drevne ind i Kirken til den saakaldte Rosenkransandagt, efter hvis Slutning de fik deres The og Tobak, før Aftenen

faldt paa, og fik da Befaling til at begive sig hjem. Efter en ligesaa streng og bestemt Orden bleve de holdte til at iagttage de øvrige kirkelige Ceremonier. Alt, hvad der vedkom Kirken, gik ud paa at vænne dem til den dybeste og blindeste Ærbødighed imod den saakaldte Gudstjenestes sanselige Gjenstande og at holde dem fast heri. Korset var den første og fornemste Gjenstand for deres Tilbedelse. Der var sørget for, at de overalt vare omgivne af saadanne; i deres Huse, paa Markerne, ved alle deres Arbejder mødte deres Øjne Kors, hvor de end vendte dem hen. Enhver Stump af et raaddent Kors var for dem en dyrebar Helligdom. Fandt de den falden af, saa lagde de den forsigtigt hen ved Foden af Korset; og blev et nyt opstillet, samlede de Levningerne af det gamle og gjemte dem med den største Omhyggelighed som Relikvier.

Søgnedagene bleve ligesom Søn- og Helligdagene begyndte med en Messe. Derpaa begave Markarbejderne sig til deres Arbejde paa Markerne, medens Haandværkerne gik til Præstehuset, hvor der fandtes forskellige Slags Værksteder og Fabriker. Alle vare uophørligt under strengt Opsyn, og Dovenskab eller daarligt Arbejde blev straffet med Stokkeprygl. Den Skyldige lagde sig ned paa Jorden, fik sine Slag af den præstelige Tugtemesters Haand, stod op igjen, takkede med hundsk Ydmyghed og paadrog sig den næste Dag for samme Forseelse en lignende Revselse. Paa et givet Signal forlode de deres Arbejde for at gaa hjem og spise, og begyndte og endte deres Eftermiddags-Arbejde paa samme Maade som om Morgen.

Paa et bestemt Klokkeslet om Aftenen skulde Enhver være i sin Bolig, og Alt skulde være roligt. Patrouiller

gjennemvandrede hele Natten Gaderne. Den, som efter den bestemte Tid endnu blev truffen udenfor Huset, arresteredes og fik den næste Morgen uundgaaeligt sin Straf af den præstelige Haand.

Hver Dag blev der i Præstens Hus uddelt for den Dag og til hver Familie Kjød, Majs, Tobak, The o. s. fr. Kjød vankede der dog kun tre Gange om Ugen, med mindre det var paa en Tid, da der forefaldt strengt Markarbejde, thi saa fik de det fire Gange. I en By, som husede 3—4000 Sjæle, regnede man, at der i Gjennemsnit blev fortæret 4000 Oxer om Aaret.

Børnene fik al deres Mad i Præstehuset og havde overhovedet aldeles intet Samkvem med Forældrene undtagen om Natten. Forældremyndighed var her en aldeles ukjendt Ting, ligesaa vel som alt Andet, hvortil der hører en fri Vilje. Ingen havde nogensomhelst Strafferet over sine Børn, Ingen havde Lov til at bestemme, hvilket Haandværk Barnet skulde oplæres i, hvad det skulde lære, hvorledes det skulde opdrages, klædes eller fødes. Mødrene havde vel Lov til at udsøge og foreslaa en Pige til Kone for deres Sønner, men det beroede dog paa Præsten, om han vilde give eller nægte sit Samtykke til Ægteskabet. Havde en ung Mand selv udvalgt sig en Pige, saa skulde han melde sig hos Præsten og bede om hans Tilladelse og Samtykke. Fandt denne for godt at nægte det, eller han havde bestemt en anden Pige til hans Kone, saa blev der aldeles intet Hensyn taget hverken til Forældrenes Valg eller de unge Folks egen Tilbøjelighed. Præsten anviste det unge Ægtepar en Bolig, og deres Fornødenheder bleve, ligesom de øvrige Familiers, uddede af det fælles Forraad.

I den hele Opdragelse herskede den strengeste

Disciplin. Den mindste Forseelse blev straffet med de haardeste Revselsler; men man maa da rigtignok ogsaa tilstaa, at der ikke kunde gives nogen ordentligere og artigere Børneflokk end den, som dengang fandtes i Paraguay. Fra den tidligste Barnealder blev den hundske Sædvane indprentet dem: at udholde Tugtelser uden Klage eller Vrede og bagefter med krybende Ydmyghed takke Tugtemesteren som for en bevist Velgjerning.

Med det syttende Aar var Opdragelsen fuldendt; det vil sige: man skred da til Ægteskab og gav det unge Par sin egen Bolig tilligemed det nødvendige Husgeraad. I Øvrigt skete der ikke nogen synderlig Forandring i deres Behandling som Voxne. De bleve deres hele Levetid behandlede som Børn og Umyndige, ja i mange Henseender endogsaa snarere som en Flok Kvæg.

Ganske vist fandtes der intet Sted mere føjelige, underdanige og rolige Undersaatter end i dette Jesuiternes indianske Rige. Men ligesaa sikkert er det, at man heller ikke lettelig skulde finde nogle Undersaatter, der havde mindre ved sig af det, som karakteriserer Mennesket.

De havde intet Ønske, som de ikke kunde tilfredsstille; der var ingen Tanker, som kunde forurolige dem; de levede hverken for den forbigangne eller tilkommende Tid, det nuværende Øjeblik var dem Alt. De vare fritagne for Bekymringer for den Dag i Morgen. Ingen knurrede over Tvang og Tyranni, thi Ingen havde endogsaa det fjerneste Begreb om, hvad Frihed var. Ingen pintes af Egennytte eller Gjerrighed, thi Ingen havde Anelse om, hvad Ejendom var, eller kunde tænke sig Muligheden af at erhverve saadan. Hvor langt laa ikke ogsaa al Ærgjerrighed og dens Tilfredsstillelse fra deres

Tanker! Og ethvert Slags Luxus var dem ganske fremmed. Utilfredsstillede Lidenskaber kjendte de ikke engang af Navn eller Omtale.

Paa Søn- og andre Helligdage bleve de forlystede ved Dans — dog ikke i den Forstand, at de selv dansede, men ved at se Andre danse. Deres Fædre og Velgjørere underholdt Spillemænd og Dansere for deres Skyld, som paa Festdage samt ved andre højtidelige Lejligheder glædede deres Øjne og Øren paa Pladsen foran Kirken. Fædrene undte dem ogsaa at fornøje sig ved alle Slags Børnelege; og endskjønt Hasardspil var forbudt, saa blev der dog set igjennem Fingre med, at de engang imellem tabte deres Portion Paraguaythe, Tobak eller Salt i Tærningespil. Af og til blev der ogsaa anrettet store Gjæstebud for dem, ved hvilken Lejlighed de fik større Portioner Kjød end sædvanligt, ja endogsaa trakteredes med et Stykke Hvedebrød, og det blev aldeles ikke taget fortrydeligt op, om de endogsaa drak sig død-drukne i et Slags spirituøs Drik, som ved saadanne Lejligheder flød rigeligt nok.

Saaledes levede de bestandigt i en sand Barndomstilstand lige fra Vuggen til Graven. I Alt, hvad der kunde møde dem, fandt de Hjælp og Trøst hos deres gejstlige Overhoveder. Ligesom disse vare deres Herrer og Dommere, saaledes vare de ogsaa deres Læger og Sjælesørgere. Af de samme Herrer bleve de drevne til Nadverens Sakramente og Arbejdets Slid. Bleve de syge, saa fik de Forskrifter og Lægemedler af de selv Samme, som, naar de vare raske, gave dem Befalinger, Føde og Prygl.

De hellige Fædres Omsorg indskrænkede sig dog ikke engang hertil. De sørgede ogsaa ivrigt for, at denne Tilfredshed med deres Tilstand ikke blev forstyrret af

Noget udvortes fra. Trængte en dristig Evropæer ind i Landet, saa blev han vel godt modtaget og beværtet, men Jesuiterne fulgte ham som en Fange ved hvert Skridt og lode ham ikke et Øjeblik ude af Syne, og det blev ham paa ingen Maade tilladt at nærme sig en Indianer eller indlade sig med ham.

Den, hvem denne Tilstand og disse Forhold synes at være tilstrækkelige til et Menneskes Lykke, han vil ganske vist misunde disse Indianere, som mere end én Gang ere beklagede af os, og prise dem lykkelige. Jesuiterne sparede ingen Umage for at fremstille sig selv som disse Folks store Velgjørere og deres Hensigter med dem som rene, uegennyttige og menneskekærlige — saaledes som alle kommunistiske Ledere have gjort og gjøre. Jesuiterne og deres Tilhængere bebrejdede Marquien af Pombal som en af hans største Forbrydelser, at han her forstyrrede dem i deres ædle Virksomhed, som kun havde de Indfødtes Lykke for Øje. Hvor kan man undres over, at de benyttede sig af disse Forblindedes fromme Iver til at føre dem til Slagterbænken i Tusindtal for at bevare for dem den Lykke og det velsignede Regimente, de havde skænket dem? De største Ofre hjalp dog ikke: Riget blev styrtet, Jesuiterne fordrevne og Indianerne givne tilbage til Friheden.

Som i det Foregaaende beskrevet var Jesuiternes kommunistiske Stat indrettet. Hvilket misundelsesværdigt Liv at føre vilde det ikke være for alle de begejstrede Tilhængere af Kommunismen! Ja, det vil da sige for Lederne — det forstaar sig!

Saltbeskatningen.

Den danske Statskasses første Indtægtskilde er, som bekendt, Tolden. Blandt de toldpligtige Varer indtager atter Salt en temmelig fremragende Plads. Vel indbringer Salttolden gennemsnitlig kun 2,3 pCt. af den samlede Toldindtægt, og dette tør visselig ikke betegnes som nogen høj Andel; men — i Følge de Oversigter, der have ledsaget de af Regeringen i de senere Aar fremlagte Toldlovforslag — er der kun ni Varegrupper, der have indbragt mere end Salt*). Plads som Nr. 10 maa i det danske Toldsystem betragtes som en nogenlunde høj Plads, og at en Artikel som Salt indtager den, har ganske vist noget Stødende ved sig.

I Følge den nugældende Toldlov, L. 4 Juli 1863, svares der, for saavidt Kogsalt angaar, en Told af 0,4 Sk. pr. \mathfrak{A} for raat urent Stensalt i Stykker og af 0,5 Sk. pr. \mathfrak{A} for andet Kogsalt. Denne Told er ganske vist meget høj i Forhold til Varens Værdi, men kan maaske dog betragtes som nogenlunde moderat; den føles neppe som meget trykkende af Befolkningen, og dens Ophævelse vilde sikkert ikke have saa megen praktisk Betydning som

*) Disse ni Varegrupper ere: Sukker, Manufakturvarer, Kaffe, Tobak, Tømmer og Træ, Drikkevarer, Metaller, Stenkul, Oljer.

Ophævelsen af adskillige andre Toldsatser. Da den derhos i de sidste Finansaar gennemsnitlig har givet en Indtægt paa lidt over 167000 Rd., — en Indtægt, som vi med vore smaa Forhold ganske vist ikke kunne kimse ad, men tværtimod maa indrømme en ikke uvæsenlig finansiell Betydning, — kunde der forsaavidt synes ikke at være tilstrækkelig Opfordring til netop at tage fat paa denne Toldsats. I de to første Forslag til en Toldrevision var Salttolden ogsaa bevaret, kun med en Ændring af det bestaaende Forhold mellem urent Stensalt og raffineret Salt, hvorefter det førstnævnte foresloges beskattet lidt højere end hidtil, nemlig med 0,45 Sk. pr. R . For saavidt Meningen hermed var at fjerne den nuværende Beskyttelse af raffineret Salt, kunde dette Formaal formentlig nok saa godt naas ad den Vej, Toldforslaget af 1873 slog ind paa, nemlig at give alt Salt Toldfrihed. Denne Vej er ogsaa bleven anbefalet af praktiske Folk. Alligevel forlodes den paany ved det i sidste Rigsdagssamling behandlede Toldlovforslag, der foreslog Salttolden bibeholdt. Hvis Toldsagen virkelig engang ad Aare skulde blive ført til Ende — er der nogen Sag, som det ikke er tilladt at være sangvinsk i, saa er det Toldsagen — saa maa det imidlertid haabes, at Forslaget af 1873 paa dette Punkt tages til Følge, saaledes at alt Salt bliver toldfrit; thi selv om det indrømmes, at den nuværende Salttold har nogen finansiell Betydning, og at den ikke er meget trykkende, saa er der dog tilstrækkelig mange Grunde, der tale for dens Afskaffelse. Told er altid en i høj Grad forkastelig Beskatningsmaade; men i en ganske fortrinlig Grad gjælder dette om Salttolden. Alle de Fejl, der klæbe ved Tolden i Almindelighed, klæbe ved Salttolden i Særdeleshed. Om ikke for Andet saa

for Principets Skyld burde denne Told da fjernes. Hvad enten man anser almindelig Toldfrihed for mere eller mindre gennemførlig eller ikke-gennemførlig, saa burde der dog være Enighed om at betragte den som et Ideal, henimod hvilket der bør stræbes. Af Hindringerne paa vor Vej henimod dette Ideal er Salttolden en af dem, der først burde ryddes af Vejen.

Det Upassende i at beskatte Livsfornødenheder er nogenlunde almindelig anerkjendt. Salttolden er en Told paa en almindelig Livsfornødenhed, paa en af de første Livsfornødenheder, paa en Livsfornødenhed, der ikke, som adskillige andre, lader sig erstatte ved Surrogater. Af samtlige toldpligtige Varer er neppe nogen i højere Grad Livsfornødenhed end Salt. — Det Urigtige i at beskatte Industriens Hjælpestoffer er ogsaa temmelig almindelig anerkjendt. Salttolden er en Told paa et for Industrien meget vigtigt Hjælpestof. Maaske vil man indvende, at det ikke i nogen betydelig Grad fordyres ved den bestaaende Told. Vi kunne hertil svare, at Sagkyndige antage, at Prisen paa Salt vilde falde til det Halve, naar Tolden hævedes. En saa stor Prisnedsættelse vilde dog sikkert være af Betydning. — Vi skulle i det Følgende anføre nogle Bemærkninger til Belysning af Saltets Betydning som Livsfornødenhed, i Industrien, for Landbruget m. M.*)

Det vigtigste af alle de Kryderier, vi tilsætte vore Fødemidler, er Salt. Men ogsaa som Næringsstof har det stor Betydning. Salt er det eneste mineralske Næringsmiddel, som vi med bestemt Hensigt og mere eller

*) Til det Følgende er for største Delen benyttet Dr. Alfr. Schmidt: Das Salz. Eine volkswirtschaftliche und finanzielle Studie. Zweite verbesserte Auflage. Leipzig, E. Bidder, 1874. Bogen bærer det godt valgte Motto: In sale salus.

regelmæssig tilsætte vore Spiser. Begge dets Bestanddele, Chlor og Natrium, spille den største Rolle for Fordøjelsen. Saltforbruget har derfor en meget stor Indflydelse paa Menneskets Sundhed. Fra Naturens Side er der nu sørget for, at Mennesket ikke kan undgaa at optage Salt i sig: vore Ernæringsmidler indeholde ogsaa i uberegt Tilstand Salt; men de indeholde det i meget forskjellig Grad; deraf følger da, at den Mængde Kogsalt, vi bør optage i os foruden den Mængde, vore Næringsstoffer uden vor Medvirkning tilføre os, maa rette sig efter vor hele Levemaade, efter vore Næringsmidlers Art, om vi navnlig ernære os af Kjød eller af Planter, osv. Det lader sig da ikke med Nøjagtighed afgjøre, hvor stor en Mængde Salt, der er nødvendig for den menneskelige Organismes Opretholdelse; men i Almindelighed synes man at antage, at circa 15 R Kogsalt er det mindste Kvantum, som civiliserede Folk aarlig bør indtage.

Om Saltets overordenlige Betydning for Menneskets Sundhed, derom har man længe været fuldt vidende. Romerske Læger betragtede Saltet for ligesaa nyttigt for Menneskets Sundhed som Solen; hos Plinius hedder det: «*totis corporibus nihil esse utilius sale et sole.*» Der behøvedes visselig ikke nogen videnskabelig Udvikling for at faa Mennesket til at indse Saltets uhyre Nytte; dette erkjendte man saa at sige instinktmæssig. Allerede i de ældste Tider se vi, at Brugen af Salt havde en vid Udbredelse. Ganske vist synes der at have været nogle Vilde, der ganske manglede Kjendskab til Brugen af Salt; men disse Stammer nød deres Føde i raa Tilstand og sikrede sig saaledes den ikke ubetydelige Saltmængde, der findes i mange af vore Fødemidler: Kjød indeholder

altid en Del Salt; men raat Kjød flere Gange mere end kogt Kjød. Om den Betydning, man alt hos gamle uciviliserede Folk tillagde Saltet, vidner ogsaa den Kjendsgjerning, at Salt blev det almindelige Byttemiddel hos dem: Salt blev benyttet som Penge. I mange Egne af Afrika sælges endog Mennesker for Salt. Et andet Vidnesbyrd om den Betydning, der tillagdes Saltet, haves deri, at det hos næsten alle gamle Folk tidlig blev benyttet som Symbol paa Sædelighed, Troskab, Gjæstfrihed, ja paa sine Steder endog ligefrem blev betragtet som helligt. I Rusland plejer man endnu at bringe en ny-stiftet Familie sin Lykønskning under Form af Salt og Brød. Som Forsoningstegn blev Salt overrakt Modstanderen, og naar en Fremmed havde spist et bestemt Kvantum Salt, blev han Ens Gjæsteven. Ogsaa i Etymologien til Ordet Salær, salarium, har man villet søge et Tegn paa, hvorledes Saltet vurderedes.

Saadanne kulturhistoriske Træk — hos Hehn: «Das Salz, eine kulturhistorische Studie, Berlin 1873» findes en Samling af dem — synes at vidne om den Betydning, man alt i gamle Dage har indrømmet, at Saltet har for Menneskets Sundhed og Liv. Som et uundværligt Hjælpemiddel for Industrien fremmer Saltet Menneskets Velvære paa en anden Maade.

Først kan da her Saltets Konserveringsevne nævnes. Naar Smørproduktionen, saaledes som Danmarks, for en stor Del er beregnet paa fremmede Landes Efterspørgsel, har det en særlig Betydning, at der haves Adgang til billigt Salt og til forskellige Saltsorter. Til Konservering af Fisk og Kjød er Salt ligeledes uundværligt, da det ved sin vandsugende Egenskab og ved sin Indflydelse paa Gjæringsstofferne bevarer Organismerne mod Forraadnelse.

Sildefangsten vilde uden Salt tabe uhyre i Betydning. Og hvad vilde der blive af Skibsfarten, naar de Søfarende ikke kunde proviantere sig for lang Tid med saltede Varer? Saltskattens Ophævelse i England og den engelske Skibsfarts Udvikling staa i bestemt Forbindelse med hinanden.

Saltets industrielle Betydning godtgjøres dog fremfor Alt af de kemiske Industrier. Her er Saltets industrielle Betydning ikke mindre end Kullets og Jernets. Sodafabrikationen er et særlig interessant Exempel paa Saltets Nytte. Saltsyre, Natriumsalt, Antichlor, Chlorkalk osv. minde om, hvorledes de forskjellige Industrigræne, Fotografien, Blegierne osv. ere afhængige paa den ene eller anden Maade af Saltet. Lad os endvidere nævne Sæbefabrikationen og Glasfabrikationen som fremragende Exempler paa Saltets Nytte. En vigtig Anvendelse har Salt ogsaa i Garverierne: saltede Huder ere baade mere smidige og mere varige end usaltede; i England, hvor der lægges Vind paa gode Lædervarer, bruges næsten kun saltede Huder; men til Indsaltningen bruges meget, omtrent 15 pCt. af Hudens Vægt, hvorfor de saltede Huder ogsaa betales betydelig dyrere, 8 à 10 pCt. dyrere. I Pottemageriet bruges Salt til Frembringelse af Glasur. For Farvefabrikationen, Papirfabrikationen, Bundtmagerierne, Jern- og Staalfabrikerne, Gjødningsfabrikerne, Olje-, Tøj-, Handskefabriker og for en stor Mængde andre Fabrikationer har Salt en fremtrædende Betydning. Endnu kan omtales, at Salt bruges ved Kuldeblandinger; Dr. A. Schmidt meddeler, at Berlins større Konditorier alene i dette Øjemed daglig bruge $\frac{1}{2}$ à $1\frac{1}{2}$ Ctnr. Salt.

I Agerbruget bruges Salt som Gjødningsmiddel, som Middel til at konservere Foderet og paa forskjellig

anden Maade; men det er dog navnlig i Kvægavlen, at det fortjener udstrakt Anvendelse; hermed var man alt paa det Rene i Oldtiden, og i vor Tid ere alle Landøkonomer enige om Nyttens af Anvendelse af Salt til Kvægfodringen. Saltfodringen gjør Kvæget sundere og kraftigere; i England har man tydelig kunnet bemærke, hvorledes Kvægets Sundhedstilstand forbedrede sig, efterhaanden som Anvendelsen af Salt tog til efter Saltskattens Ophævelse. En Salttilsætning til Foderet bevirker, at dette fordøjes bedre og muliggjør forsaavidt en Besparelse af Foder. Fodring med Salt letter endvidere Kvægets Fedning. (Et schweizisk Ordsprog siger ikke med Urette: «Ein Pfund Salz giebt 10 Pfund Schmalz.») Ved Anvendelsen af Salt bliver det muligt at forlænge Malkétiden; ikke blot bliver Mælkemængden større, men Mælkens Kvalitet bliver bedre, Mælken indeholder mere Smør og Ost og vejer 1 pCt. mere efter Galactometeret; Gjødningen bliver bedre paa Grund af sine rigere saltholdige Dele; Slagtekvægets Kød bliver saftigere; saltfodrede Køers Kalve ere kraftigere; Kvægets Udseende bliver smukkere; hos Faarene bliver Ulden bedre, og den spanske Ulds Fortrinlighed skal tildels hidrøre derfra, at de spanske Græsgange ere særlig rige paa saltholdige Planter.

Selvfølgelig er det ikke muligt nøjagtigt at angive, hvor stor en Mængde Salt der bør bruges til Kvægfodringen, da dette maa afhænge af Kvægsorterne, af de forskellige Fodringsmaader, af Landets Natur og Klima osv. I Schweiz og England er Saltforbruget meget betydeligt. For det sidstnævnte Lands Vedkommende har man endog opgivet Forbruget til:

for en Hest eller Oxe 11 Lod dagl.

- en Malkeko 8 —

- en Kalv over et 1 Aar . 5 —

- et Faar, Svin, Ged osv. . 1 —

I Schweiz er det noget mindre, men dog ogsaa meget betydeligt. I Tyskland er det langt mindre. Tyske Land-økonomer mene, at man kan sætte 1—2 Lod dagl. pr. Hoved stort Kvæg som det ønskelige Forbrug; for Faar, Svin og mindre Kreaturer anslaaes Forbruget til $\frac{1}{4}$ Lod dagl. Det aarlige Forbrug burde da være $\frac{1}{4}$ Ctnr. pr. Stk. stort Kvæg. — Det kunde være interessant at vide, hvorledes Saltforbruget stiller sig for det danske Landbrugs Vedkommende. Herom savnes nøjagtige Oplysninger; men det kan temmelig sikkert antages, at det langt fra er saa stort som ønskeligt.

Vi have i det Foregaaende berørt nogle af de forskellige Maader, hvorpaa Saltet kommer til Anvendelse, samt anført det Forbrug, der almindeligvis anses for det ønskelige Forbrug, saavel hvad Spisesalt som hvad Kvægfodringssalt angaar. Vi maa nu fremhæve, at Statistiken godtgjør, at i alle eller saagodt som alle Lande er det faktiske Saltforbrug meget langt fra at naa det ønskelige. Hvad er nu Grunden hertil? Ganske vist ikke, at Saltet kun skulde være tilstede i stærkt begrænset Mængde, at dets Produktionsomkostninger skulde kunne betragtes som høje. Tværtimod, Salt forefindes i Evropa i en saa at sige udtømmelig Rigdom, saa at der ikke kan være nogen fornuftig Frygt for, at man i Fremtiden skulde komme til at mangle dette Stof. Flere af de evropæiske Hovedlande besidde uhyre Saltlejer. Man mindes det i 1867 i Sperenberg opdagede, hvor man ved Boreforsøg trængte ned til en Dybde af 4000 Fod og

fandt hele Borehullet fuldt af det reneste Salt; man mindes fremdeles det mægtige Stensaltleje i Strassfurt; endvidere det berømte Wieliczka-Værk i Galizien, der uafbrudt er blevet drevet siden det 15. Aarh.; endvidere det uudtømmelige Leje ved Iletzk i Rusland, der skal være 25000 Millioner Centner mægtig. Føjes saa hertil, at der kan vindes og virkelig vindes meget betydelige Saltmængder ad anden Vej, f. Ex. ved Udskillelse af Saltet i de russiske Salt søer, saa kan der fornuftigvis ikke være nogen Frygt for en indtrædende Saltmangel eller Prisstigning. Prisen vil tværtimod bestandig falde. Saltets Produktionsomkostninger ere i Virkeligheden saa lave, at Grunden til Misforholdet mellem det faktiske og det ønskelige Saltforbrug umulig kan søges i dem. Nej, Grunden hertil er den unaturlige Prisstigning, som man i de forskjellige Lande har fremtvunget ved Saltbeskatningen. Da Salt maa anses som en uundværlig Livsformødenhed, er det aabenbart, at selv en ublu høj Beskatning ikke vil medføre Ophøret af dets Forbrug; men den højere Pris vil dog altid bevirke, at der forbruges mindre, ikke alene af Spisesaltet, men ogsaa — og navnlig — af Kvægsaltet. Denne Saltprisens Indflydelse paa Saltforbruget godtgjør Erfaringen tilstrækkelig. Historien godtgjør — vi skulle strax anføre nogle Exempler — at med Saltprisens Fald stiger Saltforbruget, og *vice versa*. Derfor er det vel berettiget at opstille følgende Ræsonnement: Da Saltforbruget i Danmark ikke er saa stort som ønskeligt, og da en Ophævelse af Salttolden vil medføre et Fald i Saltprisen — maaske endog til det Halve — vilde det være i højeste Grad ønskeligt, om Salttolden afskaffedes.

Det Land, hvor Forholdet mellem Saltpris og Salt-

forbrug viser sig klarest, er Frankrig. Efter Necker udgjorde det gennemsnitlige Saltforbrug her i 1789 6 Kilogr. pr. Hoved; men da Saltprisen paa Grund af den ejendommelige Lovgivning var meget forskjellig i de forskjellige Provinser, fandtes der tilsvarende Forskjelligheder i Forbruget. Følgende Tabel giver Oplysning herom:

I de Provinser, hvor Prisen pr. Kilogr. var

I fr. 24 c.,	var Forbruget pr. Hoved	4,6 Kilogr.	
» - 67 c.,	—	—	5,9 —
» - 43 c.,	—	—	7,0 —
» - 18 c.,	—	—	9,0 —
12 à 24 c.,	—	—	9,0 —

Ved Loven af 30 Marts 1790 sættes Salgsprisen for hele Frankrig til 30 c. pr. Kilogr.; det gennemsnitlige Forbrug stiger som en Følge deraf til 8 Kilogr. D. 27 Septbr. 1793 afskaffes Skatten ganske; Salgsprisen falder til 20 c.; Forbruget stiger til 10 Kilo. Men d. 27 Marts 1806 indfører Napoleon paany en Skat paa 20 c.; Prisen stiger til 40 c.; Forbruget falder til 6,6 Kilo. Til Udgangen af Aaret 1812 hæver Forbruget sig dog langsomt til 7,4 Kilo.; saa indfører Napoleon en yderligere Forhøjelse af Skatten med 20 c., der har en uhyre Tilbagegang i Forbruget til Følge, nemlig til 3,5 Kilo.! Neppe er Skatten i Decbr. 1814 bleven nedsat med 10 c., før Forbruget stiger til 5,3 Kilgr. Prisen holder sig nu uforandret til 1848, og i de 26 Aar 1814—1840 hæver Forbruget sig kun fra 5,3 Kilo. til 6,4. Man i 1848 nedsættes Skatten fra 30 til 10 c., og allerede det følgende Aar er Forbruget steget til 9 Kilo. — Disse Opgivelser referere sig hovedsagelig til Forbruget af Spisesalt; men Forbruget af Kvægsalt fremviser tilsvarende Forhold.

Prisnedsættelsen i Preussen i 1842 (1 T. Spisesalt faldt fra 15 til 12 Th.) medførte en Stigning i Forbruget paa henvend 12,000 Læster i 1843, nemlig fra 55,872 til 67,667 L. Prisen paa Kvægsalt nedsattes i 1838; Forbruget stiger derfor fra 5014 T. i 1839 til 10,896 i 1840, — en Stigning paa over det Dobbelte. En ny Prisnedsættelse i 1845 medfører en Stigning paa henvend det Tredobbelte, nemlig fra 12,891 i 1844 til 32,004 i 1845. Prisnedsættelsen i 1863 bringer Forbruget op til 73,000 Tdr. Alligevel er det faktiske Forbrug i Preussen endnu langt fra at naa det ønskelige.

I Sachsen bragte en Prisnedsættelse i 1851 Forbruget af Kvægsalt op fra 287,000 Pd. i 1851 til 1,913,160 Pd. i 1852. I Baden medførte en Prisnedsættelse paa 29 pCt. en Stigning i Forbruget det følgende Aar paa 16 pCt. og nogle Aar senere paa 37 pCt. osv.

Da der foreligger en ualmindelig rig Literatur over Saltspørgsmaalet, vilde det ikke være vanskeligt at anføre en talrig Række andre Exempler, hentede fra de forskjelligste Lande; men det Anførte viser vistnok tilstrækkeligt, i hvor nøje et Forhold Saltprisen og Saltforbruget staar til hinanden. Om Grænserne for det ønskelige Saltforbrug behøves der ikke at tales, saalænge de ligge saa overordenlig fjernt.

Uagtet det Ønskelige i lave Saltpriser og deraf følgende stort Saltforbrug i lange Tider har været almindelig anerkjendt, have Regeringerne dog ikke generet sig for at paalægge mere eller mindre trykkende Saltskatter. Regeringerne skulle have Penge; en Beskatning af Salt — en uundværlig Livsfornødenhed, der forbruges af Alle uden Undtagelse, et Produkt, der ikke lader sig erstatte af noget Surrogat, en Vare, der ikke tilsteder hemmelig

Produktion — var en fortrinlig Indtægtskilde. Derfor melder Finanshistorien om utallige Saltskatter, Skatter under de forskjellige Former, snart en ligefrem Skat paa Saltet, snart Monopolisering af Produktionen, snart Monopolisering af Handelen, snart Salttold osv. Det nyttede ikke, at der fremførtes theoretiske og praktiske Indvendinger mod Skatten under dens forskjellige Former; thi da den afkastede betydelige Indtægter, vare Regeringerne døve, naar den kom paa Tale. Frankrig havde i 1847 en Indtægt paa over 70 Millioner Fr. af sin Saltskat, og selv efter at Skatten det følgende Aar var bleven reduceret til $\frac{1}{3}$ over 30 Mill. England havde, da det i 1825 besluttede sig til at ophæve Saltskatten, en Indtægt af den paa 1,784,000 £. Toldforeningen havde i 1871 en Indtægt paa over 12 Mill. Th. I Rusland beløb Nettoindtægten samme Aar over 12 $\frac{1}{2}$ Mill. Rubel. I Østrig, uden Ungarn, beløb den 1867 20 Mill. Gylden. Som tidligere anført indbringer den danske Salttold lidt over 167,000 Rd.

At Regeringerne have draget saa store Indtægter af Beskatningen af en Livsfornødenhed og industrielt Hjælpe-middel som Salt, er ganske vist mildest talt upassende. Men det er dog ingenlunde udelukkende Følelsen af det Upassende heri, der har fremkaldt alle de energiske Protester, der saa ofte ere blevne rettede mod Saltskatten. Mange andre Fornødenhedsgjenstande have været og ere endnu Gjenstand for Skat, uden at man i særlig høj Grad har beklaget sig derover: kast et Blik paa den nette lille Samling Livsfornødenheder og industrielle Hjælpestoffer, som den danske Toldlov beskatter! og med denne Lov maa man jo være i en usædvanlig Grad tilfreds, siden det ene Revisionsforslag bliver begravet efter det andet!

Nej, hvad der paa sine Steder og til sine Tider har fremkaldt en saa stor Forbitrelse mod Saltskatten, er ikke den Omstændighed, at Salt i og for sig ikke bør beskattes, men den Maade, hvorpaa man har beskattet det, den mere end almindelig skandaløse Form, man har givet Saltskatten. Naar Spørgsmaalet bliver, hvem der har ført Saltskatten videst i Retning af Ufornuft, Uretfærdighed og Skændighed, maa Svaret unegtelig blive: Frankrig. Det er Frankrig, der fremfor noget andet Land har gjort Saltskatten forhadet.

Saltskatten skal være indført i Frankrig i 1342 af Filip VI Valois. Oprindelig var den højst ubetydelig; men da Regeringen saa, hvilken sikker Indtægt den tilførte Statskassen, blev den efterhaanden forhøjet, og da Karl V i 1380 ophævede den, har den sikkert allerede hvilet med et tungt Tryk paa Befolkningen, siden Regenten Hertugen af Anjou's Forsøg paa at gjenindføre den først lykkedes efter Undertrykkelsen af en heftig Bondeopstand i 1382. Allerede da har den altsaa været saa forhadet, at den kunde foranledige en blodig Opstand. I de følgende Tider blev Skatten bestandig haardere; naar den engang imellem nedsattes, var det kun for snart efter at blive saa meget des mere skærpet. Under Ludvig XIV udkom der en «Code de Gabelle». Landet inddeltes i forskellige Provinser, i hvilke Skatten var forskjellig: «provinces de la grande gabelle», «provinces de la petite gabelle», «provinces des salines»; under Kong Henrik II købte flere Provinser sig fri for mulige Skatteforhøjelser og fik Navnet «provinces redimées»; de saakaldte «provinces franches» var der traktatmæssig sikret Skattefrihed. Mallet siger om *la gabelle*: Skatten var siden sin Indførelse stegen fra 8 Sous til 2160 Livres

(1680) pr. muid, og Indtægterne i et Aarhundrede (1600 — 1700) fra 3 til 61 Millioner Livres. Hvor Skatten havde naaet en saa skrækkelig Højde, maatte ogsaa Kontrolforholdsreglerne skrives med Blod, og saaledes forholdt det sig ogsaa. Enhver var forpligtet til at tage for 3 Livres 19 Sous Salt fra de kgl. Magasiner, og hvis han havde Familie endog for 19 Livres 15 Sous. — Smuglerier og Defraudationer greb selvfølgelig om sig efter en frygtelig Maalestok. I 1781 siger Necker: «Tusinder af Mænd, der fristes ved Udsigten til en let Fortjeneste, hengive sig bestandig til en Næringsvej, der staar i Strid med Lovene. Agerdyrkningen forlades, fordi man søger en Løbebane, der lover større og hurtigere Fordele. Børnene uddannes tidlig og under deres Forældres Øjne til at glemme deres Pligter, og alene som Følge af en fiskal Forholdsregel forberedes der saaledes en fordærvet Slægt. Man vil ikke kunne beregne den Ulykke, som denne Skole i Umoralitet afstedkommer. . . Opkrævningsomkostningerne beløbe 20 à 25 pCt. af Indtægten. Dette er allerede et stort Onde; men endnu værre er det, at der aarlig fængsles og straffes for Saltsmugling omtrent 3500 Personer: 2340 Mænd, 896 Kvinder og 201 Børn!» Ikke mindre end 300 Personer blev aarlig paa Grund af Saltdefraudationer dømt til Galejerne, en af de umenneskeligste Straffe; en Tredjedel af samtlige Galej-slaver bestod af Folk, der vare straffede for den Slags Forbrydelser. I Almindelighed lød Dommen paa 9 Aar og en Pengebøde paa 500 Livres, og saafremt denne Bøde ikke kunde betales, forlængedes Straffetiden med 3 Aar! De øvrige Bestemmelser i «le code de gabelle» stemmede ganske med de anførte. Exempelvis kan bemærkes, at de kgl. Kontrolbedsmænd selv ved

Nattetide brød ind i Ens Hus for at anstille Visitationer; kunde man ikke føre Bevis for, at alt det i Huset forefundne Salt var kjøbt i de kgl. Magasiner, forelaa der Defraudation, og man blev strax stillet for Domstolen. — Selvfølgelig traadte Revolutionen her strax reformerende op, og ved Lov af 17—25 Prairial Aar II (Juni 1794) blev Saltskatten ganske hævet. I 1806 blev den indført igjen af Napoleon, dog i en væsenlig mildere Form. En senere Forhøjelse i 1814 fremkaldte en saa stærk Misstemning blandt Befolkningen og saa uhyre Defraudationer, at man maatte slaa Noget af. Februarrevolutionen bebuder Skattens Ophævelse; men medens den store Revolution først havde nedsat Skatten for bagefter ganske at ophæve den, sker der nu det Modsatte: man dekreterer Skattens Ophævelse, men inden Dekretet er traadt i Kraft, ophæves det ved en ny Lov, der forandrer Skatteophævelsen til en Skattelettelse. Ophævelsesdekretet af 15 April 1848 aabnedes med følgende Motivering: «I Betragtning af, 1) at Borgerne bør bidrage til de offentlige Byrder i Forhold til deres Formue, 2) at det er den republikanske Regerings Pligt og Opgave i Praxis at gennemføre denne Retfærdighedens og Humanitetens Grundsætning, 3) at det er uundgaaelig nødvendigt at ophæve eller omdanne de Skatter, der særlig trykke de Fattige, 4) at af alle Forbrugsskatter Saltskatten er den mest byrdefulde og ubilligste, 5) at Folkets Sundhed, Agerdyrkningens Trivsel, Industriens og Handelens Udvikling bydende kræver dens Afskaffelse — dekreterer den provisoriske Regering, idet den ligeoverfor Folket vil raade Bod paa en af Fortidens mest skrigende Uretfærdigheder: fra d. 1 Jan. 1849 er Saltskatten afskaffet.» Men endnu inden dette Dekret var traadt i Kraft, blev det — fordi de ødelagte Finanser ikke

vilde kunne taale en Indtægtsnedgang paa 50 Mill. Fr. — kaldt tilbage, og ved Lov af 28 Decbr. 1848 blev Skattens Ophævelse forandret til en Nedsættelse til $\frac{1}{3}$, d. v. s. fra 30 c. pr. Kil. til 10 c., paa hvilket Punkt Skatten i lang Tid har holdt sig; foruden Skatten indførtes en noget varierende Told paa Indførselen af udenlandsk Salt*). Ved senere Love gaves Bestemmelse om Afgiftsfrihed for det Salt, der bruges i de kemiske Industrier, til Kvægfodring og til Gødning, om Salttoldens Tilbagebetaling ved Udførselen af saltet Smør m. M.

Endnu mere ublu end i Frankrig var Saltskatten for Øvrigt en Tid i England. Her blev den drevet saa højt i Vejret, at den i 1805 beløb 15 sh. pr. Bushel. Da en Bushel Salts Værdi kun var 6 d., udgjorde Skatten saaledes det 30-dobbelte af den egenlige Værdi. I 1825 blev den imidlertid ganske ophævet. Herved led Finanserne rigtignok et Tab paa $1\frac{3}{4}$ Mill. £ aarlig; men dette Offer har bragt England saa mange forskellige økonomiske Fordele, at det aldrig har angret at have været den første Stat, der ganske ophævede Saltskatten. — Norge indførte i 1844, Portugal i 1846 Saltskattefrihed.

Saagodt som alle Lande have haft Saltskat under en eller anden Form. Saltskatten er en af de tidligste Skatter, Finanshistorien melder om. I Danmark spiller Prisen paa Salt, Saltskat, Salttold allerede meget tidlig en betydelig Rolle. For den gamle Saltskat blev Kjøbstæderne befriet i 1682. D. 14 Maj 1768 udkom der en Forordning angaaende «en personel Afgift til Kongens Kasse à 2 Sk. kvartaliter for hver Person over 12 Aar i Stedet for Tolden og Konsumtionen af fremmed Salt, som til-

*) Jfr. nu Loven af 2 Juni 1875.

lades fra 1 Jul. 1768 frit og uden videre Afgift, end 2 Sk. à Tønden, at indføres i Danmark.» Men allerede to Aar efter, d. 8 Oktbr. 1770, udkom der en «Forordning angaaende Saltafgiftens Ophævelse i Danmark, hvorved den personelle Afgift efter Fr. 14 Maj 1768, saasom den faldt de Uformuende besværlig, fra førstk. 15 Nov. ganske ophører. Tillige ophører den fri Indførsel af fremmed Salt, saa at i Henseende til Indførsel af Salt og dets Fortoldning etc. herefter skal forholdes efter de tidligere Anordninger.» Siden 1770 har Danmark kun haft Saltskat under Form af Salttold. I alle Danmarks Toldlove findes Salt ansat til en mere eller mindre høj Told.

I sit lille Skrift, «Das Salzmonopol», har Kerst anstillet en hel Række interessante Beregninger for ved statistiske Beviser at godtgjøre, hvilke uhyre økonomiske og rent pekuniære Misligheder, den kunstige Fordyring af et i Grunden saa billigt Stof som Salt altid medfører; men Hovedfejlen ved Saltskatten — en Fejl, den altid har, hvad enten den saa fremtræder som Salttold eller under en anden Form — er dog den, at den ganske undlader at tage Hensyn til Skatteevnen. Ja ikke nok hermed: Skatten er ikke blot ikke proportional, den er endog progressiv i omvendt Orden: jo lavere Indtægten er, desto større er Skatten. Pfeiffer har saaledes beregnet, at for 5 Familier, hvis Totaludgifter beløb 25000, 17000, 2000, 900 og 300 Th., beløb Udgifterne til Salt henholdsvis 0,02, 0,02, 0,1, 0,3, og 0,7 pCt. af Totaludgifterne.

Hvad er Grunden til, at den Fattigere overhovedet maa betale mere i Saltskat end den Rigere, og det i et med hans Fattigdom stedse stigende Forhold? Forklaringen heraf ligger i Forskjellen mellem den Fattiges og den Riges Fødemidler. Medens den Rige i store Kvant-

iteter nyder Spiser, der ikke trænge til at blive stærkt saltede for at lette Fordøjelsen, f. Ex. godt Kjød, og medens han desuden kan raade over andre Kryderier for at gjøre sine Fødemidler velsmagende, bestaar den Fattiges Næring i en overvejende Grad af Stoffer, til hvis Fordøjelse Salt er nødvendigt. Den Fattige kjender ikke noget andet Kryderi end Salt; han kan ikke, som den Rige, erstatte det med et andet, maaske ubeskattet Kryderi, og selv om han kunde det, vilde det ikke nytte ham meget, da hans Fødemidler netop bydende fordre Salt i rigt Maal, naar de skulle nytte og ikke skade ham.

I et lille Skrift, «Ueber die Bedeutung des Kochsalzes im menschlichen Organismus. 1873», har Bunge paavist, hvorledes de Fattigeres Hovednæringsmidler, paa Grund af deres større Kaliholdighed, udkræve et forholdsvis stort Saltforbrug. En anden tysk Forfatter, Schäfer «Ueber die Benutzung des Kochsalzes. 1863», har opstillet nogle Tabeller, der give en anskuelig Forestilling om de Ubedmidledes større Saltforbrug. Efter Schäfer blev der i en velhavende Familie paa 11 Personer aarlig forbrugt:

4800 Æ Mel	à 1,5 pCt. Salttilsætn.	giver 72 Æ Salt aarl.			
1200 - Kjød	- 1,5	—	—	—	18
1200 - Mælk	- 0,3	—	—	—	3,6
250 - Smør	- 2	—	—	—	5
60 - Æg	- 2	—	—	—	1,2
900 - Kartofler	- 1,5	—	—	—	13,5

Summa 113,3 Æ S. aarl.

Herefter udgjorde det aarlige Saltforbrug i en velhavende Familie 10,5 Æ pr. Hoved.

Schäfer tog derefter en Haandværkerfamilie. Havde han taget en Landarbejderfamilie, vilde Forholdet have

stillet sig endnu ugunstigere; Landbefolkningen bruger nemlig mere Salt; i Frankrig regner man endog, at Landarbejderne gennemsnitligt konsumere 3 Gange mere Salt end Bybefolkningen. Schäfer tog imidlertid en Haandværkerfamilie paa 6 Personer. Denne forbrugte aarlig gennemsnitligt:

1300 R Mel	m. 1,5 pCt. Salttilsætn.	giver 19,5 R Salt aarl.			
200 - Kjød	- 1,5	—	—	3	—
1200 - Mælk	- 0,3	—	—	3,6	—
120 - Bælgr.	- 1,5	—	—	1,5	—
6000 - Kartoffl.	- 1,5	—	—	90	—

Summa 117,6 R Salt aarl.

Herefter udgjorde det aarlige Saltforbrug i en ubemidlet Familie 19,6 R pr. Hoved eller næsten det Dobbelte af, hvad det udgjorde i en bemidlet! Og saa kommer hertil, at den Fattigere ogsaa paa en indirekte Maade bidrager mere til Saltskatten end den Velhavende; thi medens denne kan spise ferskt Kjød, maa hin ofte købe ringere, ofte fordærvet og derfor saltet Kjød, og kommer saaledes ogsaa ad denne Vej til at bidrage til Saltskatten.

De af Schäfer opstillede Tabeller passe selvfølgelig ingenlunde paa alle Egne. I andre Lande vil Forholdet maaske stille sig bedre. Men de give i ethvert Tilfælde et Billede af, paa hvad Maade den Fattige nødes til et baade relativt og absolut større Saltforbrug. Saameget er da sikkert, at den Fattige overalt fortærer ringere Fødemidler end den Rige; men de i og for sig slettere Fødemidler, han nyder, tvinger ham til et større Saltforbrug. Med Familiens Størrelse stiger selvfølgelig ogsaa det nødvendige Saltforbrug, og det er jo en bekjendt Sag, at de

fattigere Familier ere forholdsvis stærkt forsynede med Børn. Det kan med Sandhed siges om Saltskatten, at jo mindre Skatteevnen er, desto større er Skatten.

At Saltskatten staar i omvendt Forhold til Skatteevnen, er unegtelig Hovedanken, og i Sammenligning med den blegne alle de mange andre Indvendinger, der kunne gjøres gjældende. Den nævnte Hovedfejl er i og for sig tilstrækkelig til at fordømme Skatten. Maa det end indrømmes, at Salttolden i Danmark ikke føles meget trykkende og at den giver en Indtægt, som det nok er værd at tage med, saa burde en saa principstridig Skat dog ikke findes i noget Skattesystem. Kommer hertil, at der er Sandsynlighed for, at Prisen ved Toldens Ophævelse vilde falde forholdsvis betydeligt, og at det faktiske Forbrug derved kunde bringes nærmere op til det ønskelige, — saa tør det vistnok siges, at der er god Grund til at fjerne denne Told, — hvis det da overhovedet er tilladeligt at tale om Toldnedsættelser eller Toldophævelser.

A. P.

Ny udenlandsk Literatur.

I.

Menier: Théorie et application de l'impôt sur le capital.
2e édit. revue et corrigée. Paris Plon & Cie, Guillaumin
& Cie. 1875. (664 S.)

Menier: La société d'économie politique et l'impôt sur le
capital. Smst. 1875. (140 S.)

Menier: Discours et conférences: Lille, Nîmes, Montpellier,
Celle, Béziers. Août-Septembre 1874. Smst. 1874.
(156 S.)

Hvem er Mr. Menier? Mange kjende ham maaske som en
af Frankrigs største Chokoladefabrikanter; Færre vide Noget
om hans Virksomhed som økonomisk Forfatter.

Menier begyndte i sin Tid sin industrielle Virksomhed med
en beskeden Kapital; nu er han Millionær. I sin Fabrikation
har han indført betydelige Forbedringer, og han skal have
gjort flere ikke uvæsenlige kemiske Opdagelser. Senere kastede
han sig over Landvæsenet; nu nyder han i Frankrig en høj
Grad af Anseelse som intelligent og fremadskridende Agronom.
Han har, som han selv siger, «solide Beviser» for at han ikke
har spildt sin Tid paa Utopier og Illusioner, men tvertimod
med Held forstaaet at bruge Videnskaben i Praxis, og han
mener, at naar han saa godt har forstaaet at styre sine egne
Anliggender, er det ikke umuligt, at han ogsaa kunde have
noget Begreb om Samfundets.

For nogle Aar siden, navnlig siden 1871, begyndte han
at rette sin Opmærksomhed mod Beskatningsspørgsmaalene.

Han fik den Ide, at alle Frankrigs Skatter skulde, vel ikke strax men lidt efter lidt, afløses af en eneste Skat paa den faste Kapital. *L'impôt sur le capital* er bleven hans kjære, stadige Tanke. Han udgiver Bog paa Bog herom, og holder Foredrag paa Foredrag. Den Virksomhed, han udfolder, er ligefrem utrolig. At han er en dygtig Mand, lader sig vel ikke nægte, og at han i det private Liv har tjent sig en Formue, bliver saameget mere forstaaeligt, naar man ser hen til den Ihærdighed og sjeldne Energi, hvormed han kjæmper for, hvad han har sat sig for. Han vil overvinde enhver Modstand, og, forsaavidt angaar Kapitalskatten, vil han visselig ogsaa faa tilstrækkelig megen Modstand at øve sine Kræfter paa. Der er først Avtoriteterne. Avtoriteterne have forbudt ham at udgive et økonomisk Tidsskrift, have undertiden endog sprængt de af ham sammenkaldte private eller halvt private Møder, have forbudt Salget af hans Skrifter paa Gaderne og Banegaardene osv. Ulykken er, at Manden er Republikaner: Republikanerne ere som bekjendt ikke vel sete i Marechal Mac Mahons «Republik». Dernæst er der de egenlige Nationaløkonomer. Ogsaa de have taget temmelig haardt paa ham. I det parisiske «Société d'économie politique» har han faaet sin Plan diskuteret gjentagende Gange, men de Nationaløkonomer, der dér føre Ordet, have — dog til Dels med Undtagelse af Pascal Duprat — været enige om at fordømme den. Men Menier lader sig ikke saa let afskrække. Han er nu engang bestemt paa at kæmpe for sin Ide, hvormange Kræfter og hvorstor en Del af sine Millioner han end maa ofre herpaa. I de mindste Kommuner i Frankrig opslaar han Plakater paa Murene; til alle Handlende sendes der Prospektus; over hele Landet spredes der tykke Bind og tynde Brochurer; alle Blade og Tidsskrifter, hvem Sligt kan interessere, sendes der Exemplarer til. Til «Nationaløkonomisk Tidsskrift» ere saaledes ovennævnte tre Skrifter sendte. Noget Udbytte af sin Agitation har han visselig ogsaa faaet, dog neppe noget pekuniært, hvorpaa han ganske vist heller ikke har gjort Regning, da han ved sine Bøgers Prisbillighed kun har tilsigtet deres størst mulige Udbredelse: det førstnævnte af de tre anførte Skrifter, et Bind

paa 664 Sider, sælges for kun 1 fr. 50, de to andre, for 25 c.! Men han har haft et andet og for ham væsentligere Udbytte: trods al Modstand fra Avtoriteterne — baade de politiske og de videnskabelige — har hans Plan fundet Anklang i talrige Kredse; ved sine Foredrag har han ofte høstet stærkt Bifald; mange af de franske Generalraad have tildels udtalt sig til Gunst for hans Plan, og fra mange andre tildels indflydelsesrige Sider er det blevet indrømmet, at det kunde være ønskeligt at indføre en Skat paa 1 pro Mille af den faste Kapital, da en saadan Skat kunde give den franske Statskasse et Tilskud, hvortil den haardt trænger, eller kunde afløse nogle af de urimeligste og ubilligste af de nubestaaende Skatter; endelig er der til Nationalforsamlingen blevet indgivet Adresser om at faa Planen prøvet, foreløbig ved en Skat paa 1 pro Mille, Adresser bedækkede med over tredive tusinde Underskrifter. Saadan Tilslutning opmuntrer naturligvis; men der er rigtignok et langt Spring derfra og til Planens fulde Godkendelse i Theori og Praxis.

Hved Planen væsentlig gaar ud paa, kan siges med forholdsviis faa Ord:

Menier vil have, at alle bestaaende Skatter afløses af en eneste Skat, og denne eneste Skat skal hvile paa Kapitalen, dog ikke paa den samlede Kapital, men kun paa den faste Kapital. Til den «faste Kapital» henregner han: «Jorden, Bygninger, Maskiner, Redskaber, Skibe, Vogne, Arbejdsdyr, Husgeraad, Møbler og Kunstgjenstande», — forsaavidt de nævnte Gjenstande ikke maa betragtes som Handelsvarer, thi i saa Fald henregnes de til den «flydende Kapital». Under denne hører nemlig «Raastoffer, Handelsvarer og Penge». Skatten fordeles imellem de Skattepligtige i Forhold til Salgsværdien af den faste Kapital, de besidde. Skatten betales af vedkommende Kapitalejer, og den hviler paa hele Kapitalen, uden Hensyn til om denne maatte være betyngtet med Gjæld.

Dette er Hovedpunkterne i det menier'ske Forslag. At det lider af væsentlige theoretiske Fejl, og at det er ørkesløst at tænke paa dets Udførelse i Praxis, er saa selvindlysende, at en Kritik af det ikke behøves. Paa ét Punkt kunne vi give

ham Ret: i Theorien er den eneste Skat at foretrække fremfor det bestaaende Skattevirvar, og da det vel ikke er tilladeligt at tvivle om, at de sande Theorier engang ville sejre, ere ogsaa vi tilbøjelige til at tro, at den eneste Skat har en Fremtid for sig; men at den øvrige Del af Meniers Forslag, at hans «Skat paa den faste Kapital» ikke har megen Livskraft i sig, forekommer os saa temmelig utvivlsomt.

Uagtet vi saaledes ikke tillægge Meniers Plan noget praktisk og kun tildels et theoretisk Værd, ville vi dog ingenlunde dermed betegne hans Skrifter som ganske betydningsløse. Alle lide de ganske vist af megen Udtværen og en stor Langtrukkenhed og en usalig Mangfoldighed af Gjentakelser; men de vidne ogsaa om, at Forf. er i Besiddelse af en sjelden høj Grad af Flid og en virkelig betydelig Belæsthed. Navnlig det omfangrigeste af de tre ovenanførte Skrifter, det førstnævnte, indeholder en Del positivt Materiale, som det nok kan have sin Interesse at stifte Bekjendtskab med. Bogen aabnes med en historisk Udsigt over de forskjellige Opfattelser med Hensyn til Skattens Natur, der have gjort sig gjældende ligefra de ældste Tider til de nyeste. Forf. anfører og kritiserer de Definitioner af Skatten, der ere blevne opstillede af de fleste franske og af en Del engelske Økonomer; han forkaster dem, for derefter at fremsætte sin egen. Bogens næste Afsnit giver en udførlig Udvikling af Kapitalbegrebet. Derefter følger en Undersøgelse af de forskjellige Skatteregler, en Fremstilling og Kritik af de forskjellige Indtægtsskatter, en nøjagtig Redegjørelse for Kapitalskattens Anvendelse og en Gjendrivelse eller et Forsøg paa Gjendrivelse af alle de Indvendinger, der ere blevne fremsatte imod den. Det bedste og største Afsnit er imidlertid det, i hvilket der gives en Fremstilling af det bestaaende franske Skattevæsen; thi selv om Materialet heller ikke her er tilstrækkeligt bearbejdet, saa er det dog lykkedes Forf. at give et anskueligt Billede af dette uhyggelige Virvar, der forlanger at kaldes «Skattesystem». Dette Afsnit vil kunne læses med Udbytte, og den, der interesserer sig for det franske Skattevæsen, vil altid dér kunne finde en Del interessante faktiske Oplysninger. Menier har i ethvert Tilfælde indlagt sig

Fortjeneste ved sin skarpe Kritik af den fordømmelige Maade, hvorpaa den franske Finansadministration har ment at burde skaffe Staten Indtægter.

II.

J. S. Mill: Dissertations and discussions. Vol. IV. London, 1875.

I sin Autobiografi siger J. S. Mill, at hans Aand «altid styrede fremad, lige rede til at lære og glemme det Lærte under Paavirkning enten af egne eller Andres Tanker». Dette var Mills Mening om sig selv. Men deltes den af Andre? Til Svar herpaa disse to Citater. Professor T. E. Cliffe Leslie siger: «Historien afgiver neppe noget andet Exempel paa en Filosof, der var saa rede (som Mill) til paany at overveje tidligere indtagne Stillinger, til at opgive dem, hvis de vare uholdbare, og til at lade sig lære af sine egne Disciple.» Dr. E. Dühring taler derimod om Mills «sjeldne Haardnakkethed og Mangel paa Bevægelighed» og siger, at han som Forfatter «allerede tidlig viser sig som færdig og ikke mere tilgængelig for nogen betydelig Udvikling. De engang tilegnede Hovedideer have hos Mill fra Begyndelsen af næsten været forstenede, og efter 1848 er der nu slet intet Spor til en levende Uddannelse.» Modsætningen er iøjnefaldende. Til Støtte for sin Mening henviser Mill bl. A. til den Udvikling, hans store Værk, «Princ. of p. e.», i Aarenes Løb gennemgik; men Dühring mener, at netop en Sammenligning af dette Værks forskellige Udgaver vil bekræfte «det Stereotype og Forældede» i den mill'ske Fremstilling.

Som i saa mange andre Tilfælde ligger vel ogsaa her Sandheden imellem de to Yderligheder. Der var ganske vist visse Hovedideer, som Mill ikke var rede til at glemme; der var visse Punkter, paa hvilke han viste sig uvillig til at lære. Men man gaar visselig for vidt, naar man tillægger ham fuldstændig Mangel paa Bevægelighed. Naar man, i Stedet for kun at holde sig til hans «Principles», tager hans forskellige mindre Afhandlinger med i Betragtningen, vil man ikke kunne

nægte, at han jævnlig viste sig i Besiddelse af en endog usædvanlig Bevægelighed. Det nys udkomne 4de Bind af hans «Dissertations and Discussions» indeholder flere Artikler, der vidne herom. Vi henvise i saa Henseende særlig til den deri optagne Afhandling om Thorntons «On labour».

Det nævnte Bind vidner ikke blot om Mills Beredvillighed til at lære af sine egne Disciple. Det vidner ogsaa om, hvorledes hans radikale Tendenser stedse mere udviklede sig med Alderen. Radikalismen er ikke Noget, der er forbeholdt Ungdommen; ogsaa gamle Folk kunne være radikale. Den sidste Gang, han talte offentlig, var paa Mødet i Excester Hall d. 18 Marts 1873, neppe to Maaneder før hans Død; det var en af de radikaleste Taler, han nogensinde har holdt.

En stor Del af det nu udkomne Bind gaar ud paa at angribe den bestaaende Ordning af Landejendomsforholdene i England og paa at anbefale en ganske ny Ordning. En Række af Artikler give Oplysninger vedrørende Spørgsmaalet om Jordrentens Konfiskation, om Statens Inddragning af *the unearned increment of rent*. Som bekjendt var dette et af de Spørgsmaal, mod hvilke Mill i sine sidste Aar fortrinsvis rettede sin Opmærksomhed. I Aarene 1870—73 lagde *the Land Tenure Reform Association* i høj Grad Beslag paa Mills Kræfter. I Tale og Skrift virkede han for dette Selskabs Ideer. Han var dets første Advokat.

Det sidste skriftlige Arbejde, Mill har efterladt sig, er fra April 1873; det er et Forsvar for det nysnævnte Selskab. — Ejendomsretten over Jorden er — siger Mill — af en særlig Beskaffenhed. Mennesket har ikke skabt Jorden. Tilegner en Mand sig en udelukkende Ret over en ren Naturgave, der ikke er givet ham særlig, men i lige saa høj Grad tilhørte alle Andre, før han tog den i Besiddelse, begaas der en Uretfærdighed mod de Øvrige. Om den oprindelige Fordeling af Jorden end var nok saa ligelig, vil den private Tilegnelse af den dog altid være en Uret mod Efterkommerne. Rigtignok søger man at forsvare Ejendomsretten over Jorden ved at paaberaabe sig Nyttebenssyn. Man siger, at Jorden ikke vilde blive saa godt dyrket, ikke modtage saa mange Forbedringer, hvis den ikke

var Gjenstand for privat Ejendomsret. Mill vil ikke tillægge dette Hensyn nogen Vægt, særlig ikke i England, hvor næsten al Jord dyrkes, ikke af Ejerne, men af Brugere, der kunne opsiges med et halvt Aars Varsel. Hvis disse Ejendomme blive godt opdyrkede, kan det ikke være paa Grund af, men snarere til Trods for Godsejerens Rettigheder. Nu mener man rigtig nok, at omend Jorden altid vil blive dyrket, saa er der dog visse store bekostelige Forbedringer, som kun Ejere ville indlade sig paa, fordi de kun ville betale sig efter mange Aars Forløb. Mill vil gjerne indrømme dette Hensyn al den Vægt, det fortjener; men han hævder, at Ejeren ikke derfor har Krav paa hele det mulige Udbytte af Jorden, men kun paa den Del deraf, der skyldes hans Forbedringer eller Forbedringer, der ere foretagne af Folk, hvem han repræsenterer. Hvad der skyldes ikke hans Arbejde og Udlæg, men andre Folks Arbejde og Udlæg, bør tilhøre disse andre Folk. Hvis Forpagteren ved sin Fratrædelse forlader Ejendommen i forbedret Stand, bør Ejeren give fuld Erstatning herfor. Hvis Nationen i det Hele, uafhængig af Ejer og Bruger, har forøget Ejendommens Værdi, bør denne Værdiforøgelse tilhøre Nationen. Og Nationens Arbejde forøger daglig i en meget betydelig Grad Jordens Værdi. Byernes Tilvæxt, Industriens Udvikling, Befolkningens Stigning medfører bestandig en større Efterspørgsel efter Jord og dens Produkter. Ejerne profitere i høj Grad ved denne Værdistigning uden selv paa nogen Maade at bidrage til den. Imod denne Ordning protesterer «the Land Tenure Reform Association». Foreningen vil ikke berøve Landejendomsbesidderne deres nuværende Jordrente og heller Intel af, hvad de senere maatte føje hertil ved deres egne Forbedringer; men den Værdistigning, der skyldes Samfundet, bør ogsaa tilhøre Samfundet. Ved en særlig Beskatning skal Ejerne tvinges til at afstaa de Fordele, der ikke skyldes dem selv, men Samfundet. Imod et saadant Beskatningsforslag gjøres der nu forskellige Indvendinger. For det Første indvender man, at mange Ejere have købt deres Ejendomme, og at de ved Købet have taget Hensyn ikke blot til den nuværende Jordrente, men ogsaa til en sandsynlig fremtidig Stigning; derfor vilde det være ubilligt

at fratage dem denne Fordel, som de have betalt for. Men efter Foreningens Program skal det staa de Ejere, der ikke ville betale Skatten, frit for at overlade deres Ejendom til Staten mod at faa udbetalt den Salgsværdi, den havde paa den Tid, det ny System indførtes. Saaledes vilde de faa tilbage, hvad de have betalt for Udsigten til en fremtidig Stigning, og de vilde faa den fulde Pris, til hvilken de kunde have solgt denne Udsigt. — For det Andet indvender man, at Grundene undertiden tabe i Værdi: Færdselen forlader visse Gader, ny Jernvejsforbindelser medføre ofte store Værdiforrykkelser. Ganske vist; men naar Jordrenten falder, falder ogsaa Skatten bort. Dertil kommer, at det, som sagt, efter Foreningens Program skal staa Ejerne frit at sælge deres Ejendom til Staten til den fulde Salgsværdi, den havde ved Systemets Indførelse. Saaledes vilde de Ejere, hvis Grunde tabe i Værdi, endog være særlig heldigt stillede, da de jo vilde kunne sælge til Staten til en højere Pris end den, de kunde faa hos Private. Og for Staten vilde der dog neppe være noget Tab, da det, den taber paa ét Sted, vilde vindes paa et andet. — For det Tredje indvender man, at skal Jordrenten beskattes, bør den ufortjente Værdistigning ved andre Gjenstande ogsaa inddrages. Landets stigende Velstand og tiltagende Befolkning faar ikke blot Landejendomme men ogsaa andre Gjenstande, f. Ex. Jernvejsaktier, til at stige i Værdi; ogsaa her bør da den ufortjente Værdistigning konfiskeres. Mill mener imidlertid, at ligesom Jernveje ikke, som Jorden, ere Naturgaver men Resultater af menneskeligt Arbejde og Driftighed, saaledes medfører Nationalvelstandens Stigning ingenlunde altid, at de stige i Værdi, idet den ofte skaber dem ny og farlige Konkurrenter. — Foruden disse theoretiske Indvendinger gjøres der den praktiske Indvending, at det vil være umuligt at skjelne den Værdistigning, der skyldes den almindelige Samfundsudvikling, fra den, der skyldes Ejerenes Dygtighed og Udlæg, og ved at beskatte hin vilde man bestandig være udsat for at gjøre uberettigede Indgreb paa denne. Mill indrømmer, at denne Vanskelighed er tilstede i et Land, hvor Jorden for største Delen ejes af Smaabønder, da Forbedringerne her ofte bestaa i ikke let paavise-

lige Smaating, i en omhyggeligere Økonomi osv.; men i et Land som England, hvor næsten hele Jorden er i Hænderne paa nogle faa store Godsejere, er det ganske anderledes let at paavise Forbedringerne og deres Virkninger. At det er muligt at anstille en nogenlunde nøjagtig Beregning heraf, indrømmes ogsaa faktisk i alle Forhandlinger om *tenant right*: i mange Egne af England er det allerede Skik og Brug at give den fratrædende Forpagter Erstatning for de Forbedringer, af hvilke han endnu ikke har draget den fulde Fordel (*unexhausted improvements*), og hvad der nu er Skik paa mange Steder, vil maaske snart blive til legal Forpligtelse paa alle. De, der kæmpe herimod, tale heller aldrig om nogen Umulighed ved at taxere saadanne Forbedringer. En Paapegning af Jordrentens Stigning og af, hvad der skyldes Forbedringer og hvad ikke, er i Virkeligheden ikke vanskeligere, snarere lettere, end Kattasterarbejder og Hartkornberegninger.

Dette er Hovedindholdet af Artiklen «the Right of Property in Land», Mills sidste Indlæg til Forsvar for «the Land Tenure Reform Association». At han har besluttet sig paa Maadehold, er tydeligt nok; han søger ikke saaledes som paa Mødet i Exceter Hall at «ophidse Lidenskaberne». De Ideer, til hvis Ordfører han havde gjort sig, forekom ham overordenlig maadeholdne, altfor maadeholdne, hvilket han paa mange Steder lader os forstaa. I sin Tale d. 15 Maj 1871 siger han saaledes: «Der er Folk, hvem de Forholdsregler, «the Land Tenure Reform Association» anbefaler, forekomme overordenlig forfrovne og revolutionære. Jeg tror imidlertid, at vore Efterkommere ville finde dem meget maadeholdne og frygtomme; thi det er let at forudse, at England og hele Evropa er i Begreb med at træde ind i en Æra, hvor man vil faa langt mere foruroligende ny Forholdsregler at diskutere, Forholdsregler, der ville vække langt voldsommere Lidenskaber end hine, for kun at tale om Ejendomsretten over Jorden, saa lægger Forestillingen om den fuldstændige Afskaffelse af denne Ret stærkt Beslag paa en virksom og ophidsende Del af Arbejderbefolkningen. Vi gjøre et velment Forsøg paa at finde et Grundlag for et Kompromis, der, samtidig med

at undgaa individuel Uretfærdighed og samtidig med at skaane Fortidens Erhvervelser, hævder det hele Samfunds Ret til al Jord, som det endnu ikke har skilt sig ved, og lukker Døren for al yderligere privat Tilegnelse af hvad der burde tilhøre det Offenlige. Det forekommer mig ikke, at dette er mere, end Landejendomsbesidderne kunne indrømme, og der er ikke den ringeste Udsigt til, at Arbejderbefolkningen vil nøje sig med mindre end dette.» — Mill anbefalede at blive staaende i alt Fald foreløbig ved den oftnævnte Forenings Program. I sit Hjerte var han imidlertid mest stemt for den fuldstændige Afskaffelse af Ejendomsretten over Jord. Om han, naar han havde levet længere, ogsaa vilde være bleven en Modstander af al anden privat Ejendomsret, er vel tvivlsomt. Vel udviklede han sig bestandig radikalere; men det kan neppe negtes, at han ofte havde en vis Sky for at tage de fulde Konsekvenser af sine Indrømmelser.

Foruden de her særligt omtalte Artikler indeholder Bindet Kritiker af Thorntons «On labour», Prof. Leslies «Land Systems», Taines «De l'Intelligence», Maines «Village Communities», Grottes Aristoteles, Baers «l'Avere e l'Imposta», Berkeleys Liv og Skrifter, samt en Imødegaaelse af en Artikel i Frasers Magazine om «Educational Endowments».

A. P.

Økonomisk Revue.

Møntreformen i Finansaaret 1874—75.

Kjøbenhavn d. 1 Avgust 1875.

Som Supplement til de af Nationaløk. Tidsskr. tidligere bragte Meddelelser om Møntreformen*) føjes Følgende af Møntdirektøren, Etatsraad Levys Beretning om den i Finansaaret 1874—75 i Anledning af Møntreformen udfoldede Virksomhed:

De forskjellige Møntsorter, som i Finansaarets Løb bleve færdige fra Møntværket, udgjorde følgende Beløb:

25-Ører	8,138,500 Stkr.	=	2,034,625 Kr.	» Øre
10 —	8,874,694 —	=	887,469 -	40 -
5 —	2,762,383 —	=	138,119 -	15 -
2 —	7,690,298 —	=	153,805 -	96 -
1 —	5,539,736 —	=	55,397 -	36 -

Tils. 33,005,611 Stkr. = 3,269,416 Kr. 87 Øre.

Heraf distribueredes:

paa Island	83,780 Kr.	» Øre
paa Færøerne	12,980 -	» -
i Provinserne	1,690,388 -	» -
i Hovedstaden	647,550 -	87 -

Tilsammen . . . 2,434,698 Kr. 87 Øre.

Dog maa det bemærkes, at af det i Hovedstaden distri-

*) Nationaløk. Tidsskr. 3 Bd. S. 122 og 462, 5 Bd. S. 62.

buerede Beløb er utvivlsomt Meget ad privat Vej gaaet til Kjøbstæderne, ligesom ogsaa hele Københavns Amt er blevet forsynet derfra. — Det hele Beløb Skillemønt, der agtedes udmøntet, var ansat til 39 Mill. Stk. (8 Mill. 25-Ørestk., 10 Mill. 10-Ørestk., 3 Mill. 5-Ørestk., 10 Mill. 2-Ørestk. og 8 Mill. 1-Ørestk.), til en samlet Værdi af 3,430,000 Kr. eller omtr. $1\frac{3}{4}$ Kr. pr. Individ.

Under 11 Novbr. f. A. blev der givet de kgl. Kasser Tilhold om fra 1 Jan. d. A. at tilbageholde alle indgaaende Skillemønter af det gamle System, og den kgl. Anordning, hvorefter disse Mønter ophøre at være lovligt Betalingsmiddel fra førstk. Novbr., udgik d. 24 Marts d. A. Herved vil opnaas, at den ældre Skillemønt vil kunne være inddragen og dermed det ny Regningssystem gennemført senest $2\frac{1}{2}$ Aar efter Møntreformens Vedtagelse og endog 6 Aar før Udløbet af den i Møntloven givne Frist.

Den 31 Marts d. A. var der inddraget af den gamle Skillemønt 2,040,000 Kr. — En Del deraf fandt Anvendelse ved Udmøntningen af Øremønt, og Resten anvendes til Legering ved Ommøntningen af 2-, 1- og $\frac{1}{2}$ -Rigsdalerstk. til 2- og 1-Kronestk., idet de første have en Lødighed af 875, medens Lødigheden for de sidste er ansat til kun 800 Tusinddele. For Broncemønten haves der dog ingen anden Anvendelse end at lade den omsmelte til Barrer og sælge som Handelsvare, da sammes Legering er væsenlig anderledes end den, der er vedtaget for den ny Broncemønt.

Af Sølv-Rigsmønt indsmeltedes et Beløb paa 3,858,729 Kr., af Kobbermønt 175 Kr. 84 Øre, af Broncemønt 8316 Kr. 73 Ø. Det samlede Tab saavel ved Indsmeltning heraf som ved Salg beløb 140,064 Kr. 68 Ø. Det ved Slid opstaaede Tab paa 16- og 4-Skillinger kan kun beregnes til henholdsvis 1,178 pCt. og 3,8 pCt.

Omkostningerne ved Udmøntningen af Sølv-Skillemønter beløb 77,306 Kr. 89 Ø. Ved Forskjellen mellem Mønternes paalydende Værdi og Metalværdien have 25- og 10-Ørestk. givet et Overskud paa 238,194 Kr. 51 Ø. Drages nysnævnte Omkostninger herfra, faas en Gevinst paa 160,887 Kr. 62 Ø.

Omkostningerne ved Udmøntningen af Broncemønten beløb 19,638 Kr. 62 Ø. Ved Forskjellen mellem Metalværdien og Mønternes paalydende Værdi gav de udmøntede 5-, 2- og 1-Ørestk. et Overskud paa 210,142 Kr. 16 Ø. Gevinsten paa Broncemønten blev saaledes 190,503 Kr. 55 Ø.

De i Finansaaret 1874—75 stedfundne Møntoperationer have i Alt givet en Gevinst paa 213,271 Kr. 4 Ø.

Bibliografi.

- Chr. Nielsen, Holsteinsminde. Filantropiske Meddelelser. Schönberg. 100 S.
- Friis, Tabel for Omsætning af Hvede, Byg, Rug, Havre og Smør, beregnet fra Kroner og Øre pr. 100 Å til Kroner og Øre pr. Td. C. Ferslew & Co. 20 S.
- P. F. Lunde, Opraab til Danske.
- Bagehot, W., Lois scientifiques du développement des nations dans leurs rapports avec les principes de la sélection naturelle et de l'hérédité. Germer Baillière. 6 fr.
- Bonnet, V., Le Crédit et les Banques d'émission. Plon & Co. 6 fr.
- Fonvielle, Wilfrid de, Le Mètre international définitif. G. Masson. 2 fr.
- Laveleye, Émile de, Le Protestantisme et le Catholicisme dans leurs rapports avec la liberté et la prospérité des peuples. Étude d'économie sociale. Sandoz et Fischbacher. 1 fr.
- Lefort, J., Études sur la moralisation et le bien-être des classes ouvrières. Intempérance et misère. Guillaumin et Co. 7 fr.
- Banking and Currency, A Letter to H. Gibbs, Governor of the Bank of England. With Ten Letters reprinted from the Observer. By Grenfell, Director of the Bank of England. pp. 64. E. Wilson. 1 sh. 6.

- Musgrave, *Studies in Political Economy*. S. 185. Henry S. King and Co. 6 sh.
- Seyd, *The Banks of Issue Question: Memorial Addressed to the Governor and Court of Directors of the Bank of England, and submitted to the Select Committee of the House of Commons of 1875*. pp. 158. Stanford. 3 sh.
- Thornton, *Indian Public Works and cognate Indian Topics*. pp. 280. Macmillan. 8 sh. 6.
- Contzen, *die Aufgabe der Volkswirtschaftslehre gegenüber der socialen Frage*. 40 S. Zürich, Schulthess. 1 M. 20.
- Falck, *die Thünen'sche Lehre vom Bildungsgesetz d. Zinsfusses u. vom naturgemässen Arbeitslohn*. Eine krit. u. apologet. Studie. 56 S. Leipzig, Bidder. 1 M.
- Fircks, *die Volkskraft Deutschlands u. Frankreichs*. Statistische Skizze. 64 S. Berlin, Militaria. 1 M. 60.
- Goltz, *die Lage der ländlichen Arbeiter im deutschen Reich*. Bericht an die vom Congress deutscher Landwirthe niedergesetzte Commission zur Ermittlung der Lage der ländl. Arbeiter im deutschen Reich. 503 S. Berlin, Wiegandt, Hempel & Parey. 20 M.
- Hertzka, Dr. Thdr., *die Mängel d. österreichischen Actien-gesetz-Entwurfes*. Nach prakt. Gesichtspunkten beleuchtet. 120 S. Wien, Gerold's Sohn in Comm. 3 M.
- Hirschfeldt, L. v., *die Finanzen Frankreichs nach dem Kriege von 1870—71*. Mit e. Vorwort v. Prof. Dr. Adph. Wagner. 132 S. Berlin, Puttkammer & Mühlbrecht. 2 M. 80.
- Meyer, Dr. Rud., *die Actien-Gesellschaften*. Handbuch f. Banquiers, Actionäre u. Geschäftsleute. 1. Abth.: Die Banken. A. Die deutschen Banken. Berlin, A. Schindler. 1 M.
- Minoprio, *Einleitung in die Volkswirtschaftslehre*. 118 S. J. Maier, Stuttgart.
- Poschinger, *Bankgeschichte d. Königr. Bayern*. Nach amtl. Quellen bearb. 2. Lfg. Bankgeschichte der Reichstadt Nürnberg. 316 S. Erlangen Deichert.

